

MARIA-REINA BASTARDAS I RUFAT

LA FORMACIÓ
DELS
COL·LECTIUS BOTÀNICS
EN LA
TOPONÍMIA CATALANA

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES
BARCELONA
Bisbe Caçador, 3
1994

**LA FORMACIÓ
DELS COL·LECTIUS BOTÀNICS
EN LA TOPONÍMIA CATALANA**

**INSTITUT D'ESTUDIS
HISTÒRICO - LITERARIS**

**Patrocinat per
Don José Manuel Lara Hernández**

MARIA-REINA BASTARDAS I RUFAT
de la Universitat de Barcelona

LA FORMACIÓ
DELS COL·LECTIUS BOTÀNICS
EN LA TOPONÍMIA CATALANA

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES
BARCELONA
Bisbe Caçador, 3
1994

Dipòsit legal: L-356-1994
ISBN: 84-600-8900-2

Arts Gràfiques Bobalà, S.L. - C/ Bobalà, 4 - 25004 Lleida

*Corneta, quae abscissa
loco relinquerunt nomen.*
VARRO, Lingua latina, 5, 152

NOTA PRELIMINAR

Aquest estudi és una tesi doctoral; és potser una tesi doctoral típica. Això vol dir que ha nascut i ha crescut dins l'ambient universitari i que és no solament el fruit d'un esforç personal, sinó també el resultat d'uns ensenyaments rebuts, d'unes consultes ateses, d'unes orientacions generoses i d'unes converses estimulants amb amics i companys. És per això que vull aquí exposar-ne breument la gènesi, cosa que em permetrà, alhora, de fer una menció agraïda de molts mestres i amics i d'explicar també molt breument com aquest estudi ha esdevingut el que és.

En ocasió d'un curs de doctorat del Dr. Moreu-Rey vaig iniciar un treball sobre un tema que ell mateix em va suggerir; versava sobre les relacions entre els noms comuns i els topònims: és a dir, sobre com un nom comú es podia convertir en topònim i més concretament sobre com es reflectia això en la documentació històrica. Evidentment per aquest treball s'imposava l'elecció d'uns elements que poguessin correspondre tant al lèxic comú com al lèxic toponímic i d'aquí sorgí el meu interès per la fitotoponímia i així, per a la memòria de llicenciatura, dirigida igualment pel professor Moreu-Rey, vaig redactar un estudi sobre els col·lectius vegetals formats amb els sufixos -et / -eda en la toponímia catalana.

L'elaboració i els mateixos resultats d'aquest primer estudi em van fer adonar que podria tenir un interès indubtable fer un treball que estudiés, a través de la toponímia, de la documentació històrica i de la llengua comuna actual, quina era la història dels sufixos que designen col·lectius vegetals en català. Animada pels qui van ser membres del tribunal que va jutjar aquella tesina (els doctors Enric Moreu-Rey i Joan Veny i la doctora Àngels Vidal), vaig decidir d'emprendre aquest camí.

La present tesi, doncs, està dedicada als sufixos que formen col·lectius botànics en la toponímia catalana i el seu objectiu és treure conclusions sobre diversos aspectes d'aquests elements: la cronologia, la vitalitat i la productivitat de cadascun d'ells. Ací vull insistir solament en el fet que el meu propòsit, més que estudiar els topònims, és estudiar els mecanismes i el procés de la seva creació; si alguna cosa d'original té aquest treball és precisament aquesta. Utilitzo a vegades l'expressió lexicografia toponímica per a referir-me a aquest treball, i ho faig en el sentit que he dedicat l'estudi als tipus lèxics que es troben en el lèxic toponímic català i no tant als topònims considerats com a entitats individuals —encara que evidentment els topònims presos individualment i les dades sobre la seva distribució geogràfica, la seva freqüència, etc. són indicacions valuoses per a l'estudi que m'he proposat. Entenc, doncs, dins d'aquest estudi per lèxic toponímic el format per mots que signifiquen o en una època han significat alguna cosa que té relació directa amb el lloc; mots que serveixen d'una manera del tot natural per a designar noms de lloc.

He parlat d'originalitat, però difícilment en el camp de la lingüística històrica es pot dir res que sigui del tot nou; en el capítol inicial comento els aspectes metodològics i la bibliografia existent sobre aquests aspectes, bibliografia que no ha estat sempre fàcil de localitzar i consultar, però gràcies a algunes estades a centres alemanys i suïssos i també especialment a la paciència generosa de col·legues i amics han estat vençudes totes les dificultats. M'ha ajudat molt en l'elaboració d'aquesta monografia el fet de poder participar en les tasques del projecte PatRom (Patronymica Romanica), no perquè es tracti d'un projecte afí a la temàtica d'aquest treball —el projecte PatRom està orientat a la investigació antroponímica— sinó perquè m'ha possibilitat una sèrie de contactes tant amb els col·laboradors del centre català com amb els d'altres centres d'investigació, contactes que han estat útils per madurar idees i reflexions de caràcter més teòric i metodològic.

Em plau recordar aquí amb agraïment l'impuls inicial que la tesina va rebre del professor Enric Moreu-Rey. Qualsevol estudi que es faci sobre toponímia catalana és deutor dels seus treballs i de l'entusiasme que hi posava.

El professor Joan Veny i Clar, director de la tesi, m'ha ajudat orientant el meu treball, amb la saviesa i amabilitat que tots li coneixem. M'ha proporcionat també materials importants i m'ha encoratjat en la tasca.

Sense les facilitats que m'han estat donades per a la consulta dels materials i bibliografia del GMLC aquest treball no podria haver estat realitzat. Als col·laboradors d'aquesta obra els he d'agrair la seva amable acollida. Finalment vull agrair l'ajuda dels professors dels Departaments de Filologia Romànica i Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, que amb els seus suggeriments o senzillament amb el seu interès, han contribuït a fer que aquest treball arribés a bona fi.

Aquesta tesi, tal com ara es publica, ha pogut beneficiar-se de les observacions fetes pel tribunal que la jutjà el juny de 1992. Era format pels professors Gabriel Oliver (Universitat de Barcelona), José Antonio Pascual (Universitat de Salamanca), Emili Casanova (Universitat de València), Josep Moran (Universitat de Barcelona) i José Enrique Gargallo (Universitat de Barcelona). Els he d'agrair la lectura atenta que en feren i sobretot la justesa enriquidora de llurs crítiques.

Finalment, vull fer constar que el fet que la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona hagi volgut acollir aquest estudi entre les seves publicacions és per a mi el més gran dels guardons.

Barcelona, gener de 1994.

I

QÜESTIONS TEÒRIQUES I METODOLÒGIQUES

1. ELS OBJECTIUS DE L'ESTUDI

La intenció d'aquest treball és d'estudiar, des d'una orientació essencialment històrica, la formació de col·lectius vegetals en la toponímia catalana mitjançant sufixos. Però no és el nostre objectiu limitar-nos a l'establiment d'etimologies —que tractem només de manera molt secundària—, i a resoldre problemes d'evolució fonètica i morfològica, o a fer propostes o conjectures raonades respecte a la cronologia dels factors que hi intervenen. Intentarem sobretot de treure algunes conclusions sobre la distribució dels sufixos en el temps i en l'espai, i també sobre les possibilitats combinatòries dels sufixos respecte als noms de les plantes i arbres i entre ells, i altres qüestions connexes. Hem de dir també aquí que aquest estudi està en gran part fonamentat en l'enorme i interessant documentació que sobre toponímia ens ofereixen els documents dels segles IX a XII; això és així fins al punt que en la present memòria hi ha inclòs, bé que de manera difusa, l'estudi de la fitotoponímia de la Catalunya Vella en aquells segles.

Com que la problemàtica que presenten els fitotopònims és força complexa i variada, ens ha semblat que era del tot necessari dedicar un capítol introductori a l'estudi de qüestions que podem considerar prèvies, però que faran veure quines són les premisses en què ens movem. Són qüestions, si es vol, preliminars, però no per això menys importants perquè han d'il·luminar i donar sentit a tot allò que segueix. Aquest capítol introductori l'hem dividit en uns paràgrafs sobre aspectes teòrics (punts 2 al 4) on es discuteixen els conceptes i bases teòriques que fonamenten aquest estudi i uns altres paràgrafs

(punt 5) on s'explica i es justifica la metodologia que hem seguit en l'elaboració d'aquest treball.

2. ASPECTES TEÒRICS SOBRE LA COL·LECTIVITAT

2.1. *El concepte de col·lectivitat (noms col·lectius i sufixos col·lectius)*

Abans de qualsevol altra cosa, sembla convenient de fer algunes consideracions sobre els conceptes que emmarquen aquest estudi i la terminologia emprada. Respecte a això darrer, som ben conscients que l'expressió "sufixos col·lectius", que és la que emprem habitualment per comoditat, és ben discutible; molt més exacte, però també molt més incòmode, fóra parlar de "sufixos que formen substantius que designen col·lectivitats (vegetals)". També el concepte mateix de col·lectivitat presenta problemes. Precisament Baldinger en el seu estudi *Kollektivsuffixe und Kollektivbegriff* discuteix ja en la introducció (pàgs. 7-12) aquestes dues coses. Pel que fa als sufixos, i tal com explica Baldinger, gairebé no n'hi ha cap que tingui com a funció única i exclusiva la de formar col·lectius. Això és especialment cert des d'una perspectiva diacrònica, ja que hi ha sufixos que prenen aquesta funció —ja sigui en època llatina o en època romànica— però que no la tenien originàriament i, de la mateixa manera, els sufixos poden perdre el significat col·lectiu i agafar altres significats i també els mots ja creats amb un sufix poden canviar de significat. D'altra banda, i fins i tot des d'una perspectiva sincrònica, el mateix sufix pot prendre significats diversos segons els casos, és a dir, pot ser alhora, en una mateixa època, col·lectiu, diminutiu, etc., segons els dialectes i els tipus de compostos. Així cal concloure amb Baldinger que "die sogennanten Kollektivsuffixe sind demnach (mit Ausnahmen wie -ETUM -ETA, das zu den seltenen Suffixen gehört, welche eine semantisch genau bestimmte einheitliche Funktion besitzen) nur unter gewissen Umständen, in gewissen Verhältnissen kollektiv" (pàg. 8).

És important l'excepció que Baldinger fa amb -ETUM com a un dels pocs sufixos que té una funció semàntica única i estable perquè aquest sufix ha estat precisament un dels més productius a l'hora de crear col·lectius en català i és precisament l'únic dels que tenen, o han tingut, aquesta funció que l'ha mantinguda des dels orígens fins a l'actualitat, sense que n'exerceixi cap d'altra. La resta de sufixos que estudiarem són col·lectius, és a dir, capaços de formar noms col·lectius, només en certes circumstàncies o ocasions, com també

fa observar Baldinger; es tracta de sufixos que són originàriament adjectivals i que han adquirit la capacitat de crear noms col·lectius en una època més o menys tardana sense deixar d'exercir, al mateix temps, altres funcions.

En segon lloc hi ha també la discussió sobre el mateix concepte de col·lectiu. Seguint encara Baldinger, cal dir que el concepte de col·lectiu no depèn d'una sèrie de factors objectius sinó de la percepció que els parlants tenen de les coses: perquè hi hagi una percepció de col·lectiu cal que el concepte s'associï a un cert nombre d'unitats conjuntades per alguna característica, com veurem tot seguit en parlar de plurals i col·lectius. D'altra banda, una formació originàriament col·lectiva pot deixar de percebre's com a tal al llarg de la història de la llengua.

Val a dir que l'estudi de Baldinger no està especialment orientat a discutir el tipus de col·lectius que ara ens interessa sinó que s'orienta cap a altres formacions col·lectives —per exemple hi ha un llarg capítol dedicat a les formes deverbals—, però algunes de les seves observacions són aplicables al nostre cas. Així, per exemple, la tendència a crear nous col·lectius sobre primitius col·lectius: les formacions col·lectives, en efecte, poden ser identificades de nou amb el mot base i, a partir d'aquí, apareix la tendència a tornar a crear sobre elles nous col·lectius (vegeu sobre això les pàgines 230-240 de l'estudi de Baldinger). Aquest "procés de regeneració de les formacions col·lectives", que comporta diverses fases de descol·lectivització i recol·lectivització, i que té com a conseqüència una acumulació de sufixos, l'exemplifica Baldinger justament amb els col·lectius de certs vegetals (FILIX i BRUCUS) amb el sufix -ARIUS. Aquests col·lectius han passat a designar la planta i no un conjunt de plantes i sobre aquest nou nom de la planta s'han tornat a crear col·lectius amb nous sufixos —per exemple, mots com el francès *fougeraie* amb el sufix -ETA.

2.2. Expressió de la col·lectivitat no obtinguda per sufixació: altres fenòmens morfològics i semàntics

2.2.1. Plurals i col·lectius

La col·lectivitat és, com veiem, un fenomen complex i poc apte a admetre classificacions; per a la seva expressió poden també ser utilitzats altres procediments morfològics ultra el de la sufixació.

Aquest és el cas de les formes de plural. En llatí els neutres plurals tenien una funció col·lectiva; aquests neutres plurals en -A es converteixen en femenins en les llengües romàniques: aquest és el cas de mots catalans com *fulla* < FOLIA, o *llenya* < LIGNA. D'aquests dos mots, el darrer, *llenya*, manté encara el seu valor col·lectiu per tal com el seu significat és el de 'conjunt de trossos de fusta que s'utilitza com a combustible';¹ pel que fa a *fulla*, el significat col·lectiu no és evident en la llengua actual ja que normalment designa cada un d'aquests òrgans dels arbres o les plantes, però en certes locucions el significat col·lectiu originari és encara patent: així en català *la fulla de l'arbre*, *caure la fulla*, exemples citats per Coromines (DECat s.v. full), o fins i tot en el refrany francès *qui se gare dessous la feuille deux fois se mouille*, citat per Baldinger (1950, pàg. 225), on *feuille* equival a 'fullam'.

Ara bé, potser l'únic cas en què cal partir de neutres plurals per a explicar topònims procedents de col·lectius vegetals, sigui el de les formacions femenines en -*eda* (d'-ETA, plural neutre d'-ETUM). Aquests neutres plurals, convertits en femenins (és el tipus *pineda*), presenten un problema d'interpretació semàntica perquè no es veu, ni és fàcil d'imaginar, la necessitat de crear formes de plural neutre amb significat col·lectiu sobre formes de singular que ja tenien aquest significat. No sembla, en efecte, que hi hagi diferències semàntiques, o de possibilitats combinatòries, entre les formes de singular —actualment masculines— i les formes de plural —actualment femenines—. Potser les formes en -ETA originàriament tindrien un matis de sentit diferent del de les formes de singular per una major extensió de la col·lectivitat designada o per presentar-se aquesta en subagrupacions. Löfstedt (1959, pàg. 31) parla d'un reforç del sentit col·lectiu en les formes amb el sufix -ETA.

En canvi, no sembla necessari partir de plurals neutres per a explicar els col·lectius vegetals femenins formats mitjançant sufixos originàriament adjectivals: ens referim als tipus *avetosa*, *falguera*, *rovira*. Segurament es tracta d'adjectius substantivats en femení perquè procedeixen de sintagmes formats per un substantiu femení (SILUA, TERRA) més un adjectiu en concordança; aquests sintagmes se simplifiquen, com és habitual, amb la pèrdua del substantiu: així *rovira*

1. La definició del DGLC és més abstracta: "Part dels vegetals que, tallada i feta a trossos, es destina a fer foc".

ha de procedir de *SILUA ROBOREA més aviat que d'un plural neutre substantivat de l'adjectiu ROBOREUS -A -UM (o de la variant *ROBER-), cosa que altrament no seria del tot impossible o inversemblant. Tanmateix, un cop creats uns models, es poden crear nous noms analògicament. Per contra, Löfstedt creu que les terminacions en -A prenen un sentit col·lectiu i és per això que sovint es produeix un canvi de gènere en els sufixos, perquè així es reforça el sentit col·lectiu: "Der Geschlechtswechsel -ARIUM > -ARIA hängt meines Erachtens mit der kollektiven Bedeutung der Endung -A zusammen: die an sich kollektive Bedeutung der Bildungen auf -ARIUM wurde dadurch verstärkt, dass sie die Kollektivendung -A annahmen und feminina wurden" (LÖFSTEDT-1959, pàg. 31).

En la llengua actual, a vegades, el significat col·lectiu es pot expressar també, d'una manera més o menys aproximada, amb formes de plural. Ara bé, encara que en certs casos la percepció que un parlant pugui tenir d'un plural sigui semblant a la d'un col·lectiu, cal dir que, en principi, un col·lectiu, perquè ho sigui, ha de contenir en sí no solament la idea de pluralitat, sinó també el tret semàntic de 'conjunt d'elements units per alguna característica comuna', i això en la seva forma de singular sense haver de recórrer a la creació formal d'un plural. Una mostra del que diem és que els col·lectius concorden amb verbs en singular.

Però això es fa sobretot palès en els col·lectius vegetals: en efecte, la definició científica d'*alzinar* no és la d'un simple conjunt d'alzines sinó la de "comunitat vegetal densa i ombrívola, en la qual predominen arbres de poca alçària (5-15 m), en primer lloc l'alzina" (GEC s.v.). Aquesta definició inclou, com es veu, fins i tot elements no enterament homogenis —és a dir, no únicament alzines sinó altres espècies—. Altrament és suficient que hi hagi dues alzines perquè un lloc pugui ser anomenat "Les Alzines"; un alzar, o un aulet, és una altra cosa.

2.2.2. Ús del nom simple com a col·lectiu

En el territori català existeixen alguns topònims, certament no molt abundants, que reflecteixen directament el nom d'una planta o arbre sense cap tipus de sufix. Quan es tracta del nom d'un arbre que pot arribar a tenir unes dimensions considerables o unes característiques particulars que el facin distintiu, la motivació del

topònim és fàcil de comprendre. No és tan fàcil de comprendre, en canvi, la motivació que pot haver-hi darrera d'un topònim com el següent:

974 (Sant Pere de Rodes) Marca ap. 116, col. 903: de ipso loco quod dicunt ad ipsum Lentiscium

Efectivament, a la zona mediterrània el llentiscle creix en extensions més o menys grans i és suficientment comú com perquè a Mallorca s'hagi convertit en la *mata* per excel·lència. Aleshores no sembla clar per què una sola mata de llentiscle, a no ser que tingués alguna característica extraordinària, havia de constituir una referència suficient com per a crear un topònim. En el mateix cas es troben altres topònims, que hem recollit sense afany d'exhaustivitat. Així per exemple *el Boix*, al terme de Solsona (Solsonès):

1020 Baraut, DocUrgell 363 (Urgellia 4, pàg. 75): infra termines de civitate Selsona ... Et avet affrontaciones ipse alaudes de parte orientis ad ipsa Guardiola, de meridie ad ipso Boxo

l'Espinalb a Tuixén (Alt Urgell):

1029 Baraut, DocUrgell 425 (Urgellia 4, pàg. 129): ipsas villas de Toxen ... infra terminos istarum villarum. Id est ... de parte vero circi in Kanidell vel in ipso Espinalbo

lloc que també apareix mencionat més tard ja en la seva forma catalana:

1042 Baraut, DocUrgell 554 (Urgellia 5, pàg. 87): in apendicio Sancti Stephani de Toxen ... Et affrontat hec omnia ... de .iii. in ipso Espinalb

el Fonoll a Vilanova de l'Aguda (la Noguera):

984 (orig.) Baraut, DocUrgell 198 (Urgellia 3, pàg. 32): alaudem nostrum Valle de Aria in comitatum Horgillitano ... et affrontat ipsa ualle ... de unaque parte in ipsa muga ... et terciaque parte in Puiolo Bcoxoso ... et vadit alios .viii.os terminus in ipso Fonolio

1047 Baraut, DocUrgell 602 (Urgellia 5, pàg. 129): et ascendit per ipsum terminum de ipsa Clusa et de Alcamora usque ad ipso Fonollo

o la Ginesta a Torrefeta (la Segarra):

1073 Sangés, DocGuissona 30 (Urgellia 3, pàg. 247): Et sunt ipsas duas pecias de terra in comitatu Urgelli, infra terminos de Gissona, in quadra de Turrefretta, ad ipsa Genesta

1073 Sangés, DocGuissona 31 (Urgellia 3, pàg. 248): in comitatum Urgello, infra terminos de Gissona, in quadra Turrefracta, ad ipsa Genesta

1073 (orig.) Sangés, DocGuissona 35 (Urgellia 3, pàg. 252): in comitatu Urgelli, intra terminum kastri Gissone ... occiduo quoque pars in terminio ... atque in ista Genesta

També altres topònims comparables (*el Coscoll*, *el Bruc*) apareixen en documents de Sant Cugat:

1064 CSCugat II 640, pàg. 307 (testament de Ramon, fill d'Elliardis): Et concedo ad Bonofilio Malanneg fexa una de terra qui est ad ipso Coscoll, qui vadit usque in alodio de Bonofilio, leuita

1187 CSCugat III 1172, pàg. 312: Item dimito predicto Arberti parrochia de Brug cum suis terminis

Davant d'aquests casos, i tenint en compte que en cap d'aquests noms no hi ha una característica formal que justifiqui un sentit col·lectiu, potser caldrà prendre en consideració la possibilitat que, d'alguna manera o altra, el nom simple de la planta pugui designar tota l'extensió poblada majoritàriament per espècimens d'aquella planta determinada.² És a dir, es tracta d'un mot formalment simple, sense sufixació, usat amb un contingut semàntic de col·lectiu. Com es pot observar, en la seva majoria aquests topònims porten article. Així per exemple el nom de planta *boix* està molt ben representat en la toponímia catalana; és també cognom freqüent.

En català no és rar allò que les gramàtiques anomenen "singular genèric" o "singular col·lectiu". Precisament en els noms de plantes que hem mencionat aquest ús és ben possible; podem dir "en aquest lloc (no) hi ha fonoll (*boix*, *bruc*, *ginesta*, *menta*)" o també "allà on hi ha *menta* (*farigola*, *grèvol*)". Però això no és possible amb tots els vegetals; no serien gramaticals frases com "*en aquest lloc (no) hi ha pollancre (*ginebró*, *maduixera*)". La relació que pugui tenir aquest fet amb l'existència de noms que designen plantes no arbòries, usats en singular amb valor col·lectiu en la toponímia, no és ni evident

2. En el mateix sentit comprovem que s'expressa B. Löfstedt (1959, pàgs. 41-42): "Als Zeugnisse von einer kollektiven Verwendung der Baumnamen sind meines Erachtens zum Teil auch diejenigen romanischen Ortsnamen zu betrachten, die auf einen lateinischen singularischen Baumnamen zurückgehen, zum Beispiel frz. *Orme* (< ULMUS), *Rouvre* (< ROBUR), *Pin* (< PINUS), *Teil* (< TILIUS), *Saulce* (< SALIX), *Buis* (< BUXUS)... Einzelne Exemplare von Baumarten wie Eiche und Linde können ja ein markantes, in die Augen fallendes Aussehen haben und somit als ein Charakteristikum des Ortes, wo sie wachsen, angesehen werden. Eine derartige Erklärung kann aber meines Erachtens für Ortsnamen wie *Buis* und *Saulce* kaum in Betracht kommen: es fällt sehr schwer zu glauben, dass ein Ort nach einer einzigen Weide oder einem Buchsbaumstrauß benannt worden sei. Viel wahrscheinlicher ist, dass man in solchen Fällen an den Vegetationstypus dachte, und dass BUXUS und SALIX ursprünglich kollektive Singulare waren".

ni tan sols clara, però no hem volgut deixar de consignar que hi ha una certa coincidència.³ De totes maneres aquests topònims, ja que no estan formats mitjançant sufixos col·lectius, no seran objecte d'un estudi especial en aquest treball.

2.3. Noms que designen genèricament col·lectius vegetals

En el present estudi no tractarem tampoc amb especial consideració els termes que per ells mateixos designen col·lectius vegetals d'una manera genèrica, noms que no fan referència a un determinat vegetal; ens referim a mots com *selva*, *bosc*, *prat* (*prada*), o el llatí *LUCUS*. Aquests noms i alguns derivats d'aquests noms (com *Bosquet* o *Pradell*) estan ben representats en la toponímia. Cal advertir solament que a Mallorca el mot *bosc* designa i significa 'alzinar', que és el bosc per excel·lència a aquella illa. En sentit contrari, *garriga* en grans zones del domini lingüístic no és ja un lloc on abunda el garric sinó que designa un 'tros de terra no conreat on creixen espontàniament mates i arbusts de poca alçària' (DGLC); la localització del mot i una definició molt semblant es dona en el DCVB que, molt significativament, tradueix el terme al castellà per "monte bajo". En alguns indrets *garriga* és sinònim de *garric*, arbust anomenat també *coscoll* (el DCVB s.v. dona aquesta com a primera accepció).

3. ASPECTES TEÒRICS SOBRE TOPONÍMIA

3.1. Del nom apel·latiu al topònim

Cal suposar que els fitotopònims són, en principi, i en el moment de la seva creació, noms apel·latius; és a dir, són —o, més ben dit, eren en el moment en què es van originar— noms pertanyents al lèxic comú de la llengua que en un moment determinat foren considerats apropiats per a descriure un cert paisatge o un cert lloc prenent com a element bàsic la seva vegetació. Si posteriorment s'han convertit en noms opacs per a nosaltres és un fet accidental que es deu a l'evolució de la llengua; això és lògicament vàlid pel que fa als noms de certs vegetals —que constitueixen la base d'alguns dels

3. També Löfstedt en l'article que hem citat extensament en la nota anterior relaciona aquest fenomen de la llengua comuna (en aquest cas del castellà) amb els topònims que presenten la forma del nom simple del vegetal.

topònims que veurem— que han deixat de tenir significat en la llengua comuna i han estat substituïts per uns altres (així QUERCUS). Però és també fins a cert punt vàlid per als sufixos col·lectius que centraran el nostre estudi; és a dir, podem considerar que en l'època de formació d'un topònim el sufix que el compon tenia una certa capacitat productiva per a crear mots col·lectius en la llengua comuna o que, com a mínim, existia una formació amb aquest sufix que era més o menys viva en la llengua. Això darrer vol dir que, mentre un nom com *aulet* pertany com apel·latiu a la llengua viva, no perd la capacitat d'esdevenir un topònim, encara que el sufix *-et* hagi deixat de ser productiu. Bé que tot això sembla prou evident, volem insistir-hi perquè és del tot indispensable de tenir en compte aquestes consideracions si allò que pretenem és treure conclusions sobre la llengua antiga a partir de la toponímia, si considerem que la toponímia conserva, fossilitzats, estadis antics de la llengua. Però caldrà fer algunes precisions sobre aquesta afirmació tan general.

El pas de nom apel·latiu a topònim no es produeix de manera momentània, instantània; es tracta d'un procés, d'un esdevenir. Moltes vegades la frontera entre una cosa i l'altra no és fàcil d'establir; especialment en els textos antics pot no ser clara la funció d'un determinat nom (sobre aquest aspecte i els indicis que es poden trobar per a decidir-se en un sentit o altre vegeu el punt 5.3. d'aquest capítol).

De totes maneres, hi ha dos casos on es pot considerar de manera clara que un nom comú ha esdevingut un topònim. Des del moment que un nom referent a la vegetació deixa de pertànyer al lèxic comú de la llengua parlada es converteix immediatament en un topònim no motivat per als parlants; aquest pot ser el cas dels derivats de *KASSANOS o del ja mencionat QUERCUS per exemple. D'altra banda, si desapareix la realitat que motivava el nom del lloc, en el nostre cas si desapareix l'arbre o arbres que originaven la designació, però el nom persisteix, aquest nom perd la funció pròpia d'un nom comú i esdevé topònim. Això és el que Varró va observar a propòsit del nom d'una localitat de Roma, *Corneta*: *Corneta, quae abscissa loco relinquerunt nomen* (Varró, *Lingua latina* 5, 152). No existeix la verneda que donà nom a un barri de Barcelona ni grans extensions de gram a Santa Coloma de Gramenet. De totes maneres i com hem dit, a vegades pot ser difícil de determinar la funció com a nom

comú o com a topònim d'un col·lectiu vegetal determinat; prova d'aquesta dificultat és la vacil·lació que s'observa en l'ús de majúscules i minúscules en les edicions de textos antics.

3.2. *Del topònim a l'antropònim*

L'estudi dels fitotopònims planteja encara altres problemes metodològics. En l'onomàstica catalana no tots els fitotopònims perviuen únicament en la toponímia; molts ens han pervingut (a vegades fins i tot exclusivament) com a cognoms. Sembla que cal partir també de la premissa metodològica que aquests cognoms tenen el seu origen en topònims menors. És prou sabut que són molts els cognoms que provenen de noms de masos o cases i això sembla especialment cert quan els noms dels llinatges procedeixen d'un col·lectiu vegetal; efectivament no sembla lògic, o en tot cas ha de ser en unes circumstàncies prou particulars, aplicar directament a una persona un nom que designa la vegetació; en canvi, sí que és lògic de donar-lo a un indret i a la casa que s'hi pugui construir; d'aquí el nom pot passar a designar els homes que l'habiten.⁴

Ara bé, un cop arribats aquí, el procés pot continuar en un altre sentit: els noms, associats a les persones que els duen, es poden traslladar junt amb les persones. Així, davant d'un nom d'una masia o d'un lloc que consisteix en un col·lectiu vegetal, no es pot saber *a priori* si aquest era el nom original de l'indret o si bé era el nom d'unes persones que, provinents d'un altre lloc, s'hi van instal·lar i li van donar el nom. Aquesta és una de les raons per les quals no es poden treure conclusions massa ràpides sobre certes fonts com per exemple mapes; només si es disposa d'una monografia sobre el topònim es pot assegurar si és antic i ha estat creat *in situ* o si ha estat portat al lloc, recentment o en època més antiga. Naturalment, a efectes de treure conclusions sobre l'època de formació dels topònims, aquests topònims "importats" poden distorsionar les dades.

4. Que molts llinatges o cognoms procedeixen de noms de cases o masies també es posa de manifest en aquells casos en què aquests consisteixen en una paraula relativa a la construcció (*Casanova*) o a accidents del terreny (*Coma*, *Junyent*, *Quer*, *Font*). D'altra banda, que aquests mots siguin realment topònims fixats o simples apel·latius topogràfics que s'usen circumstancialment, és més o menys indiferent per al nostre argument que es basa en el fet que aquests noms només es poden donar a les persones a través de la designació d'un lloc. És a dir, una persona que s'anomena *Fageda* s'ho pot dir perquè viu en un lloc que es diu *Fageda* o, menys probablement, en un lloc on efectivament hi ha una fageda (independentment del nom que tingui aquest lloc) però no perquè tingui ell algun tret personal que motivi el nom.

Així, per exemple, a les pàgines del BSO (en una nota titulada "Antropotopònims: Can Buxeres" BSO 15, 1984, pàgs. 41-44, reeditada ara en MOREU-REY-1991, pàgs. 155-158) Moreu-Rey crida l'atenció sobre el topònim *Can Buxeres*, a l'Hospitalet, arran de la instal·lació d'una estació de metro i l'establiment de la grafia *Can Boixeres* per al nom de l'estació. *Can Buxeres* és el nom d'una masia, actualment convertida en parc municipal, pertanyent a la família d'aquest nom. Ara bé, la nota indica, amb diversos arguments, que no sembla que l'origen d'aquest cognom sigui català sinó francès, possiblement *Buissières* i que per tant caldria mantenir la grafia primera. Independentment de quin sigui l'origen del cognom i de com això afecti la grafia del nom del parc o de l'estació de metro, el que ens interessa ací és remarcar que seria un error evident de creure que existeix un topònim col·lectiu de *boix* amb el sufix *-ARIA* a l'Hospitalet, ja que aquest topònim ha estat portat al lloc a causa del cognom dels propietaris de la masia.

3.3. Creació no popular de topònims relatius a la vegetació

Un altre problema de caire metodològic és el que plantegen certs topònims que no són pròpiament d'arrel popular. Efectivament, no sempre els topònims són de creació espontània: entre les possibilitats de creació conscient de topònims hi ha la de les sèries de topònims que es creen en època tardana arran de processos de repoblament. Són noms donats pels repobladors allà on s'estableixen recordant topònims d'allà on procedeixen, encara que les característiques del lloc així batejat no ho justifiquin plenament. En el camp dels fitotopònims pot no ser, doncs, la vegetació l'únic factor que determina que el lloc sigui "batejat" pels nous posseïdors amb un fitotopònim. Aquesta pot ser, doncs, una altra causa de trasllat de topònims, a més de les que comentàvem en l'apartat anterior. Però en aquest sentit, el de la imposició de noms pels repobladors, el professor Moreu va més enllà: segons la seva teoria a les comarques de la Segarra i veïnes hi ha una sèrie de topònims vegetals que són productes de nova creació del temps de la Reconquesta; encara que no és del tot explícit, del que diu sembla deduir-se que pensa en la possibilitat que fossin escollits per als llocs reconquerits noms relatius a la vegetació d'una manera gairebé arbitrària, és a dir no tant per la seva relació directa amb la vegetació del lloc, sinó per raons de

“moda”, perquè responien a una tradició o eren evocadors o suggerents; així en una nota breu i sense signar en el BSO (11, 1983, pàg. 9) es parla d’un “bateig col·lectiu de noves implantacions (castells) en temps de la ‘Reconquesta’ en comarques segarrenques o veïnes emprant les diferents unitats d’un mateix camp semàntic: el de les plantes i arbres”, i són citats els següents noms de lloc: “*Albepí, L’Ametlla, S’Aladern, S’Avellà, Aranyó, Sa Canela, Carbassí, Sa Cirera*, el mateix *Cervera (Servera), Codony, L’Espígol, Figuerola, El Fonoll, Freixenet, Es Llor, Mirambell, Sa Móra, S’Olivella, La Panadella, Pomar, Rouric, Saüc, Sa Vit*, etc.⁵

Una altra possibilitat de creació no espontània de topònims és la de la imposició de certs noms de significat religiós en llocs on s’estableixen comunitats monàstiques o eremitoris. Alguns d’aquests noms poden contenir un fitònim ja que hi ha diverses plantes —el llor, la palma, etc.— que prenen un caràcter simbòlic en el cristianisme. Així alguns fitotopònims que contenen el nom d’aquests vegetals poden no ser una referència a la vegetació del lloc on es situen sinó un nom donat a causa del caràcter simbòlic del vegetal. Sobre això vegeu, per exemple, el comentari que en fa J. Moran (1986, particularment a la nota 5).

4. ALTRES ASPECTES PREVIS SOBRE TOPONÍMIA

Ja tindrem ocasió d’insistir en altres llocs que és prou gran el nombre de topònims que no són el que aparentment semblen ser i que, al mateix temps, n’hi ha molts d’altres que són el que no semblen ser.

En el camp de la toponímia botànica això es produeix en els dos sentits: hi ha fitotopònims aparents —però que no ho són en la seva base etimològica— i hi ha fitotopònims que ho són realment encara que la seva base botànica hagi quedat, en la seva forma actual, desfigurada.

5. Vegeu altres indicacions en aquest mateix sentit de Moreu-Rey en MOREU-REY-1982, pàgs. 160-161; MOREU-REY-1991, pàg. 163.

4.1. *Homonimitzacions*

El fet que un topònim aparenti tenir un origen botànic quan això no és així o és com a mínim discutible pot obeir a diverses raons: en primer lloc els topònims són freqüentment objecte d'homonimitzacions, ja que aquests noms, sovint creats sobre noms apel·latius o antropònims en èpoques remotes, en molts casos han deixat de ser motivats per als parlants. Això fa que siguin un terreny propici a tot tipus de modificacions atribuïbles a allò que tradicionalment s'ha anomenat etimologia popular. Aquestes modificacions poden contribuir a fer poc perceptible el veritable origen etimològic del topònim. D'altra banda, hi ha una sèrie d'elements toponímics, el significat botànic dels quals, si bé és aparent, cal descartar o ha estat posat en dubte pels estudiosos.

Pel que fa al fenomen de l'etimologia popular podem observar que ha tingut una certa incidència a l'hora de crear falsos fito-topònims.

En aquest sentit és significatiu el cas del nom de la població de *Sant Just Desvern* (Barcelonès). El nom *Desvern* sembla transparent: aparentment és un d'aquells casos en què la toponímia conserva, fossilitzat i aglutinat, l'article procedent d'IPSE que ha deixat de ser viu en la llengua d'una gran part del domini continental del català. *Desvern* seria, doncs, equivalent a 'del vern'. Però diversos estudiosos (BADIA-1951, MOREU-1982, MORAN-1987) han observat que les formes que apareixen en la documentació antiga del topònim són totes unes altres: així el primer testimoni que en tenim, del 986, presenta la forma *Berce*, i fins al segle XIV es repeteixen les formes similars (*Verzio* 1011, *Vercio* 1011-1049, *eclesia Sancti Iusti de Verz* 1279, *Versia* 1281, *Sent Just des Verç* 1374). *Sant Just des Vern*, que correspon al nom actual, apareix documentat només el segle XV. Això ens mena a la conclusió que *Desvern* és una creació per etimologia popular sobre el nom antic de la població.⁶ Per tant no existeix cap arbre, cap vern, que hagi originat aquest topònim, sinó que més aviat sembla originat sobre un antropònim.

6. Incidentalment cal dir que, tal com assenyala Moran (1987, pàg. 56), aquesta formació per etimologia popular és interessant perquè denota, si no un ús viu, com a mínim una consciència de l'existència d'un article masculí amb la forma es en una època relativament tardana com és el segle XV. Val a dir que també ha pogut contribuir a la creació d'aquesta forma l'analogia amb el nom del nucli de població proper *Sant Joan Despí* i altres noms similars de la comarca.

Aquest fenomen es dona molt sovint. Així A. Bach (BSO 18, 1984, pàg. 24) crida l'atenció sobre el nom de casa *Eures* (Sant Maurici de la Quart, Berguedà) que és una deformació per etimologia popular d'un antropònim: *Leuericus*. Igualment Bladé i Desumvila des de les pàgines del mateix butlletí (BSO 17, 1984, pàg. 51) indica que *Valldellins*, partida del terme de Benissanet (Ribera d'Ebre), apareix documentat com a *Val d'Ali* i el topònim no té, per tant, l'origen en un llinar sinó en un antropònim.

Així mateix és evident per als filòlegs que ni *La Pera* ni *Riudeperes* ni *Riudecols* no són topònims d'origen botànic, però potser no ho és tant per als parlants, com es posa de manifest en les vacil·lacions en la pronúncia de la -e- en els derivats de PETRA.

Aquest tipus d'homonimització afecta solament topònims concrets —o petites sèries de topònims com els derivats de PETRA que acabem de mencionar—. L'aparició d'aquests falsos fitotopònims és producte de l'evolució, regular o no, dels topònims corresponents i per tant es pot qualificar d'accidental o esporàdica. Un problema diferent el planteja la discussió sobre el significat etimològic de certs grups de topònims que també es podrien catalogar com a falsos fitotopònims.

4.2. Sobre falsos fitotopònims

Efectivament, hi ha una sèrie de topònims —o més aviat d'elements toponímics— que aparentment semblen respondre a un nom d'arbre o planta però el significat vegetal dels quals ha estat discutit amb més o menys versemblança.

El cas més espectacular és la sèrie de topònims que presenten una forma *Pi*. En la consciència de qualsevol parlant actual aquest topònim tindria un significat vegetal, però Aebischer ja fa temps (AEBISCHER-1936) va posar en dubte aquest significat. Efectivament, observant els contextos on *pi* apareix en la documentació antiga, especialment en aquells textos del segle X i XI on és encara un nom comú, es fa patent que no pot tenir un significat vegetal; això perquè *pi* apareix com a nom comú en enumeracions de roques i accidents orogràfics i no entre les enumeracions d'arbres, i sobretot perquè apareix en contextos on, si fes referència a un arbre, el text seria gairebé incongruent: vegeu especialment el document de 974, citat per Aebischer, on s'assenyalen els límits d'un predi objecte de donació per part del comte Gausfred a Sant Pere de Rodes:

974 Marca ap. 116, col 903 i DipCarol I, pàg. 236: ascendit in summitatem de ipso pino altiore qui ibidem est, qui habet inhonestum atque incompositum nomen ... quem nos propter deformitatem scribere deuitamus

Realment no sembla que aquest *pino*, amb un nom que la decència impedeix mencionar, pugui designar un arbre, i efectivament no ho fa: uns anys més tard, el 982, el mateix límit és descrit de la manera següent:

982 DipCarol I, pàg. 242, 2: in sumitatem ipsius montis qui uocatur Caralio

Aebischer no cita aquest segon document que sens dubte confirma la seva hipòtesi, ja que *pino* aquí apareix substituït per un mot que li ha de ser més o menys sinònim: *mons*.

De totes maneres Aebischer estableix el significat orogràfic del mot, concretament el de 'sortint rocós' que es desprèn dels textos que estudia. Aleshores, sempre segons Aebischer, caldria partir d'una base etimològica híbrida, *PINNO, amb aquest significat i producte d'un creuament del gèl·lic PENNOS amb *PICCO, nom d'origen desconegut però comú a les llengües de la Península Ibèrica.

Als topònims que aporta Aebischer caldria afegir, segons J. Moran (MORAN-1983), el topònim *Pinsent* (Estamariu, Alt Urgell) (documentat per primer cop el 964 com a *Pino Sancto*, VViage 10, ap. 18, pàg. 259-261) que, per la constitució orogràfica del lloc, no s'ha d'afegir a la llista de topònims, prou coneguda, que denoten l'existència de cultes dendrolàtics —d'altra banda mai associats als pins a Catalunya—, sinó que s'ha d'interpretar com a 'roca santa' denotant un altre tipus de culte pre-cristià.

En tot cas és evident que existeix una base toponímica PIN- que, malgrat haver coincidit amb el nom de l'arbre, és etimològicament diferent.

Plantejant un tipus de problema del tot similar, Badia va discutir en una sèrie d'articles (BADIA-1961 i 1966a) la teoria acceptada tradicionalment que topònims com *Maçana*, *Maçanet*, *Maçaners* i afins són una resta de la pervivència de MATTIANA en els dialectes constitutius catalans. Contra l'opinió que considera aquests topònims com a fitotopònims, Badia proposà una altra base lèxica amb un significat també oronímic. L'argumentació es basa en la no-coincidència de la situació dels topònims i de les àrees on actualment

maçana és viu com a nom comú designant la poma, també en la situació d'aquests topònims en collades o llocs amb un relleu especial i en una abundant documentació llatina medieval (recollida sobretot en l'article de 1961). En aquests documents no és en absolut patent el significat botànic del mot; de fet en els documents recollits apareix gairebé sempre com a topònim i no com a nom apel·latiu i, quan hi ha alguna indicació sobre el topònim, molt sovint es refereix a un coll, a un puig o fins i tot a una roca. Això sembla manifest especialment en el testimoni més antic: 878 Marca ap. 36, col. 800: *per ipsa roca ubi dicitur a(d) Macaneto*.⁷ En canvi, en els textos on aquests noms són usats com a noms comuns, és quan el significat vegetal sembla més transparent (per exemple, el text de 1063: ACA Ramon Berenguer I, núm. 293: *et cum orto et macenaria*), encara que també en l'article es proposen explicacions alternatives que farien possible un significat no botànic del terme.

En el segon dels articles dedicats al tema (1961) Badia reuneix i critica la documentació reunida per Balari en unes notes de treball inèdites.⁸ La teoria de Balari era un precedent de la sostinguda per Badia.

Moreu-Rey ("Sobre els noms propis andorrans" en BSO 4 (1981), pàgs. 14-26) es pronunciava en el mateix sentit que Badia. Aquesta teoria no ha obtingut, però, una acceptació unànime (Coromines la ignora, cf. DECat s.v. *maçana*) potser per la dificultat de trobar una base etimològica que suporti el significat oronímic d'aquests topònims.

Així mateix ha estat discutit el significat vegetal d'altres topònims. Cases-Carbó indicà que almenys algun dels topònims amb la forma *Lledó* a Catalunya podia provenir d'un duplicat de LUGUDUNUM i tenir per tant un origen cèltic (CASES-CARBÓ-1929, pàgs. 91-117). Badia

7. Compari's, no obstant això, amb la frase següent:

963 Marca ap. 101 col. 883: *et inlaterat ad ipso pino qui vocatur ad ipsa Alzinela*

Aquesta frase ha de ser interpretada així: "limita amb la roca que s'anomena a 'L'Alzinella'". El document de 878 pot ésser interpretat així: "per aquella roca que és situada en el lloc dit 'Maçanet'". Els dos casos presenten certes similituds: en el primer el topònim està introduït per un *ad* que sembla indicar que el nom de la roca es deu al lloc on està situada; en el segon cas el relatiu *ubi* pot ser interpretat d'una manera semblant, com hem traduït.

8. Aquestes notes no eren conegudes per Badia quan va redactar la comunicació al Congrés d'Onomàstica de 1963 (publicada el 1966). Cal tenir en compte que el número 8 d'*Estudis Romànics* de l'any 1961 no va ser imprès, degut a una sèrie d'incidències, fins a l'abril de 1966. Per tant, i malgrat les aparences, l'article publicat al número d'*Estudis Romànics* de 1961 és lleugerament posterior al publicat l'any 1966 en les actes del Congrés d'Onomàstica.

sostingué, independentment segons sembla, en un article (BADIA-1966b) la mateixa opinió respecte a *Lledó* (Garrotxa) amb arguments més elaborats de diversos tipus. El punt de partida de l'argumentació és l'existència d'un document de donació al monestir de Sant Pere de Besalú del 978 (VViage XV, ap. XXV, pàg. 258) on apareix un topònim *Lucduno: Et dono ad prefatum cenobium in terminio de Lucduno terras et vineas*. Aquest topònim podria correspondre al nom del poble de *Lledó* (Garrotxa), situat a la mateixa contrada de Besalú a què fa referència el document.⁹ Ara bé, cal tenir en compte que el topònim *Lledó* correspon a llocs diversos i que almenys alguns d'ells semblen respondre al fet que el lledoner és un arbre objecte de culte pre-cristià, culte que s'ha cristianitzat sota l'advocació de la Mare de Déu.¹⁰ Aleshores els topònims amb aquest origen són evidentment fitotopònims. Cal observar, també, que en aquest cas el problema només es pot plantejar pel que fa a la forma simple, *Lledó*, que és l'única que podria procedir de LUGUDUNUM. En el cas de *Maçana*, i tal i com assenya-lava Badia (1961a, pàgs. 171-172), l'existència de formes amb sufixos col·lectius típicament vegetals (*Maçanet*, *Maçanós*...) no era inconvenient per a imaginar un significat no botànic del terme, ja que, efectivament, aquests sufixos poden aparèixer units a elements no vegetals (cf. *Pedret*, *Codalet*; *Pedrosa*, etc.). Contràriament, en el cas de *Lledó*, i malgrat que la forma simple pugui no tenir-lo, els topònims sufixats (com *Lledonosa*) sembla que han de tenir un significat vegetal.

Coromines (DECat s.v. *lledó*) rebutja contundentment la hipòtesi de Cases-Carbó sense citar per a res Badia.

Balari i Jovany en els *Orígenes històrics de Catalunya* proposa significats no botànics per a topònims com *Avellanes* (pàgs. 52-53) que segons Balari designaria un tipus de roques o *Figueres* i derivats: *Figueroles*, *Figuerosa* o *Fígols* (pàgs. 241-243) en els quals s'hauria de veure, no el nom d'un element de la naturalesa, sinó el resultat de la intervenció humana en forma de parets o tàpies. Balari es basa

9. En un document de Vic, referent a Òdena, es troba un topònim amb una grafia molt similar a la del document de Besalú:

996 (orig.) Junyent, DipVic 604, pàg. 513: Et item terra qui est ad ipso Lucdone, cultum uel heremum

La presència de l'article fa creure que aquest nom s'origina en un nom comú, potser un lledoner?

10. Per als rastres en la toponímia d'antics cultes dendrolàtics vegeu també AEBISCHER-1968 on es fa referència especialment al culte als roures i també (pàgs. 60-61) als lledoners i s'indica la relació de les advocacions marianes a la Mare de Déu del lledó amb aquests cultes pre-cristians.

en el fet que, en el llatí medieval de Catalunya, *figuera* no designa l'arbre —que, segons ell, sempre s'anomena *ficulnea*¹¹— i en alguns textos llatino-medievals i topònims. Meyer-Lübke (1923) també posà en dubte l'etimologia botànica de *Fígols* i proposà FIGULOS 'terrisers'. Badia (1951) exposa les teories de Balari però indica que, si bé potser no en tots, en la major part de casos es tracta segurament de noms botànics. Coromines (DECat, s.v. figa) es pronuncia, amb la seva habitual contundència, en el mateix sentit fent l'excepció de *Fígols* per al qual accepta l'etimologia proposada per Meyer-Lübke.

Manuel de Montoliu, en un article sobre toponímia fluvial (1922), posà en dubte que el topònim *Noguera*, que designa diversos rius a Catalunya, tingués un origen vegetal i proposà una base NAUICA que tanmateix no sembla satisfactòria ni des del punt de vista de l'evolució fonètica ni des del punt de vista de la semàntica. Badia (1951) recull una quantitat important de topònims fluvials amb les formes *Noguera* —i derivats, particularment diminutius— i *Nou* indicant "qu'au point de vue botanique, il n'y a pas d'inconvénient à accepter l'étymon NUCARIA" perquè la noguera pot créixer en qualsevol lloc de Catalunya sempre que hi hagi un grau d'humitat suficient.

4.3. Fitotopònims "ocults"

També existeix el cas invers; és a dir, topònims dels quals no es pensava que fossin vegetals però als quals modernament s'ha volgut donar un significat botànic.

Coromines (DECat s.v. càdec, nota 8) conjectura, amb moltes precaucions, que el topònim *Cadaqués* (Alt Empordà), per al qual sempre s'havien proposat formacions que continguessin el mot *quer* 'roca', és un derivat col·lectiu en -ARIUS de *càdec*. No obstant el mateix Coromines mostra les dificultats d'aquesta proposta per a la qual caldria suposar, contra el que indica la documentació, que *càdec* no és una forma secundària i relativament moderna de *cada* < CATANUM. Efectivament, el topònim *Cadaqués* apareix l'any 1030 (Marca ap.

11. Cosa que no és exactament certa encara que realment *ficulnea* és molt més freqüent: vegeu per exemple 1034 Miret BRABL VI, pàg. 352: *cum ipsis arboribus ... id sunt: morers .iii. et oliver .i. et pomer .i. et amendolers .iiii. et pruners et figers*. 1038 Miret BRABL VIII, pàg. 425: *pomer .i. et amenlers .iiii. et pruneres et figeres*. 1127 Miret BRABL VI, pàg. 392: *et terminatur de una part in ortal de Sancta Maria cum ipsas figeres*. 1173 CSCreus 172, pàg. 175: *unum campum cum figeras et arbores ... et in alio loco ... unum campum cum figeras et olivariis*.

202, col. 1043: *in comitatu Petralatensi ...et infra hos terminos sunt porti maiores ... et alium quem dicunt Kadachers*) i no hi ha res que faci pensar que en aquesta època ja existís la forma *càdec*; en la documentació antiga el topònim *Montcada* (Vallès Occidental) apareix com a *Montcadan*, o llatinitzat *Montecatanus*, mostrant la -n- etimològica. Caldria trobar, a més, una explicació a l'absència de sonorització de la -c-, ja que, tractant-se d'una forma antiga, hauria d'haver sofert aquest procés. En tot cas, i tal com indica Coromines, el que es desprèn de la documentació antiga és que el primer element del topònim no és "cap de".¹²

També hi ha topònims el significat vegetal dels quals és poc transparent. Això succeeix evidentment quan els topònims contenen un nom de planta o d'arbre que ha deixat de ser un nom comú en català. En el moment en què el topònim deixa de ser motivat per als parlants pot sofrir tot tipus de modificacions. Només cal recordar l'anècdota clàssica d'un document del segle XIV (citada en BALARI-1899, pàg. 209) on el topònim *Ullastret* (Baix Empordà) apareix llatinitzat com a *Oculo Stricto*. També pot succeir que l'evolució fonètica d'un topònim el converteixi gairebé en irrecognoscible.

Muntaner Pascual (MUNTANER-1986, pàg. 236 i sobretot pàg. 343) ha fet veure que un topònim del Garraf, *Sostrell*, no és com es pot pensar un derivat de *sostre*, sinó una contracció, amb l'article salat, d'*ullastrell*. Muntaner Pascual, però, remet al DCVB (s. v. *ustrell*) on s'indica que *ustrell* prové d'una "contracció de *ullastrell*, diminutiu de *ullastre*". Tal com exposarem (capítol IV.1 i IV.4) sembla més lògic veure-hi un col·lectiu diminutiu amb el sufix *-ell* (< -ETULUM) i no un diminutiu, però, deixant de banda el significat, l'explicació sembla correcta. Aquest topònim ha sofert diversos "accidents" que en dificulten la interpretació: així la grafia aglutinada de l'article procedent de IPSE i l'eliminació de tota una síl·laba: *s'ullastrell* (o, millor, *s'uiastrell*) > *s'ustrell*. La grafia no etimològica *So-* encara n'emascara més l'origen.

De totes maneres en català no es produeixen modernament interferències amb altres llengües no romàniques que encara contribuirien a complicar més les coses. Només a tall d'anècdota podem mencionar

12. Bastardas (BSO 2, 1980, pàg. 7) conjectura, no sense escepticisme, que en aquest topònim hi podria haver la preposició grega *katá*, i aleshores el nom, donat pels grecs d'Empúries, significaria 'entre roques, en el roquissar'.

que un aparent *im Frösch* en una zona avui germanòfona dels Grisons (Ascharina, Küblis) no té cap relació amb les granotes sinó que és una forma escurçada de *Fröschenei* (< FRAXINETUM) nom amb què encara era conegut fa uns anys (SCHORTA-1988). Les influències del castellà en la toponímia són d'un altre tipus.

Les conclusions que es poden extreure dels casos que hem comentat en aquests punts precedents són potser les evidents per a qualsevol estudi de toponímia. En primer lloc la necessitat d'una certa cautela i sobretot de disposar d'estudis individuals aprofundits abans de treure conclusions de caràcter general i especialment la importància que té la documentació antiga per a intentar fer qualsevol tipus d'interpretació de la toponímia. En tot cas i com que el nostre objectiu no és, en principi, d'estudiar l'etimologia de les bases lèxiques sobre les quals es formen els col·lectius sinó estudiar el funcionament dels sufixos col·lectius, deixem de banda en el nostre estudi les bases lèxiques la pertinença de les quals al camp dels fitotopònims ha estat senzillament qüestionada.

5. ASPECTES METODOLÒGICS

5.1. *Estudis sobre fitotponímia*

Aquest apartat té finalitats diverses: conté òbviament una anàlisi breu dels estudis sobre fitotponímia que constitueixen els nostres antecedents immediats (l'antecedent del nostre) i als quals haurem de fer sovint referència.¹³ Ara bé, a través d'aquesta anàlisi, que sovint inclou elements crítics i valoratius, volem fer veure quins han estat els objectius immediats que s'han proposat aquests estudis, quins han estat els problemes que han estat posats en relleu, quines són les propostes metodològiques que han estat fetes i quines perspectives han obert. Potser no és ni tan sols una aproximació a allò que sol anomenar-se "estat de la qüestió", però almenys, en certa mesura, podem dir que en fa la funció. Allò que sí pretén aquest capítol és emmarcar el present treball dins el panorama de les recerques sobre fitotponímia romànica.

13. No incloem en el nostre comentari, encara que lògicament aporten informacions molt valuoses que hem tingut en compte, ni obres generals de toponímia —catalana o d'altres dominis romànics—, ni monografies locals, ni obres lexicogràfiques.

En primer lloc cal mencionar com a clàssics el treball de G. Flecchia (1879-80), pioner dels estudis onomàstics a Itàlia, i també l'estudi de Nunes sobre els fitotopònims a Portugal (1920), que conté una gran quantitat d'exemples.

A més d'aquests clàssics cal mencionar altres estudis més moderns i especialitzats. A França —sovint cobrint territori francès i occità, i fins i tot català— existeixen una sèrie de monografies que tenen com a finalitat estudiar la incidència en la toponímia d'un determinat nom de planta —o de determinats noms de planta, estudiats gairebé independentment. Així, repassant el repertori de bibliografia onomàstica francesa de M. Mulon (1977 i 1987) podem trobar sèries senceres d'articles de diversos autors dedicades a aquest tipus d'estudis; hi figuren diversos articles de la mateixa M. Mulon, d'E. Negre, de R. Monnot, d'A. Carnoy o de W. Eloy dedicats a la toponímia d'un determinat vegetal.

També es poden trobar estudis semblants en el territori italo-romànic. Així H. G. Tuchel dedicà els seus *Studien zur italienischen Phytotoponomastik* a estudiar els tipus UIR(I)DIS, SALIX, ALNUS, ROBUR, FAGUS, ACER, FRAXINUS, NUX, FICUS, CERASUS, IUNIPERUS, SA(M)BUCUS, GENISTA, FABA, CANNABIS, FILIX, CANNA i CARDUUS en la toponímia del territori d'Itàlia (TUCHEL-1962). Posteriorment també dedicà una monografia als derivats de CORYLUS en el mateix domini (TUCHEL-1969).

En el domini estricte del català aquests estudis han estat molt menys cultivats; així en el repertori bibliogràfic de toponímia catalana de Moreu-Rey no hi trobem cap altre estudi d'aquest tipus que no sigui el de Badia, publicat en les actes del Congrés d'Onomàstica de Brussel·les de 1949. Badia dedicà la seva intervenció en aquest congrés a estudiar el pes que tenen en la toponímia catalana els noms de vegetals següents: *alzina, arboç, bruc, esparraguera, falguera, figuera, ginebre, ginesta, llorer, noguera, om, roure, i vern* (BADIA-1951). Es tracta d'un treball on es recullen centenars de fitotopònims i es compara especialment l'extensió real que tenen les espècies vegetals estudiades amb l'extensió geogràfica dels topònims que les designen. Una de les conclusions és que s'observa una correspondència entre aquests dos factors i que només excepcionalment es troben topònims que designen un vegetal fora de la zona d'extensió real d'aquest.

Piel dedicà alguns dels seus nombrosos estudis de toponímia a la fitotoponímia de la Península Ibèrica. Dins del tipus d'estudis que

estem comentant cal destacar l'article de 1951 sobre els noms dels arbres de la família QUERCUS en la toponímia peninsular i els dos articles de 1968.¹⁴ En aquests dos darrers treballs s'estudia la incidència en la toponímia peninsular dels tipus: ACRIFOLIUM, ARBUTUS, MATRONEUS, *CAMARINA, *CARIOCA-CARIOLA, LAURUS, HEDERA i ACER, CAREX, *CARPACEA - *LAMPACEA - *PRUNACEA, CORNUS, CYTISUS - *CUTISSUS, ESTEPAJARA, GENISTA, SCOPA, RATAM, *TOIO, AULAGA, JUNCUS, MENTRASTUM, RUBIA, TURBISUS, i UIMEN. En aquests articles, a més de recollir una gran quantitat de topònims (reunits en un índex molt útil al final), s'estudien les bases etimològiques i les variants dels noms de les plantes i altres problemes connexos; s'hi fan també algunes observacions molt interessants sobre sufixació que tindrem ocasió de comentar en diversos llocs. Cal observar que són estudis que cobreixen tot el territori peninsular, incloent-hi per tant zones de parla portuguesa, castellana i catalana, cosa que fa que alguns dels tipus mencionats puguin estar representats només a la zona més occidental de la Península i no tenir representants en la toponímia catalana —ni, és clar, en la gal·lo-romànica; això, d'altra banda, constitueix un element molt útil de comparació.

L'altra possibilitat, pel que fa a l'estudi dels fitotopònims, és la de limitar el camp d'estudi no a un determinat nom de planta sinó fer un estudi de tots els topònims vegetals que apareguin en una zona determinada. En aquest sentit, podem remetre a les monografies mencionades per Tüchel (1962, pàg. 2-3) dedicades a la Italo-romània, i, centrant-nos en el territori gal·lo-romànic, cal destacar la tesi clàssica de Strobel sobre els topònims vegetals en alguns departaments del sud de França (STROBEL-1936) o l'article de Hallig que, basat en un text del segle XIV del Gavallda (fr. Gévaudan, Dpt. de Lozère), recull els abundants fitotopònims que hi apareixen (HALLIG-1970). Cal destacar en aquest article un paràgraf destinat a l'enumeració i estudi

14. Aquests dos articles formen de fet una unitat per tal com són la primera i segona part d'un mateix estudi. En la nota introductòria de la segona part d'aquest treball (1968b, pàg. 175) s'anuncien més monografies d'aquest tipus; tanmateix no tenim notícies que la sèrie hagi continuat. Igualment Piel havia anunciat una comunicació en el VII Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona de 1953 que duia per títol *Problemas e métodos de fito-toponímia hispánica*. El resum apareix publicat en el volum I de les actes del Congrés, que conté els programes (*Boletín de dialectología española*, 32, 1953, pàg. 89). No sabem si la conferència s'arribà a pronunciar però el seu text no apareix publicat a les actes del Congrés; per tant, en desconeixem el contingut més enllà del que indica el resum, encara que segurament alguns dels seus temes es deuen reprendre en articles posteriors.

dels sufixos que apareixen en els topònims estudiats, amb observacions sobre l'origen etimològic d'aquests sufixos i les seves possibilitats combinatòries.

Pel que fa a la toponímia catalana aquest tipus d'orientació, la de fer un recull dels fitotopònims d'una zona, es troba representada per dos estudis, de valor molt desigual tots dos, sobre els fitotopònims de Tarragona (CATALÀ-1961) i del Llenguadoc i Catalunya (BALMAYER-1981, vegeu el comentari sobre aquest al BSO 8, 1982, pàg. 34).

* * *

J. Chaurand observava fa uns anys (1983) en un article a la *Nouvelle Revue d'Onomastique* que segurament és massa aviat per a fer estudis de conjunt sobre construccions sufixades perquè encara s'havien de perfeccionar els instruments i el conjunt dels materials era cada dia més gran. Aquesta remarca la feia a propòsit del col·loqui que, amb el títol *Les suffixes en onomastique* (FABRE ed.-1985), s'havia celebrat feia poc a Montpeller precisament sota la seva presidència. En aquest col·loqui s'havien presentat una vintena de comunicacions, en la seva gran majoria corresponents a temes de toponímia, i també majoritàriament destinades a estudiar aspectes diversos de sufixos pre-romànics. El mateix professor Chaurand matisava aquesta observació, relativament pessimista, indicant que "ceux qui nous ont précédés, et qui avaient encore moins de ressources que nous à leur disposition, ont néanmoins montré l'exemple d'une réflexion qui a été loin de porter préjudice aux études auxquelles ils se consacraient" (CHAURAND-1983, totes dues observacions mencionades a la pàg. 95). Si aquestes observacions són vàlides per al territori de França, potser encara ho són més per al territori català; en un altre lloc farem referència a alguns d'aquests problemes.

Tanmateix no és que els estudis sobre sufixos en toponímia en el territori català siguin absolutament inexistents, però potser cal reconèixer que ha estat un dels aspectes menys cultivats. Deixant de banda els estudis clàssics i repetidament citats i represos sobre els sufixos -ACUM o -ANUM, la resta de sufixos toponímics, associats a vegetals o no, no han merescut estudis especials. Això és vàlid naturalment també per als sufixos col·lectius, ja sigui els que designen els col·lectius vegetals o qualsevol altre tipus de col·lectiu. Podem destacar només la nota de Montoliu sobre l'origen del sufix -ell com a col·lectiu. D'altra

banda, són evidentment molt útils les observacions disperses en els diversos treballs de Coromines. De totes maneres, ja que en aquest punt, el dels col·lectius vegetals, els sufixos que apareixen en els topònims i els usats en els noms apel·latius que designen precisament l'abundància d'un determinat vegetal en un indret, són coincidents en gran mesura, trobem observacions de gran utilitat en obres no estrictament toponímiques com és ara les gramàtiques històriques. En aquest sentit volem destacar l'article d'A. Saragossà (1991) sobre els sufixos *-er(a)* i *-ar* que, malgrat que la seva orientació sigui sobretot de caràcter sincrònic i que no tracti de noms de lloc, conté observacions interessants sobre col·lectius vegetals.

En la resta del territori romànic, i deixant de banda els corresponents apartats en gramàtiques històriques o en obres generals de toponímia, hi ha alguns estudis, o meres referències, sobre sufixos col·lectius vegetals que cal comentar. Ho farem per ordre cronològic.

Respecte al domini del portuguès, Piel dedicà un article a l'estudi dels sufixos que intervenen en la formació de noms de lloc i noms d'instruments en aquesta llengua (PIEL-1944). Entre els sufixos estudiats hi apareixen *-ETUM*, *-ETA*; *-ALE* (*-ARE*); i *-OSU*, *-OSA*, tots associats a col·lectius vegetals.

El mateix Piel en els seus articles de 1968, encara que no dedica específicament un apartat a aquesta qüestió, fa, dins del text, observacions d'un gran interès sobre els sufixos col·lectius vegetals, observacions que haurem de comentar en diversos llocs.

Semblantment ja hem indicat que Hallig (1970) dedicà un paràgraf del seu article a catalogar i comentar els sufixos que intervenen en la creació dels fitotopònims que estudia. En aquest paràgraf es fan comentaris des del punt de vista etimològic i històric i també es mencionen les incompatibilitats o compatibilitats de certs sufixos entre ells o en relació a determinats tipus de vegetals.

R. Tomassone i B. Combettes van dedicar conjuntament dos articles (1970 i 1971) precisament a les formacions col·lectives vegetals, l'un referent al domini del francès i l'altre al de l'occità. El primer dels articles exclou expressament les formacions toponímiques i es proposa de mostrar les tendències en la repartició dels diferents sufixos col·lectius; això es fa estudiant l'aparició dels sufixos en diferents èpoques de la llengua, la seva repartició segons els trets fonètics del radical al que s'associen o bé segons les característiques

dels mateixos vegetals designats pel radical (arbre o arbust, cultivat o espontani,...).

El segon estudi, centrat en el domini occità, al contrari que l'anterior, es basa en la toponímia. Es tracta d'un article orientat de manera que exclou explícitament el mètode històric i que es centra només en els sufixos més habituals per a detectar un altre cop els criteris d'unió dels sufixos segons el tipus de planta (arbre, arbust, herba; productor o no de fruits; cultivada o salvatge) i segons la constitució del seu nom (final vocàlic o consonàntic; presència del sufix -ARIUS, etc.). Aquestes dades sotmeses a una anàlisi informàtica donen com a resultat una sèrie de tendències o lleis de distribució dels sufixos.

Tornant a una perspectiva més històrica també trobem alguns treballs dedicats de manera molt especialitzada a un aspecte o problema concret que presenta un determinat sufix. Es tracta d'estudis d'abast molt específic, però que tanmateix contenen incidentalment dades prou importants per a nosaltres. Així, trobem una classificació cronològica dels sufixos col·lectius vegetals en francès en l'article de Glättli (1943) on explica la dualitat de resultats d'-ETUM darrera palatal (en -i o -ei, -oi, -ai) en la toponímia francesa amb base en la diferent cronologia de la creació d'aquestes formacions, i trobem també informacions d'interès en l'article de Piel (1962) dedicat a la variant -endo que presenten, a l'extrem occidental de la Península Ibèrica, els col·lectius en -ETUM quan en el nom de l'arbre o planta al que s'uneix el sufix hi ha una -n- que queda en posició intervocàlica.

No cal dir com el nostre treball s'ha beneficiat d'aquests estudis que breument hem analitzat, ja sigui perquè els hem utilitzat directament com a font de dades o pels suggeriments metodològics que ens han proporcionat. Així mateix alguns d'aquests estudis ens han encoratjat en mostrar-nos les possibilitats o la viabilitat d'una línia d'investigació com la que ens havíem proposat.

5.2. *Noves perspectives en l'estudi dels fitotopònims*

Una anàlisi detinguda dels sufixos que serveixen per a designar col·lectius de vegetació en la toponímia catalana obre unes noves perspectives en l'estudi de la fitotoponímia i potser fins i tot en la toponímia general perquè, com hem vist, si bé s'han estudiat les bases etimològiques que representen els noms dels vegetals, no s'ha fet el

mateix sistemàticament amb les formacions fetes sobre aquests noms, i també ofereix un especial interès perquè, de fet, aquestes construccions sufixades representen una part molt important del conjunt dels fitotopònims. La importància i l'interès d'aquestes formacions sufixades ha estat subratllat amb encert per Piel quan en els preliminars del seu estudi sobre la fitotoponímia de la Península Ibèrica (1968a) remarca: "Unsere besondere Aufmerksamkeit gilt natürlich den speziellen phytotoponymischen Suffixen —die nicht-suffigierten Formen spielen eine ganz untergeordnete Rolle—, die sich in Zeit und Raum verschieden verteilen und auch von der besonderen Natur der betr. Pflanzenart abhängig sein können" (pàg. 332).

La frase de Piel que hem reproduït, a més de remarcar el gran pes de les formacions sufixades en la toponímia i el paper secundari de les formes no sufixades, obre certes perspectives de recerca que caldrà tenir en compte també en el nostre estudi. Així és molt suggerent la idea que hi pugui haver una relació de dependència entre el tipus de vegetal que forma un topònim i el sufix que s'hi afegeix (línia que, com hem dit, també ha estat explotada per altres estudiosos) o la possibilitat d'investigar la repartició en l'espai i el temps dels diferents sufixos. Aquesta darrera possibilitat esdevé particularment interessant si partim de la base que es pot establir una correlació entre aquests dos factors.

Cal acceptar, com a premissa metodològica, que la distribució en l'espai dels sufixos toponímics (juntament amb d'altres aspectes relacionats per exemple amb la fonètica històrica, amb la documentació antiga etc.) pot constituir un índex sobre la seva cronologia. Creiem que l'estudi dels sufixos col·lectius en la toponímia catalana pot aportar dades interessants sobre la cronologia dels diferents sufixos, és a dir sobre la seva vitalitat en èpoques pretèrites i fins a l'actualitat i sobre els processos de substitució de sufixos ja caducs per d'altres d'una vitalitat més gran; aquí l'observació de la seva distribució en l'espai pot jugar-hi un paper important, especialment la comparació de zones de la Catalunya Vella i la Catalunya Nova. Entra aquí en joc la vella idea que la toponímia constitueix un bon reflex de la llengua en els seus estadis antics.

De les conclusions a què pot portar aquesta premissa metodològica n'és una bona mostra el paràgraf dedicat per Piel en l'estudi citat (PIEL-1968a, pàgs. 342-343) a la toponímia del llorer. L'apartat ja s'inicia indicant que els topònims derivats de llorer constitueixen un

exemple precís de les tendències que, en la construcció de mots, es propagaven en l'època llatina tardana i romànica, i seguidament s'extreuen algunes conclusions sobre la cronologia dels diferents sufixos amb base en la seva distribució geogràfica: així llegim que “**lauretum* reicht ... kaum über die Dourogrenze hinaus. Dies bestätigt die auch aus anderen, ähnlich gelagerten Fällen zu entnehmende Tatsache, dass -*edo/-ido* bereits vor der letzten Phase der Reconquista in seiner ortsanzeigend-kollektiven Funktion erlahmte”. O també sobre -*osa*: “Dass es sich ebenfalls um eine relativ jüngere Ableitung handelt, zeigt das betr., zwischen Douro und Tejo gelegene Areal”.

Hem volgut citar aquests fragments perquè, encara que referits a la zona més occidental de la Península, són una mostra de les possibilitats de treure conclusions a partir de la idea que la distribució espacial pot estar relacionada amb la temporal; així la idea que -*edo* / -*ido* ja no era productiu abans de l'última fase de la Reconquesta perquè no es troba per sota el Duero, o que la distribució de -*osa* entre el Duero i el Tajo prova que és una formació relativament jove.

És clar, però, que les coses no són tampoc tan fàcils i transparents. Com a mínim en el domini català hi ha tota una sèrie de factors que s'han de tenir en compte abans de treure conclusions d'aquest tipus. Ja hem parlat més amunt dels desplaçaments de topònims, ja sigui com a cognoms o pel fet que els emigrants vulguin reproduir el nom del seu lloc d'origen en el lloc on finalment s'estableixen. Els desplaçaments de topònims de nord a sud amb motiu de la Reconquesta enterboleixen la visió general. També hem parlat més amunt de la possibilitat de bateigs amb noms no populars de llocs recentment conquerits. D'altra banda el procés de conquesta cap al sud tampoc no avança sobre un desert: l'existència de fitotopònims col·lectius en zones de reconquesta que presenten trets lingüístics estranys al català i normalment associats al mossàrab ens proven que això no és així; ara bé, aquests topònims ens poden donar indicacions sobre el que podrien ser trets lingüístics d'aquests dialectes però evidentment no sobre el català de l'època de la Reconquesta. Tampoc per aquestes zones no disposem en molts casos de documentació realment antiga i és de sobres sabut les grans modificacions i adaptacions de tot tipus que pot sofrir un topònim. Tanmateix no deixarem de fer comparacions de tipus geogràfic en la mesura que ens ho permeti la informació de què disposem.

5.3. La importància de la documentació antiga

Sembla del tot superflu de ponderar aquí una altra vegada la importància que, per a l'estudi de la toponímia, té l'observació de les formes i grafies antigues dels topònims que es pretén d'estudiar. Això és admès per tothom i seria inacabable la llista dels casos on el testimoni d'una forma antiga ha estat decisiva per a l'establiment de l'etimologia correcta d'un topònim. Des de casos clàssics com el de *Castell de l'Areny* (o potser millor *Dalareny*, vegeu COROMINES-1965 I, pàg. 37) fins als darrers estudis de Coromines, que són plens d'advertències en aquest sentit i de casos on es fa patent, la documentació antiga es revela com una font d'informacions valuósíssima.

Fins i tot Aebischer, comentant el lloc on Balari en els *Orígenes històrics* (1899) tracta els noms de lloc en -ANUM i -ACUM, comenta: "il est bien loin d'être complet, mais comme il donne des formes anciennes pour les noms qu'il étudie, ses étymologies sont exactes dans la plupart des cas" (AEBISCHER-1928, pàg. 159). La idea ve a ser que, encara que la lingüística no podia, a finals del segle XIX, assolir el nivell de desenvolupament a què ha arribat després, l'encert de les propostes de Balari ve condicionat pel fet d'haver tingut en compte els testimonis antics.

Ja hem vist com els textos llatins medievals podien ajudar a posar en evidència que alguns fitotopònims aparents no eren tals sinó producte d'homonimitzacions. La documentació antiga és també, evidentment, un arxiu que guarda el testimoni de topònims desapareguts; aquests paleotopònims són lògicament tant o més valuosos per a nosaltres que els conservats actualment. D'altra banda, encara que és evident que hi ha topònims la memòria dels quals s'ha perdut, cal fer constar aquí el testimoni de diversos estudiosos que han observat amb admiració com els topònims presenten una capacitat de supervivència extraordinària durant segles per sobre de les incidències de què són víctimes els llocs que designen —abandó i despoblament o construcció de nous habitatges o pobles, etc.¹⁵

15. Vegeu les conclusions de Badia (1958, pàg. 20) després d'estudiar els topònims que apareixen en l'acta de reconeixement de Sant Joan de les Abadesses de 913 i buscar-hi els seus corresponents en la toponímia actual. En el mateix sentit s'expressen J. Bolòs i V. Hurtado en comentar alguns aspectes de la toponímia en l'elaboració del seu *Atlas Històric de Catalunya* (BSO 3, 1981).

D'altra banda, és del tot evident que la documentació antiga pot ajudar a confirmar o desmentir les suposicions que es puguin fer sobre topònims actuals. Així per exemple, i centrant-nos en el tema que ens ocupa, en el cas d'un topònim amb un sufix *-et*, una forma antiga amb aquesta terminació grafiada *-ed* demostra inequívocament que aquest topònim prové d'una base llatina amb una *-t-* intervocàlica com *-ETUM* i no, cosa que també seria imaginable, d'una base amb el sufix diminutiu *-ITUM*. Igualment, o més ben dit, inversament, davant d'un topònim actual com *Gramós* (municipi de la Parròquia d'Hortó, Alt Urgell) seria possible que algú pogués pensar que es tracta d'un col·lectiu, amb el sufix *-ós* de *gram*. De fet *gramós* és registrat com a apel·latiu amb aquest significat en el DCVB i en el DECat (s.v. *gram*). Ara bé, això deixa de ser possible quan es veu que aquest topònim apareix documentat cap a l'any 860¹⁶ en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell amb la forma *Garamonse* (*Garamos* en el capbreu del segle XII). Coromines (1965, I, pàg. 126) atribueix un origen basc a aquest nom però això ja és un altre tema.

De totes maneres, i encara que convinguem que és gran la importància que tenen els testimonis antics dels topònims, cal dir que les coses no són tampoc tan senzilles. La documentació antiga dels topònims es troba lògicament en textos de redacció llatina perquè, tant si són textos anteriors als primers testimonis escrits en llengua catalana com si són posteriors, els topònims es recullen normalment en textos de tipus notarial. Ara bé, aquests textos també s'han de saber veure amb ulls crítics. Els textos llatins medievals tenen lògicament la intenció de ser precisament llatins i això, especialment com més tardà és el text, més complica les coses. A vegades es pot veure com els elements onomàstics dels documents medievals es presenten en unes formes o grafies que reflecteixen un acostament al que devia ser la seva forma en la llengua parlada i això és, naturalment, una font d'informació valuosa. En aquest sentit es podria fer un estudi sobre l'estadi que presenten certs fenòmens d'evolució fonètica catalana en aquests topònims documentats antigament i també sobre quina és la representació gràfica que se'ls dona. En diversos llocs farem comentaris en aquest sentit, sense fer-ne però

16. Sobre aquesta datació vegeu l'article de Baraut (1985) que corregeix la data de 839 que havia estat presa durant molt de temps com a data d'aquesta acta.

un estudi sistemàtic. Però altres vegades es veu clarament en els textos la intenció de qui escriu de llatinitzar formes romàniques. Això porta a anotar gràficament trets que no corresponen a la realitat lingüística de l'època i, encara que a vegades les restitucions es fan amb un notable sentit etimològic, també es poden fer restitucions falses. Com a exemple de grafies arcaïtzants podem citar la freqüent restitució de -o a final de mot, la grafia de l'oclusiva sorda intervocàlica en terminacions procedents d'*-ETUM*, escrites *-eto*, o la grafia *-ario* en mots formats amb el sufix *-ARIUS*, sense que, naturalment, ni un ni altre tret tinguin una correspondència en la realitat lingüística de l'època.¹⁷

D'altra banda els textos medievals també poden constituir una ajuda quan es tracta de veure quina és la funció que té un determinat element i quina és la consciència que se'n tenia en el moment de redactar un document. Efectivament, ja hem comentat més amunt que els fitotopònims han de ser, en el seu origen, noms apel·latius. Ara bé, el fet que un apel·latiu es converteixi en un topònim no és una cosa instantània sinó que es tracta d'un procés. En aquest procés, a causa de l'evolució pròpia de la llengua, es pot perdre la consciència del significat que tenia originàriament l'apel·latiu i el topònim passa a ser obscur i no motivat per als parlants. Aquest procés no s'esdevé, però, sense deixar rastres; així és prou sabut que el fet que un topònim vagi precedit de l'article determinat és un indicatiu del seu origen com a mot apel·latiu. En aquest sentit cal inscriure, per exemple, l'observació de Coromines a propòsit del mot *rovira* (DECat. s.v. roure): "el mot en aquests documents sol portar article, o anar acompanyat de quasi-sinònims, coses que mostren que, almenys en els segles X-XII, funcionava encara plenament amb valor apel·latiu". Això és tan vàlid per als topònims actuals com per als registrats en textos medievals.

Respecte a la documentació llatina medieval cal comentar encara certes locucions particulars que sovint introdueixen fitotopònims (i també altres topònims d'origen apel·latiu); es tracta de girs com *in*

17. Sobre això vegeu, per exemple, les observacions de Badia (1966b, pàg. 57): "De nos jours, c'est notre collègue M. Paul Aebischer qui a fait voir jusqu'à quel point ces latinisations relativement tardives (à partir du XI siècle) étaient dangereuses et trompeuses pour le chercheur. ... On sait bien que jusqu'au X siècle on peut confier davantage dans les graphies des chartes et des documents, plus fidèles et plus respectueuses" i en nota: "Il suffit d'examiner les formes mentionnées au § 9 (à partir de l'an 1017) avec des "yeux de linguiste" pour se rendre compte qu'on a "élaboré" ces noms avec des traits phonétiques déjà dépassés dans le langage commun".

locum quem dicunt ad, in locum quem vocant ad, in locum ubi dicunt (o dicitur) ad i variants. Aquest tipus de locucions tenen antecedents ja en el llatí del segle I; així Bassols (1972, pàg. 67) en cita exemples semblants en Suetoni (Galba 1: *ut hodie ea uilla ad Gallinas vocetur*), en Titus Livi o en Plini (nat. III, 87: *colonia ... quae uocatur ad turrem Libisonis*). De totes maneres, com comenta Bassols, aquests girs es troben realment molt estesos per primera vegada en el baix llatí. Així en els següents exemples citats en el GMLC (s.v. avellanus): *in locum que dicunt ad ipso Ledone* (991), *in locum que dicunt ad ipsa Ruuira* (958), *ubi dicunt ad Cassanos* (874). Darrerament, P.H. Billy (BILLY-1985), en un article on comenta diversos aspectes de la problemàtica que presenta la distinció entre els apel·latius topogràfics i els topònims, ha volgut fer una tipologia de les locucions que en els documents llatins medievals acompanyen aquests mots i del que indiquen aquestes locucions pel que fa a la funció del mot.

Ara bé, nosaltres creiem que a través d'aquest tipus de locucions que comentàvem, el que es documenta és un topònim en formació, és a dir en fase d'esdevenir-ho. Cal fer constar que els topònims que eren absolutament opacs per als parlants dels segles X o XI, per exemple certs topònims provinents de llengües prellatines, no apareixen mai acompanyats d'aquestes locucions. Aquests girs apareixen només acompanyant topònims el significat apel·latiu dels quals és encara més o menys patent i són per tant un indicatiu de l'existència d'una certa consciència del seu origen com a nom comú. De totes maneres cal considerar també que la repetició formulària d'aquestes locucions pot portar a la seva aparició en altres casos sense que sigui un indicatiu de res.

Per a designar aquest estadi de creació de topònims, i també per a indicar els casos on el text no permet determinar la funció exacta d'un mot, és a dir quan no és clar si es tracta d'un topònim o un apel·latiu, els redactors del GMLC i també Coromines en el DECat utilitzen el terme "pretopònim", terme que utilitzarem també quan s'escaigui.

5.4. Formació d'un corpus com a base del nostre estudi

Per a un estudi d'aquest tipus —de fet, per a qualsevol estudi interpretatiu sobre toponímia—, el punt de partida òptim seria poder disposar d'una informació exhaustiva sobre tots els topònims antics

i moderns de les característiques requerides en l'espai estudiat; a partir d'aquesta informació seria possible d'extreure conclusions estadísticament vàlides. Però aquest ideal no correspon a la realitat. Ja hem vist com no fa gaires anys J. Chaurand indicava, fent referència a França, que "il est probablement trop tôt pour faire des études d'ensemble sur les constructions suffixales alors que les instruments sont encore en voie de perfectionnement et que le volume des matériaux ne cesse de s'accroître" (CHAURAND-1983, pàg. 95). Altres estudiosos de l'onomàstica també han fet observacions en aquest sentit; així per exemple P.H. Billy ressenyant el volum de les actes del XVIè Congrès Internacional de Ciències Onomàstiques (*Nouvelle Revue d'Onomastique* 15-16, 1990, pàg. 259) comenta "Ces communications montrent que l'heure n'est pas encore aux travaux de synthèse... dans l'état actuel tant des études onomastiques que des chercheurs, toute synthèse serait trop générale pour être digne de foi et durable". Si aquestes observacions són vàlides pel que fa a França i pels estudis onomàstics en general encara ho són més a Catalunya on, si bé pot resultar relativament fàcil de recollir el que normalment s'entén com a toponímia major, és més difícil de fer-ho amb la toponímia menor, malgrat que cada vegada són més freqüents les monografies toponímiques locals. Per altra banda, com ha estat repetidament assenyalat, la distinció entre toponímia major i menor no té, des d'un punt de vista científic, un interès gaire particular (vegeu per exemple MOREU-1982, pàgs. 15-16). De fet, la circumstància que un topònim esdevingui "major" o que un topònim major perdi aquesta "categoria" depèn de certs fets històrics que habitualment no tenen cap relació amb el que pugui ser l'origen del mot per ell mateix.

Davant de la impossibilitat de disposar d'un recull exhaustiu hem optat per basar la nostra investigació en un corpus compost de la manera següent: hem fet un recull dels topònims i noms apel·latius que designen col·lectius vegetals documentats abans de la fi del segle XII. Aquest recull, ha de ser prou representatiu. Una part d'aquest recull procedeix dels fitxers del GMLC,¹⁸ però, ja que aquesta obra inclou elements onomàstics només de manera excepcional (és a dir, quan només a través dels topònims és possible de documentar noms

18. Sobre els fitxers del GMLC (els cedularis de Balari i els fitxers del propi GMLC) vegeu allò que es diu en la pàgina XVII del prefaci a aquesta obra.

apel·latius), hem hagut de tornar a buidar les principals fonts del GMLC. Cal tenir en compte que aquest treball fou llegit com a tesi doctoral l'any 1992. Hem procurat incorporar, bé que només excepcionalment, dades fornides per publicacions posteriors de fonts documentals.

Evidentment, el fet que un topònim aparegui recollit en un document medieval és també una cosa accidental: és ben segur que molts topònims antics no van ser mai fets constar per escrit. De totes maneres el recull és prou ampli i creiem que extraordinàriament interessant perquè, a més de donar informacions valuoses de caire etimològic i històric, representa un tall cronològic molt clar que ens pot ajudar a treure conclusions sobre la difusió en època antiga de certs sufixos. Cal tenir en compte també que no disposem de documentació realment antiga si no és per a la Catalunya Vella; això condiciona també el nostre treball.

Pel que fa a la toponímia moderna, i havent-nos adonat de la impossibilitat de disposar d'un repertori exhaustiu per tot el domini lingüístic, hem optat per recollir, a més de les formacions toponímiques que apareixen documentades antigament, els topònims que ens han semblat interessants per algun aspecte, que requerien alguna explicació. Probablement en alguns punts haurem estat més exhaustius que en d'altres; en alguns casos (sufixos *-ar* o *-al*) hem renunciat expressament a ser-ho.

Ja hem comentat com diversos autors han assenyalat que no és possible per ara de fer estudis de conjunt o de síntesi que permetin de treure conclusions definitives de caràcter general. Manquen els materials i les monografies necessàries; això és així fins i tot quan es tracta d'un domini lingüístic no gaire extens com és el català.

Per això hem de presentar aquest treball com una simple contribució al tema que, sense pretendre de ser definitiu o exhaustiu, permet de traçar una línia metodològica i fer una aproximació als principals problemes que es plantegen. Allò que sap més greu és no haver pogut establir comparacions fiables, especialment amb la fitotoponímia d'altres territoris romànics, sobretot els més veïns al nostre. Però esperem que quan la investigació disposi de diverses monografies dedicades a aquest tema les conclusions que es puguin treure de la comparació puguin ser molt més riques i potser sorprenents.

En els capítols que segueixen estudiarem els diferents sufixos que formen col·lectius botànics en la toponímia catalana. Cada un dels capítols (del II al VIII) està dedicat a un sufix; dins de cada capítol hem seguit a grans trets un ordre que comporta el plantejament dels diferents problemes que existeixen per cada un dels sufixos —la seva base etimològica, el seu desenvolupament semàntic, etc.—, l'estudi dels fitotopònims formats amb aquest sufix —en ordre essencialment alfabètic— i unes conclusions. Hem intentat donar les mínimes indicacions etimològiques sobre els radicals a què s'uneixen els sufixos; quan ha calgut comentar-ne algun aspecte ho hem fet generalment en la primera ocasió que n'hem tingut, fent una referència en les ocasions posteriors. Això pot complicar la lectura, a causa de les referències internes, però és imprescindible per a evitar repeticions innecessàries.

Els capítols IX i X estan dedicats a estudiar els fitotopònims formats amb doble sufix i a la substitució històrica de sufixos. Finalment el capítol XI està dedicat a donar un punt de referència sobre el comportament dels sufixos col·lectius botànics en la llengua actual estudiant dos tipus de materials diferents (del DGLC i l'ALDC). A això segueixen les conclusions generals i els índexs i referències bibliogràfiques dividides en dos apartats (textos i estudis).

II

COL·LECTIUS PROCEDENTS D'ADJECTIUS FEMENINS EN -EA

L'existència en la toponímia de col·lectius vegetals formats sobre el nom d'un arbre, o d'altres plantes al qual s'afegeix la terminació adjectiva femenina -EA ha estat indicada des de fa temps en algunes obres clàssiques de toponímia francesa. Així Thomas (1987, pàgs. 80-84), comentant la *Gramàtica* de Meyer-Lübke, observa que el sufix -EA afegit a un nom d'arbre designa el seu fruit o flor i, a vegades, "indique une réunion de ces arbres et remplit les fonctions qui échoient le plus communément à -ETAM o -ARIAM". A l'exemple *roburia* de Meyer-Lübke (1974, § 403) hi afegeix una llista d'una dotzena d'altres formacions, confeccionada no només a partir de noms apel·latius sinó també tenint en compte la toponímia (així enumera representants de BETTIA, BUXIA, CASSANIA, FAGIA, FRAXINIA, GARRICIA, ROBERIA, PRUNIA, SALICIA, TREMULIA, UERNIA).

Uns anys més tard Lognon donà també una relació, menys completa que la de Thomas, d'aquest tipus de formacions en el seu estudi sobre els noms de lloc de França (1920, pàgs. 163-164) explicant que es tracta d'adjectius presos en la seva forma femenina i utilitzats com a substantius col·lectius.

Efectivament, tant en el cas dels noms de fruits o flors mencionats per Thomas, com en el cas dels col·lectius, es tracta de formes adjectives aplicades a substantius femenins, com NUX o BACA en el primer cas, o noms com SILUA en el segon, que és el que ara ens interessa. Així, a partir de locucions com SILUA CASSANEA, SILUA FAGEA etc. o millor CASSANEA SILUA, FAGEA SILUA etc., i per un procés prou habitual en totes les etapes de la llengua, aquests adjectius se substantivitzen i adquireixen ells sols el significat del sintagma

complet. El mateix procés és el que ha creat certs noms d'arbre, com l'alzina (< (ARBOR) ILICINA) o també el faig, a partir d'una locució, ara masculina, com (LIGNUM) FACEUM.

La zona de Catalunya tampoc no ha estat aliena a aquest procés de formació de col·lectius, encara que els exemples són molt menys nombrosos que els ressenyats per a França i això els ha fet passar gairebé desapercebuts —de fet, que sapiguem, ningú no ha posat de relleu l'existència d'aquesta sèrie de topònims com a tal sèrie, és a dir com a conjunt de topònims formats mitjançant un procediment comú, per bé que en casos particulars aquesta formació no ha passat desapercebuda i ha estat correctament explicada.

En aquest sentit, cal observar també que, al contrari del que passa en altres casos, aquesta terminació adjectiva -EA no arriba mai a convertir-se en un sufix col·lectiu amb plena productivitat. Malgrat que hi hagi un cert nombre de formacions que presentin una estructura consistent en un nom d'arbre + el sufix -EA i amb un significat col·lectiu, no sembla que hi hagi hagut mai la possibilitat de crear lliurement nous col·lectius seguint aquest model. D'altra banda cal assenyalar que els resultats d'aquests tipus de formacions s'haurien confós amb el nom de la fruita creat amb el mateix procediment sobre un altre substantiu femení com NUX o BACA; això és el que de fet passa en el cas de topònims com *Faja*, *Castanya*, etc., que veurem tot seguit.

Així, doncs, en la zona catalana, els resultats d'aquest tipus de formacions, d'altra banda poc freqüent, han quedat —amb una excepció notable: *rovira*— testimoniat només en la toponímia i s'ha perdut absolutament la consciència del seu primitiu significat com a apel·latius; fins i tot en els casos en què disposem de documentació antiga no apareixen mai com a noms comuns ni hi ha gaires indicis en els textos antics d'una consciència que es tracti de topònims originats en noms comuns. Llevat de *rovira*, aquests topònims no apareixen amb la locució *in locum que vocant ad*, que sol introduir, com ja hem vist, topònims que fan referència a la vegetació existent en el lloc; tanmateix els topònims actuals sí que apareixen d'una manera prou sistemàtica acompanyats de l'article, cosa que ja és un indicatiu sobre el seu origen. Vegem-los.

LA CASSANYA

Aquest tipus de topònim es troba prou estès en la Gal·lo-romània tant en zona occitana com en la francesa (THOMAS-1897, pàg. 82); molt sovint va acompanyat de l'article.

En el domini del català també el tenim representat: així podem mencionar *la Cassanya* al Rosselló (municipi d'Argelers) i a l'Alta Cerdanya (municipi de Sautó). Hi ha també en plural *Cassanyes*, municipi tocant a la Fenolleda i *les Cassanyes* al municipi de Terrats, topònim recollit per R.L. Portet (1985) que reproduïx també la menció que es fa del lloc, ara en singular, en un document que limita els alous de Santa Maria d'Arles, del final del segle x.

994 Marca ap. 143, col. 950: Ibi exit terminus de ipso rivo et vadit in directum per ipsa via vetere de Casania

El mateix lloc és mencionat en la publicació sacramental del testament del comte Bernat de Besalú, de 1020, en plural com en l'actualitat:

1020 Marca ap. 191, col. 1028: Et ad filium suum Ugonem remaneat ... in eodem comitatu Fenoliotensi ipsa villa quam dicunt Tuledas, et in ipsa villa quam dicunt Ioncherolas, et in ipsa villa quam dicunt Cassanias

Més cap al sud, ja dins la diòcesi de Girona, trobem també *Cassanya* a Fontanet (Baix Empordà) documentat l'any 992 en un precepte de Carles el Simple a l'església de Girona:

992 (orig.) DipCarol II, pàg. 149, 20: in pago Gerundensi, uilla que dicitur Parietes Rufini (el Domeny)... et uilla Sanctae Mariae que dicitur Fontanedus cum Cassania

També en el Baix Empordà, al municipi de Bàscara, situen Bolòs i Hurtado un altre topònim amb el mateix origen, ara amb un sufix diminutiu, citat en un precepte de Carles el Calb:

844 DipCarol II pàg. 128, 17: uillare quod nominatur Terratellas et Cassaniola ac uillare Amidon

Es tracta del mateix lloc que apareix en document de 894, citat per Balari (1899, pàg. 211); el topònim apareix ara en plural: *uillare cassaniolas*. Precisament Botet i Sisó (GGC, Girona, pàg. 287) recull *Cassinyola* com el nom d'una riera que passa pel terme de Bàscara.

És remarcable la presència d'aquest topònim força al sud del Pirineu. Precisament Piel, estudiant les denominacions dels arbres de la família QUERCUS a la toponímia de la Península Ibèrica, observava

que el terme celta o pre-celta *KASSANOS, que domina a la Gàl·lia, és aliè a la toponímia peninsular i que topònims com *Cassanet* (Cerdanya; és el *Kacianeto* de l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell) són formes isolades, prolongació de les de més enllà dels Pirineus (PIEL-1951, pàg. 328). I tanmateix en la toponímia CASSANEA sembla haver tingut un representant al Vallès (Vilanova de la Roca, segons sembla) en el segle XI:

1098 LAntiq. III 51, f. 21v: in comitatu Barchinonensi in uallense intra terminum parrochie sancti Stephani de Villanoua in loco qui uocatur Cassanna

Aquest topònim es troba situat bastant més al sud que tots els altres que hem citat; de totes maneres cal tenir en compte que aquesta dada pot no ser significativa si es tracta d'un topònim portat al lloc des de més al nord.

Hem de citar encara un altre document del Cartulari de Sant Cugat, referit a Pujals (Cornellà del Terri, Gironès) perquè presenta un problema d'un tipus diferent:

1035 CSCugat II 538, pàg. 197: Et est predictum alodium in comitatum Gerundensis in adiacentias de parrochia sancte Eulalie, in locum quem dicunt Puials. Abet autem afrontationes ... de meridie in Corniliano, et de occiduo in ipsa Kassaia, de circio in ipso uilar de Turres

No sembla que sigui dubtós que aquí la grafia *-i-* representa també el so de la *n* palatal i per tant aquest topònim s'ha d'identificar com a paral·lel als anteriorment citats.

En tots aquests casos es tracta de la ja mencionada formació (SILUA) CASSANEA.

LA CASTANYA

Existeix a Catalunya un poble, agregat al municipi del Brull (Osona) i situat al Pla de la Calma al Montseny, que s'anomena *la Castanya*. L'acta de dotació de l'església de Sant Cristòfor de la Castanya és de l'any 1082:

1082 CRomànica II, pàg. 169: uenit dominus Berengarius... Ausonensis episcopus... in locum quem uocant Castaneam et dedicauit ibi ecclesiam... in honorem beati Christofori

D'aquest document s'han d'observar, d'una banda la grafia totalment fidel a l'etimològica *i*, de l'altra, l'absència de l'article, cosa

que no succeeix amb el topònim actual. Coromines (DECat, s.v. castanya) observa sobre aquest topònim que no es tracta del nom del fruit sinó de *SILVA CASTANEA*, designant el bosc de castanyers. Tanmateix en aquest cas es planteja un altre problema que Coromines no pren en consideració: es podria partir també del nom de l'arbre (*CASTANEA* designa el castanyer, l'arbre, des de Columel·la, s. I d.C.) tal com proposa Bastardas (1988). Amb tot, donada la situació del topònim, en una muntanya on són abundants els castanyers i, atès el fet que el castanyer no és un arbre solitari, sembla que cal inclinar-nos per la primera explicació.

Un altre topònim semblant, en aquest cas en plural, el trobem en un document original d'Urgell de finals del segle X:

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 214 (Urgellia 3, pàg. 46): in comitatu Orgello ... uilla que uocant Bescaran ... Et afrontat hec omnia a parte orientis in monte Rufo ... et peruenit usque ad flumen Segor ... de parte occiduo afrontat in serra de Ilatica et ascendit ad ipsa uilla de Kastanias

En aquest cas el fet que el topònim *Castanyes* sigui plural fa més possible que faci referència als arbres, 'castanyers', encara que també pot fer-ho al col·lectiu, 'castanyedes'.

Existeix per a *CASTANEA*, tal com existia també per **KASSANOS*, un topònim format amb aquesta base amb l'addició d'un sufix diminutiu: *Castanyola*. En el Cartulari de Sant Cugat apareixen dos topònims amb aquesta forma; així en trobem un situat al Vallès:

940 CSCugat I 18, pàg. 20: in Vallense, in terminio de Palacio Meserata uel in terminio de Castaniola

i un altre al comtat d'Osona:

981 CSCugat I 136, pàg. 113: in comitatu Ausona, uocabiles locos: id est Castaniola et Schiros, et in Terradellas

Aquest segon s'identifica en l'índex del Cartulari amb el poble de *Castanyedell* (Vilanova de Sau, Osona). En el cas que això fos realment així seria notable el canvi que s'hauria produït en els elements sufixals: tant el sufix col·lectiu com el diminutiu haurien estat substituïts per uns altres sufixos amb les mateixes funcions¹.

1. Vegeu també el comentari que en fem en el capítol X dedicat a la substitució històrica de sufixos.

FAJA

Com explica J. Coromines (DECat. s.v. faig), en català el mot *faja* designa el fruit del faig i procedeix etimològicament de l'adjectiu FAGEUS, substantivat en femení per abreuament de la locució BACA FAGEA. Tanmateix en la toponímia catalana apareixen una sèrie de topònims *Faja* (o en plural *Fages*) que procedeixen també de l'adjectiu FAGEA, substantivat partint de la locució SILUA FAGEA. Segons Coromines "els llocs anomenats *La Faja* són bastants en el Pre-Pirineu (sobretot Carrotxa, Ripollès) i el cas de *Sant Quirze Safaja* ens ho mostra estenent-se fins al veïnatge del Montseny".

Encara que no en tinguem documentació antiga del tot clara, sembla que cal relacionar amb FAGEA el nom d'un vilar que apareix en diversos preceptes carolingis, editats per Abadal. Així en el precepte del rei Carloman del 881 a favor de l'església de Girona. L'original d'aquest document es conserva a l'Arxiu Capítular de Girona:

881 (orig.) DipCarol. II, pàg. 136: Et villarem Faiam cum vineis, terris, silvis et omnibus terminis suis et plantadicium Gundemari episcopi

D'aquest *villarem Faiam*, escrit ara d'una manera més acostada a l'etimològica, *villarem Fagiam*, es fa també menció en el precepte del rei Carles del 922, conservat en un pergami així mateix original:

922 (orig.) DipCarol. II, pàg. 149: Sunt autem eadem res in pago Gerundensi ... villarem Plantadicias cum monte Blossio et terminis suis, villarem Fagiam cum vineam Castellani quondam sacerdotis et Petredum cum villare perduto

Encara en dos altres preceptes apareix el topònim grafiat *Faian*: així en el de 886 (DipCarol II, pàg. 139) i en el de 899 (DipCarol II, pàg. 146). De tota manera en aquests dos casos el document no és original sinó que es tracta de còpies del segle XIII.

No és dubtós que tots els preceptes fan referència al mateix lloc com es desprèn dels índexs de l'obra d'Abadal.

Podem observar que en el precepte de 881 es fa constar que en el *villarem Faiam* hi havia boscos (*cum ... siluis*). Tant la grafia *Faia* com *Fagia* no tenen res de particular fent referència a un lloc anomenat *Faja*; la segona seria, com ja hem dit, senzillament l'etimològica.

En un document que fa referència als límits entre els bisbats de Barcelona i Vic, apareix el topònim *Faga*. És del 1169 i s'ha conservat en el Cartoral de l'església de Barcelona:

1169 LAntiq. I 32, f. 12v: per declinum montis de Tagamanent descendit per medium Congustum ad Fagam ultra montana castrum Galifa

La transcripció de la sonora palatal per *g* no sembla que sigui un inconvenient insalvable. Entenem que la frase diu que la línia divisòria baixa del Tagamanent i atravesa el riu Congost i va més enllà de les muntanyes del castell de Gallifa passant per *Faga*. Seguint aquesta línia aquesta *Faga* o *Faja* no pot ser gaire lluny de l'actual *Sant Quirze Safaja* (< IPSA FAGEA). Tot això fa versemblant la identificació del *Faga* d'aquest document amb el topònim català *Faja*.

Per últim trobem aquest topònim com a complement i formant part d'un nom de persona, com és freqüent en el segle XII:

1128 Baraut, DocUrgell 1398 (Urgellia 9, pàg. 214): ego Guilelmus Raimundi de ipsa Faga et coniux mea Adalez donatores sumus

Ací el topònim és introduït per l'article, tal com passa amb el topònim actual.

LA PINYA

La Pinya, amb l'article, és el nom d'un poble que forma part actualment del municipi de la Vall d'en Bas, a la Garrotxa. És possible que es refereixi a aquest lloc el següent passatge de la publicació sacramental del testament de Bernat de Besalú:

1002 Marca ap. 191, col. 1027: In primis praecepit eis ut ad coenobio Sancta Maria Riopollentis carta facerent de ipso alode quem dicunt Pigna cum omnibus villarunculis suis

Sembla que cal veure en aquest topònim una formació paral·lela a les ja comentades i parlar d'un (SILUA) PINEA ja que el con del pi, la pinya, no sembla que pugui ser adequat per si sol però a crear un topònim.

En els documents catalans es poden detectar molts llocs anomenats *Pinna* (*Pigna*, *Pinea*) que han de fer referència a penyals (llatí PINNA). Així en una concessió a favor de Sant Pere de Rodes del segle X:

974 Marca ap. 116, col. 904: donamus ... ad ipsum cenobium Sancti Petri ipsum castrum que dicunt Verdaria simul cum ipsa pinna nigra et cum ipso castellare

Al mateix lloc i castell fa referència un document de 981:

981 Marca ap. 130, col. 928: castrum quod uocant Pinna nigra usque in ipsas uineas de uilla Palatio

En canvi, el nom del lloc anomenat avui *Pinyes*, situat entre Coll de Nargó i Valldarques, a l'Alt Urgell, sembla procedir del col·lectiu PINEA. El lloc apareix mencionat en documents d'Urgell:

959 (orig.) Baraut, DocUrgell 135 (Urgellia 2, pàg. 97): Et est ipsa omnia in locum que vocant Pinias, et afrontat ... et de .iii. in grado de Archas

El mateix lloc el tornem a trobar sovint, grafiat de diverses maneres que mostren la vacil·lació en la representació de les palatals; així DocUrgell 382: in valle *Pinnas*, DocUrgell 490: villa *Pignas*, DocUrgell 716: apendicio de *Pinas*, DocUrgell 778: *Pinnes*, DocUrgell 1147 in loco *Pinies*, DocUrgell 1139: in villa *Pinnes*.

ROVIRA

Entre els col·lectius procedents d'adjectius femenins en -EA, *rovira*, col·lectiu de *roure*, és un cas excepcional per la seva vitalitat. La base etimològica ara generalment acceptada per a aquest mot, després d'altres propostes fetes a començament de segle² que presentaven dificultats difícilment superables, és de *ROBEREA, que, com després veurem, s'explica com a variant arcaica, en femení, del adjectiu llatí ROBOREUS, -A, -UM (Columel·la). Una vegada més es tracta de l'abreujament d'una locució com *SILUA ROBEREA.

La forma clàssica de l'adjectiu en femení, ROBOREA, ha deixat rastres fins a l'actualitat en algunes zones de la Romània; a Catalunya aquesta forma apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de Moià de la primera meitat del segle x (escrit *rovoriam*), fent referència a béns situats en aquest terme (Bages):

939 VViage VI, ap. 14, pàg. 271: Et in eius termino donamus vinea qui est ad ipsam rovoriam: afrontat de orientis in vinea Addanagilde

És difícil de decidir si aquesta forma, tan fidel a la clàssica, ROBOREUS, respon a una realitat de la llengua parlada o obeeix més aviat al coneixement que del llatí pogué tenir l'escriptent.

2. Balari (1899, pàg. 210) proposà, en un paràgraf no gens clar pel que fa a l'evolució fonètica, una base ROVORIA i més tard (BDC 10, 1922, pàg. 152) s'havia proposat també una base ROBORARIA. Moll, en el suplement al R.E.W. (MOLL - 1928), comentà la no viabilitat d'aquesta proposta i explicà *rovira* correctament com a *ROBEREA, tal com ja havia proposat Meyer-Lübke en el seu llibre sobre el català (§ 2, pàg. 6).

En canvi sí que apareixen en la documentació antiga formes procedents de la variant dissimilada *REBOREA, que també sembla haver deixat algun rastre en la toponímia.

La forma *REBOREA presenta un tipus de dissimilació (-o -o > -e -o-) molt freqüent ja en llatí vulgar; és la que presenten mots com el cat. med. *redó* o el castellà *hermoso*. Aquesta variant apareix ja en documents del segle X en la forma *revoria*:

917 CSCugat I 9, pàg. 13: et ultra ipso rio ipsa revoria qui affrontat: de orientis in ipso alveo Annolia³

989 Simó, Misc. Marín Ocete II (1974), pàg. 1032: et ad domum Sancti Chirici cenobii ... et ipsa revoria de Luba

o *revoira*, evolució regular de *REBOREA:

958 VViage XIII, ap. 17, pàg. 250: donamus kampum .i. ad ipsa revoira

965 CSCugat I 78, pàg. 66: in terminio de Aqualonga ... Et alia vinea affrontat: de oriente in ipsa revoira, de meridie in terra vel vinea de Salomone

O més tard amb el tancament lògic de la -o- en -u-:

1037-1050 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 40, pàg. 44: ortis, ortalibus, revuiras, olivariis

1047 Miret, BRABL VII, pàg. 499 nota: et torcular, item et triliis et reuuiras et olivarias at alios arbores

Sembla que també pertany aquí el topònim *Revura* que apareix en un document original del Llibre Blanc de Santes Creus:

975 (orig.) CSCreus I, pàg. 1: Et sunt ipsas terras in comitatum Barquinonensis in terminio de castro Olerdula, in loco que vocant Pinellus uel ad ipsa revura vel in Vallemolle. ... Et ipsa terra qui est ad ipsa Revura afronta...

Coromines indica en el DECat (s.v. roure) que aquesta variant "fou un arcaisme minoritari que aviat s'esvaï" deixant només algun rastre en la toponímia: la *Revura* a la Vall Ferrera.⁴

La variant més estesa a Catalunya és, però, *rovira*; per a explicar aquesta forma cal partir de *ROBEREA (SILUA). Aquesta forma fóra

3. El passatge en què apareix *revoria* en el document de Sant Cugat va ser interpolat en el segle XII en la còpia del precepte de l'any 986 del rei Lotari a Sant Cugat del Vallès. En aquesta còpia (CSCugat I 173, pàg. 147) en lloc de *revoria* apareix *rovira* (vegeu DipCarol II, pàg. 199, nota 38).

4. El cognom gal·lec *Reboiras* (que cita VEIGA-1983) sembla procedir també de la forma dissimilada *REBOREA.

regular segons les lleis fonètiques llatines. En efecte, en llatí qualsevol breu interior adquireix davant de -R- el timbre E (per exemple REDDERE compost de DARE; PULVERIS de PULVIS; VULNERIS de VULNUS) de manera que el genitiu de ROBUR hauria d'haver estat *ROBERIS. El vocalisme en -O- que presenten els genitius com CORPORIS, DECORIS, TEMPORIS (de CORPUS, DECUS i TEMPUS respectivament) procedeix dels antics nominatius CORPOS, *DECOS, *TEMPOS. Es tracta d'una propagació analògica que no es dona en l'adverbi TEMPERI, que conserva el vocalisme regular pel fet de no pertànyer al paradigma de la flexió. Aquesta és una explicació que sembla almenys força convincent. Altres mots que presenten vocalisme arcaic, com COUUS -A -UM o el participi UOCITUM passaren al llatí vulgar.

De *ROBEREA, doncs, procedeix el català *rovira* segons una evolució fonètica regular, i també, amb la pèrdua de la -v- en contacte amb vocal velar i el consegüent desplaçament de l'accent, *ruira*.

El mot *rovira* avui dia no és usat pràcticament com a apel·latiu, bé que com a tal figura en la GEC i en el DLC. El DCVB cita un document del 1497 en què *rovira* és apel·latiu ("un troç de terra... afronta ab lo camí de les roviures") i ha d'haver estat en els orígens la forma més utilitzada per a designar un bosc de roures; en tot cas és incomparablement més abundant en la documentació antiga davant de les altres possibles formes del col·lectiu de roure com *roureda*; fins a l'any 1100 se'n poden recollir desenes de testimonis davant d'uns dos o tres (alguns de dubtosos) de *roureda* o *rouret*. *Rovira* i la seva variant *ruira* apareixen també molt abundantment representats en la toponímia catalana; tal com observa Coromines (DECat, s.v. roure) en molts casos aquests topònims designen precisament encara avui en dia una *roureda* i això possibilita que es mantingui una certa consciència del significat del mot malgrat la seva decadència com a apel·latiu.

Pel que fa als testimonis antics, la primera vegada que trobem documentat aquest mot és com a pretopònim en un text referit a Olèrdola:

958 CSCugat I 56, pàg. 50: et est hec omnia ... in terminio de castrum Olerdola, in locum que dicunt ad ipsa Ruvira de Fonte Cavallare

Molt poc després es troba per primera vegada la variant *ruira*:

998 CSCugat I 331, pàg. 279: quantum habeo de ipsas turres ... usque in ipsa ruira de S. Cruce Sedis Barchinone

Cal destacar que en els documents d'abans de l'any 1100 predomina la grafia *ru-*, en principi la menys etimològica. Potser cal explicar-la per una espècie de metafonía. En aquests documents és un fenomen freqüent: així en el GMLC (s.v. *cotina*, nota 1) comentant la variant *cutina* per *cotina* s'indica "téngase en cuenta que el paso de *o* a *u* en sílaba inicial está muy generalizado en catalán cuando la vocal de la sílaba siguiente es una *i*". Igualment Rasico observa (1982, pàg. 102) "són comunes en el català primitiu formes que tenen *u* per *o* a causa de la influència de sons veïns *i*, sobretot, d'una /i/ o /ú/ tònica següent" i en dóna diversos exemples. Es tracta d'un fenomen comú a tota l'àrea lingüística catalana, tant oriental com occidental; vegeu les observacions de VENY-1971, pàgs. 113-114.

En molts casos l'ús del mot com apel·latiu és especialment manifest perquè apareix en enumeracions de possessions i acompanyat d'altres noms que descriuen la vegetació del lloc; així en els diversos documents del segle XI que copiem a continuació:

1013 LAntiq. II 324, f. 106 (Mas 322): obtulistis alaudem vestrum de Avignone ad ipsos gurgos, cum terras, vineas, casas, curtes, ruviras, glandíferas, ortos et pomíferos

1058 LAntiq. III 40, fol. 18 (Mas 742): propterea impignoro tibi terras et vineas cultas et heremas et ruviras et olsedos, et omnia genera arboribus

1059 LAntiq. III 366, f. 140 (Mas 753): dono domino Deo et predictae canonice, casas cum ortibus, et solarío cum trília que in circuito est cum terris et vineis cum ruvis et diversi generi arboribus

1061 LAntiq. III 38, f. 17 (Mas 776): vendimus tibi alodium nostrum proprium, id sunt terris cultis et heremis et vineis ... et trília et arboribus multis generis, et boscos et ruviras et garricis et fontis

1080 LAntiq. IV 202, f. 72 (Mas 988): et addo ei ipsum meum mansum de Fonoget cum suis pertinentiis quod tenet Guifre Sabat, id sunt, terris et vineis et ruiras et arboribus

1085 CSCugat II 721, pàg. 383: id sunt terras et vineas ... cum casas ... simul cum ipsas ruiras

1091 LAntiq. I 824, f. 299 (Mas 1090): dono ... alodium meum ... cultum vel incultum, hedificatum et non hedificatum, montaneum sive, planum, garricas et ruiras

1092 LAntiq. I 821, f. 298 (Mas 1102): vendo tibi alodios meos scilicet terris et vineis et arbores diversi generis, simul cum ipsa ruira et domibus

També és clarament apel·latiu quan apareix acompanyat de determinatiu, especialment quan s'indica el nom del propietari:

1009 Udina, La successió testada 77, pàg. 232: et sic descendet pro ipso rio usque in ruvira qui fuit de Undisclo, et sic ascendet usque in ipsa condamina qui super ipsa ruvira est, cum ipsa condamina ab integrum

1037 LAntiq. II 671, f. 214 (Mas 503): vindimus casas cum solo et superposito et terra culta vel erma qui est super via et subtus via simul cum ipsa ruira qui intus est fundata

1055 LAntiq. II 729, f. 229 (Mas 693): dono Domino Deo et canonice sancte Crucis sancteque Eulalie domos tres ... et cum ipsis ruvis quas ibidem habeo

1076 LAntiq. IV 104, f. 35 (Mas 936): concedo ... simul cum ipsa medietate de ipsa trilla vel de ipsas meas vineas, et de ipsas ruviras, qui infra terminos de predicto castro sunt

1086 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 127, pàg. 144: Iterum vobis evacuatio in terra cum ruvira que est ante vestra mansione ipsa parte quod ibi abebat Miro iamdicto

1111 LAntiq. III, 286, f. 119 (Mas 1246): dimisit cenobio Sancti Petri Puellarum, omne alodium cum ipsa ruira quod comparavit apud parietes de Berengario Guilelmi

Però igualment apareix des d'antic com a topònim o pretopònim, acompanyat sempre de l'article o de les locucions que hem comentat:

958 CSCugat I 56, pàg. 50: et est hec omnia ... in terminio de castrum Olerdola, in locum que dicunt ad ipsa Ruira de Fonte Cavallare

994 LAntiq. II 518, f. 178 (Mas 143): cartulas vinditiones ... de uno quadro de terra qui est in terminio de ipsa ruira

1016 Miret, ADocuments 7, pàg. 9: in termine de ipsa ruira vel in locum que dicunt puteo putizo

1055 LAntiq. III 61, f. 23 (Mas 694): donamus vobis petiam unam terre ... quam habemus in comitatu barchinonense in terminio de Loberes, in loco vocitato qui dicitur ruira

1064 LAntiq. III 62, f. 23 (Mas 794): quod est hec omnia in comitatu barchinonense in vallense, in terminio de Sancti Stephani de Vilanova, sive ad ipsa ruira

D'entre els documents que hem recollit, solament en un lloc es troba plenament usat com a topònim, és a dir sense article ni cap altra indicació del seu origen apel·latiu:

1005 Miret, ADocuments 4, pàg. 8: *kasa .l. cum solo et supraposito simul cum unam cortem cum terras cultas vel eremas ... De meridie in ipsa serra de ruvira*

Per últim cal destacar, d'entre la documentació antiga, el que seria el testimoni més reculat del terme, a principis del segle X. No es tracta, però, de la forma simple *rovira*, sinó d'un derivat que, si no és producte d'un error de còpia, s'hauria de considerar com un diminutiu:

914 LFeud. 391, pàg. 409: *Quantum infra istas afrontaciones includunt, exceptus ruviranicas, vindo tibi*

No cal dir que en la toponímia del Principat abunda molt aquest col·lectiu, però l'únic nom de municipi que el conté és *Sant Esteve Sesrovires*, al Baix Llobregat. És també cognom molt freqüent.

Diminutiu de *rovira* és el topònim *Rovirola* (Maçanet de la Selva) i la *Rovirola* (Santa Maria d'Oló, Bages); *-ola* és, com veurem (capítol IX.1.), un dels sufixos diminutius que més sovint s'associen a col·lectius vegetals. *Rovirola* és també cognom.

Altres derivats de *rovira* són: l'adjectiu *rovirós* en el topònim *Puig Rovirós*, que surt en un document de l'any 1460 (DCVB s.v.); els topònims *Rovirassa* i *Roviral*; els cognoms *Rovirosa*, *Rovireta*, *Roviró* i *Rovirol*. Hi ha també un compost: *Roviralta*, cognom.

Volem encara fer un comentari sobre dos topònims que resulten d'interpretació més problemàtica.

LA JUNÇA

Hi ha un lloc anomenat *la Junça* sobre la Nou de Berguedà i un *Tossal de la Junça* sobre Noves de Segre, registrats tots dos per Coromines (DECat. s.v. *jonc*). Topònims paral·lels a la toponímia de la resta de la Península es troben consignats per Menéndez Pidal (1950, pàg. 237) i Piel (1968b, pàg. 187): *Unza* a Santander i *Junça* al nord de Portugal.

Cal observar que els substantius catalans *junça* (o *jonça*), el portuguès *junça* i el castellà *juncia* designen una planta herbàcia diferent del jonc. Aquests noms procedeixen de l'adjectiu femení *JUNCEA*

‘semblant al jonc’, segurament per simplificació de *JUNCEA (HERBA). D’acord amb això, hom pot pensar que els topònims mencionats reproduïxen el nom de l’herba. Tanmateix com que és sorprenent, si més no, que el nom, en singular, d’una herba insignificant proporcionï topònims, cal considerar la possibilitat d’una altra hipòtesi: potser caldria partir d’un col·lectiu en -EA, a través de locucions com *PRATA JUNCEA ‘prada dels joncs’ o equivalents. Aleshores, i segons això, aquests topònims serien un col·lectiu de *jonc*, no de *jonça*.

LA CANYA

Encara més problemàtica resulta l’explicació del topònim *la Canya* (la Garrotxa) mitjançant el sufix -EA. La base etimològica d’aquest topònim no ha de contenir imprescindiblement un sufix -EA, tal com passava en els exemples que hem vist fins ara, ja que la presència de la consonant geminada en el mot llatí CANNA -AE és suficient per originar la consonant palatal, sense necessitat de la intervenció d’una iod. Per això aquest topònim és idèntic al substantiu català *canya* < CANNA. Ara bé, un altre cop sembla difícil d’explicar la motivació d’un topònim a través del nom d’una sola planta (si no considerem que es tracti d’un ús col·lectiu del singular com hem vist en el capítol primer, punt 2.2.2.). Per això cal considerar, si més no, la possibilitat que a la base d’aquest topònim, que no hem pogut documentar d’antic ni apareix en els diccionaris etimològics de referència, hi hagi un adjectiu en -EA d’un nom com PRATA o TERRA (més aviat que SILUA): (PRATA) *CANNEA.

CONCLUSIONS

En el domini del català el nombre de topònims procedents d’adjectius en -EA és molt reduït. No estan tampoc molt estesos: un sol lloc porta el nom *la Castanya*. En alguns casos la pertinença a aquest grup pot ésser qüestionada. Tot això contrasta amb el nombre i extensió d’aquest tipus de topònims a la Gàl·lia. I tanmateix un col·lectiu *rovira*, durant molt de temps viu com a nom apel·latiu, ha proporcionat un nombre extraordinari de topònims menors i és un dels més freqüents dels cognoms catalans conseqüència del gran nombre de cases rurals que el portaven; presenta també derivats i compostos.

III

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ETUM -ETA

1. Els COL·LECTIUS VEGETALS EN LA LLENGUA LLATINA

1.1. *Els col·lectius vegetals en -etum*

Dels sufixos que hem tingut ocasió de comentar i dels diversos que comentarem, -ETUM és l'únic que presenta la particularitat de ser en llatí un sufix que forma substantius i precisament substantius que designen col·lectius, especialment col·lectius vegetals. Els altres sufixos, per bé que puguin convertir-se efectivament en sufixos col·lectius vegetals, no tenen aquesta característica —de tenir únicament aquesta funció i això des dels seus orígens— sinó que són sufixos que originàriament formen adjectius, que poden tenir significats diversos i que només en un moment determinat poden convertir-se en sufixos que formen col·lectius vegetals. Per això sembla convenient de dedicar una atenció més particular al sufix -ETUM com a generador de col·lectius vegetals en la llengua llatina.

En llatí, com és ben sabut, el sufix de derivació denominal -ETUM —o potser millor la seqüència sufixal -E-TO— forma noms col·lectius, és a dir, substantius que designen un agregat o conjunt d'elements d'una mateixa espècie. Aquests col·lectius en -ETUM fan referència generalment, però no exclusivament, a la vegetació.

Sobre l'origen d'-ETUM no se'n pot dir, segons que sembla, gran cosa; contràriament al que passa amb altres sufixos no ha estat objecte de monografies ni estudis especialitzats importants.¹ Coromines (COROMINES-1972 I, pàg. 21) observa que aquest sufix és una creació

1. En els reculls bibliogràfics especialitzats i consultant les referències bibliogràfiques d'obres referides específicament a temes de sufixació llatina, només hem pogut trobar un article, bastant antic, que tracta, parcialment, aquest tema, article que no hem pogut consultar: R. THURNEISEN, "Zu lateinischen -ETUM und -ASTER" en *Festschrift J. Wackernagel*. Cöttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1924, pàgs. 117-123.

original de la llengua llatina que no té equivalents en les llengües mediterrànies ni, fora del llatí, en cap altra llengua indoeuropea.

Els diccionaris etimològics, indoeuropeus o llatins, de consulta habitual (POKORNY, WALDE-HOFMANN, ERNOUT-MEILLET) no en parlen i les gramàtiques llatines, en la part dedicada a la formació dels mots, en diuen molt poca cosa. Així Pisani, per donar un exemple, es limita a mencionar-lo com una seqüència formada amb el sufix -TO, sufix que al final del període indoeuropeu forma sobretot adjectius verbals i alguns substantius i adjectius denominals. Però la seqüència sufial -E-TO seria pròpia del llatí. El mateix Pisani (PISANI-1948, pàg. 119) cita alguns exemples antics i significatius: FICETUM (col·lectiu de FICUS, 'figuera'), OLETUM (d'OLEA, 'olivera'), ASPRETA -ORUM ('terrenys aspres, aspreses' d'ASPER, que es troba a Livi), FIMETUM ('pilot de fems, femer' de FIMUS 'fems', documentat en Plini), SABULETUM ('sorrall' de SABULUM 'sorra', també en Plini), SEPULCRETUM ('lloc on hi ha sepulcres, cementiri', que usa Catul, segurament com a formació circumstantial).

Com podem veure -ETUM no forma únicament col·lectius vegetals, però el trobem sobretot formant derivats de noms de plantes i arbres de tota mena. Per això sembla ben acceptable la definició que el modern *Oxford Latin Dictionary* (1982) en fa en l'article -ETUM que reproduïm:

-ETUM -i suff. Formed mainly from names of plants to denote the place where they grow (ARBORETUM, QUERCETUM, ROSETUM); enlargement -CETUM (SENTICETUM) perhaps from FRUTICETU

Aquest diccionari recull només els mots documentats abans de l'any 200. Hi apareix un cert nombre de col·lectius en -ETUM —vegetals o no—; d'altres, d'aparició més tardana, es troben recollits en el diccionari de Gaffiot que no té aquesta limitació temporal. Amb l'ajuda del diccionari invers de Gradenwitz hem pogut confeccionar una relació de noms col·lectius en -ETUM documentats en llatí. La llista, que donem a continuació, deu ésser força completa; s'hi adjunten les indicacions dels principals autors on apareix el mot i també hi hem assenyalat les formacions ja documentades en època clàssica, que són les que figuren en l'*Oxford Latin Dictionary*, diferenciant-les de les documentades posteriorment (que assenyallem amb una creu +). Hem indicat també amb un comentari els noms que són formacions toponímiques documentades en època llatina.

- AESCULETUM 'roureda' Hor. Carm. 1, 22, 14. Com a topònim d'un lloc de Roma Plin. Nat. 16, 37; Var. L. 5, 152
- + ARBORETUM 'arbreda' Gel. 17, 2, 25.
- ASPRETUM 'terreny aspre' Liv. 9, 24, 6
- BUCETUM 'pastura pels bous' Luc. 9, 185; Gel. 11, 1, 1
- + BUSTICETUM 'lloc ple de troncs' Arn. 7, 15
- BUXETUM 'boixeda' Marc. Epi. 2, 14, 15
- + CANNABETUM 'canemar, lloc plantat de cànem'
- + CANNETUM 'canyar' Pall. 3, 22, 2
- + CARDUETUM 'planter de carxofes' Pall. 4, 9, 4
- CASTANETUM 'plantada de castanyers' Col. 4, 30, 2
- + CITRETUM 'lloc on hi ha plantats llimoners' Pall. 3, 24, 14
- CORNETUM 'lloc on hi ha cornells'; com a topònim Var. L. 5, 152
- CORYLETUM 'lloc plantat d'avellaners' Ov. Fast 2, 587
- CUPRESSETUM 'xiprerada' Cato Agr. 151, 1; Cic. Leg. 1, 15
- DUMETUM 'lloc ple d'arbustos' Cic. Tusc. 5, 64; Virg. 6, 1, 15; Hor. Carm 3, 29, 23
- FICETUM 'camp de figueres' Var. R. 1, 41, 1; Plin. Nat. 15, 80
- FIMETUM 'femer' Plin. Nat. 10, 153
- + FRUCTETUM 'hort d'arbres fruiters' Serv. ecl. 1, 39
- FRUTICETUM 'lloc ple d'arbustos' Hor. Carm. 3, 12, 12; Suet. Nero 48, 3
- FUNETUM 'cordillam' Plin. Nat. 17, 174
- (H)ARUNDINETUM 'canyar' Cato Agr. 6, 3; Var. R. 1, 8, 3; Plin. Nat. 23, 28
- ILICETUM 'alzinar' Marc. 12, 18, 20
- IUNCETUM 'vimeter, joncar' Var. R. 1, 8, 3
- LAURETUM 'lloc on hi ha llaurers plantats' Suet. Galba 1, 1; Var. L. 5, 152; Plin. Nat. 15, 138; topònim.
- + LILIETUM 'bancal de lliris' Pall. 3, 21, 3
- MASCULETUM Plin. Nat. 17, 182
- MYRTETUM 'lloc on hi ha murtreres' Sal. Jug. 48, 3; Virg. G. 2, 112; Hor. Ep. 1, 15, 5
- NOVELLETUM 'planter d'arbres joves' Paul. Dig. 25, 1, 6
- NUCETUM 'noguerar' Stat. Silvae 1, 6, 12

- OLETUM 'olivereda' Cato Agr. 1, 7;
 OLIVETUM 'olivereda' Cato Agr. 4, 4; Var. R. 1, 4, 2; Cic. Nat. D. 3, 86; Sen. Ep. 86, 14; Col. Arb. 17, 1
 + OPOBALSAMETUM 'lloc on hi ha arbres que donen bàlsam' Just. 36, 3, 3,
 PALMETUM 'lloc on hi ha palmeres' Hor. Ep. 2, 2, 184; Plin. Nat. 5, 13; Est. Silvae 5, 2, 138; Tac. Hist. 5, 6
 PINETUM 'pineda' Prop. 2, 34, 67; Ov. Ep. 15, 107; Plin. Nat. 27, 66
 POMETUM 'hort d'arbres fruiters' Suet. fr. 176 (p. 286 RE)
 POPULETUM 'lloc on hi ha pollancres' Plin. Nat. 14, 61
 PORCULETUM 'camp llaurat' Plin. Nat. 17, 171
 QUERQUETUM (QUERCETUM) 'roureda' Var. R. 1, 16, 6; Hor. Carm. 2, 9, 7
 ROBORETUM 'roureda' CIL 3. 13250
 ROSETUM 'rosereda' Virg. Egl. 5, 17
 RUBETUM 'esbarzerar' Ov. Met. 1, 105
 RUMPOTINETUM 'plantació d'arbres nans que aguanten les vinyes' Col. 5, 7, 2
 SABULETUM 'sorrall' Plin. Nat. 27, 64
 + SALICETUM 'salzeda' Ulp. Dig. 47, 7, 3
 SAXETUM 'pedregar, pedrera' Cic. Agr. 2, 67
 SENTICETUM 'esbarzerar, lloc ple d'espines' Pl. Capt. 860
 SEPULCRETUM 'cementiri' Cat. 59, 2
 SPINETUM 'lloc ple d'espines' Virg. Egl. 2, 9; Plin. Nat. 10, 204; Apul. Met. 4, 6
 + VASPICETUM 'esbarzerar' Apic. 1, 23
 VEPRETUM 'esbarzerar' Col. 4, 32, 1
 VETERETUM 'camp no cultivat, en guaret' Col. 1, 3, 10
 VIMINETUM 'lloc on hi ha vímet' Var. L. 5, 51
 VINETUM 'vinya' Var. R. 1, 54, 1; Cic. Nat. D. 2, 167; Virg. G. 2, 298; Ov. Met. 11, 86; Col. 3, 13,4; Stat. Silvae 3, 5, 99; Hor. Ep. 2, 1, 220
 VIRGETUM 'lloc on hi ha vímet' Cic. Leg. 2, 21

Sobre aquest recull es poden fer algunes observacions d'interès.

En primer lloc sembla que en llatí la formació de col·lectius vegetals en -ETUM és antiquíssima; això ens ho demostra el fet que aquestes formacions apareixen ja en el llatí d'època arcaica, concretament en Cató; així en els passatges següents:

Semen cupressi quomodo legi seri propagarique oporteat et quo pacto cupresseta seri oporteat. (Cat. 51, 1)

“Com cal triar, sembrar i propagar llavor de xiprer, i com cal sembrar xipreredes”

Sicubi in iis locis ripae aut locus umectus erit, ibi cacumina populorum serito et harundinetum. (Cat. 6, 3)

“Si en algun d'aquests indrets hi ha ribera o lloc humit, planta-hi estaques de pollancre i canyars”

Així mateix en Cató també es documenten formes com OLETUM (1, 7; 6, 2; etc) o OLIUETUM (4, 4).

És també interessant el fet que tres d'aquestes formacions recollides són també topònims de la zona del Laci; aquests topònims han d'ésser de creació antiga; concretament trobem AESCULETUM (o ESCULETUM) que era el nom d'un districte de Roma; també CORNETA, en plural, era una localitat de Roma i LAURETUM (LORETUM) era el nom propi d'una part del Mons Aventinus a Roma. Varró (*Lingua latina* 5, 152) fa una observació prou interessant sobre un d'aquests topònims: “Corneta, quae abscissa loco relinquerunt nomen”. És precisament aquest el procés de formació de topònims; CORNETA es podia considerar un simple descriptiu, però quan van ésser tallats els corners, i, per tant, va desaparèixer la motivació del nom, CORNETA es convertí en un topònim, encara que durant un temps es conservés el record de l'origen del nom.

Tornant a la nostra relació de noms llatins s'observa que la majoria dels mots recollits es troben ja documentats abans de l'any 200; només un petit percentatge es documenta més tard, cosa que potser tampoc no significa exactament que es tracti de formacions tardanes sinó que senzillament no apareixen en textos anteriors. En tot cas, les llengües i la toponímia romàniques constitueixen una bona prova que aquest sufix ha continuat essent productiu en època tardana i, evidentment, en època romànica fins a l'actualitat.

D'aquest recull també es desprèn que els col·lectius vegetals en -ETUM es troben especialment documentats, com d'altra banda és natural, en obres tècniques d'agricultura (per exemple, *De Agri Cultura* de Cató el Vell, 234-149 a.C.; *De Rerum Rusticorum* de Varró, 116-27 a.C.; *De Re Rustica* de Columel·la, s. I d.C.) o d'història natural (*Naturalis Historia* de Plini el Vell, 24-79 d.C.). Especialment en l'obra de Plini es documenten, com es pot comprovar en la llista que hem

donat, un tant per cent prou elevat dels exemples adduïts.

El fet que les formacions amb aquest sufix apareguin sobretot en obres d'agricultura podria fer creure que es tracta de termes exclusivament tècnics; això és, en alguns casos, cert, però no sempre. Per exemple, sembla evident que el mot RUMPOTINETUM és un terme tècnic. L'adjectiu RUMPOTINUM és un compost del substantiu RUMPUS 'sarment' i del verb TENEÓ 'tenir' i literalment vol dir 'que serveix per sostenir les sarments que s'hi enfilen'; el substantiu femení RUMPOTINUS és l'arbre que aguanta la vinya i el col·lectiu masculí que apareix a Columel·la (5, 7, 2) significa 'plantació d'arbres nans plantats perquè les vinyes s'hi arrapin i entortolliguin'. Es tracta, doncs, d'un terme tècnic de l'agricultura amb un significat molt especialitzat i concret.

Però, fora d'aquest cas i potser d'algun altre, les formacions en -ETUM són populars i en la llengua parlada el sufix devia ésser molt productiu com ens ho demostren les llengües romàniques. D'altra banda, l'arrel popular d'aquests col·lectius no impedeix que apareguin en qualsevol registre de la llengua, des del més formal al més poètic. Se'n poden donar alguns exemples pertanyents a la poesia clàssica llatina; així Horaci parla de les rouredes del mont Garganus a l'Apúlia que la tramuntana no fa trontollar tots els mesos de l'any:

Non semper ... Aquilonibus
querqueta (var. querceta) Gargani laborant
(Carm. 2, 9, 7)

i Virgili dels roserars purpuris:

lenta salix tantum pallenti cedit olivae,
puniceis humilis quantum salionca rosetis(...)
iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas

"Com el salze vincladís cedeix a la pàl·lida olivera, com l'humil espígol als purpuris roserars, ... tant, a judici meu, Amintas et cedeix a tu" (Ecl. 5, 17)

Virgili mateix (Georg. II, 112) ens diu que les murtreres es donen a la costa:

litora myrtetis lactissima

Apareixen RUBETA 'esbarzerars' a Ovidi (Met. I, 105) i també AESCULETA 'rouredes' a Horaci (Carm. 1, 22, 14). Com es pot veure tant en la poesia com en la prosa l'ús dels plurals és freqüentíssim en aquests col·lectius.

Amb tot, els substantius en -ETUM no són els únics que designen col·lectius vegetals; així ARBUSTUM significa 'lloc plantat d'arbres'. Aquest és el mot habitual però, al seu costat, en la llengua popular sorgí ARBORETUM, mot usat per Q. Claudi Quadrigari (començament del s. I. a.C.) en un passatge citat per A. Gel·li (s. II) a propòsit del qual el mateix Gel·li comenta: "*arboreta ignobilis verbum, arbusta celebratius*" (Nits Àtiques, 17, 2, 25). En tot cas, això ve a demostrar la vitalitat del sufix -ETUM per a formar aquest tipus de mots.

En llatí, com ja hem vist, el sufix -ETUM també va formar noms que designaven col·lectius d'altres elements que no són vegetals; així es troben documentats FIMETUM 'femer', SABULETUM 'sorral', SAXETUM 'pedrera'. D'altra banda, en alguns casos aquestes formes de col·lectiu semblen indicar, per extensió, no un lloc on hi abunda especialment un element sinó les qualitats o característiques d'aquest lloc: així ASPRETUM 'terreny aspre', PORCULETUM 'camp llaurat' que potser estrictament s'ha d'entendre com a col·lectiu ja que PORCA significa exactament 'elevació que queda entre dos solcs, crestall', VETERETUM 'camp en guaret' o VIRETUM (VIRECTUM) literalment 'lloc verd o que verdeja'.

1.2. El sufix -*ctum en la llengua llatina

En relació amb el sufix -ETUM en la llengua llatina hi ha encara altres coses que cal comentar; particularment la variant que existeix per a certs mots amb la forma -*CTUM.

Efectivament, per a alguns noms de vegetals existeixen col·lectius amb aquesta forma; es tracta generalment, però no en tots els casos, de noms de vegetals que presenten una -c- etimològica (una -x al nominatiu). En donem una llista a continuació:

CARECTUM 'carritxar' Virg. B. 3, 20

DUMECTUM 'lloc ple d'arbustos' P. Fest. 67, 10

FILICTUM 'falguerar' Col. 2, 2, 8

FRUTECTUM 'lloc ple d'arbustos' Col. 3, 11, 3; Plin. Nat. 21, 168; Apul.

Met. 4, 1; Gel. 19, 12, 9

LUMECTUM 'esbarzerar' Var. L. 5, 137

SALICTUM 'salzedà' Enn. Ann. 39; Cat. Agr. 1, 7; Cic. Agr. 2, 36

VERVACTUM 'guaret' Var. R. 1, 44, 2; Plin. Nat. 18, 176

VIRECTUM 'praderes' Virg. En. 6, 638; Apul. Met. 4, 2

Sobre aquesta llista es poden fer els comentaris següents. La paraula FRUTECTUM (derivada de FRUTEX -ICIS) s'explica en l'*Oxford Latin Dictionary* (s.v. fructum) com una variant o contracció de FRUTICETUM. Aquesta teoria ofereix algunes dificultats; però, deixant de banda aquest fet, és cert que en llatí, especialment en llatí arcaic, hi ha una sèrie de col·lectius formats amb el sufix -TUM i amb una -etimològica procedent del nom de la planta: així el ja mencionat FRUTECTUM, SALICTUM de SALIX -ICIS, CARECTUM de CAREX -ICIS o FILICTUM de FILIX -ICIS.

Sembla, a més, que sobre aquests models es va crear analògicament un sufix *-CTUM que dona variants com DUMECTUM en lloc de DUMETUM, de DUMUS 'esbarzer, matoll' o LUMECTUM procedent de LUMA 'espines' (cf. Pisani-1948, pàg. 119).

En tot cas, cal assenyalar que els mots amb aquesta forma són molt menys nombrosos que els formats amb el col·lectiu -ETUM i que la vitalitat del sufix -ETUM hauria portat alguns d'aquests noms a regularitzar-se segons la forma més habitual per a crear noms col·lectius. Així, podem observar aquesta substitució en algun cas, com per exemple SALICTUM. SALICTUM és una forma antiga que utilitzen autors com Enni, Plaute, Cató, o Ciceró, i per contra SALICETUM apareix documentat només tardanament. Ara bé, tal i com es pot concloure a partir de l'observació dels seus continuadors romànics, SALICETUM va passar a ser la forma més usual i estesa; de derivats de SALICTUM se'n troben només en unes poques zones de la Península Itàlica (sobre això i la "lluïta" entre aquests dos elements i la "victòria" del primer vegeu AEBISCHER-1949). De fet, Aebischer indica, seguint Meyer-Lübke (1974, pàg. 567), que les úniques formes amb -CTUM que deixen resultats romànics són FILICTUM, CARICTUM, SALICTUM i LARICTUM. Cal assenyalar que, segons els exemples adduïts per Meyer-Lübke, els derivats d'aquestes formes perviuen bàsicament a la zona propera als Alps, ja sigui en zona de parla italiana o reto-romànica. Una excepció a aquesta tendència és la pervivència de FILICTUM a la Península Ibèrica, a la zona pròpiament ibero-romànica, però no amb un significat col·lectiu sinó com a nom de planta (cf. cast. *helecho*).

En tot cas, el que cal observar aquí és la vitalitat del sufix -ETUM davant de la forma arcaica -CTUM que, com a tendència general i malgrat els casos excepcionals que acabem de comentar, acabarà per assimilar-se a -ETUM. Dels possibles derivats de formes en -CTUM en

el domini del català, particularment de SALICTUM, també en parlarem en el capítol que segueix.

2. LA PERVIVÈNCIA DEL SUFIX -ETUM -ETA EN EL DOMINI DEL CATALÀ

Tal com es pot concloure a partir de l'observació dels materials recollits en el capítol onzè d'aquest estudi, en català ara només és viva la forma femenina del sufix, i això limitat a una certa àrea dialectal. En l'actualitat la capacitat productiva del sufix *-eda* en la llengua comuna sembla limitada, però no absolutament inexistent. Sobre els models de noms apel·latius col·lectius amb el sufix *-eda* se'n poden formar de nous, però si això es produeix sembla més aviat producte de la creació literària. Així, Mn. Salvador Galmés, en traduir el tractat *De Agri Cultura* de Cató per a la col·lecció de la Fundació Bernat Metge, utilitza el mot *xiprereda* com a equivalent català del llatí CUPRESSETUM (151, 1). Aquest mot no apareix en cap obra lexicogràfica de consulta habitual, però no resulta estrany o sorprenent per al lector. Es pot considerar una formació, encara que literària, ben creada d'acord amb els mecanismes de sufixació de la llengua.

D'altra banda, sembla que, sense haver-nos de remuntar a les èpoques més pretèrites de la llengua, el sufix *-eda* havia tingut no fa gaire una extensió i una vitalitat més grans que no pas avui dia. En un document de 1667, comentat en una nota sense signar del BSO (21, pàgs. 26-29),² apareix diverses vegades el mot *brolleda*. El col·lectiu en *-eda* de *brolla* apareix en aquest document redactat gairebé totalment en llatí mostrant que es deuria tractar d'un mot viu i habitual a la comarca. Aquesta és només una mostra de la vitalitat del sufix que, en el segle XVII i al Vallès, forma, d'una manera que sembla ben espontània, col·lectius vegetals.

Els poquíssims representants en noms apel·latius del sufix en la seva forma masculina són mots aïllats i sense gaire vitalitat (vegeu els comentaris que en fem en el capítol onzè). Això contrasta amb la toponímia on el sufix, en les dues formes, masculina i femenina, es troba escampat en una zona molt més àmplia del territori, per bé que no a tot arreu amb la mateixa intensitat o distribució.

2. Es tracta de la còpia notarial feta sobre una acta de venda del Mas Arquer, de Sant Esteve de Vilanova (Vallès), de l'any 1662, document que es troba en una col·lecció particular.

De totes maneres, això tampoc no significa que aquest sufix estigui present en la toponímia de tot el domini lingüístic català; així no sembla que aquest sufix estigui present en la toponímia de Mallorca, malgrat que sí que existeix com a antropònim; és possible que un cognom hagi originat algun nom de lloc. Cosme Aguiló en el Butlletí de la Societat d'Onomàstica ("La toponímia de Sa Dragonera. Recopilació i classificació" BSO 10, 1982, pàgs. 13-28) comenta a propòsit del topònim *Cingle de la Ginabreda*, citat per l'arxiduc Lluís Salvador, que possiblement es tracta d'una adulteració d'un altre topònim i afegeix "el sufix *-eda*, com a indicador de col·lectivitat botànica és inusitat a Mallorca a pesar d'existir llinatges com *Sureda* o *Türmeda*". A més d'aquestes indicacions, intentarem també de treure altres conclusions sobre la distribució geogràfica d'aquest sufix al final d'aquest capítol.

3. LA PERVIVÈNCIA DEL SUFIX -ETUM -ETA EN LES ALTRES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Pel que fa a la persistència dels continuadors del sufix -ETUM / -ETA en les altres llengües romàniques, es pot dir d'una manera molt general que en totes es conserven derivats apel·latius o toponímics d'aquest sufix. És clar que la vitalitat del sufix varia segons els àmbits romànics i també la preferència per la utilització de la forma masculina o femenina. En donem a continuació unes notícies molt breus.

La Romània més oriental conserva, en principi, la forma masculina. Així, en romanès el sufix *-et* forma col·lectius vegetals com és ara *cărpinet*, *sălcet*, *ulmet*, *frăsinet*, *nucet*, *făget*; però no únicament en aquests casos de noms d'arbre procedents directament del llatí sinó que el sufix també ha estat viu per formar col·lectius amb noms d'arbre no llatins, així del mot d'origen eslau *stejar* 'alzina' es forma *stejăret*, o de *brad* 'avet', nom d'origen incert, *brădet* (cf. CIORANESCU s.v.); això indica la persistència del caràcter productiu del sufix *-et* en el domini del romanès. És també un element que es troba abundantment en la toponímia (cf. IORDAN-MANOLIU-1972 II, pàg. 12 n. i 18). Aquest sufix no és l'únic que forma col·lectius vegetals en romanès; a costat d'algunes de les formes que hem mencionat apareixen formes amb un sufix *-iş* com *stejariş*, *fagiş*, *salciş*, *carpiniş*, etc.

Per altra banda sembla que l'italià presenta una certa preferència per la forma masculina *-eto* en la llengua normativa (*carpineto*, *frassineto*, *noceto*, *rovereto*, *oliveto*, *salceto*, *rovetto*, *faggeto*, *olmeto*, *canneto*), però el sufix presenta múltiples variants segons les diverses

zones dialectals: així el resultat, esperable, en dialectes meridionals *-itu*, és en canvi *-et* al nord (o presenta també les variants *-é* a Llombardia, *-ai* al Piemont, *-edo* o també *-eo* a Venècia). D'altra banda, el sufix existeix en el territori d'Itàlia tant en la seva forma masculina com femenina; en general sembla que la forma masculina és la preferida al sud i la femenina al nord i a Còrsega i també a la Toscana, on tanmateix conviuen fins a cert punt les dues. D'altra banda, tant en la seva forma masculina com femenina, el sufix es troba freqüentment en formacions toponímiques.³

En sard sembla que també existeixen algunes formes de col·lectius en *-ETUM* en la llengua comuna (*arburedu*, *kannedu*), però potser no són tan abundants com en altres llengües romàniques.

Per contra, en francès la forma normativa més usual actualment és la procedent del femení *-ETA*, és a dir, *-aie* (per exemple, *ormaie*, *chataigneraie*, *saulaie*, *saussaie*, *aunaie*, *chênaie*, *noiseraie*, *frênaie*, *coudraie*, *tremblaie*, *pommeraiie*, *rouvraie*, *cerisaie*, i molts d'altres). De totes maneres en francès antic existia el sufix masculí *-oi* (*arbroi*) al costat del femení antic *-oie* que es conserva també en alguns mots moderns com per exemple *charmoie*, *ormoie*.

En la toponímia del territori francès la presència d'aquest sufix també hi és molt notable; es troba amb les formes *-ai*, *-oi* i *-ei*, i també amb la forma *-y*. Aquesta dualitat la va explicar Glättli (1943) segons la cronologia de les formacions: les formacions més antigues haurien resultat regularment en *-y* mentre que les de creació més moderna presentarien els altres resultats fonètics que hem mencionat.

Pel que fa a l'occità, en el diccionari d'Alibert es recullen tota una sèrie de formacions tant amb la forma masculina *-et* (*arbosset*, *boisset*, *bruguet*, *canet*, *espinet*, *euset*, *figaret*, *grevolet*, *rovet*, *sauset*, *vernet*, *prunaret*, *nogaret*, *pomaiet*), com amb la femenina *-eda* (*albareda*, *boisseda*, *calpreneda*, *espigueda*, *fraisseneda*, *pineda*, *tremoleda*, *ceraireda*, *figareda*, *pomareda*) i fins i tot s'indica l'existència d'una forma analògica *-eta* (*fraissineta*, *oliveta*, *olmeta*, *piboleta*). Finalment, Alibert observa el gran nombre de representants que tenen aquestes formes tant en la toponímia com en l'antroponímia (ALIBERT, pàg. 34) i tant en la seva forma masculina com femenina. Aquest sufix, d'altra banda, també conviu amb d'altres, com per

3. Sobre tot això vegeu ROHLFS-1969, pàg. 448, on es donen, a més, exemples tant de noms apel·latius com de topònims.

exemple *-ièra -ièr*.

Pel que fa al castellà, tant pertany a la llengua comuna *robledo* com *alameda*. Els diccionaris donen *olmedo* i *olmeda*. Cal dir, però, que no hem estudiat a fons ni hem disposat d'obres que donin una informació exhaustiva sobre la freqüència d'una i altra formes. En tot cas cal dir que no existeix en castellà la preferència tan marcada que observa el català per les formes femenines, potser perquè en castellà no es produeix la col·lisió homonímica que en català es presenta entre el sufix col·lectiu i el diminutiu en les seves formes masculines.

D'altra banda, el sufix és molt freqüent en la toponímia amb les formes masculina i femenina que hem mencionat però també amb altres variants. Així Coromines (1972 I, pàg. 52) assenyala la gran abundància de noms de lloc a Andalusia amb la terminació *-i* (*-ite*) procedents de *-ETUM* amb una evolució vocàlica explicada a través del mossàrab: així *Mortí* (a la província de Múrcia, de *MURTUS*), *Pulpí(ite)* (diversos llocs a Almeria, Granada, Jaén i Múrcia, de *POPULUS*), *Fregenite* (a Granada, de *FRAXINUS*), *Robite* (a Màlaga) i *Rubite* (a Granada, tots dos de *RUBUS*), *Alverite* (a Cadis, Saragossa i Logroño, de *ARBORETUM*), *Parchite* (a Màlaga, de *PERTICETUM*) i potser *Nechite* (a Granada, potser de *GENISTETUM*). Menéndez Pidal (1950, pàg. 179) també havia assenyalat, de manera incidental, alguns exemples en aquest sentit. També incidentalment menciona Coromines (loc. cit. pàg. 230) l'existència de molts topònims menors amb la terminació *-ito* (també procedent d'*-ETUM*) a l'Alt Aragó.

Finalment, sembla que en portuguès la forma més usual en la llengua comuna és la masculina *-edo* procedent igualment d'*-ETUM*. Aquest sufix també es troba abundantment representat en la toponímia tant en la seva forma masculina com femenina (*Aveledo*, *Nuzedo*, *Castedo*, *Teixedo* / *Aveleda*, *Freixeda*, *Salzeda* i un llarg etcètera); presenta algunes variants: així Piel (1944, pàgs. 35-36) assenyala la presència de topònims amb la terminació *-ido* (*Codessido*, *Lourido*, *Gestido*, *Salzido*, etc.) que explica per "uma espécie de metafonía"; també dóna exemples de topònims amb la terminació *-ede* (*Murtede*, *Freixede*, *Castende*, etc) que reflectirien un genitiu (*-ETI*). Encara en un altre lloc Piel (1962) recull una sèrie bastant abundant de topònims amb les terminacions *-endo*, *-enda*, *-indo*, *-ende*, *-inde* que apareixen amb aquesta forma en la fitotoponímia gallego-portuguesa quan el

sufix -ETUM / -ETA s'uneix a noms de plantes que presenten una -N; -N- que hauria quedat entre vocals en unir-se el nom de la planta al sufix (*Abelendo -a*, *Castendo -a*, *Freijinde*, *Pindo*). Uns anys més tard (1977), A. Moralejo observa, en una nota publicada a *Verba* i aparentment sense tenir notícia del treball de Piel, el mateix fenomen i en dóna exemples del territori gallec.

4. ELS COL·LECTIUS EN -ETUM -ETA EN LA TOPONÍMIA CATALANA

Passem a comentar tot seguit els topònims formats amb els sufixos -et -eda, pretèrits o actuals, que apareixen en la toponímia catalana. Ho farem per ordre alfabètic convencional.

AZEREDO (ANTIC)

El topònim *Azeredo* apareix en un document de 1091 com a límit d'un lloc situat a la vall de Cabó, al comtat d'Urgell (actualment a la comarca de l'Alt Urgell).

1091 Miret, Organyà 137, pàg. 536: in comitatu Orgelli, in valle Capudense in apendicio de Sancte Marie in villa Fontaned ... et abet afrontaciones de una part in Azeredo, de alia part afrontat in Narieda

No hem pogut localitzar aquest topònim en l'actualitat; però ha de procedir d'una forma llatina *ACERETUM, col·lectiu regular del nom de l'arbre anomenat ACER - ACERIS. Ara bé, el nom llatí clàssic d'aquest arbre fou substituït, en el llatí popular, almenys en el domini del català i en part de l'occità pirenenc, per un derivat format amb el sufix -ONE, és a dir *ACERONE d'on procedeix el nom comú català *auró* (cf. DECat, s.v.). Així doncs, el topònim mencionat en el document d'Organyà és un testimoni preciós que indica que el nom de l'arbre en la seva forma clàssica, ACER - ACERIS (ac. ACEREM), hauria estat viu en alguna època en el llatí de l'Alt Urgell. Coromines (1965 I, pàg. 129, n. 24) explica el topònim *Lleret* també com a procedent d'*ACERETUM precedit de l'article ILLU.⁴

4. Per altres casos de conservació del mot ACER vegeu més endavant els paràgrafs dedicats als topònims *Lleret* (en aquest mateix capítol) i *Acerèdol* (en el capítol IX.1.1.).

COL·LECTIUS DE L'ALADERN:

Des del segle XI es troba documentada l'església de *Sant Vicenç d'Aladernet* (Balsareny, Bages). D'entre les mencions antigues que hem recollit d'aquest lloc destaquen aquests dos originals de Montserrat:

1038 (orig.) AMontserrat, Perg. Bages, n° 1378 (publicat per Danés i Torras): A Sancti Vincenti de Aladerned mancusus .I. ad opera. Et in dedicacionem

1038 (orig.) AMontserrat, Perg. Bages, n° 1381 (publicat per Danés i Torras): Et Sancto Vincencio de Aladerned mancusadas .II. aut in opere aut in dedicacione

Es tracta del testament d'Ingilberga de Besora i de la publicació sacramental del mateix testament. En tots dos documents s'hi observa la grafia *-ed* final de mot indicadora de la presència d'un col·lectiu en *-ETUM*, en aquest cas del nom d'arbre *aladern* (< ALATERNUS). D'acord amb el que diu Coromines (DECat s.v.) a Serenyana i a Ugern (llogarets de Bassella, Alt Urgell) hi ha indrets dits *Ladarneda* (una costa) i Font de la *Darneda* del mateix origen etimològic.

COL·LECTIUS DE L'ÀLBER:

Albereda

El substantiu *albereda* 'lloc plantat d'àlbers' es troba estès per tot arreu del domini lingüístic com a nom comú, a vegades designant el tipus d'agrupació vegetal que es fa a les riberes, encara que aquestes agrupacions també estiguin compostes per altres arbres i plantes a més de l'àlber (vegeu la definició que la GEC s.v. en dona com a associació geobotànica). Coromines recollí les formes *aubireta* i *aubereta* "amb consonantisme mossàrab conservat" al Priorat (Ulldemolins i la Vilella Baixa), formes iguals, en aquest aspecte de la conservació de la -T- intervocàlica, al topònim *Coll de la Teixeta* també en aquesta zona (cf. COROMINES-1971, pàg. 203, n. 8).

A més d'existir com a nom apel·latiu, *Albereda* està molt abundantment representat en la toponímia catalana.

En textos antics *albereda*, escrit *albar*, es troba àmpliament documentat i apareix representat tant com a nom apel·latiu com també en funció de topònim. La primera documentació que n'hem recollit aquí és de l'any 960; en una donació del comte Borrell del castell de la Roqueta (Sant Martí de Tous, Anoia), es menciona com a límit

del castell una *albereda* i no és clar que es tracti d'un topònim, bé que a Sant Martí de Tous hi ha una torre i una masia dites *l'Albereda* (cf. GEC s.v. Albareda i TURULL-1991, pàg. 43):

960 CPoblación 6, pàg. 11: et affrontat ipso kastro quod vocabulum est Rocheta ... de orientis in terminio de Toves ad ipsa Albareda ... de circio pervadit ad ipsa Albareda quod superius resonat contra orientis

El GMLC fa menció de set documents (entre 1043 i 1189) en què apareix aquest terme amb valor apel·latiu, bé que en nota s'adverteix que en alguns casos el mot sembla ja usat com a pretopònim o topònim; el document més antic és el següent:

1043 CSCugat II 564, pàg. 227: Et est ipsa terra e vineas in comitatu Barch., in Callense, in terminio de ipsa Tapia. Et affrontat ... de parte orientis in ipsa strada qui pergit de s. Maria de Calles ad ipsa turre et ad albareda

És evidentment un nom comú en l'exemple d'un diploma de 1142, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on apareix en plural en una enumeració d'elements que conté una certa propietat al Vallès:

1142 ACA Ramon Berenguer IV, n° 146: est autem nostra prephata hereditas, honor, domos, mansos, terras et vineas cultum et heremum cum ruirris et albaredes cum arboribus diversi generis in comitatu Barchinone in Vallensi

En canvi, el nom apareix també des de ben antic com a topònim, fins i tot en alguns casos sense la presència de l'article que indicaria el seu origen en un apel·latiu:

977 Baraut, ActCurgell 37, pàg. 100 (consagració de Sta. Maria de Solsona): Et primus terminus de Iovale est ipsa villa de Guisallo condam ... sextus autem terminus collocat se in ipsa (sic) collo de Albareda.

c. 1050 Riu, St. Llorenç dels Morunys 7, pàg. 206: Et in Albareda alaudem et vineas

El col·lectiu *albareda* és molt freqüent com a nom de partides de terra. Pel tipus de formació vegetal que descriu és natural que es trobi com a designació de cursos d'aigua; a propòsit d'això volem mencionar el següent document de Sant Cugat:

1172 CSCugat III 1083, pàg. 243: mansum illum qui dicitur de Ruvira ... Affrontat autem: a parte orientis in flumine de Anoaia... a parte vero circii in torrente qui dicitur de Albareda sive in manso de Podio. Est autem predictus mansus in chomitatu Barchinone, infra terminum katri de Subirats, iuxta domum quam vocant de Bellestar

Alberet

L'únic document antic on hem trobat aquest topònim fa referència al Conflent; concretament es menciona *Alberet* en un document de Cuixà de finals del segle IX com a nom d'una muntanya, prop de la vila de Toès:

878 Abadal, ECuixà ap. 55, pàg. 155: in suburbio Elenense in valle Confluentana, in villa Touete vel monte Albareto vel infra fines illarum

Cal assenyalar que actualment existeix a Toès una masia que porta aquest nom (mas d'*Alberet*); el topònim actual podria estar relacionat amb el topònim del document de 878. Cal destacar en aquest cas la poca presència que comparativament té aquest col·lectiu amb el sufix masculí si el comparem amb el mateix nom d'arbre amb el sufix femení.

ARANYONET

Aranyonet és el nom d'un llogaret pertanyent avui en dia al municipi de Gombrèn (Ripollès). El topònim apareix en diversos documents del segle X i XI; així el 982:

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genebrodo

El mateix topònim apareix en dos documents de la Seu d'Urgell, concretament en el testament de Ponç, ardiaca i en la seva publicació sacramental. És interessant de reproduir aquí els dos documents per tal com la grafia del primer no és absolutament transparent:

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112) (testament de Ponç ardiaca): Et a sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonezo, casas, casalibus ...

1030 (orig.) Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 138) (publicació sacramental del testament de Ponç ardiaca): Et concessit ad Sancta Maria cenobii Rivipolentis ipso suo alaude de Aragnoned, casas, casalibus ...

La grafia del primer d'aquests documents podria fer creure que no es tracta d'un topònim amb el col·lectiu procedent d'*ETUM*, però tanmateix el segon document és un original mentre que el primer és només una còpia del segle XIII: una grafia com la que presenta el primer document seria inexplicable en un derivat d'*ETUM*.

El topònim *Aranyonet* és, doncs, un col·lectiu en *-et*, creat sobre el nom de planta *aranyó*, mot català de possible origen cèltic (DECat s.v.).

ARGELAGUET

En els documents que hem examinat, *Argelaguet* apareix només, i en dates més aviat tardanes, com a cognom de diversos personatges.

1129 CSCugat III 895, pàg. 86: Presentibus atque futuris pateat qualiter devenerunt ad multa placita Raimundis Mironis de Argelaget...

1189 CSCugat III 1181, pàg. 318: Signum Berengarii Dargelaged

Argelaguet continua essent actualment un cognom però no hem pogut trobar cap topònim corresponent a aquest patronímic. El cognom apareix en diverses poblacions, entre elles Caldes de Montbui (Vallès Occidental). Sembla que el Ramon Miró d'Argelaguet que apareix en el document de 1129 està també relacionat amb aquest poble (cf. MOREU-1962, pàg. 29). Precisament l'*Argelaguet* és el nom d'una partida a Caldes, però el topònim, com explicà Moreu-Rey, deu procedir del nom d'un personatge amb aquest cognom.

AULET

Com a nom comú *aulet* procedeix d'ILICETUM (derivat d'ILEX), que ja trobem testimoniats en Marcial; aquest mot suposa, en la seva evolució fonètica cap al català, el pas de *-lz-* a *-ul-*. Aquesta llei fonètica explicada per Coromines, que l'exemplifica amb l'evolució de SALICE a *saule*, té vigència en "un ampli territori que va des de la Vall de Ribes fins a Pineda, en el Maresme, comprnent la Garrotxa, Osona i les Guilleries" (COROMINES-1971, pàg. 216). *Aulet* és encara avui en dia un nom comú en alguns punts d'aquesta zona; és dels pocs que, amb la forma masculina del sufix *-ETUM*, té actualment una certa vitalitat en català (vegeu les dades de l'ALDC en el capítol XI).

Ara bé, *Aulet*, d'altra banda, és el nom d'un castell i d'una església (Sant Sadurní) al municipi de Sopeira (Alta Ribagorça), just al límit de la zona on viu l'alzina i evidentment molt lluny del territori que acabem de mencionar. En documents antics del Pallars aquest topònim apareix molt repetidament. Algunes de les formes que es documenten són extraordinàriament interessants per a l'establiment de l'etimologia del topònim. En primer lloc cal dir que sovint el topònim apareix llatinitzat en formes com *Avileto*; així:

867 DipPallars II 135, pàg. 354: terra juris meis quem abeo de ruptura parentum meorum in castro Avileto, ubi dicitur Cubile

867 DipPallars II 62, pàg. 317: vindo vobis terra mea in apenditio de castro Avileto

874 DipPallars II 71, pàg. 322: Mittimus in apenditio de castro Avileto, una vinea in loco qui dicitur Super Ponte

889-899 DipPallars II 94, pàg. 334: ego facio chartta de mea vinea in chastro Advileto

947 DipPallars II 153, pàg. 362: et est ipsum cannamare in castro Abileto, in loco ubi dicitur Sancti Saturnini

Ara bé, altres documents, més antics, ens donen més informació sobre el topònim.

856 DipPallars II 50, pàg. 311: et est ipsa vinea infra territorio sub castro Auleto

942 DipPallars II 152, pàg. 362: et est ipsa vinea in kastro Auleto, in loco ubi dicitur terres Sanctum Saturninum

Aquestes formes, *Auleto*, són una llatinització molt simple (addició d'una -o final) d'aquest topònim. Això demostra que ja a mitjan segle IX el topònim presentava una forma del tot similar a l'actual.

Hi ha encara altres testimonis, entre els quals es troba el més antic, que aporten encara una altra forma del topònim:

851 DipPallars II 44, pàg. 307: et sunt ipsas uineas in suburbio de Castro Avoletto, in locum cuius uocabulum est ad Faixas

874 DipPallars II 72, pàg. 323: ipsa mea hereditate quem abeo in balle Spetana et in kastro que vocabulum est Avuleto

957 DipPallars II 170, pàg. 373: in castro Avoletto, in locho ubi dicitur ad Sanctum Saturninum

Aquesta darrera variant, que és també la més antiga de totes, és la més interessant; efectivament, Coromines (DECat s. v. évol) comenta que molts llocs de l'Alta Ribagorça i de la vall d'Àneu que porten per nom *Aulet* tenen el seu origen en EBULETUM, nom col·lectiu d'*évol*, del llatí EBULUS; aquesta teoria, exposada per Coromines sense més comentaris i sense mencionar per res cap forma històrica documentada, sembla que pot tenir un cert suport en aquestes mencions antigues del topònim.

Un cas diferent el plantegen topònims que estan situats efectivament en zones on és abundant l'alzina i on es produeix la llei

fonètica que comentàvem més amunt. En aquests casos, com per exemple en el topònim *l'Aulet* (recollit per BADIA-1951, pàg. 528 mapa), no hi ha motius per dubtar que no es tracti d'un derivat d'ILICETUM.

Per altres derivats d'ILICETUM vegeu el comentari que fem més endavant en parlar del col·lectiu *olzeda*.

COL·LECTIUS D'AVELLANA 'AVELLANER':

Avellaneda

En dos documents del segle X referits a les Preses (Garrotxa) apareix el mot *avellaneda*, precedit de l'article, en una frase similar que inclou també el mot *nespoleda*.

926 (orig.) AMontserrat, perg. Bages, n° 1010: per hanc scripturam donamus tibi ... ipso pugolo et ipsa avellaneda et ipsa nespoleda

957 MNHistóricas XI 114, pàg. 188: alaude quem abeo in comitatu Bisuldunense ... id est uilla Presas ... et ipso puiolo et ipsa auelaneda et ipsa nespoleda

En aquests contextos sembla que es podria tractar de mots apel·latius i no de topònims. Tanmateix els autors de *l'Atlas Històric de Catalunya* identifiquen aquest mot amb el topònim actual de *l'Avellana* a les Preses (Garrotxa); en tot cas, i si això és així, caldria comentar la pèrdua del sufix col·lectiu en aquest topònim o la duplictat del nom.

D'altra banda i fent referència a un lloc diferent, *Avellanedes*, ara en plural, apareix com a nom d'un riu a Palautordera al comtat de Barcelona:

996 CSCugat I 314, pàg. 264: alaudem nostrum proprium que vocant villare Teudbert ... in comitatu Barch. Et afrontat ipse alaudus ... de occiduo in ipso torrente vel in rio de ipsas Avellanedas

Avellanet

En tots els casos els *Avellanet* recollits en la documentació antiga són topònims. Les mencions corresponen a diversos topònims diferents: les que es troben en la majoria d'aparicions en documents d'Urgell fan referència amb tota probabilitat al poble d'*Avellanet* (actualment al municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell), fins i tot quan apareix com a cognom d'origen d'un personatge.

1080 (orig.) Baraut, ActC Urgell 71, pàg. 152. Consagració de l'església del monestir de santa Cecília d'Elins: ipsam iterum uillam de Palierolis cum medio uilla Auellaneti

1086 Baraut, DocUrgell 1020 (Urgellia 7, pàg. 138): vindimus vobis una sorte de terra de comparacione qui est in comitatum urgello in valle Elisitane in apendicio de Sancto Romano, in villa que vocant Avelaned

1098 Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg. 95): Sig+num Guilelmi de Avelaned

1148 Baraut, DocUrgell 1500 (Urgellia 9, pàg. 305): donamus...V mansos... quintum in Avelaned

Entre els documents d'Urgell també apareix un *Avellanet* que fa referència a un límit d'Estoer (actualment al municipi dels Masos, Conflent):

1036 Baraut, DocUrgell 490 bis (Urgellia 5, pàg. 29): in comitatum Cerdaniensi ... alaudem quod est in Astover afrontat de I parte in Fenestred et de alia in villa Seners et de III in valle Stavia et de IIII vero parte in Avellaned

1137 Baraut, DocUrgell 1459 (Urgellia 9, pàg. 266): in valle Confluentis, in villa que vocatur Avelaned ... Hoc quod habeo in prenominata villa et in ipso vinner de Villanova

Hi ha també l'ermita de Sant Joan d'Avellanet al Berguedà (municipi de Bagà).

Les mencions, que apareixen en documents de Terrassa, Sant Cugat i Santa Anna, sembla que es refereixen a un, o més aviat diversos, llocs del Vallès; el document de 996 indica clarament que *Avellanet* és un lloc de Terrassa i segurament també fa referència a aquest mateix lloc el document de 1067 que menciona Avellanet i Ullastrell, a pocs quilòmetres de Terrassa. En canvi en el document de Sant Cugat de 1045 apareix *Avellanets*, en plural; es tracta d'un lloc diferent situat en el terme de Palautordera (Vallès Oriental). Cal observar que en aquest document es parla d'un riu que discorre des d'*Avellanets* i que anteriorment hem mencionat un *rio de ipsas Avellanedas*, també a Palautordera, en un document de Sant Cugat de 996. En tot cas, aquests topònims del Vallès no existeixen actualment en la toponímia major:

996 AHTerrassa Perg. I, 10. Transcripció de Pere Puig i Ustrell:
Et est in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[os]edors vel in locum que dicunt Avelanedo

1045 CSCugat II 578, pàg. 243: Est autem ipsa terra cum arboribus diversis generis et cum domes et curtes in comitatu Barch. in villa Vidamenia, que vocant Palacio ... Et affrontat ... de parte vero circi in ipso rio qui discurrit de Avelanedos

1067 Alturo, Sta. Anna II 92, pàg. 107: concessit ... omnes suos alaudes de Uiastrrel et de Avelaneto

1074 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 103, pàg. 119: et olivariam quod nuncupant de Pladiano que est in hereditate Raimundo filio meo in Avelaneto et in hereditatem Guillelmi aliam olivariam

COL·LECTIUS DE BEÇ:

Beceda

Beceda és documentat com a nom comú al Conflent, en un diploma de l'any 1346 citat per Alart "quantam vernetam cum quadam besseda sibi contigua, in terminis de Corneliano Confluentis" (cf. DECat s.v. bedoll). Es tracta d'un derivat de *beç*, nom amb què en català oriental es designa també el bedoll. Ambdós noms procedeixen de la mateixa base celta segons Coromines (DECat loc. cit.). És també un cognom molt repetit, escrit, però, generalment, *Basseda* o *Bassedes*; aquest cognom s'ha d'haver originat en un topònim.

Becet

La forma *Becet*, paral·lela a l'anterior, i que es troba també com a cognom (escrit generalment *Basset*), apareix en la toponímia del Capcir: *Lo Becet* és el nom d'un lloc a Puigabalador, en aquesta comarca, recollit per Coromines (DECat s.v. bedoll).

BOIXEDA - BOIXET

El col·lectiu en *-eda* del boix apareix actualment sovint com a cognom; és també un topònim actual relativament estès (per exemple rep aquest nom un coll entre el Ter (Ripollès) i el Fluvià (Garrotxa)) i també es troba documentat com a topònim des d'antic:

878 DipCarol. I, pàg. 34: uillari qui dicitur Cotalet ... habet fines ... deinde ad ipsa Buxeta, deinde ad Kairum

Es tracta en aquest cas d'un límit del poble de Codalet (Conflent). Un altre topònim antic, que sembla que cal situar en algun

lloc entre Esparreguera, Pierola i Castellfollit del Boix, apareix en aquest document de Santa Anna del segle XII:

1120 Alturo, Sta. Anna II 183, pàg. 204: et alode qui est ad Genebreda et quantum qui[...] modiatu donet [...] Boxeda et alia nostra honore qui remanent

També apareix com a nom apel·latiu en un document del segle XI on s'indica que una propietat acaba a "les boixedes de més enllà":

1030 LFeud. I 272, pàg. 296: de parte una in collum Valle Spinosa uel de Pontilios et de alia parte afrontat in termino de Keralto siue in ipsas boxedas extremas

D'altra banda la forma masculina *Boixedo*, amb la conservació de la -o final com és propi d'aquesta zona, apareix designant un riu de la vall Ferrera (Pallars Sobirà).

CANYET - CANET

El col·lectiu CANNETUM es troba documentat en llatí —per exemple en Pal·ladi— i té continuïtat en diverses llengües romàniques. En el baix llatí català es troba molt abundantment, des del segle X, ja sigui com a nom comú o com a topònim. És també abundantíssima la presència d'aquest col·lectiu en la toponímia catalana actual tant en la forma *Canet* com *Canyet* (o fins i tot *Canedo* amb conservació de la -o a la vall de Cardós, municipi de Lladorre, Pallars Sobirà). Com a nom apel·latiu *canyet*, a més del significat de 'lloc poblat de canyes', té també per extensió el de 'lloc on es llencen o enterren les bèsties mortes'.

Canyet apareix com a nom apel·latiu en enumeracions o descripcions de propietats. Des de mitjan segle XI trobem grafies que reflecteixen la forma catalana del mot (vegeu els *canneds* dels documents de 1055 i 1064); també cal destacar la constant presència de la grafia -nn- com a reflex de la consonant palatal:

992 ACondal 232, pàg. 422: uindimus tibi castro nostro, qui dicunt Cervilione ... cum turres et rochas ... cum rios et fontes, cum ortis et pomiferis, cum cannitis uel aquis

996 CSCugat I 311, pàg. 261: comutacionem tibi fecissemus orto nostro proprio subreganeo cum arboribus uel cum uitis, uel kanedo

1013 LAntiq. II 457, f. 158 (Mas 327): uindimus tibi orto cum arboribus, et uites, cum ipso cannedo, et rego et cap de rego

1020 LAntiq. I 374 f. 144 (Mas 397): donamus ... alaudem ... id est terra et casas ... et uites et aliis arboribus de diversis generibus et ipso kannedo pro alio vestro alaude ...

1048 LAntiq. IV 76, f. 25: (Mas 610): uendimus tibi predictas terras cum cannetos ab integre, et pratis

1055 ACA Ramon Berenguer I, nº 178: uendo uobis alodium meum proprium francum, cultum et heremum, id sunt terras et uineas et cannedes

1064 CSCugat II 640, pàg. 306: concedo ad domum s. Laurentii de ipso Monte, qui est supra Terracia, ipsum meum alodium ... cum trillas et arbores diuersi generis et cannedes et uiminariis

1066 LAntiq. IV 85, f. 27: uendimus uobis alodium ... id est turrem unam ... pratis et pascuis, et regarios et puteos, et cannetum

1067 LAntiq. IV 85, f. 27: et parietes et foucas, et cloacas et terras cultas et heremas pratis et pascuis et regarios et puteos et cannetum

En el GMLC es citen més de vint exemples d'ús d'aquest mot com a apel·latiu.

D'altra banda, el mot apareix també des de ben antic com a topònim. Els autors de l'*Atlas històric de Catalunya* citen una forma *Canneto* que ja apareix el 898 fent menció del lloc anomenat *Canet* a Montagut de Fluvià (Garrotxa), lloc que es continua mencionant en altres documents del segle X.

També des del segle X trobem mencions molt probables del poble anomenat *el Canyet* (municipi de Castellbisbal, Vallès Occidental); en el primer d'aquests documents sembla encara usat com a apel·latiu:

944 CSCugat III 831, pàg. 32: Et est insula ipsa in predicto comitato Barch., in terminio de castrum Cervelione iuxta alveum que nuncupans (sic) Lubricatum ... afrontat ... de meridie in rio uel in ipso cannedo

957 CSCugat I 52, pàg. 46: qui est in pago Barchinonense in terminio de Castro Cervilione in ipso Caneto iusta alveo Lubricato

També *Canyet* (un barri del municipi de Badalona, Barcelonès) es documenta des del segle XI. Cal destacar que ni en la documentació del segle XI ni actualment aquest topònim no du article:

1050 LAntiq. I 1010, f. 353: in terminio de Bitulona in locum uocitatum Vilar de Morgad ... affrontat prescripta omnia de circi in montem aguilem. De orientis in torrentem de Canneto

1095 LAntiq. II 387, f. 132: in parrochia Sancte Marie Bitulone
... a parte orientis in ipso torrente qui discurrit per Canned

Sembla haver existit també un lloc anomenat *Canet* a Torrefeta (la Segarra), lloc que no deu existir actualment amb aquest nom ja que no apareix en el recull de topònims de la Segarra de Turull (1991). En tot cas la identificació del lloc sembla prou clara en un document on es fan deixes a Santa Maria de Guissona i a Santa Maria de Solsona d'alous situats de *Torrefracta* i a *ipsa Cardosa* (que corresponen als llocs actuals de *Torrefeta* i *la Cardosa* a la Segarra):

1107 Baraut, DocUrgell 1246 (Urgellia 9, pàg. 75): terra quam
vocant ad ipsos Maruns et una vinea qui est ad Torrefracta, in locum
que vocant ad Chaned et afrontat in terra de Eimerig

Sobre els topònims actuals formats sobre una base CANNETUM cal observar l'alternança en el resultat de la -NN- que s'ha convertit en palatal només en alguns d'aquests topònims (així els *Canyet* de Castellbisbal i Badalona o el veïnat del mateix nom a Santa Cristina d'Aro al Baix Empordà, però no en els topònims *Canet* de Mar al Maresme, *Canet* de Rosselló, *Canet* d'Adri al Gironès o *Canet* de Verges al Baix Empordà). Aquesta alternança no és fàcilment explicable si no és per una vacil·lació en la palatalització d'aquest element -NN-. Badia (1981, pàg. 197) observa que "al costat de la palatalització hi ha el procés -NN- > -n-, del qual no manquen exemples en cap dialecte" i observa que en lleidatà i progressivament en acostar-se als Pirineus els exemples de manca de palatalització són cada cop més nombrosos. Aquest no és el cas d'aquests topònims que es troben tots a la zona oriental catalana; la distribució de formes palatalitzades o no, no sembla correspondre a una distribució geogràfica concreta sinó només a una vacil·lació pròpia d'aquesta evolució.

CARDET

El nom apel·latiu CARDUETUM apareix en Pal·ladi; es tracta d'un col·lectiu en -ETUM del mot CARDUUS que designa el card i altres plantes de la mateixa família. Aquest nom el retrobem també, amb la mateixa forma que en Pal·ladi, en un text narratiu de caràcter culte (*Epistola uel potius sermo Garsiae monachi Cuxanensis*), i per tant no significatiu pel que fa a la llengua popular:

1040-1046 Marca ap. 222, col 1077: insunt reliquiae sancti Hippolyti, qui ... ligatis pedibus ad colla indomitorum equitum, per carduetum et tribulos tractus, Romae emissit beatum spiritum

Els documents que citem de 1067, 1096 i 1157, de procedència diversa, donen la forma *Carded* —sense llatinitzar—, i fan referència al poble de *Cardet* a la vall de Boí (municipi de Barruera, Alta Ribagorça):

1067 ACA Ramon Berenguer I, n° 378: in comitatu paliarensis... vall de buin cum ipsas uillas ... et alia de carded

1096 Rubio, Documentos 8, pàg. 24: Dono Petro filio meo ... castrum de Curanto et villam de Carded

1157 Puig i Ferreté, Lavaix 59, pàg. 104: dimito Sanctae Mariae Lavascensi ... castrum quod dicitur Carded cum omnibus terminis suis et pertinenciis

COL·LECTIUS DE *CARDÓ*:

El DCVB recull tant *Cardonet* com *Cardoneda* com a cognoms. En el full corresponent a Ripoll-Olot de l'*Atlas històric de Catalunya* (full 10, 1) s'indica que hi ha un lloc que apareix mencionat el 957 com a *ipsos Cardonetos*, lloc que els autors no han pogut localitzar amb precisió actualment. És sens dubte un col·lectiu del mot català *cardó*, procedent del llatí tardà *CARDO* -NIS (cf. fr. *chardons*).

CASSANET

Aquest topònim apareix ja documentat a la segona meitat del segle IX en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell com a lloc de la Cerdanya. Posteriorment continua apareixent en diversos documents d'Urgell:

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 51. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Tradimus eciam omnes parrochis comitatu Cerdaniensem... Deinde Arestothe, cum Kacianeto siue Munciar, cum Aransar

1107 (orig.) Baraut, DocUrgell 1244 (Urgellia 9, pàg. 73): simul cum ipso alodio vel vineas quas habebat in Cacanad (sic)

No és segur, però, que el topònim que apareix en el document que reproduïm a continuació, del monestir de Cuixà de 879 es

refereixi al mateix lloc ja que el topònim apareix enmig d'una enumeració de noms de lloc del Conflent.

879 Abadal ECuixà, ap. 61, pàg. 163: dono Deo uel predicta ecclesia Sancti Germani quod habeo in uilla Tauriniano, Cuxano, Chotaletto, Fangano, Kassaneto, Orgarese ... Occenias, Kanauellas

Segons Baraut també fa referència a aquest *Cassanet* del Conflent el topònim que apareix en el document següent:

1043 Baraut, DocUrgell 559 (Urgellia 5, pàg. 91): conveniencia inter Vives sacer et Chixol femina de ipso alode de Cazamet de homine nomine Guifred qui est condam

De totes maneres, es tracta en tots els casos del mateix col·lectiu en *-et* del nom gàl·lic del roure *KASSANOS, mot que ha perviscut a la Gàl·lia però que en català ha deixat actualment només alguns noms apel·latius compostos (cf. DECat s.v. cassanella). Tanmateix el mot sembla haver tingut una certa vitalitat en èpoques remotes com ho demostren els topònims conservats i també el fet que en el segle IX *cassanus* apareix com a pretopònim en un document del Conflent (cf. GMLC s.v.):

878 Abadal ECuixà ap. 48, pàg. 151: uindimus uobis subtus uilla Kanauellas, ubi dicunt ad cassanos, petias duas de uinea

Sobre l'extensió toponímica d'altres derivats de *KASSANOS vegeu també l'apartat que hi hem dedicat en el capítol segon.

COL·LECTIUS DE CASTANYA 'CASTANYER':

Castanyeda

En el GMLC (s.v. castaneta) es recull la següent documentació del nom apel·latiu *castanyedes* al costat de *nogueredes*, els dos llatinitzats:

876 Marca ap. 35, col. 798 (ex chartulario monasterii Arulensis): quia infrontat ipse Palaciolus cum ipsas terras uel cum ipsas castenatas (*per*-anetas) et nogaretas de una parte in rio quem nuncupant Ferrario

Aquest mot, malgrat que no el tinguem abundantment documentat en època preliterària, continua essent viu fins a l'actualitat (Coromines, DECat s.v. castanya, el localitza particularment a la zona del Montseny on aquest arbre és molt freqüent formant boscos) i figura també en el DGLC. D'altra banda, existeix també com a apel·latiu el col·lectiu *castanyereda* format sobre el nom actual de l'arbre,

mentre que *castanyeda* descansa en el nom arcaic de l'arbre, sense sufix -ARIUS (sobre això vegeu BASTARDAS-1988).

Castanyet

El topònim *Castanyet* designa un poblet pertanyent al municipi de Santa Coloma de Farners (La Selva). En la seva base etimològica hi ha un col·lectiu en -ETUM: CASTANETUM.

CEDRET

J. Coromines (1971, pàg. 186) a propòsit de l'evolució del grup -tr- intervocàlic en català, menciona el topònim *Cedret* (es deu referir a (Sant Pere de) *Cedret*, escrit però gairebé sempre Sedret, al municipi de la Tor de Querol, Alta Cerdanya) procedent de CITRETUM, amb el resultat -dr- procedent del grup -tr- llatí. CITRETUM 'lloc on hi ha llimoners' ja es troba documentat a Pal·ladi però aquest nom, ni tampoc la seva base CITRUS o altres derivats seus, no sembla haver deixat rastre en la llengua catalana, si no és en forma de cultismes; si aquesta és la base etimològica d'aquest topònim, s'ha de considerar un topònim de formació antiquíssima. Aquesta explicació presenta tanmateix un inconvenient de tipus botànic: la vall de Querol sembla un lloc excessivament fred per a permetre la presència de llimoners. L'explicació alternativa, considerar *Cedret* com un col·lectiu de *cedre* tampoc no és adequada perquè el cedre no és un arbre autòcton del nostre territori.

CEGUDET

Coromines (1965 i DECat s.v. *ceguda*) explica el topònim *Cegudet* d'Andorra com un col·lectiu en -et de *ceguda* 'cicuta', mot que representa l'evolució popular del mot llatí CICUTA i que seria encara viu als Alts Pirineus, segons Coromines.

COL·LECTIUS DE QUERCUS:

Els col·lectius amb el sufix -ETUM / -ETA, formats a partir del nom que designa l'alzina en llatí, presenten en català tot un seguit de variants que cal explicar. A més de la dualitat del sufix masculí i femení, hi ha una sèrie de fenòmens en relació amb el consonantisme que mereixen un comentari particularitzat.

Ja Meyer-Lübke en el seu estudi sobre els noms de lloc que apareixen a l'Acta de consagració de l'església de la Seu d'Urgell (MEYER-LÜBKE-1923, pàg. 19) havia assenyalat l'interès que oferia el topònim *Cerketa* que hi apareix, perquè, per una banda, suposava la persistència del mot QUERCUS en el domini del català, i per l'altra, constituïa un testimoni de la forma dissimilada *CERQUUS tan abundantment representada a Itàlia. Altres topònims, però, posen de manifest que QUERCUS en la seva forma dissimilada hauria estat durant un temps un mot ben viu a la Catalunya Vella. Els més notables d'aquests topònims, però no els únics, són els actuals *Cercs* al Berguedà i *Cerc* a l'Alt Urgell. Paul Aebischer, en un cèlebre article (AEBISCHER-1934) demostra que QUERCUS, en la seva forma dissimilada *CERQUUS, hauria estat viu a tota la Península Ibèrica. En el mateix sentit és important l'estudi de Piel (PIEL-1951). Però, a més de la presència de *ce-* < *CE-* inicial en aquests topònims en lloc de *que-* < *QUE-*, el que interessa explicar és la coexistència de formes com *Cerqueda* i *Cerceda* (o *Cercet*) amb la variació en la consonant interior.

Segons Aebischer *Cerqueda* seria el reflex de *CERQUETA derivat en -ETA de *CERQUUS, forma dissimilada de la clàssica QUERCUS amb una evolució absolutament normal. En canvi *Cerceda* i *Cercedo* (*Cercet*) "doivent s'expliquer sans aucun doute par une forme **Cerqueda* **Cerquedo*, avec le -qu- assimilé a -c-, par suite de l'influence du c- initial" (AEBISCHER-1934, pàg. 119). Piel es mostra respectuós però no gaire convençut d'aquesta explicació (PIEL-1951, pàg. 324): "Com *CERQUETUM deve ter rivalizado, no NO, a variante *CERCETUM, que tanto pode ascender a QUERCETUM como representar um novo matiz fonético nascido de *CERQUETUM".

Semblen també possibles altres explicacions. El nom de lloc *Cerqueda* podria procedir directament del neutre plural del clàssic QUERQUETUM —que es troba en Varró o Horaci per exemple— que és precisament la forma etimològica (ja que QUERCUS procedeix d'una forma *PERKWU- indoeuropea amb assimilació de la consonant inicial, cf. ERNOUT-MEILLET, s.v. quercus). La dissimilació de QUERQUETUM en CERQUETUM seria, de fet, anàloga a la de QUINQUE en CINQUE. És clar que si la dissimilació ha tingut lloc en un mot simple o en un compost no té gaire transcendència.

En canvi el català *Cercet* seria un derivat de *CERCUS (la forma *CERQUUS, postulada per Aebischer, hauria passat molt aviat en llatí

vulgar a *CERCUS, cf. ANTICUS per ANTIQUUS, ja en Varró i Plini o ECUS per EQUUS a l'*Appendix Probi*). Sobre *CERCUS, doncs, s'hauria format un *CERCETUM (-ETA) en un període en què la palatalització del grup CE- era encara vigent i, per tant, podem concloure que en una època bastant antiga. Però d'altra banda, tampoc no podem descartar del tot que el català *Cerqueda* representi precisament un derivat molt tardà format sobre el català preliterari *cerc(o)* quan el grup -ce- que resultava en formar el derivat amb el sufix -ETA ja no podia palatalitzar.

Ja hem comentat més amunt que la sèrie de topònims formats a partir de QUERCUS o de la seva forma dissimilada eren una prova que aquest mot havia estat viu durant un temps a Catalunya. En aquest sentit podem comentar també un document de Vic de 986 on apareix el mot *quercho* que pot ser interpretat com a apel·latiu (malgrat l'absència de l'article).

986 Junyent, DipVic 542, pàg.: in monte Super Roka, sub quercho Sancti Andree

No sembla que aquí el mot es pugui veure com un simple llatíisme. En un document del monestir d'Ovarra de vers 1020 trobem *cercosa* usat com a apel·latiu (vegeu el punt VI.2). Com veurem, en alguns documents d'Urgell *cerqueda* és usat també com a apel·latiu. Hi ha també els topònims procedents del nom simple de l'arbre: *Cercs* i *Cerc* ja mencionats. És molt conegut perquè dóna testimoniatge d'antics cultes dendrolàtrics el document que menciona un topònim, avui desaparegut, *Cercho Sancto*: 1046 (orig.) Baraut, DocUrgell 598 (Urgellia 5, pàg. 127) *in comitatu Paliarense, in valle Siarb, in locum que vocant Cercho Sancto*.

Cerceda

El topònim *Cerceda* apareix en un document d'Urgell de 1007:

1007 (orig.) Baraut, DocUrgell 297 (Urgellia 3, pàg. 128): facimus tibi carta de ipsum fevo qui est in ipsa Erola sive in ipsa Cerceda sive in Surigera sive in Montellano sive in Serras sive in Adragenne

Aquest *Cerceda* sembla ser el nom d'un lloc a la Cerdanya. El document sembla mencionar llocs diversos d'est a oest: l'Erola (Castellar de n'Hug?), Cerceda, Soriguera (municipi d'Urtx, Cerdanya), Montellà de Cadí (que forma municipi amb Martinet, Cerdanya) i Adraén (municipi de Fórnoles de Cadí, Alt Urgell).

Cal comentar que aquesta és l'única vegada que hem pogut documentar aquest topònim; d'altra banda, no sembla probable que la pronúncia que pogués correspondre a la grafia *-ce-* fos la d'una oclusiva sorda, si tenim en compte les habituds dels escriptors d'Urgell.

Cercet

El topònim *Cercet* apareix en la documentació llatina medieval catalana referit, segons que sembla, a llocs diversos. El trobem en primer lloc en un document de l'any 1007:

1007 Marca, ap. 155: in ualle Confluyente, in uilla uocitata Vernetu
... et ascendit per ipsam serram que est inter Vernetum et Foliolos ...
usque in uia quae pergit de Corneliano ad Cercedo

En aquest document el topònim *Cercet* correspon al llogaret del municipi de Fullà (Conflent) que actualment porta el mateix nom (encara que també se l'anomena Veïnat d'Amunt, com a part del municipi de Fullà). No sembla que el castell de *Cercet* que apareix en el document de 1063, que reproduïm a continuació, pugui correspondre al mateix lloc, ja que es troba enmig d'una enumeració de castells del Pallars; no hem pogut localitzar aquest segon *Cercet*.

1063 ACA Ramon Berenguer I, n° 299: Hec est convenientia quam facit Reimundus comes barchinonensis filius Sancie comitis et Ermengaudum comitem urgellensem ... et terciam partem de ipso castello de Cannellas ... et ipsum castellum de Cerced ... et ipsum castrum de Liminiana et de Tenriu

Cerqueda

En els documents d'Urgell apareix repetidament el nom de lloc *Cerqueda* (escrit *Cerketa* a l'acta de consagració de la Seu d'Urgell i *Cercheda* a la resta de documents). A l'acta de consagració de la Seu d'Urgell, *Cerqueda* apareix entre els noms de lloc de la vall de Castellbò, situada a la dreta del riu Segre.

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 51. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Tradimus atque condotamus parrochias Hurgellensem pagus ... Ortone, cum Sollanello uel Cerketa atque Kampilias

El següent document de 1102 dona *Cerqueda* com a límit oriental d'un alou a Cercèdol (Castellbò), també a la dreta del Segre.

1103 Baraut, DocUrgell 1202 (Urgellia 9, pàg. 33): meum alodium quod habeo in Cercedol ... et est hec omnia in comitatu Urgelli in apendicio Sancte Columbe ... terminantur ... a parte orientis in uillulis Cercheda siue Solano

En canvi, en altres documents, *Cerqueda* és una vila prop de Nabiners, a l'esquerra del Segre; vila que correspon a l'actual caseriu d'Arfa.

1064 (orig.) Baraut, DocUrgell 762 (Urgellia 6, pàg. 133): Et ipsum de Nabiners de una parte in Sancto Fructuoso, ex alia in Cercheda et de .iiii. in Coma, de .iiii. vero in Sigeris alveo.

1083 Baraut, DocUrgell 986 (Urgellia 7, pàg. 111): Est pre-nominatum alodium intra Urgellicum comitatum sursum in montana in prenominata villa Nabiners. Terminatur autem ab ortu solis in Cercheda

1098 Baraut, DocUrgell 1160 (Urgellia 8, pàg. 90): in comitatu Urgello in ipsa villa que dicunt Cercheda ... a meridiano in serra de Nabiners

Sembla, doncs, que *Cerqueda* és, en els documents d'Urgell el nom de dos llocs, molt propers l'un a l'altre però situats un a cada riba del riu Segre.

En el següent document, notable per la seva antiguitat, el mot podria ser interpretat com a nom apel·latiu:

977 Baraut, DocUrgell 171 (Urgellia 2, pàg. 120): Et ipsum alaudem qui est in ipso plano de Necholone vel in Sardina ... affrontat ... et de occiduo in ipso torrente qui discurrit de illa cercheda, de circi vero parte afrontat in flumen Segore

Cerqueda apareix com a nom d'una vall i d'un riu en els següents passatges:

967 Baraut, DocUrgell 154 (Urgellia 2, pàg. 109): in comitatum orgellitanensis in vico que nominant sede ... Et ipsa vinea qui est in valle que nominant cercheda

1004 Baraut, DocUrgell 290 (Urgellia 3, pàg. 123): Et est ipso alaude in comitatu Urgello in loco qui dicunt Cruces vel Planes ... Et affrontat ... de parte vero circi in ipso rivo de Cercheda et de occiduo in flumen Segor

Altres exemples:

1007 Baraut, DocUrgell 301 (Urgellia 3, pàg. 133): in comitatu Urgello in apendicio de sancta Columba que est in Ortones ... Et habet ... affrontaciones ... et de meridie in cruces et pervadit usque in ipsa cercheda

1037 Baraut, DocUrgell 502 (Urgellia 5, pàg. 44): ad ipsum presbiterum de Sancta Eulalia de Cercheda solido .i.

Aquest darrer document és el testament de Seniofred, sagristà de Santa Maria de la Seu d'Urgell, la seva publicació sacramental (DocUrgell 544, Urgellia 5, pàg. 78) conté també aquest nom d'església.

Cerconeda

Aebischer (1934, pàg. 118), comentant la forma *Cerconeda* que apareix en la Butlla de Sergi IV a favor de Cuixà de 1011, que reproduïm a continuació,

1011 Marca ap. 980. Butlla de Sergi IV a favor de Cuixà: Et in villa Curtes, et in Iuncarias et in Cerconeda et in Aranser,

duitava de la validesa de la lectura i explicava "si ce Cerconeda n'est pas une faute de scribe —ou plus sûrement encore un faute de lecture— pour *Cerceneda*, il conviendrait de l'expliquer comme étant un dérivé en -ETA d'un *CERQUONE", és a dir d'un derivat de QUERCUS. No sembla que la lectura sigui dolenta perquè aquest topònim, o més ben dit, diversos topònims amb aquesta forma, es documenten repetidament en territori català.

En el document més antic on apareix aquest topònim, *Cerconeda* és el nom d'un lloc al comtat de Cerdanya, a la vall de Brocà.

973 StLlorenç 32, pàg. 191: est in comitatu Cerdaniense in valle Bucuranense vel in suas agencias in locum qui vocant Cerconeda

983 Baraut, ActCUrgell 39, pàg. 103. Acta de consagració de l'església de St. Llorenç prop Bagà: Et in comitatu Cerritaniense... Et in Cerconeda terras et vineas cum illorum affrontaciones

1005 (1007) (orig.) Baraut, DocUrgell 294 (Urgellia 3, pàg. 126): Et sunt hec omnia in comitatu Hurgello et .i. vinnale qui est ad ipsa Cerchonedas ... Et ipso vinnale de Corchonedas (sic) afrontat de I parte in vinea de Hengontes qui fuit condam

1013 Baraut, DocUrgell 325 (Urgellia 4, pàg. 41): et sunt ipsas vineas in comitatu cerdaniense in apendicio de S. Eulalia in locum que dicitur cerchonedas ad ipso plano de sancto Martino

1060 Baraut, DocUrgell 721 (Urgellia 6, pàg. 95): Et ipsas vineas de Cerconeda teneat Ponca in vita sua

1078 Baraut, DocUrgell 924 (Urgellia 7, pàg. 56): tibi aliquod de meo alodio dono, hoc est medietatem ex illa villa que vocatur Eresuz

... Ab australi vero parte ... et adhuc ascendit per iuga ipsius cavalionis
 serre usque in Cerconeda vel ad ipsas posas de Solano

D'altra banda, però, hi ha un topònim idèntic molt més cap al sud, al Vallès Occidental, topònim que apareix en documents de Terrassa, situat entre Matadepera i Castellar del Vallès:

1031 Miret Terrassa 81, pàg. 486: in locum vocitatum villa Mata de Pera ... et afrontad de oriente in arena que venit de monte de Cerchoned

1087 Miret Terrassa 148, pàg. 50: in comitatu Barchinona in termino de Chastelar in locum vocitatum ad ipsa Cerchoned

Cerceneda

Cerceneda apareix, en un context no gens clar, en un document de 1113 citat per Balari (1899, pàg. 215).

1113 ACA Ramon Berenguer III, n° 170: et descendit in ipsa rocha de sol de cerceneda

Tanmateix no és dubtosa l'existència d'aquesta variant entre els col·lectius de QUERQUUS, perquè hi ha el topònim *mas de Cercenedes* a Osor i el cognom homònim, escrit, però, normalment *Sarsaneda* o, en plural, *Sarsanedes*. En el DCVB (s.v. Cerceneda) s'explica aquest cognom a partir de *CERQUINETA. *CERQUINETA seria un col·lectiu en -eda de *CERQUINUS. Però potser cal partir més concretament d'una formació com *(ARBOR) CERQUINA o millor *(ARBOR) CERCINA (cf. formacions com ILICINA).

COL·LECTIUS DE CIRERA 'CIRERER':

Ceret és el nom de la capital del Vallespir, coneguda per esdeveniments històrics, artístics i, sobretot, per les seves cireres.

Coromines defensa l'etimologia CERASSETUM 'plantada de cirerers' per a aquest topònim. El DECat (vol. II, pàg. 677, en una entrada dedicada al topònim Ceret) hi dedica un paràgraf on explica la caiguda de la -s- com a "quasi normal abans de l'accent en els mots on hi ha una -r-". I assenyala també l'existència de "la forma *Ceseret*, *Cereset* (-ETUM) en documents antics", però sense indicar ni lloc ni any.

Per altra banda, en un precepte de l'emperador Lluís del 814 apareix un *vicus Sirisidum* fent referència, sens dubte, a *Ceret*:

814 DipCarol. II, pàg. 319, 9: uillam ... que uocatur uicus Sirisidum ... in ualle Asperi terminia habentem ... a parte meridiana uillam que dicitur Macanetum

En una zona més al sud, en el text original de l'acta de consagració de l'església de Sant Hilari de Vidrà apareix el topònim *uilla Ciresedo*.

960 (orig.) ACondal 146, pàg. 310. Consagració de l'església de Sant Hilari de Vidrà: cedo ... uilla Ciresedo cum terminis et aiacenciis

Els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* (full 10, 1) identifiquen aquest *Ciresedo* amb l'actual *Ciuret* (o *Siuret*), llogaret de Vidrà (Ripollès). És ben possible, donada la seva localització, que els llocs es corresponguin però *CIRESETUM* no pot haver donat regularment *Siuret*; seria d'esperar més aviat *Ciret*. La forma *Ciuret*, però, podria explicar-se per una espècie d'etimologia popular sota la influència de *siure* 'alzina surera'. Efectivament, en algunes zones dialectals la pronúncia del reflex de SUBER és *siure*, concretament al Rosselló, al Vallespir i al Baix Conflent (segons dades de Coromines DECat, s.v. suro). En tot cas, no sembla que l'àrea de *siure* hagi arribat mai fins a Vidrà, que altrament tampoc no sembla un lloc on abundin les alzines sureres. El DCVB explica aquest topònim, grafiat *Siuret*, com un col·lectiu de SUBER 'alzina surera', és a dir com un reflex de SUBERETUM, però tant les dades dialectals de la pronúncia de *siure* com el testimoni de la grafia del segle X semblen descartar aquesta hipòtesi.

CODONYET

COTONEUS està molt ben documentat en el baix llatí català com a nom d'arbre (vegeu GMLC s.v.). Un col·lectiu en -ETUM d'aquest nom d'arbre el trobem en l'església de Sant Jaume de *Codonyet* (municipi de Montmajor, Berguedà, tocant al Solsonès). Remarquem que es tracta d'un col·lectiu format directament sobre el nom arcaic de l'arbre i no sobre un derivat en -ARIUS.

CORNET

El topònim *Cornet* es troba, segons Coromines (DECat, s.v. corner), designant "bastants poblets i orònims en diverses comarques del Principat". No es tracta d'una forma toponímica derivada del mot de l'ar-

bust en català (*corner* o *cornera*), sinó que ha de procedir directament d'un col·lectiu CORNETUM llatí. La documentació antiga, des del segle X, fa referència al lloc de Santa Maria de Cornet (Sallent, Bages):

964 Udina, La successió testada 12, pàg. 160: Et ipsum suum alode de Corned et de Veltregano quod ... iussit dare a fratre suo Isarno

978 Junyent, DipVic 445, pàg. 372. Butlla del Papa Benet VII: ecclesia Sanctae Mariae sita in civitate Menrensa ... simul cum monasterio Sancti Benedicti quorum termine ... et pervenit ad viam de Corneto ad ipsam speluncam porcariam ... et descendit ad ipsum vadum de Corneto

1038 AMontserrat, Perg. Bages, n° 1378 (publicat per Danés i Torras): Et ipsum meum alaudem qui est in Corned, idest terras et vineas ... remaneat ad Sancta Maria de iam dicto Corned, pro anima mea sive de iam dicta anima viri mei

1038 AMontserrat, Perg. Bages, n° 1381 (publicat per Danés i Torras): Et suum alaudem quod abebat in Corned terras et vineas ... relinquit prephate Sancte Marie de Corned pro anima viri sui et sua.

Aquests dos últims documents del Bages són el testament d'Ingilberga de Besora i la seva publicació sacramental. Possiblement també faci referència al mateix lloc el següent document d'Urgell, segons que indica el seu editor C. Baraut:

1076 Baraut, DocUrgell 901 (Urgellia 7, pàg. 32): Et a Sancte Maria cenobii Rivipollensis relinquo ipsum meum alaudem quem habeo in Corned cum affrontacionibus suis

Per altres derivats d'aquest nom de planta vegeu els apartats que dediquem a *Cornell* (capítol IV.3.) i *Cornudella* (capítol IX.1.2.).

COSCOLLET

Coscollet, col·lectiu en *-et* de *coscoll*, és el nom del cim més alt de la serra d'Aubenç (Alt Urgell, tocant a la Noguera), cim que segurament deuria prendre el nom d'un paratge proper.

ESCLET

Aquest és el nom d'un poble del Gironès situat en el triangle entre Cassà de la Selva, Llagostera i Caldes de Malavella (pertany a l'actual municipi de Cassà de la Selva, Gironès). A aquest poble es refereix evidentment el document de 919 de l'ACA que menciona també Llagostera, Cassà i Caldes, a més de la *Villa Ascleto*:

919 ACondal 63, pàg. 193: fines, vero, habet Locustaria ... ab occiduo similiter in termines de Mazanedo vel in fines de Calidas et inde vadit usque in termines de Villa Ascleto; de parte vero circi in termines de villa Caciano vel in ipsa Verneta

El lloc apareix també mencionat més tard:

930 (Girona) VViage 13, ap. 13, pàg. 243: precepit nobis ... ut scripturam fecissemus ... de ipsa Sovereta et de villare qui fuit de condam Dacone, id est, Ascleto quod habebat vel quod debebat habere per suum directum

El nom d'aquest poble s'ha explicat (COROMINES-1965 I, pàg. 15) a partir del col·lectiu ja documentat en llatí clàssic AESCULETUM 'roureda'. Aquest apel·latiu llatí ja va convertir-se en un topònim, en el nom propi d'un lloc de Roma. En el territori de Catalunya aquest topònim ha de ser de formació antiquíssima ja que AESCULUS sembla haver desaparegut ben aviat del llatí d'aquesta zona on no deixa més rastre que aquest topònim.

ESCOBET

El col·lectiu de SCOPAM 'ginesta, bàlec' apareix en diversos llocs en la toponímia catalana. Així *Escobet* és el nom d'un paratge a Araós, (municipi d'Alins de Vallferrera, Pallars Sobirà), i també trobem el nom en un document d'Urgell com a afrontació d'un lloc a Santa Maria d'Olvan (Berguedà):

1071 Baraut, DocUrgell 839 (Urgellia 6, pàg. 196): Et est ipsa omnia iam dicta in comitatu Bergitano in apendicio castrum Portelle in parrochia de Sancta Maria de Olvan. Et habent affrontaciones ipsa omnia iam dicta de parte vero orientis in Escobed et de parte meridie in rivo qui discurrit d'Escobed et de parte occiduo in ipsa Torre et de parte septentrionem in torrente Profundo.

En aquest cas, la grafia en *-ed* és indicadora d'un col·lectiu en *-ETUM*.

D'altra banda, Coromines (1935, pàg. 324) recull *Escobedo* com a nom d'un paratge a la serra de Nyis (vall d'Àneu, Pallars Sobirà) amb la conservació de la *-o*.

ESPIGOLET

Espigolet, col·lectiu en *-ETUM* d'espígol, apareix com a topònim en un document d'Urgell de 1140 amb la grafia *-ed* que fa patent el seu origen. Es tracta d'un lloc a Fullà (Conflent):

1140 Baraut, DocUrgell 1474 (Urgellia 9, pàg. 279): vineas quas tenent homines de Follano ... et alias duas quas tenet Bernardus de Raimunda, una qui est in Cauna Palmera et alia que est in Espigoled

Per altres topònims basats en aquest fitònim vegeu els apartats que dediquem a *Espigolell* (capítol IV.3.) i *Espigoler* (capítol V.4.).

ESPINALBET

El mot *espinalb* com a designació de l'arc blanc no és actualment viu, però el DCVB (s.v. *espinalb*) en dóna dos exemples en textos del XIV.

Des de ben antic es documenta el topònim *Espinalbet* (Berguedà). La documentació antiga es refereix sempre, amb diverses grafies (*Spinalbeto*, *Spinalbedo*, *Espinalbed*, *Spinalbet*) a aquesta localitat. S'ha de destacar la grafia de l'acta de consagració de Sant Feliu, Sant Joan i Sant Pere d'Alòs que manté la -d en posició final.

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagum ... seu eciam Foccuruo et Spinalbeto uel Villaosyl atque Argilageros

990 Baraut, DocUrgell 220 (Urgellia 3, pàg. 52): Et in alio loco ad Gerundella, ad ipsa Turre ... Et affrontant hec omnia ... et de IIII parte in Spinalbedo

1057 Baraut, ActCUrgell 64, pàg. 142. Acta de consagració de l'església de St. Feliu, St. Joan i St. Pere d'Alòs: et sunt termini de ipsa parrochia. Et sunt terminos de parte orientis in Espinalbed, de parte vero circi in Nogera vel in Cerchuns

1188 CPoblet 316: Ego R. de Bergueda ... dono ... Sancte Marie et domui Populeti ... iii mansos in termino de Espinalbeto

1183 CPoblet 318: Ego Guilelmus de Bergitano propter remedium anime mee et parentorum meorum, dono Domino Deo et ecclesie Sancte Marie de Populeto ... ipsum mansum de Rivo, qui est in termino de Spinalbet

Vegeu també el comentari que fem pel topònim *Espinabell* en diversos llocs del capítol IV.

FACEDA

Des del segle X es documenta un lloc a la vila d'Estoer (Conflent) anomenat *Fagedes*, en plural:

974 (orig.) Baraut, DocUrgell 165 (Urgellia 2, pàg. 115): est ipsa vinea in suburbio Elenense, in valde Confluente, infra fines de villa Astovere in loco que vocant ad ipso Prado. Et afrontat ipsa vinea de .i. latus in ipso prado et de alia in via qui vadit ad Fagedas, et de .iii. in vinea Teudericho ad Rodas, et de .iiii. in ipso stirpe

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 217 (Urgellia 3, pàg. 50): et est in suburbio Elenense in valle Confluente, infra fines de villa Astovere, in locum ubi dicitur Rodas. Et afrontat ipsa vinea de I part in ipsa via qui discurrit a Faiedas et de alia part de Mirone

Un altre lloc, ara en singular, apareix en el següent document d'Organyà:

1099 Miret, Organyà 160, pàg. 544: uindimus ... alodio qui est infra terminio de Kastro Salientis una terra qui est ad fageda in precio solidos XII

Fageda és encara avui dia nom apel·latiu.

COL·LECTIUS DEL FONOLL:

Fonolledes

El col·lectiu en *-eda* de la planta anomenada *fonoll* apareix com a topònim, en plural, en el document d'Urgell que reproduïm a continuació. Es tracta d'un lloc, una parròquia dedicada a sant Miquel, al comtat de Berga:

1040 Baraut, ActCUrgell 48, pàg. 118. Acta de consagració de Sant Sadurni de Tavèrnoles: Et in comitatu Berguitano ipsa parrochia sancti Michaelis de Fonoledes, cum decimis et primiciis

Fonollet

El col·lectiu en *-et* del *fonoll* (mot procedent del llatí FENICULUM variant de FENUCULUM) es troba en diversos llocs en la toponímia catalana. Un d'ells és l'església de *Fonollet* (Sant Sadurni), municipi de Puig-reig (Berguedà), a què es refereixen els següents documents de 983 i 1187:

983 Baraut, ActCUrgell 39, pàg. 103. Acta de consagració de l'església de St. Llorenç prop Bagà: in eodem comitatu Bergitanense ... Et in Fonoletto casas, terras et vineas

1187 Baraut, ActCUrgell 89, pàg. 180. Acta de consagració de l'església de St. Miquel de Viver: Parrochiam autem affrontationes a

parte orientis in Fonollet, de parte vero circi ad sanctum Ioannem de Mondarri, a meridie usque ad terminum de Merola

1187 ACA Alfons I, 451: cum ipso castro de Podio Regis et cum Fonoleto

També s'esmenta en el segle XI un altre lloc amb aquest nom a Terrassa:

1005 AHT perg. I 14 (transc. de Pere Puig i Ustrell, Dipl. S. Pere d'Egara, pàg. 92): in comitatum Barchinonense, in termine Terracia, in locum que dicunt Fonelledo, ad ipso Evolare

Pel que fa a la forma que recull aquest document cal comentar la seqüència vocàlica -o- -e-. Respecte a la forma etimològica tots els col·lectius en -et que comentem presenten l'assimilació de la -e- pretònica davant síl·laba tònica en -o-; aquest és un tret habitual del català oriental (vegeu per exemple COROMINES-1971, pàg. 199) i, si més no en aquest cas, antic ja que des del segle X trobem les formes *Fono-*. Coromines (DECat s.v. fonoll) comenta la variant *foneiera* en un topònim de l'Empordà i l'explica a partir d'una metàtesi de *fenoiera*. En aquest cas, la forma que apareix en el document de Terrassa es podria tractar d'un fenomen semblant.

També s'esmenta des del segle XII un altre lloc anomenat *Fonollet* en la limitació del castell d'Almenar (Segrià).

1147 CPoblación 359, pàg. 528: castrum de Almenar ... et sic vadit et descendit per terminos et signos et cruces usque in guardia de Fonoleto

Encara hi ha dos altres llocs homònims a Montanissell (Alt Urgell), i a Sant Bartomeu del Grau (Lluçanès). Es tracta, per tant, d'un topònim bastant repetit. És també cognom.

COL·LECTIUS DEL FREIXE:

Freixet - Freixeda

En el DCVB es recull *freixeda* com a col·lectiu de freixe sense donar-ne cap localització i amb un exemple de Verdaguer. Coromines (DECat s.v. freixe) recull *freixeda* com a nom apel·latiu "usat a Camprodon en lloc del general *freixeneda*". Aquest col·lectiu, així com *Freixet*, està format amb el sufix col·lectiu directament sobre *freixe*, nom de l'arbre en català, al contrari que *Freixanet* i *Freixaneda* que conserven la -N- etimològica de FRAXINUS. Tant *freixeda* (aquest

recollit en el DCVB en la seva forma de plural *Freixedes*) com *Freixet* existeixen com a cognoms, sens dubte originats en topònims.

Freixeneda

El topònim *Freixeneda* és potser menys freqüent que el seu corresponent masculí però també apareix en llocs diversos de la geografia catalana. Un lloc amb aquest nom apareix com a limitació al sud del castell de Merlès (Berguedà) en un document original del segle X on també apareix el nom antic de la riera de Merlès (*flumine Azest*):

976 (orig.) Junyent, DipVic 434, pàg. 363: Et affrontat hec omnia: de oriente in uinea de Agela et de Tedalo, et de meridie in ipsa Frexaneda uel in collo de Decollatos et de occiduo in flumine Azest

Un altre lloc amb el mateix nom existeix a Sant Pere de Vilamajor. L'editor del següent document, M. Mundó, identifica el *Frexaneda* que hi apareix com a cognom d'una persona amb aquest topònim:

ca. 1060 Mundó St. Pere de Vilamajor, pàg. 52: Ermemir Ribalta, emina. Bonnucio Frexaneda, alia et quartera .i. de pesus. Miro Boio, media emina.

Potser fa referència al mateix lloc un *Frexeneda* que es localitza al comtat de Barcelona a Santa Maria de Llinars (Vallès Oriental):

1161 Alturo, Sta. Ana II 345, pàg. 367: Et est unam peciam in loco que dicitur Frexeneda. ... Et sunt hec omnia in comitatu Barchinone, in parrochia Sancte Marie de Linars

D'altra banda existeixen altres topònims homònims: un nucli de població a Sant Pere de Riudebitlles (Alt Penedès) i un altre (la Freixneda, la Fresneda) al Matarranya.

Freixenet

Freixenet és un topònim, i també cognom, molt repetit a Catalunya. Hi ha diversos llocs amb aquest nom que es documenten des d'antic; així *Freixenet* a l'Areny de Noguera (Alta Ribagorça) apareix en documents del Pallars des de 867:

867 DipPallars 61, pàg. 316: vindiremus vobis aliquid de nostra hereditate prope appendicio de castro Arinio, in loco que dicitur in rio de Frexaneto

877 DipPallars 79, pàg. 327: mitto mea terra prope adpendicio de Kastro Arinio, in loco ubi dicitur iuxta rio de Frexaneto

917 DipPallars 129, pàg. 349: alode ... in illum villare cuius vocabulum est Labicorte cum fines suos, et alium villare Frexaneto

954 DipPallars 163, pàg. 369: et sunt ipsas villas prope apendicio de castro Arinio: ipsa una villa in loco que dicitur Frexanetum

971 (Ribagorça) Rubio, Documentos, 3-III, pàg. 17: et mitto ibidem ipsum alode, qui fuit de Econe traïdore, huno campo in Frexaneto semente chapiente VIII modios et huno molino in Isavana

972 DipPallars 217, pàg. 400: Et mitto unum campum in Frexaneto semen capientem .VII. modios

974 DipPallars 232, pàg. 408: et ist ipsa terra prope apendicio de kastro Arinio in loco ubi dicitur Frexaneto

D'altra banda existeix un lloc homònim a Camprodon (Ripollès), que també es documenta des d'antic: en l'*Atlas Històric de Catalunya* se'n dona una menció de 904: *Frexaneto* i també apareix documentat més tard:

964 ACondal 162, pàg. 331: in comitatu Bisuldunense retines, in locum que dicunt Arca vel in locum que nominant villa Landarense sive Camporotundo vel eciam Fraxaneto vel in locum que nuncupant Genestosa

964 ACA Monacals, perg. de St. Pere de Camprodon, carpeta 1, perg. 5: in iam dicto comitatu Bisildunense, in locum que dicunt Valle Landarense vel in locum que vocant campo Rotundo sive in locum que dicunt Frexaneto

964 MNHistoricas XI, ap. 127, pàg. 195-197: in comitatu Besuldunense in locum que dicunt Valle Landarense vel in locum que vocant Camporotundo sive in locum que dicunt Frexaneto

Més al sud existeixen *Freixenet* de Solsona (municipi de Riner, Solsonès) i *Freixenet* de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet, Segarra). Segons Turull (1991, pàgs. 176-177) fa referència a aquest lloc el document següent, de 1027:

1027 CSCugat II 505, pàg. 158: et ad S. Michael de Rivover, ipsas vineas que comparaverant in Frexanet

Segons aquest mateix autor també farien referència a aquest lloc els cognoms de les persones següents:

1166 CPoblación 130, pàg. 187: Petrus de Frexanet

1186 CPoblet 188: ereditatem Poncii de Frexaneto

1193 CSCreus 364, pàg. 363: Sig+num Berengarii de Fraxineto

Respecte d'aquest topònim de la Segarra, Turull (1991, pàg. 177) conjectura que podria tractar-se d'un topònim traslladat a partir d'un dels seus homònims. I fa referència també a la hipòtesi, ja esmentada, de Moreu-Rey⁵ segons la qual aquest seria un dels topònims que formen una sèrie nominativa amb noms referents a la vegetació en aquesta comarca.

En tots aquests topònims el que cal comentar és el manteniment de la vocal etimològica -N-, de FRAXINUS cosa que succeeix també en la forma femenina *freixeneda* però no en altres derivats de freixe, que existeixen com a cognoms, *Freixet* o *Freixeda*.

GARGALLEDA

El mot *gargalleda*, col·lectiu en -eda de l'arbre anomenat *gargalla* 'espècie de pi pirinenc', apareix en un document d'Urgell referit a un límit de Castellar de Tost (Alt Urgell). Aquesta forma de col·lectiu amb el sufix -eda no apareix documentada ni al DCVB ni al DECat com a nom comú ni tampoc com a topònim:

1086 Baraut, DocUrgell 1023 (Urgellia 7, pàg. 141): Et est hoc alodium in comitatu Urgelli in apendicio Sancti Martini in prenomiatum locum Kastellari in terminum Kastri Tostensi. Affrontat autem ex orientali parte in rocha de Roter; ex meridiano vero in ipsa Gargaleda; de occiduo autem in flumen Siggeris, ex aquilone ergo in rivo de Tost

D'acord amb l'editor hem grafiat el nom amb majúscula, però no es pot descartar que sigui usat com a apel·latiu. Aquest ús com a apel·latiu es fa encara més patent en un altre document d'Urgell:

1188 Baraut, DocUrgell 1835 (Urgellia 10, pàg. 337): homines de villa de Ladrux et de villa de Murries habebant tail et adempriu in bosch de Gargaleda ... exceptus quod non habeant potestatem de fusta de Gargaleda vindere

Segons aquest document els homes de Lladurs i Múrries tenien dret de tala de la *gargalleda* per al seu ús propi però no podien vendre'n la fusta.

El mot *gargalla*, d'origen pre-romà (DECat s.v. *gargalla*), apareix per primer cop en una venda d'unes terres a la vall de Castellbò (Alt Urgell) feta pel comte Borrell l'any 988:

5. Vegeu, entre d'altres, BSO 11, pàg. 9 i les referències que donem en el capítol I d'aquest treball.

988 (orig.) HLanguedoc V, pr. 146, p. 310 (edició de 1875):
 alaudium quem habeo in comitatu Urgellitano, in valle Castro Leoni ...
 et afrontat ipse unus alaudes, quem vocant Lagunam, de una parte id
 est aquilonis, in ipso torrente ad ipsa Cargalla et de meridie in rivo
 Edoriis

Coromines (DECat s.v. gargalla) referint-se a aquest passatge comenta: "potser no s'havia de grafiar amb majúscules, car més que ser nom propi deu anomenar una gran confiera visible de lluny, si bé ja en vies de tornar-se nom propi de turó o serrat vora el qual s'alçava". Tractant-se d'un nom d'arbre l'explicació de Coromines és versemblant; no és necessari partir del significat col·lectiu com passa amb noms de plantes herbàcies o arbusts.

GATELLEDA

Gatell és el nom amb què es designa en català un cert arbret de la família de les salicàcies que es fa en llocs humits. Per això el col·lectiu es troba sovint designant fonts o altres llocs on les condicions d'humitat permeten el creixement d'aquest arbre. Així en el DECat (s.v. gat vol. 4, pàg. 418) apareixen diversos topònims d'aquest tipus: una *Font de la Gatelleta* a Sant Magí de Brufaganya o en plural *Font de les Gatelledes* a Santa Fe del Montseny.

El mot apareix en un document de Santes Creus designant un lloc no molt lluny del monestir:

1184 CSCreus 264, pàg. 263: omnes honores ... que sunt versus
 monasterium et versus Gaiani flumen ... et descendit in vestrum
 honorem de illa Gateleda et de Rubione

Precisament *Les Gatelletes* (amb la *-t-* intervocàlica conservada) designa un veïnat d'Aiguamúrcia (Alt Camp), lloc molt proper al monestir de Santes Creus.

GAVARRET

El topònim *Gavarret* el trobem en la documentació històrica referit a dos llocs diferents; d'una banda, el trobem en una sèrie de documents d'Urgell referit al lloc que s'ha identificat amb el poble de *Gavarrós* (Guardiola de Berguedà)⁶ i d'altra banda el trobem en documents

6. Per a aquests documents i per al canvi en la sufixació vegeu l'apartat dedicat a aquest tema (capítol X).

del segle XI referits a Salallacera (al Vallès, prop de Sant Llorenç Savall):

1061 LAntiq. III 38, f. 17 (Mas 776): in comitatu Barchinonense, in terminio de Lacera, in locum quem dicunt Gavarret sive in Era mala

1078 LAntiq. III 34, f. 17: in comitatu Barchinona in termine Lazaria in Gavared

Cal fer també aquí un comentari sobre les variants amb *-rn-*. Segons Coromines (DECat, s.v. gavarra I) es tracta d'una variant diferenciada (-RR- > -rn-). Aquesta variant, per la qual Coromines només dóna exemples a partir del segle XVI, es troba també en certs topònims recollits des de ben antic; els dos documents següents fan referència a dos llocs diferents:

857 Baraut, ActCUrgell 4, pàg. 58. Acta de consagració de Sant Climent de Campelles: Et fiat in eius apendicio de ipsa ecclesia de una parte in Gavarneto usque in Albigano, et de alia parte in illa Guardia...

994 Baraut, DocUrgell 237 (Urgellia 3, pàg. 69): in comitatum Orgellitano, in valle Lavanciense, in apendicio de Sancto Martino, in loco ubi dicitur Guardia ... illa petia de terra qui est in Gavarneto ad illa Laguna

Gavarnet també existeix actualment com a cognom.

Per bé que actualment el mot més comú per a designar la planta és *gavarrera* amb l'addició del sufix *-ARIUS*, cal assenyalar que aquests topònims estan formats sobre el nom simple de la planta.⁷

COL·LECTIUS DEL GINEBRE:

Ginebreda

Ginebreda, que es troba freqüentment com a nom de boscos o muntanyes i també com a cognom, no apareix en canvi molt abundantment documentat en els textos antics. El document que hem recollit de Santa Anna menciona *Genebreda* com a nom d'una localitat no identificada però propera a Pierola, Esparreguera o Castellfollit del Boix que són els llocs mencionats en el document.

1120 Alturo Sta. Anna II 183, pàg. 204: et alode qui est ad Genebreda et quantum qui [...] modiat donet [...] Boxeda et alia nostra honore qui remanent

7. Pel que fa a l'alternança en el nom de la planta *gavarra* / *gavarrera* vegeu l'apartat dedicat al sufix *-ARIUS* (capítol V.3.).

Ginebret

En els documents que hem recollit, *Ginebret* (grafiat *Genebredo*, *Genebred* i *Genebret*) és el nom d'un alou que se situa a la vall de Lillet, pertanyent al monestir de Ripoll. Aquest topònim deu correspondre a Sant Grau de *Ginebret*, antiga església a la Pobra de Lillet situada en els límits entre el Berguedà i el Ripollès.

965 Marca ap. 104, col. 885: in primis praecipio vobis ut ad Sancta Maria cuius coenobium est Rivipullensi carta faciatis de ipsos meos alodes qui sunt in valle Lilitense, id est, Marlla et Genebredo, et villa quae dicunt Pujo et Maranicos

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genebredo

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et ad sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonezo, casas, casalibus ... exceptus ipso campo de Genebred. Et ipso maso de Telledo ... remaneat ad Bernard fratre meo

1030 (orig.) Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 139): Et concessit ad Sancta Maria cenobii Rivipolentis ipso suo alaude de Aragnoned, casas, casalibus ... exceptus ipso camp de Genebred. Et concessit ad Bernard fratre suo ipsum maso de [Te]lledo

Els dos últims documents recollits són el testament de Ponç, ardiaca, que és una còpia del XIII i la seva corresponent publicació sacramental, en un pergami original; els dos presenten la grafia *-ed*.

També cal comentar que la documentació antiga per aquest i altres topònims⁸ presenta sempre la grafia *Ge-* i no *Gi-*. Badia (1981, 55, IV) explica que el tancament de la *-e* inicial en *-i-* es produeix en diverses circumstàncies, entre elles el contacte amb una consonant palatal, i a vegades per dissimilació en contextos *e-ē > i-ē*. Aquestes dues circumstàncies apareixen en el cas de *ginebre* (< *GENIPERU) i *ginesta* (< GENESTA) com també assenyala Badia (loc. cit. n. 5). Aquest tipus d'evolucions no són, però, sistemàtiques; Badia, (loc. cit.), indica "encara que és un tractament preferentment dialectal, es produeix també en bastants paraules de la llengua comuna". Pel que fa a la cronologia, Badia comenta "apareix ja regularment en textos dialectals

8. Vegeu els altres derivats de *ginebre* i els de *ginesta* amb els sufixos *-ETUM* i *-OSUS* (capítol VI).

antics" i cita les *Vides de Sants Rosselloneses* i també les *Regles d'esquivar vocables* (s. xv). Rasico (1982, pàg. 83) documenta formes en *gi-* des del segle XII. De totes maneres, en general dóna la impressió de ser un fenomen poc estable.

Cal mencionar també en aquest punt l'existència d'un lloc anomenat actualment *el Ginebret* a Sant Pau de Segúries (Ripollès), lloc que apareix sovint mencionat en documents de Sant Joan de les Abadesses en la seva forma antiga *Ginebrosa*. Sobre aquest topònim i la substitució del sufix vegeu el capítol X.

GINESTET

El topònim *Ginestet*, avui dia situat al terme de Sora (al nord de l'Osona), apareix documentat des d'antic:

899 DipCarol. II, pàg. 217: in predicto pago Ausonensi ... et in Berga, et in Genesteto et in Sennare

També, i degut al fet que el terme de Sora pertanyia a Sant Joan de les Abadesses, apareix en documents relacionats amb aquest monestir. Així, quan el 960 l'abadessa Ranlo féu reedificar i consagrar l'església de Sant Pere de Sora, el topònim *coll de Ginestet* apareix en la limitació que se'n fa:

960 ACondal 149, pàg. 315. Consagració de Sant Pere de Sora:
Istas villas supranominatas abent afrontaciones de parte orientis in ipsa
Olla vel in flumen Tezere, de meridie in collo de Genestedo, de occiduo
in ipsa Guardia de Pino, de circi in Vignolas vel in suma serra de ipsa
Lena

Per a la grafia *Ge-* en aquests documents vegeu el comentari que acabem de fer fent referència al topònim *Ginebret*.

Ginestet és també cognom.

D'altra banda, el topònim actual *Ginestrets* designa una partida del terme de Corbera a Gandesa (Terra Alta) i correspon a un col·lectiu format sobre el mateix nom de planta en la seva forma dialectal occidental *ginestra* (cf. DECat s.v. *ginesta*).

GRAMENET

El topònim *Gramenet*, col·lectiu de *gram*, apareix en diversos llocs del domini de parla catalana. D'entre els topònims moderns el més conegut potser sigui Santa Coloma de *Gramenet* (Barcelona) que trobem en documents del segle XIII:

1165 Alturo Sta. Anna II 383, pàg. 401: habemus et habere debemus in parrochiis Sancti Andree de Palomar et Sanctae Columbe de Gramineto

Possiblement també faci referència a aquest mateix lloc el passatge del document de 1044 que reproduïm a continuació:

1044 CSCugat II 572, pàg. 236: Et concessit ad uxorem suam ipsum sum alodem quod abebat infra termines de Nisiano sive de Gramendo (per Grameneto) ... et in Nisino et in Grameneto ad uxorem suam

Fent referència a un indret de Sant Cristòfor de Salinoves (al municipi de la Baronia de Rialb, Noguera) apareix en un document del segle X:

949 Baraut, ActC Urgell 31, pàg. 89. Acta de consagració de l'església de Sant Cristòfor i Sant Benet de Salinoves: Et donamus iam nos supranominati ad iamdictam ecclesiam ... Et in Grameneto sive et in Canales ipsas terras cultum et incultum

D'altra banda, existeixen també altres topònims moderns amb aquesta forma, així el veïnat del municipi d'Isona i la Conca Dellà (al Pallars Jussà) i *Gramenet de Beranui* a la Torre de Cabdella, a la mateixa comarca.

GREVOLET

El col·lectiu en *-et* de *grèvol* (antic *agrèvol*, del llatí vulgar *ACRIFULUM*) està a la base del topònim actual *Gresolet* (a Salades, Berguedà); Coromines (1971, pàg. 253, n. 5 i també DECat s.v. *grèvol*) explica la presència de la *-s-* en aquest topònim per ultracorrecció a partir de *Creolet* que hauria resultat de la pèrdua de la *-v-* intervocàlica. D'altra banda, ben a prop de Salades, hi ha el torrent de la *Grevoleda*, ara amb el sufix femení, que baixa per l'est del Pedraforca.

Els col·lectius en *-et* o *-eda* del *grèvol* semblen ser particularment freqüents en aquesta zona del nord del Berguedà i la veïna de l'Alt Urgell. Coromines (DECat, s.v. *grèvol*) també menciona un document de 1067 (citats per Carreres Candi a la GGC) on apareix el nom *Agrevoled* referit a un torrent i indica que no sembla que es tracti de *Gresolet* sinó "d'un homònim no gaire llunyà, a l'oest de Gósol". Efectivament, el document assenyala les afrontacions de la vall de Lord i assenyala al nord el Port de Tuixén i Prat d'Aubes i a occident

el torrent d'*Agrevoled* que, per tant, no pot correspondre a *Gresolet* que quedaria a orient:

1067 Carta de franqueses als habitants de la Vall de Lord (GGC, Lleida, pàg. 638, nota 228): Ad occiduuum uero in Pugaltell et ascendit in torrentem de Agrevoled et pervadit usque ad serram de Cordas. A plaga septentrionali affrontat in portum de Tuxen et ascendit usque ad collum de Prato de Albes ... ac descendit in Vivel de David.

En un document de cronologia molt similar i de localització idèntica tornem a trobar el mateix topònim (escrit *Gravolet*), ara referit a un pont, que sens dubte pren el seu nom del torrent:

1068 Riu, St. Llorenç dels Morunys 9, pàg. 208: Sunt autem afrontaciones et termini vallis Lurdii: ... ab occiduo autem in Pugaltel et ascendit usque ad pontem de Gravolet et pervadit usque ad serram de Cordas

En tot cas, aquest topònim *Agrevoled* reflecteix la forma més antiga i dialectal *agrèvol* que, segons el DECat encara és vigent en les parles del Maestrat, Ribagorça i Conflent.

Tornem a trobar un topònim similar en la seva constitució etimològica al terme de Vilada al Berguedà, a orient de Berga; el topònim apareix en alguns documents d'Urgell com a límit de terres situades en el terme de Vilada i Espona; la grafia del topònim és, en el segon document, errònia, però sembla que s'ha de tractar del mateix lloc mencionat en el primer. Cap dels dos documents no és original, sinó que són còpies del segle XIII.

995 Baraut, DocUrgell 242 (Urgellia 3, pàg. 74): alodes nostros propios qui sunt in comitatum Bergitano in locis que dicuntur Villalata vel in ipsa Spungia... Et affrontat ipsi alodes de .I. parte in flumen Lubrigato et de alia in collo de Petraficta et de .III.^a in villa Gardilanos et de .IIII.^a in silva Grevoletto

1001 Baraut, DocUrgell 275 (Urgellia 3, pàg. 105): Et est hec omnia in comitatu Bergitanense in locum que dicitur Villalada sive ipsa Spunia ... Et affrontat hec omnia de .I.^a parte in sancta Maria de Labidellos et de alia in sancta Maria Magdalena que dicunt Gardilanos et de .III. affrontat in Agrevalaledo (*per Agrevoledo*) et de .IIII.^a in Petrafita.

Coromines (DECat, s.v. grèvol) cita encara la valleta i torrent de l'*Agreolet* a Aós (municipi de Civís, Alt Urgell).

HORTONEDA

(H)ortoneda és un topònim que apareix en diversos llocs de Catalunya, així a Riner (Solsonès) i a la Conca (Pallars Jussà). L'explicació més planera és la de veure en aquests topònims un col·lectiu d'*hort*; no serien, per tant, pròpiament col·lectius botànics per tal com *hort* no és el nom de cap planta sinó el d'un cert tipus de cultiu.

Ara bé, contra aquesta explicació més tradicional, Coromines (DECat s.v. *arç* i també secundàriament s.v. *hort*) en proposa una altra. La proposta es basa principalment en l'existència d'una sèrie de topònims que semblen postular en la seva base un mot com **art(o)*, que seria una variant d'*arç* en el català preliterari. La presència de topònims com el *Coll d'Arredo* a Bivils (Alta Ribagorça), format amb un sufix -ETUM, o *Ortonoves* a les Anoves i *Ortoves* / *Ortogues* a Viacamp que podrien reflectir un sufix -osa, tots ells amb sufixos que formen col·lectius vegetals, fan pensar, segons Coromines, que el cas d'*Ortoneda* (a la Conca de Tremp) és paral·lel. Aquests últims topònims haurien estat modificats per un procés d'etimologia popular, cosa que no passa amb *Arredo*.

En tot cas, cal dir que, al contrari del que succeeix per altres topònims com *Ortedó*, antigament *Artedon*, també citat per Coromines en la seva argumentació, la documentació antiga per *Hortoneda* mostra sempre la presència d'una *o*. Això és així tant per *Hortoneda de la Conca* al Pallars:

958 DipPallars II 175, pàg. 376: et in terra Paliarensis in Metonicha et in Eramonte et in Ortoneta

1066 Baraut, DocUrgell 795 (Urgellia 6, pàg. 160): Et ipsum meum alium alaudem qui est in Paliars, ad Ortoneda ad ipso pug, teneat mater mea in vita sua.

1071 Baraut, DocUrgell 837 (Urgellia 6, pàg. 193): exceptus ipso recet quod dedit Sancte Marie de Ortoneda

1071 Baraut, DocUrgell 838 (Urgellia 6, pàg. 194): Et precepit ut remanisset Sancte Marie de Ortoneda ipsam villam que vocant Castellion com pel topònim paral·lel al Solsonès:

1062 Baraut, DocUrgell 741 (Urgellia 6, pàg. 111): alaudem quod abeo infra terminum de Olivus et de loval et de Riner et de Solsona ... Et abet afrontaciones prefata hec omnia de parte orientis in domum Sancti Petri de Ortoneda et de meridie in rivo Nigro

JONCET - JONQUET

El col·lectiu JUNCETUM es troba ja en llatí a Varró. Aquest nom apareix en diversos documents d'Urgell. Un lloc anomenat *Joncet* apareix en el terme d'Oliana (Alt Urgell) en documents des de 919:

920 (orig.) Baraut, DocUrgell 79 (Urgellia 2, pàg. 62): vindimus tibi terra in adpendicio de Kastro Uliana, in loco que dicitur Ionceto

1001 Baraut, DocUrgell 274 (Urgellia 3, pàg. 104): dono ... istum alaudem ... in Uliana vel in termines de Iuncedo sive infra termines de villa An

És el nom d'un rierol a Tuixén:

1029 Baraut, DocUrgell 427 (Urgellia 4, pàg. 132): trado ipsas villas de Tuxen sive cum ipsas ecclesias ... affrontat ... a parte orientis in ipso porto de Gosal ... a parte vero circi in rivo quem dicunt Iunceto

D'altra banda, existeix actualment un llogaret en el municipi de Serdinyà (Conflent) amb el mateix nom.

LILLET

El col·lectiu LILIETUM apareix ja en llatí, en Pal·ladi. Malgrat que en català el nom apel·latiu *lliri* presenti, respecte el seu ètim llatí, una forma dissimilada en -r-, el topònim, (*La Poble de*) *Lillet* (Berguedà), conserva la forma procedent de LILIETUM. La manca de palatalització de la consonant inicial ha estat explicada per Meyer-Lübke (1923, pàg. 20) per dissimilació per la presència de la palatal a l'interior del mot. El DCVB ignora aquesta proposta i explica que la *l* ha estat tractada, per fonètica sintàctica, com a intervocàlica ja que en aquest topònim (*La Poble de Lillet*) va sempre precedida de la preposició *de*. En tot cas cal assenyalar que en la documentació antiga el nom apareix freqüentment aïllat, sense cap context fix, i moltes vegades designant tota la vall de Lillet cosa que fa poc viable la proposta del DCVB. La manca de palatalització de la *l* per dissimilació té altres paral·lels en la toponímia catalana (cf. el cas de *Linyola*).

També cal assenyalar per aquest topònim, entre les formes del segle X que hem recollit, encara que no en les més antigues, llatinitzades, la freqüent grafia en -ed indicadora de la presència d'un sufix -ETUM.

833 Baraut, ActC Urgell 1, pàg. 49. Acta de consagració de Santa Maria, Sant Pere i Sant Joan del castell de Lillet: Nos homines commanentes in castro Lilietto

905 Baraut, ActC Urgell 19, pàg. 74. Consagració de l'església de Sant Jaume de Frontanyà: concedimus prelibate ecclesie sancti Iacobi apostoli ... et deinde usque in terminio de sancta Maria que sita est in valle Lilieto

979 Arxiu de Ripoll (citat per Bofarull, Los Condes I, pàg. 103): in comitatu cerdaniense in valle bocoranense vel lilitense in locum que vocitant cercos vel riotorto ... exceptus ... et ipsas mansiones qui sunt in valle lilitense prope villa Spinosa

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genezredo

983 StLlorenç 41, pàg. 196: Et in Lilied mansos III ... Et in Lilied Superiore manso I

1106 Baraut, ActC Urgell 77, pàg. 166. Consagració de l'església de Sant Vicenç del Rus: terminos quoque parrochie ... secundus ab africana parte in terminio vallis de Lilied, terminus vero ab ocasu in terminio ville Gabarred

1106 Baraut, ActC Urgell 78, pàg. 167. Consagració de l'església de Sant Julià de Cerdanyola: ab oriente primus terminus desinit in terminio katri de Liled, secundus ab africana parte in terminio ville Malagnet

LLENTISCLEDA

El col·lectiu en *-eda* del nom de planta *llentiscle* apareix en un document de 983 en un topònim que s'acompanya de l'article: *ipsa Lintescleda*. El topònim el recullen els autors de l'*Atlas històric de Catalunya* (full 11, 1) que no han pogut localitzar-lo amb precisió; en tot cas, és un topònim que ha d'estar situat a la part més alta de la Muga.

LLERET

El topònim *Lleret* (Lladorre, Pallars Sobirà) l'ha explicat Coromines de la següent manera: "Le nom du village de Lleret (V. de Cardós), appelé Laseretum en 1086 et Leseret en 1120, résulte de l'agglutination de L'Aseret (ACERETUM 'bois d'érables')"

1965 I, pàg. 129, n. 24). De fet, el topònim es pot documentar uns anys abans, també amb la forma *Leseret*, però el que és important de remarcar aquí, ultra els testimonis documentals que reproduïm a continuació, és que aquest topònim seria el resultat d'una base etimològica *ACERETUM, formació que s'ha de considerar realment antiga.⁹

1069 Baraut, DocUrgell 820 (Urgellia 6, pàg. 180): Et chamiavit ipsa vila de Leseret ad ipsos terminos cum exiis et regressiis ... Et ipsas franchezas que fecit Artallus comes in Leseret

1086 Baraut, DocUrgell 1027 (Urgellia 7, pàg. 146): Villam igitur Lesereti cum terminis et servico...

1087 Baraut, DocUrgell 1034 (Urgellia 7, pàg. 157): donamus alme Marie Urgellensis sedis ecclesie eiusque canonice quandam nostram villam nuncupative Lesereti.

COL·LECTIUS DE LLOR:

Lloreda

El topònim *la Lloreda* apareix com a límit d'una vinya situada a Campsentelles (Vallès Oriental):

967 CSCugat I 87, 72: Et est hec omnia in comitatu Barch., in villa que vocant Campo Sentigis... et ipsa vinea:... de aquilonis in rio qui discurrit, de meridie in ipsa Loreda, de occiduo in Castello Mulierum vel in torrente

Aquest lloc té, però, diversos homònims; *la Lloreda* és, en el següent document de 1077, un lloc a Organyà:

1077 Miret, Organyà 113, pàg. 527: in comitatu Orgelli in valle Caputense, in apendicio Sancte Marie Organiani, ad ipsa Loreda, et abet afrontaciones...

El mateix topònim, ara sense l'article, el retrobem, un altre cop, més a l'est en un lloc del comtat de Girona, prop de Tordera:

1183 Sta. Maria de Roca Rossa 81, pàg. 167: Sunt hec omnia in comitatu Gerundensi, in parrochia Santi Stephani de Tordaria, in Vilaslato, et in mont Laborato, et in Laureda et in Vallis

Lloreda és avui dia un cognom català.

9. Sobre aquesta base etimològica i la seva pervivència en la toponímia catalana vegeu el comentari que en fem a propòsit del topònim *Aceret* en aquest mateix capítol.

Lloret

LAURETUM era el nom d'una part del Mons Auentinus a Roma; ja s'havia convertit doncs en un topònim des d'època ben antiga; es troba, a més, com a nom apel·latiu en Suetoni i Plini. En la llengua catalana actual es troba només com a topònim. Per això és notable el següent document on *lloret* apareix una vegada usat com a mot apel·latiu; en el mateix document també apareix com a topònim: *Lloret* és el nom d'un lloc a la Garrotxa:

979 Arxiu de Ripoll (cit. per Bofarull. Los condes I, pàg. 101).
Testament de Miró: in potestate predicti monasterii [St. Pere de Besalú]
subdatur...vel quantum abeo... exceptus loredo quod dono ad seniofredo
filium johanne ... Et ad Oriolo fidele meo ...ipsum alodem que vocant
Loredo qui est iuxta Sadernos

Sobre *Lloret de Mar* i les mencions antigues del castell de Sant Joan de Lloret hi ha una àmplia referència de J. Botet i Sisó a la GGC (Girona, pàg. 991). *Lloret (Loredo)* es troba per primera vegada en una escriptura de 966. Ací reproduïm un passatge de l'acta de consagració de l'església de Sant Joan:

1079 VViage XIII, ap. 27, pàg. 267: venit domnus Berengarius
Sanctae Sedis Jerundensis Episcopus ad consecrandam ecclesiam in
honorem Sancti Johannis constructam in comitatu scilicet Jerundensis
in castro que dicitur Laureto ... terminus autem huius domo ita se habet
... a meridie parte terminatur in litus maris, ab orientali quoque parte
concluditur in rivum qui discurrit de Laureto, a parte aquilonis
terminatur in valle Marina sive in ipsa Gaerneda et ipso monte

Potser també faci referència al mateix lloc el següent document:

1066 VViage IV, ap. 34. Escripura de fundació i dotació de Sant
Marçal del Montseny: in comitatu Jerundensi ... et in alio loco apud
kastrium Lauretum

Cal remarcar que en cap d'aquests documents el topònim no va acompanyat de l'article. Finalment trobem encara aquest topònim formant part del nom d'una persona:

1177 Sta. Maria de Roca Rossa 137, pàg. 248: Sig+num Bertrandi
qui dicitur de Laureto.

LLUBRIQUETO

Coromines (1965 I, pàg. 129) explica el topònim *Llubriqueto* de la muntanya d'Erill com un forma derivada, amb metàtesi, de
*LUCUBRETUM, col·lectiu de LUCUBER, nom d'una flor alpina.

MARUNYEDA

Les Morunyedes (o *les Marunyedes*) és el nom d'una partida a Sant Llorenç de Morunys com explica Manuel Riu ("Un topònim enigmàtic: Marunys", BSO 25, set. 1986, pàgs. 1-4). D'altra banda, en un document de 1030 apareix el topònim *Marunyosa* referit a un lloc de Dorres (Alta Cerdanya, prop de Llivia):

1030 DocUrgell 443 (Urgellia 4, pàg. 149): in comitatum Cerdaniense, in pau Liviense, in fines Eddorres. Ipsa una terra in locum que vocant Marunnosa

Els dos noms tenen, si més no, l'aparença de col·lectius vegetals. El professor Riu, en l'article citat, dona una documentació relativament important dels segles x i xi de *maruny*, usat com a nom apel·latiu. La reproduïm parcialment servint-nos de les seves mateixes paraules (entre parèntesis les notes):

1. "El primer lloc documentat fins ara amb aquest nom era a Santa Maria d'Olost, on, el maig del 960, en delimitar una terra, hom deia que termenava *cum ipsas petras uel marugos* (= 'amb les pedres o els marunys'), sense cap més precisió".

2. "L'Albert Benet, en la seva tesi sobre la Ciutat de Manresa, esmentava varies vegades, al Pla de Bages, 'el maruny que diuen de Joan' els anys 982, 1004, 1009, 1014, com a límit d'una terra en els dominis del monestir de Sant Benet de Bages."

3. "Un altre document ..., datat el 8 de maig de 1043, en esmentar els límits de diverses propietats al lloc de Montfalcó, els donants diuen que el límit *ascendit per ipsos marunos, que nos uobis monstraumimus* (= 'puja pels marunys que nosaltres us varem mostrar') (Luis Rubio Garcia, *Documentos lingüísticos catalanes*, Murcia 1979, doc. 137-VIII. AHN, Poblet, carp. 1192, doc. 3)."

4. "Retrobem (el nom) en una delimitació dels termes dels castells de Coscoll i de Cabanabona ... feta el març de l'any 1054 ... El document (C. Baraut, *Urgellia* VI (1983/1985), doc. 666, pàgs. 51-52) diu: *et uadunt ipsi termini per marugnolio de Salomone* (= 'i van els termes pel marunyol de Salomó')."

5. "En la donació de Puig de Seguer ... prop de Santa Perpètua de Gaià, feta ... el 29 de març del 1077, en especificar el terme, hom diu que *peruadit usque ad ipso marugnol* (= 'va fins el marunyol') (Francesca Español, *La arquitectura religiosa romànica a la Conca de Barberà i Segarra tarragonina*. Tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona, 1981, pàg. 567, doc. 4)."

6. "A la fi del segle XI hom esmenta encara un altre *Maruniolo* al terme d'Espinalbet, dintre el comtat de Berga (Luis Rubio, Ob. cit., doc. 143-XIV, pàg. 173; LFeud. II 696, pàgs. 209-210)."

A aquests exemples s'hi poden afegir diversos topònims originats sens dubte en el mateix apel·latiu; el més conegut és *Sant Llorenç de Morunys* (Solsonès), escrit sovint *Ma-* en documents antics. També podem citar una *borda de Marunys* a Sant Joan les Fonts, que apareix documentada el segle XII, i que també menciona Riu. El topònim *ipso Marungo* apareix en un document fent referència al terme de Somont (la Seu d'Urgell, Alt Urgell); és el mateix que els dos que hem mencionat però ara en singular:

1038 (orig.) Baraut, DocUrgell 513 (Urgellia 5, pàg. 54): in comitatum Orgello in apendicio de Somunte, in locum que dicitur in Somunte ... Et ipsa alia .i. sorte de terra qui est ad ipso Marungo

i finalment també el topònim següent de la Segarra, un altre cop en plural:

1107 Baraut, DocUrgell 1246 (Urgellia 9, pàg. 75): relinquo Bernardo Bonifilio ad filio suo Guillem Bernard terra quam vocant ad ipsos Maruns et una vinea qui est ad Torrefracta, in locum que vocant ad Chaned et afrontat in terra de Eimerig

Retrobem el sufix -OLUS en el següent topònim que apareix en el pergamí original que recull la publicació sacramental del testament de Ramir jurat sobre l'altar de Sant Joan de Cabanabona:

1101 (orig.) Baraut, DocUrgell 1192 (Urgellia 9, p. 22): Et relinquit ad Sancte Marie Celsone ipsos aloudes qui sunt a Maruniol que comparavi de Udalard Iozfre

No és dubtós, doncs, que *maruny* havia estat en el català preliterari un nom apel·latiu; és possible, però no gens segur, que fos el nom d'un arbre. El professor Riu conjectura que es tracta de la morera. En aquest cas caldria partir d'un *MORONEUM, derivat del llatí MORUS f. 'morera', amb valor de col·lectiu i dissimilat en *mar-*. Coromines (DECat s.v. 'ronya'), a propòsit de l'alternança dels sufixos -ANEUS i -ONEUS, compara el topònim català *Morunys* amb el castellà *La Moranya*, però no dona més explicacions. Potser es podria atribuir a *maruny* el significat col·lectiu 'd'esbarzerar d'esbarzers de móres'; llavors les *Morunyedés* seria un col·lectiu format sobre un col·lectiu, o millor un col·lectiu emfasitzat. Res, però, no és clar; ni tan sols que sigui un nom que designi una planta.

En un document de 1033, editat per Miret, apareix la frase *ad ipsa marunnecla*.

1033 Miret, Organyà 21, pàg. 423: in comitatu Orgello, in valle Nempas, in valle Fevano, in apendicio de Sancto Iuliano, in locum que vocant mediano ad ipsa marunnecla

Aquesta forma no respon en principi a cap col·lectiu vegetal ni és tampoc un topònim transparent en cap altre sentit. Hi ha tanmateix la possibilitat que es tracti d'un error de lectura o de còpia per *marunneda*, error que és ben fàcil que es produeixi (vegeu per exemple l'article de Soberanas (1980, pàg. 167) on apareix, en un cas invers, una lectura *lintisdel* per *lintisclel*). En aquest cas es tractaria d'un topònim anàleg amb els que acabem de comentar, situat, però, a la vall de Cabó (Alt Urgell).

MENTET

La vila de *Mentet* (Conflent) apareix molt sovint en documents d'Urgell, des del segle XI; en aquests documents cal destacar la pràctica unanimitat en la grafia *-ed* indicadora d'un col·lectiu en *-ETUM*, en aquest cas del nom de la menta.

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et a Bernard filio meo remaneant ipsi alaudes de Mented cum ipsa ecclesia et ipsum alaudem de Agerri

1030 Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 139): Et iussit dare a Bernard filio suo ipsum alaude de Mented cum ipsa ecclesia

1041 Baraut, DocUrgell 534 (Urgellia 5, pàg. 70): Et in chomitatu Confluente in villa que vocant Feges sive in Follano vel in Mented sive in Saorra

1051 Baraut, DocUrgell 643 (Urgellia 6, pàg. 28): in comitatum Confluente in villa Annerr et in villa que vocant Feges sive in villa Folla vel in Mented sive in Saorra

XI - XII (orig.) Baraut, DocUrgell 1189 (Urgellia 8, pàg. 114): Et in villa Mented mansos duos

MILLET

Millet és avui en dia un cognom que s'ha d'haver originat en un topònim col·lectiu de *mill* amb el sufix *-et*. Així ho explica també el DCVB. En el DECat (s.v. mill) Coromines també menciona el mot,

indicant que cal descartar la teoria que es tracti d'un cognom portat de França i que cal considerar-lo un col·lectiu de *mill*. El problema és que no sembla possible localitzar avui dia cap topònim amb aquesta forma en el domini català.

MOLLFULLEDA

El cognom *Mollfulleda* l'explica Moll (1982, pàg. 237) a partir d'una deformació de *marfulleda*, col·lectiu de *marfull*. En el DECat (s.v. *marfull*, acceptant per tant la hipòtesi de Moll) s'esmenta el "gran i antic mas de *Mollfulleda* (entre Arbúcies i Cladells, en el límit de Guillerries i Selva)" i més avall s'explica que en aquest topònim la síl·laba inicial *Moll-* es pot deure en part a l'etimologia popular i en part a la "influència de la *u* i de la *ll* següents". Moreu-Rey, en la ressenya que fa de l'obra de Moll (BSO 11, 1983, ara reeditada en MOREU-1991b), proposa, però, una altra explicació: "per *Mollfulleda* cal recusar la hipòtesi de la pàg. 237 i assimilar-ho al *Montfulleda* de la pàg. 146 (és antiga casa i família del terme d'Arbúcies)".

NESPLEDA

En dos documents del segle X referits a les Preses (Garrotxa) apareix el mot *nespoleda*, precedit de l'article, en una frase similar que inclou també el mot *avellaneda*.

926 (orig.) AMontserrat, perg. Bages, n° 1010: per hanc scripturam donamus tibi ... ipso pugolo et ipsa avellaneda et ipsa nespoleda

957 MNHistóricas XI 114, pàg. 188: alaude quem abeo in comitatu Bisuldunense ... id est uilla Presas ... et ipso puiolo et ipsa auellaneda et ipsa nespoleda

En aquests contextos sembla que es podria tractar de mots apel·latius i no de topònims. Tanmateix els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* (mapa 10, 1) identifiquen aquest mot amb el lloc anomenat *la Nespleda* (a el Soler, municipi de les Preses, Garrotxa).

Sanespleda amb l'article procedent de IPSE i amb la grafia aglutinada és actualment un cognom català.

NOCUEREDA

El col·lectiu en *-eda* del noguer o noguera ja apareix com a nom comú en un document del 876 amb la forma *nogaretas*, i s'ha mantingut com a tal fins a l'actualitat.

876 (ex chartulario monasterii Arulensis) Marca ap. 35, col. 798: quia infrontat ipse Palaciolus cum ipsas terras uel cum ipsas castenatas (*per*-anetas) et nogaretas de una parte in rio quem nuncupant Ferrario

En els altres dos documents recollits que reproduïm a continuació (l'un és còpia de l'altre) sembla que *noguereda* s'hauria de considerar nom comú, tot i que els editors ho escriguin amb majúscules, ja que apareix el nom d'un lloc amb la indicació "a costat de la noguereda".

994 (orig.) ACA Ramon Borrell, n° 3: boschos et castannarios et olzinas in loco ubi dicunt Nogeræ iusta ipsa Nogereda et ipsa medietate de ipsa Olzeda qui est in ipsa Corbeira...in comitatum Ausona...in ualle Ausore

1068 ACA Ramon Berenguer I, n° 411, LFeud. I 394, pàg. 413 (cit. per Balari, Orígenes, pàg. 211): boschos et castannarios et elzinas in loco que dicitur Nogerola, iuxta ipsa Nogereda

NOUET

NUCETUM, col·lectiu de NUX 'noguer', apareix ja en llatí a Estaci. El trobem com a nom d'un riu, afluent del Llobregat, en un document de Ripoll datat el 888; és un document fals però confeccionat abans de 982:

abans de 982, ACondal 5, pàg. 109: in pago Bergitano ... Et in eodem comitatu ecclesias sancti Vicencii, que est consecrata et sancti Iohannis; habet affrontaciones...de alio vero latus per ipsa serra superius nominata et infundit per ipsa serra usque in rio de Noceto et pervenit usque in flumen Lubrigado

Els següents documents potser no fan referència al mateix lloc:

907 Baraut, ActC Urgell 20, pàg. 76. Consagració de l'església de Sant Martí d'Avià: Et ego Wasconius et uxor mea Argesinda donamus terra plantata et ad plantare cultum et incultum in locum que dicitur Nocetu, qui est iuxta vinea sancti Vicentii

970 StLlorenç 29, pàg. 190: Et iusi dari ad Bardina clerico ipso maso de Noceto, cum ipso clauso

Actualment existeix el cognom *Noet* (escrit amb diverses variants gràfiques) que correspon a aquest mateix origen, amb la pèrdua normal en català de la consonant del grup -CE- abans de l'accent. Aquests topònims han de ser de formació molt antiga ja que NUX 'noguera' va ser ben aviat substituït per NUCARIA. D'altra banda existeix també el topònim *Noedes* (Conflent) forma paral·lela, en la seva variant plural i femenina, a l'anterior.

COL·LECTIUS D'OLIVA 'OLIVERA':

Oliveda

Oliveda és el nom d'un nucli de població a Maçanet de Cabrenys (Alt Empordà), lloc que ja apareix documentat el 952 en una donació a l'església de Camprodon.

952 (Citat per BADIA-1961, pàg. 160): infra fines vel terminios de Machanedo in locum quem vocant Oliveda

D'altra banda, *oliveda* apareix també en el baix llatí català com a nom comú, ja des de 966. En alguns d'aquests textos es pot veure clarament com és un nom comú ja que apareix en enumeracions de vegetals o s'especifica que es tracta d'un conjunt d'oliveres d'una manera ben explícita; per exemple en el document de 1086 s'indica el destí del fruit que produeixi una determinada *oliveda*.

966 StLlorenç 25, pàg. 188: et cum illorum pertinentiis et plurima planta, oliveta, linarios ...

1056 LAntiq. II 413, f. 140 (Mas 706): et concessit ad Maria et a Luciana et a Blidgards filias que fuerunt de Blidgards, omnem alodium suum quas abebat ... id sunt terris et vineis, ruviris, oliveta, molinis

1086 VViage IX, ap. 19, pàg. 266: et labore ipsos olivarios qui sunt in ipso orto, et faciat bassam, et de ipso fructo, qui fuerit de ipsa oliveta, habeat Sanctum Michaellem ipsas duabus partibus

Pel que fa a la llengua actual, cal fer notar que Coromines (DECat s.v. oliva) registra el nom comú *oliveda* com a forma de col·lectiu usual al Rosselló. Joan Amades té un recull de poemes titulat *L'Oliveda* (1934).

Olivet

La forma OLIVETUM es troba ja en Cató i Varró. En el llatí medieval català apareix també algunes vegades com a nom apel·latiu:

956 CSCugat I 45, pàg. 41: est autem hec alodium .. cum terris et vineis atque oliuetis, cum boscho et garicis, et aliis diuersi generis arboribus ... in comitatu Barch. in terminio de Kastrum Vide

1056 LAntiq. III 272, f. 105 (Mas 704): Ipsum campum de terre obtine qui est in burgo Barchinone civitatis, situs iuxta ecclesiam Sancte Marie que est in litore maris ... cum ipsis casulis et ortis que infra predictum campum sunt et cum ipsis oliuetis et arboribus varii generis

Aquest apel·latiu s'ha mantingut fins a l'actualitat, encara que no sigui la forma general de tot el territori. Coromines (DECat s.v. oliva) registra *olivet*, en funció d'apel·latiu ('olivereda'), com a forma predominant a l'Empordà i a la Garrotxa.

No és fàcil de decidir si l'olivet que apareix en el següent document d'Urgell, referit a Cerc (Alt Urgell), de 863, és un topònim o un nom apel·latiu; el fet que aparegui amb article i en el gir "sota l'olivet" pot fer pensar que es tracta més aviat d'un nom comú:

863 (orig.) Baraut, DocUrgell 22 (Urgellia 2, pàg. 35): vindo vobis terram meam quam abeo de proprium in territorio Orgelletano, in villa que dicitur Cerco, subtus ipsum olibeto.

Olivet apareix també com a topònim en dos documents de Sant Cugat; un d'ells, i potser també el de 1021, es refereix a un lloc d'Olèrdola no identificat.

1021 CSCugat II 483, pàg. 131: in chomitatem Barchinona in terminio de Oliveti vel in eius terminos

1218 CSCugat III 1287, pàg. 403: in terminio castri de Olerdula... specialiter in manso de Oliveto

OLZEDA - OLZET:

Olzeda

Olzeda (d'ILICETA) apareix com a nom apel·latiu en alguns documents dels segles X i XI:

968 Junyent, DipVic 387, 323: et ipsa terra que est in ipsa Serra, et ipso boscho cum ipsa olzeda ... remaneat ad viro meo Langovardo

1033 Miret, Terrassa 83, pàg. 486: vindimus tibi kasas cum curtes, solas et suprapositos, et terras et vineas et omnis generis arboribus similis et dissimilis et olzeda et ortos

994 (orig.) ACA Ramon Borrell, n° 3: boschos et castannarios et olzinas in loco ubi dicunt Nogeræ iusta ipsa nogereda et ipsa medietate de ipsa olzeda qui est in ipsa Corbeira ... in comitatum Ausona ... in ualle Ausore

En altres documents apareix com a topònim; en els de 978 i 1038 *Elzeda* és el nom d'un lloc a prop de Joanet i Arbúcies; en els documents de 1066 i 1096 *Olzeda* és el nom d'un lloc a Ripollet.

886 DipCarol II, pàg. 140: in supradictum comitatum Gerundense, villam que vocatur Elzeda cum omnibus adjacentis suis

978 Junyent, DipVic 445, pàg. 372. Butlla de Benet VII a favor de l'església de Vic: Finis autem totis ipsis episcopati hec sunt: ... et peruenit ad terminos qui est inter Iohanettu et ipsa Elizeta, et peruenit in fines de Arbuties

1038 ACA Ramon Berenguer I, n° 24: usque ad terminos qui sunt inter Iohannetum et ipsam Elzetam et venit in finibus Arbucie

1066 VViage IV, ap. 34, pàg. 315. Escriptura de fundació i dotació de Sant Marçal del Montseny: in comitatu Barchinonaensi apud locum Palacium, ad ipsa Olzeta

1096 CSCugat II 760, pàg. 419: in comitatu Barchinona in parrochie s. Stephani Palacii in loco vocitato Todberto atque Rored ... et ipsa medietate de ipsa Olzeta

1137-1154 Marquès, Roses 3, pàg. 31: usque locum que vocatur Farela et descendit ad collum de Ulzeta sicut aque undique dicurrunt

Per a la forma d'aquest mot, especialment en comparació amb els altres reflexos d'ILICETA com és ara *auleda*, vegeu el comentari que en fem en el punt següent.

Olzet

El col·lectiu ILICETUM es troba ja en llatí en Marcial. El seu reflex català *olzet* (escrit *olsedos* i *olzeds* en la documentació) es troba en els dos documents que hem recollit de 1058 i 1092 clarament usat com a nom apel·latiu; això és prou notable perquè ja des d'aquesta època la tendència és a formar els noms apel·latius en femení.

1058 LAntiq. III 40, fol. 18 (Mas 742): propterea impignoro tibi terras et vineas cultas et heremas et ruviras et olsedos, et omnia genera arboribus

1092 Alturo Sta. Anna II 130, pàg. 147: dimisit ... simul cum ipsas casas ... et trillas et cum ipsos olzeds qui in circuitu sunt et cum ipso molino de ipso Gorgo

Actualment *Elzet*, *Olzet* (amb diverses variants) és cognom.

Tant *Olzet* com *Olzeta* no mostren el pas *-lz-* a *-ul-* que s'ha produït en formes com *aulet* o *auleda* (cf. supra). Ja hem comentat en mencionar el topònim *Aulet* que aquesta llei fonètica la situava Coromines en "un ampli territori que va des de la Vall de Ribes

fins a Pineda, en el Maresme, compronent la Garrotxa, Osona i les Guilleries" (COROMINES-1971, pàg. 216).¹⁰ Tanmateix alguns dels topònims que hem recollit en l'apartat anterior es troben en una zona on hauria de tenir vigència aquesta llei fonètica que comentem. D'altra banda, pel que fa a la seva forma, en aquestes variants en *Ol-* la presència de la *o-* inicial s'explica per la influència de la velar.

COL-LECTIUS DE L'OM:

Omeda

El col·lectiu femení de l'om és rar. En el següent topònim es manté la *-l-* de la forma etimològica ULMUS.

1092 ACA Ramon Berenguer III, n° 9: de occiduo namque afrontat
in parrochia Sancti Martini de Olmeda

Omet

El topònim *Omet* es documenta molt abundantment, des de 969, com un lloc a Polinyà del Vallès (Vallès Occidental).

969 Alturo, Sta. Anna II 2, pàg. 14: vindimus tibi vila Pauleniano
... adfrontat ... de meridie in terminio de Olmedo vel de Sancta Maria

1007 Marca, ap. 156: castrum vocitatum Barberano... a part
orientis in ipso torrente qui vadit per Olmedo, id est, aqua ducto

1040 Alturo, Sta. Anna II 50, pàg. 53: Et est in comitatu
Barcinonense, in Vallense, in locum que dicunt infra termine de
Poligna. Et afrontad ... de miiodie in termine de Sancta Maria Antiga
sive in Olmedo

1066 Alturo, Sta. Anna II 87, pàg. 100: Et est hec omnia in
comitatu Barchinone, in parrochia Sancti Salvatoris, in locum que
dicunt Olmeti

1066 Alturo, Sta. Anna II 89, pàg. 102: in comitatu Barchinonense,
in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polinnanensi ... in vocativo
loco Olmet

1068 Alturo, Sta. Anna II 95, pàg. 111: in comitatu Barchinona,
in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliniano, in vocativo loco
Olmeti

10. Vegeu també més endavant un altre exemple de l'acció d'aquesta llei fonètica en els col·lectius del fitònim *salze*.

1084 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 121, pàg. 139: vendoque vobis terra cum arboribus et urtis, quod abeo in comitatu Barchinone, in Vallense, in termine Poliniano, in loco nuncupativo Olmeto

1121 CSCugat III 856, pàg. 55: Concedo ad sepedicta uxor mea ... ipsum meum alodium quod abeo in Olmed sicut est de ipsa riera vocitata Olmed ... Et ipsas meas decimas de predicto alodio vel de aliis locis quas abeo et tenco in valle Olmed dimito a S. Marie Antiqua. Concedo ad Ospicio de Iherusalem ipsos II mansos ... sicut est de rio Olmed usque in rio Callidis

Segons J. Alturo (1990) el topònim es conserva com *ca n'Omet de Dalt* i *ca n'Omet de Baix* i en el nom d'una riera.

En un document de 1092 de Vic apareix un altre topònim *Olmed* a Balenyà.

1092 ACVic, LDot. f. 113, col. 2: in comitatu ausone in parrochiam Sancti Fructuosi de Balennano in loco iamdicto Olmed ... medietatem cuiusdam mansi quem vocant Olmed

L'Ometo és també un nom de lloc a Unarre (topònim en què cal destacar el manteniment de la -t- i la conservació de la -o), i una forma paral·lela és també cognom actual, escrit, però, amb diverses grafies (*Humet*, *Homet*, etc.).

PINEDA

La forma en -ETUM corresponent al col·lectiu de PINUS ja es troba en llatí: PINETUM a Properci, Ovidi... En català és ben viva la forma femenina com a nom apel·latiu; per contra, la forma masculina no es troba ni com a apel·latiu ni com a topònim.

El lloc més conegut amb aquest nom és *Pineda* al Maresme. Molts dels documents recollits fan referència a aquest lloc.

898-917 ACondal 9, pàg. 118: in comitatu vero Ausonense ... villam quoque quam nuncupant Ulmos seu et Vicum ... [in comitatu] Gerundense loco quem Pineta nuncupant

993 Baraut, DocUrgell 232 (Urgellia 3, pàg. 64): Et a cenobio sancti Pauli in Maritima remaneat ipse meus alaude quod abeo in Maritima, qui est de ipso termine de Vilar de Ramio usque ad ipso termine de Pineda

1066 VViage IV, ap. 34. Escripura de fundació i dotació de Sant Marçal del Montseny: et in Tordariam loco quem dicunt Casellas et in plano etiam apud Pinetam

1093 ACA Ramon Berenguer III, nº 25: et alium meum alodium quem habeo in parrochia Sancte Marie de Pineda

1099 ACA Ramon Berenguer III, nº 64: Iterum namque damus vobis sacrariorum duos ad portam ecclesie sancti Petri de Pineda cum affrontacionibus earum ... Est namque predicta omnia in comitatu gerundensi in parrochia Sancte Marie Pineda... Habent namque terminio et affrontaciones a parte orientis in collo de Bancall a meridie in undas maris. Ab occiduo in ipsa riera de Pineda. A circio in Palomera

Els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* citen un document de 898 on apareix la forma *Pinetae* referida a Sant Miquel de Pineda (a Sant Feliu de Pallerols, la Garrotxa). Un altre topònim documentat molt més tard és el que apareix en un document de 1159 on *la Pineda* és un nom de lloc a prop de Poblet.

1159 CPoblación 113, pàg. 166: Affrontat autem a parte orientis in termino de Poblete sive in ipsa Pineta

Com hem dit, *pineda* és el nom comú usual en català, encara que conviu amb altres formacions creades amb altres sufixos (-ar, -ada) o amb el mateix -eda: *pinareda* (forma més local) (per aquests apel·latius vegeu l'apartat 2 del capítol XI). Aquest mot es documenta com a apel·latiu des del segle XII.

COL·LECTIUS DE POPULUS:

Poblet

El col·lectiu *POPULETUM* es troba ja en llatí, en Plini. Sobre el topònim català *Poblet* (municipi de Vimbodí, Conca de Barberà), conegut sobretot pel monestir cistercenc, cal observar que està format directament sobre aquesta base llatina i no sobre cap de les diverses variants dels noms actuals del pollancre en català.

1153 CSCugat III 990, pàg. 168: Sig+num Geralii, prior de Pobled

1155 Alturo, Sta. Anna II 292, pàg. 321: donamus Domino Deo et monasterio Sancte Marie de Poblete et tibi Grimoarde eiusdem loci abbas

1159 CPoblación 113, pàg. 166: Affrontat autem a parte orientis in termino de Poblete sive in ipsa Pineta

1177 CSCreus 197, pàg. 196-197: Sit notum cunctis quod hoc est compositionis instrumentum quod factum est inter domum Populeti et domum Sancte Crucis ... Liceat etiam oves domus Populeti inde habere transitum

1184 CPoblación 171, pàg. 239: ipsum castrum et fortitudinem de Velosello versus Populetum et versus Vallemclaram

Poboleda

Poboleda és el nom d'un municipi del Priorat. Com l'anterior sembla format directament sobre una base llatina *POPULETA* i no sobre un nom català. En el següent document és de destacar la presència de l'article que acompanya aquest topònim:

1180 CPoblación 161, pàg. 223: a meridie in termino Falcet, ab occiduo in illa Poboleda

És ben notable que el tractament dels dos noms de lloc, *Poblet* i *Poboleda*, separats solament per la serra de Prades, sigui, pel que fa al tractament de la vocal pretònica, diferent.

POLLEDA

Sobre el fitònim *poll* 'pollancre' el català crea el col·lectiu *polleda*. En el DCVB es recull *polleda* com a nom apel·latiu citant un text de contes del Vallespir de Mn. Casaponce, text on també apareix la forma col·lectiva *vimeda*. De fet, les formes més habituals per designar el col·lectiu d'aquest arbre semblen ser *pollereda* o *pollancreda*.

Per al mateix arbre existeix la denominació *clap* que es troba a la zona dels Pirineus occidentals i que és un mot que es documenta ja des del segle XI (DECat s.v. *poll* III). Corresponents a aquest mot Coromines (loc. cit.) registra dos topònims (*la Clopeta* a Isavarre i *Clopeta* a Espot) que presenten el sufix -ETA amb conservació de l'oclusiva sorda.

El fitònim *poll* s'explica (DECat, s.v. *poll* III) per una variant *POCLU; els tipus com *clap* per una variant *COPLU o *CLOPPU, sempre segons Coromines. Tots designen el mateix arbre que el llatí *POPULUS*; el mot *pollancre* només està documentat tardanament en català.

COL·LECTIUS DE LA POMERA

Els col·lectius del nom que designa la pomera presenten la dualitat que ja hem comentat en altres casos per noms d'arbres fruiters. D'una banda existeixen com a cognoms catalans les formes *Pomeda* i *Pomet* creades directament a partir de *poma* i d'altra banda existeixen també *Pomaret* com a cognom i *Pomareda* també com a cognom i com a

topònim (*Pomareda* és el nom d'un mas a Castelnou (Rosselló) i el d'un volcà a la zona d'Olot (la Carrotxa). La possibilitat de crear col·lectius a partir del nom d'arbre amb el sufix -ARIUS o a partir de la forma arcaica sense sufix també l'hem comentada per les parelles *Castanyeda* / *Castanyereda*.

PRESSEGUEDA

Sobre el nom arcaic de l'arbre, *préssec*, s'ha creat el col·lectiu *pressegueda* que apareix com a topònim en el següent document d'Urgell de la segona meitat del segle XII que aparentment fa referència a Montferrer (Alt Urgell):

1188 Baraut, DocUrgell 1836 (Urgellia 10, pàg. 339): Una vinnarum
est ad ipsa pressegeda et affrontat de .i. parte in vinna Gillelmi de
Vallorsa

PRUNET

El col·lectiu en -ETUM de *pruna* 'pruner' es troba representat en la toponímia en la vila de *Prunet* (comuna de Bellpuig, prop de Vinçà, Conflent). Aquest és un topònim que es troba documentat des de ben antic:

869 DipCarol II, pàg. 360: in pago Russilionense, id est uillulam
que uocatur Prunetus cum suo uillare Domnolino uel cum omnibus
eorum appenditiis

El mateix nom, en la seva forma femenina *Pruneda*, és actualment cognom. Cal observar que tant un com l'altre estan creats sobre el fitònim *pruna* 'prunera' i no sobre el nom actual de l'arbre amb el sufix -ARIA. D'altra banda, encara que no pertanyi al domini lingüístic català ni, per tant, mostri una evolució pròpia d'aquesta llengua, cal mencionar el topònim *Pruedo* a la Vall d'Aran, paral·lel al que comentem.

COL·LECTIUS DEL ROMANÍ:

Els col·lectius del nom de planta romaní es troben representats en la toponímia catalana sota diverses formes. Els col·lectius formats amb els sufixos -ETUM / -ETA han sofert, però, evolucions diverses que en dificulten la identificació. Coromines (1965, II, pàg. 20 i DECAt, s.v. romaní) explica que, a partir d'un col·lectiu **Romanineda* (o

**Romaninet* en la forma masculina), s'hauria produït una haplologia d'on resultaria una forma com *Romaneda* (*Romanet*) i seguidament una metàtesi, d'on resulten *Ramoneda* (*Ramonet*). Coromines no cita, en cap dels dos llocs que hem citat, topònims amb la forma *Roma-*, que tanmateix també existeixen i són precisament les formes que es documenten des d'antic.

Romanet

Romanet és el nom d'un turó situat prop d'Horta, sobre Canyelles. El topònim es troba documentat des del segle x, juntament amb altres topònims propers (Horta, Canyelles, [Sant Genís dels] Agudells):

998 CSCugat I 331, pàg. 279: in terminio de Orta ... de parte circi vadit per summitates de ipsas serras qui sunt super Acutellos et super Orta et super Romanetum et super Cannellas

1040 CSCugat II 552, pàg. 212: de parte circi vadit per sumitates de ipsas seras que sunt super Acutellos et super Orta et Romanetum

1043 CSCugat II 562, pàg. 225: et ipsa alodia qui sunt in predicta Orta ... de circio vadit per summitates de ipsas serras que sunt super Acutellos et super Orta et super Romanetum et super kannellas

post. a 1164 Alturo Sta. Anna II 373, pàg. 394: dimito filio meo Raimundo domum de Romaneto et campum et totum quantum habeo et habere debeo in Romaneto

Entre els documents que citem a continuació, almenys el de 981 fa referència a un altre lloc:

974 CSCugat I 104, pàg. 85: Id est vinea quod habebat in terminio de villa Romanedo simul cum ipsa hereditate

981 CSCugat I 139, pàg. 117: Et alium alaude quod ille habebat in locum Calles vel in locum Romanedo vel ad ipso Pratello iussit ad eam habere sine ullum conventum

1041 LAntiq. II 263, f. 88 (Mas 526): affrontat namque omnia de parte circio in via qui pergit a romanedo

1048 LAntiq. II 218, f. 76 (Mas 613): affrontat ipso alaudo ... de aquilonis in via curribile qui pergit a romanet

1055 LAntiq. II 729, f. 229 (Mas 693): iterum dono prefate canonice domos quas habeo in romaned

Romaneda

La variant femenina del topònim anterior es troba també sovint en la toponíma. D'una banda existeix aquest topònim en documents que fan referència al poble de Sossís (municipi de Claverol, Pallars Jussà):

974 Pallars Medinacelli 1, pàg. 916: dono ... ipsa villa de Cosis qui est in nostro comitatu [i. e. Pallars] prope castrum de Clavarolo.. et cum suos terminos, id sunt: .. et de flumen Nocharia usque in alaudio de la Torre et in collo de Romaneda usque in Santo Ventino et in ipso far

Baraut identifica el *Romaneda* que apareix en el següent document d'Urgell de 1092 amb un límit de la Rua (al municipi d'Abella de la Conca, Pallars Jussà):

1092 Baraut, DocUrgell 1095 (Urgellia 7, pàg. 215): Est nempe prenomminatus mansus intra Urgellensem comitatum, infra terminos castri Taravall in loco qui vocatur Sancta Eulalia. Terminatur autem iste mansus ab orientale parte in Romaneda

Altres documents d'Urgell fan referència, sempre segons Baraut, a un terme de Coll de Nargó (Alt Urgell):

1065 Baraut, DocUrgell 778 (Urgellia 6, pàg. 146): et ipsos nogarios qui sunt in ipsa costa subtus ipsa via que vadit ad Romaneda relinquo ad Eldiards

1096 Baraut, DocUrgell 1140 (Urgellia 8, pàg. 64): intra Urgellicum comitatum ... in apendicio Sancti Iusti ... et habent afrontaciones a parte orientis in ipso collo de Romaneda

1097 Baraut, DocUrgell 1147 (Urgellia 8, pàg. 76): et pernas II et ansunna I cum omni expleto quod habeo in Romaneda

També apareix des d'antic com a complement d'un antropònim:

1036 Baraut, DocUrgell 490 (Urgellia 5, pàg. 28): Ego Isarnus de Cabodez et Ansulfus de Romaneda et Ermemiro sacer donatores sumus domino Deo et Sancta Maria Sedis Vicho vel ad ipsa canonica.

Ramonet - Ramoneda

Pel que fa als topònims en *Ra-* podem mencionar *Camp-Ramonet* a Andorra, citat per Coromines (1965, II, pàg. 20) com a derivat de *romaní*. Moreu-Rey (BSO 4, 1981, pàg. 21), a més d'indicar la possibilitat que aquest topònim s'hagi de grafiar *Cam-* com a derivat de *calm*, classifica aquest topònim com a procedent d'un antropònim.

Ramoneda és el nom d'un despoblat al nord del poble d'Anyà (la Noguera) i és el nom d'una "pagesia cap dalt de la Baronia de Rialb" (la Noguera) (DECat, s.v. romaní); és també cognom.

RODOREDA

Rodoreda apareix com a nom apel·latiu en un text pertanyent als Jocs Florals de 1863, citat pel Diccionari Aguiló (*el caminant deu obrir-se pas entre brosses y rodoredes de antich y pobladíssim bosch*). El DCVB registra també *rodoreda* (Ripollès) i la forma originària *roldoreda* 'bardissa on predomina el roldor'.

Rodoreda és cognom repetit i, segons Coromines (DECat s.v. roldor), també topònim; és el nom d'una masia a Oix (la Garrotxa). El català *roldor* procedeix de *RORETURIU, del llatí RHUS TYRIUS (DECat s.v.).

ROMEDO

El topònim *Romedo* que correspon a una partida de Lladorre (Pallars Sobirà) és, segons Coromines (1935, pàg. 329 i DECat s.v. romeguera), un col·lectiu de *roma* (procedent del llatí RUMEX -ICEM), nom de planta distinta de la *romeguera* però provinent, el nom, de la mateixa arrel. Potser es podria partir d'un col·lectiu llatí RUMICETUM.

ROSET

El col·lectiu de la rosa, ROSETUM, apareix ja a les *Èglogues* de Virgili. El mateix nom el trobem en la toponímia catalana, concretament en dos llocs diferents, documentats els dos des de ben antic. En l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell apareix un *Roseto* que s'identifica amb el topònim actual *Roset* al terme de Vilada (Berguedà):

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagum ... cum Gardilonc, et Roseto atque kastro Adalasindo sive illa Noz

També fa referència al mateix lloc el següent document de Vic:

996 (orig.) Junyent, DipVic 608, pàg. 518: in comitatum Bergitano, in valle Rosedo in fines de villa Equillanis, in ipsa connamina. Et adfrontat ... de I parte in rivo Pedredo et de II in rivo de Villalada et

de III in monte Sabadello et de quarte in rivo de Canameros

L'altre topònim *Roset* correspon actualment a una masia del terme municipal de Sant Ferriol (Garrotxa), situada a l'oest de Fares, lloc amb el qual apareix sovint associat en la documentació antiga; és un topònim que es troba documentat repetidament des del segle X (els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* citen un document de 966 amb la forma *Roseto* referit a aquest lloc):

969 MNHistoricas XI, ap. 155, pàg. 215-216: alodem in comitatum Bisuldinense, et in parrochia Sancta Marie de Faris, in locum quem vocantum Roseto

977 Marca ap. 124, col. 920 = MNHistoricas II, ap. 5, pàgs. 205-208: alodium meum quod dicitur Fares, et ipsum quem habeo in Roseto vel in Villamala

979 Arxiu de Ripoll (citat per Bofarull, Los Condes I, pàg. 100): Et ad cenobium S. Petri qui est justa castro Bisulduno (per Bisulduno) ... donare faciatis per scripturam legitimam alodem meum que dicunt phares et rosedo cum terris et vineis totum ab integro.

COL·LECTIUS DE ROURE:

Roureda

En la publicació de l'original de l'acta de consagració de Sant Martí de Tost de 1040 apareix la forma *roueda* que potser cal llegir *roureda* o potser millor *rou(er)eda* (amb l'omissió d'un signe d'abreviatura o una lletra al document). En aquest cas seria la forma més antiga documentada (el DECat recull la de 1190).

1040 (orig.) Baraut, ActCUrgell 49, pàg. 123. Acta de consagració de Sant Martí de Tost: Et dono ego Sidela .I. pecia de vinea qui est in ipsa roueda

1190 CPoblet 144, pàg. 84: donamus ... totum quantum habebamus et habere debebamus in ipsa roereda ... Hanc supra dictam roeredam cum omnibus terminis suis diffinimus at omnino laxamus vobis

Actualment la *Roureda* és un lloc del municipi de Sant Gregori (Gironès).

Rouret

Sembla que cal identificar amb el col·lectiu *Rouret* el següent nom de lloc a Sant Esteve de Ripollet:

1096 CSCugat II 760, pàg. 419: in comitatu Barchinona in parrochie s. Stephani Palacii in loco vocitato Todberto atque Rored ... et ipsa medietate de ipsa Olzeda

En tot cas, cal constatar l'escassíssima presència de les formes *rouret* i *roureda* en la documentació antiga i també en la toponímia, cosa que contrasta amb la importantíssima presència de la forma sinònima *rovira* (vegeu, en el capítol segon, l'apartat dedicat a aquest mot).

SABOLLEDA

El col·lectiu en *-eda* de *cebolla* 'planta bulbosa silvestre' el trobem com a topònim corresponent a una vall d'Erill (Alta Ribagorça), escrit, però, habitualment *Sabolleda* (cf. DECat s.v. *ceba*). També cal mencionar aquí, encara que tant per la seva forma lingüística com per la seva situació geogràfica sigui un topònim que no pertanyi al català, el circ de *Saboredo* a la Vall d'Aran que és un topònim paral·lel (amb el sufix masculí i el tractament fonètic propi del gascó).

COL·LECTIUS DEL SALZE:

Els col·lectius en *-ETUM* / *-ETA* del salze es presenten en la toponímia i en la llengua catalana amb formes diverses que cal comentar detalladament.

Abans que res, cal fer una referència a la possibilitat que tenia la llengua llatina de formar un mot que designa el col·lectiu del salze amb la forma *SALICTUM*. Ja fa temps Aebischer (1949) va estudiar la repartició que tenen les formes procedents de *SALICTUM* i de *SALICETUM* en les llengües romàniques i va arribar a la conclusió que els continuadors de *SALICTUM* es trobaven només en la llengua i en la toponímia d'alguns dialectes d'Itàlia. En una nota a aquest estudi Piel (1949) explicava que, efectivament, *SALICTUM* no té representants en la toponímia a la Península Ibèrica.

Amb tot, sembla que si més no algunes restes d'aquests col·lectius podrien haver sobreviscut en la toponímia catalana i d'altra banda també és freqüent l'ús d'aquest mot en el llatí medieval català.

D'exemples de l'ús d'aquest mot, fins i tot com a apel·latiu, en el llatí medieval català podem citar els següents:

966 DipCarol III 200 (VViage X, 221) (Bonassie 368): vineis, terris, ... pratis, pascuis, silvis, salectis, arboribus pomiferis et infructiferis

1012 Baraut, DocUrgell 324 (Urgellia 4, pàg. 38): concedimus ... iam prephatum episcopatum sanctae Oriellensis ecclesiae ex integro, cum omnibus suis hedificis ..., paludibus et pantanis, salectis, puteis, fontibus, ...

1040 Baraut, ActUrgell 51, pàg. 128: Id sunt ... campis, pratis, pascuis, silvis, salictis, aquis, puteis ...

1064 Baraut, DocUrgell 754 (Urgellia 6, pàg. 124): facimus Sancte Marie Sedis Urgellitane hanc cartam excacuacionis ac deliberacionis ex proprio salicto ... sic ex ipso salicto hanc exvacuacionem peragimus ut amodo perpetuam habeat valitudinem

També podria correspondre a aquest mot la següent lectura d'un document d'Urgell, que, si es tracta d'un error de còpia o de lectura per *salectis*, seria el text més antic on apareix:

[951] Butlla papal. Ed. C. Baraut. Urgellia 7, pàg. 529: terris, campis, pratis, paschuis, silvis, saletris, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversi generis...

Davant d'aquestes formes ens hem de preguntar fins a quin punt el mot era viu en la llengua i per tant usat espontàniament o bé si era recollit en llistes de béns purament formulàries (observem que en moltes d'aquestes enumeracions apareix un mot com *pascuis* evidentment artificiós; en canvi l'ús de *salicto* sembla més espontani en el document de 1064).

De totes aquestes formes cal observar, en primer lloc, que són precisament les més antigues les que presenten una vocal tònica grafiada com a -e-.

Pel que fa a la toponímia Coromines (DECat, s.v. salze) observa que hi ha alguns topònims catalans procedents del col·lectiu *SALICTUM*: així *Salit* (prop d'Enveig, Cerdanya) i *Salito*, amb la conservació de la vocal final, en diversos llocs a la riba de la Noguera Pallaresa. Coromines també explica com a procedent de *SALICTUM* el mot *salit* que documenta en diversos llocs com a apel·latiu designant el salze; es tractaria d'un trasllat semàntic similar al de *FILICTUM* > cast. *helecho*, on es passa del col·lectiu al nom de planta simple.

Per altra banda, el topònim *Saleto* apareix com el nom d'un lloc al terme de Castellar de la Ribera (Solsonès):

1024 Baraut, DocUrgell 393 (Urgellia 4, pàg. 101): vindimus vobis molinarios, qui sunt in comitatu Orgello in apendicio de sancta Eulalia vel de Castelare, in loco que dicitur in rivo Auotes ad ipso Saleto, qui nobis advenerunt de comparacione de Gotafredo condam

Cal comentar ara l'existència en català de derivats de SALICETUM - SALICETA, tant en la llengua comuna com en la toponímia. Aquests derivats presenten diversos resultats fonètics. Coromines (1971, pàgs. 212 i següents) estudia el tractament del grup $L+C^{lat}$ resultat d'una síncopa: si la síncopa és medieval però anterior al segle x, el grup evoluciona en *-ldz-* que passa a *-lz-*; llavors el resultat de SALICEM és *salze* i el de SALICETUM és *salzet*. Però si la síncopa és més tardana, la palatal assibilada es conserva en forma de *-d-* passant per una *-d-* fricativa; així s'expliquen els topònims *Saldes* i *Saldet*. Hi ha, però, una zona dialectal catalana, que Coromines situa vagament en "un ample territori que va des de la Vall de Ribes fins a Pineda", on el grup *-ld-* (fricativa) hauria passat per assimilació a *-ll-*; una posterior diferenciació va convertir la geminada en *-ul-*, cosa "natural, puix que la *l* implosiva del català és molt més velar que la que comença síl·laba"; així s'expliquen la forma dialectal *saule* i els topònims *Sauleda* i *Saulet*. El pas del grup *-l+d-* (fricativa) a *-ul-* es pot explicar a través d'una metàtesi *-dl-* (fricativa la *d*). Tanmateix sabem que el pas d'un mot com *caldera* al català antic *caulera* es produeix a través de *cal·lera* (forma ben documentada en diplomes del segle xi; vegeu GMLC s.v. *caldaria*). Així doncs, els col·lectius del *salze* poden presentar resultats fonètics molt diversos. Vegem-los.

Salzeda i *salzet* representen els col·lectius de *salze* més transparents perquè mantenen (juntament amb *sauleda*, *saulet* a les zones corresponents) la referència al mot que designa aquest arbre actualment. *Salzeda* és actualment un nom apel·latiu i com a tal apel·latiu es documenta des del segle x en el llatí medieval català:

906 ACVic (Miscel·lània): de ipsa saliceda subtrana usque ad aliam superiorem

969 Junyent, DipVic 388, pàg. 323: vindo tibi alodem meum proprium, id est, ... et mulnares cum illorum caput aquis, et saliceda, et ipsas fontes qui ibidem sunt

1000 Junyent, DipVic 646, pàg. 554: Sic dono tibi per Xtum de omnes meos alodes cum ipso mulino suprascripto et cum ipsa resclosa et cum ipso rego et subtus rego et cum ipso glevar et ipsa salceda et cum omnia sua usibilia

Al costat d'aquest apel·latiu existeix el també apel·latiu *salzereda*, que apareix com a forma analògica (cf. DECat s.v. *salze*).

El col·lectiu amb el sufix -ETUM es troba en la toponímia. *Salzet* sembla haver estat el nom antic del poble de Sant Sadurní de l'Heura (Baix Empordà). D'altra banda el topònim grafiat *Salzet(o)* apareix en documents que es refereixen a l'actual *Saldet*, veïnat del municipi de Ventalló a l'Alt Empordà: Coromines (DECat s.v. *salze* i COROMINES-1971, pàg. 213, n. 6) cita diversos documents des de 1052 i fins al segle XIV on apareix aquella forma per aquest topònim actual. Als documents que menciona Coromines s'hi poden afegir encara els següents (el primer dels quals amb la grafia -ed):

1093 Arnall pàg. 95: In comitatu Empuritanensis infra fines et terminios parrochie Sancti Stephani de Villacolumbi ... afrontat de occiduo in ipsa strada que uadit ad Salzed ... affrontat de oriente in ipsa uia que pergit ad Salzed

1094 Marquès, Roses 7, pàg. 35: scriptura donacionis facio ad supradicta Sca. Maria de ipsos meos alodios quod ego habeo in comitatu Impuritano in aiaciencia de Sci. Martini de Armentaria et in terminio de Sca. Eugenia de Salzet.

En aquest topònim s'ha produït l'evolució fonètica que comentàvem més amunt, evolució paral·lela a la que ha sofert el topònim del Berguedà (ara en la seva forma simple, sense sufix col·lectiu) *Saldes*; aquest es troba documentat en diversos documents d'Urgell en la seva forma antiga: *Sallices* en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu.

Sauleda, el col·lectiu en -eda de *saule* 'salze', existeix com a nom apel·latiu i també com a topònim: Sant Iscle de *Sauleda* és un llogaret del municipi de Sant Miquel de Cledell (la Selva) i *Sauleda* és un veïnat a Mont-ras (Baix Empordà). Tots dos llocs es troben situats en la zona on es produeix el pas de -lz- > -ld- > -ul-. Cal tenir aquí en compte la possibilitat que Coromines assenyalava de passada (1971, pàg. 216, n.) que topònims com *Sauleda* o *Saulet* "no sempre és possible de decidir si vénen de SALICETUM -A o d'IPSUM ILICETUM -A". Un problema diferent el presenta el topònim *Saulet*, que correspon a un llogaret del municipi de Montferrer i Castellbò (Alt Urgell); aquesta zona cau fora de l'àrea on actualment s'usa *saule* com a nom apel·latiu, és a dir, fora de l'àrea on es produeix l'evolució fonètica que comentàvem. En tot cas, per aquest lloc no hem pogut trobar documentació antiga del topònim que ens doni algun indici sobre el seu origen.

SARRET

El col·lectiu en -ETUM corresponent al nom de planta català *sarró*, que designa una espècie d'espinaç silvestre, el trobem en diversos topònims de la zona nord-occidental del Principat. El castell de *Sarret* apareix mencionat en documents d'Urgell des de 1034; el lloc correspon al que és actualment *Sarret* a la vall de Ribalera, lloc que junt amb Colomers (també mencionat en els documents) i altres formava el terme de Ribalera:

1034 Baraut, DocUrgell 471 (Urgellia 4, pàg. 171): et de ipsum castrum de Colomers cum suis terminis et suas pertinencias simul cum ipso castro de Sarred cum suis terminis et suas pertinencias ... et sunt ipsus alaudus suprascribtus in comitatu Paliarensem in apendicio de sancta Eulalia et de sancto Martino et de sancto Iuliano et de sancto Petro

1050 Baraut, DocUrgell 630 (Urgellia 5, pàg. 152): et castrum que dicunt Colomers et Sarred et ipsa torre que dicunt Eresuz ... mandavit per suis verbis quod habuissent et tenuissent vel possedissent filiis suis ... simul cum ipso soler de Timoneda

1087 Baraut, DocUrgell 1033 (Urgellia 7, pàg. 155): dono ei adque concedo ... castrumque Colombarii necnon etiam castrum Sarreti

Sarredo és també el nom d'una partida de terra a Esterri de Cardós, topònim que conserva la -o final revelant un tipus de tractament fonètic no propi del català i que correspon a la llengua antiga d'aquesta zona (vegeu per aquests topònims DECat s.v. *sarró* II).

SORBET - SERVET

El topònim *Sorbet*, que correspon al que és avui Sant Martí de *Sorbet* (parròquia de Viladecavalls, Vallès Occidental), apareix ja en un document de 1096 de l'Arxiu Històric de Terrassa.

1096 AHT (transc. de Pere Puig i Ustrell): advenit domnus Fulco, venerandus Barchinonensis sedis episcopus, Terratiam, in locum vocitatum antiquitus Sorbed

La grafia -ed final, en aquest topònim és una indicació clara de la presència d'un sufix -ETUM. Doncs bé, *Sorbet* és una resta preciosa del nom d'arbre llatí *SORBUS*, que, almenys pel que fa al domini del català, encara que no a la resta de la Romània,¹¹ ha estat substituït,

11. En la majoria de llengües romàniques (italià, francès, occità, portuguès) hi ha formes en So-.

potser per creuament amb un altre mot, per *serva*, que avui designa només el fruit, mentre que l'arbre s'anomena *servera*. *Sorbet* ha de ser, per tant, un topònim de formació antiga.

El col·lectiu *Servet* es troba com a cognom (MOLL-1982, pàg. 243). El mot simple *serva*, com a nom d'arbre, apareix usat com a pretopònim en un document del segle XI:

1038 (orig.) Baraut, DocUrgell 513 (Urgellia 5, pàg. 54): in comitatum Orgello in apendicio de Somunte, in locum que dicitur in Somunte ... Et est ipsa .i. sorte de terra ad ipsa Serva

Sorbet i *Servet* són noms paral·lels només que el primer format directament sobre una base llatina i el segon sobre el mot del català antic. Altrament, formes procedents de *SORBUS* no es documenten en català.

Podem també remarcar que en cap d'aquests casos es tracta d'un topònim format sobre el nom modern de l'arbre, que es construeix amb el sufix *-ARIUS*, *servera* o *server*, sinó sobre el nom antic de l'arbre sense sufix.

COL·LECTIUS DE SUBER 'ALZINA SURERA':

Els col·lectius en *-eda* de SUBER (cat. *suro*) en l'accepció d'«alzina surera» es troben representats en la toponímia catalana per diversos topònims.

En un document referent a Girona de l'any 930 apareix el topònim *Sovereta*, precedit de l'article, gairebé un pretopònim:

930 (Girona) VViage 13, ap. 13, pàg. 243: precepit nobis ... ut scripturam fecissemus ... de ipsa Sovereta et de villare qui fuit de condam Dacone, id est, Ascleto quod habebat vel quod dabebat habere per suum directum

Abadal identifica amb Sant Andreu de *Sureda* (Vallespir) el topònim que apareix en el següent document:

981 DipCarol I, pàg. 212: et in uilla Tamiano vel in villa Suvereda et in uilla Argileriis

Potser no té cap relació amb *Sureda* el nom que apareix en el següent document de Sant Cugat de 1184 i que sembla ésser un lloc a Sant Esteve de Palautordera, a més de ser el cognom d'una de les persones que signa el document.

1184 CSCugat III 1151, pàg. 295: dono et offero ... cenobio S. Cucufatis ... illum meum mansum quem habeo in comitatu Barchinone,

in parroechia s. Stefani de Palacio, ad ipsam Suzretam. ... Signum Bernardi de Suzreta

D'altra banda, *sureda* és nom apel·latiu (cf. DECcat, s.v. suro).

El topònim *Siuret* (a Vidrà, Ripollès) sembla ser un col·lectiu de *siure*, variant dialectal de *suro*. Així ho explica el DCVB, però ja hem comentat més amunt, en mencionar els possibles col·lectius del nom cirera, que aquesta explicació no era segura i en tot cas semblava contradita per la documentació antiga.

SUSQUEDA

Susqueda (nom del poble de la comarca de la Selva i actualment també conegut per la construcció d'un pantà) té tot l'aspecte de ser un col·lectiu en *-eda*, però és difícil de fer cap conjectura sobre el seu origen.

La GEC diu que el nom apareix ja documentat des de 948. Botet i Sisó (GGC, pàg. 1019) afirma que en documents antics apareix escrit *Sucheda*. Coromines (DECcat s.v. soca, n. 5) indica, amb moltes precaucions, que si realment es confirmés aquesta forma antiga potser es podria pensar en un derivat de *soca* amb creuament amb un altre mot. Potser es podrien trobar altres alternatives, però a manca de confirmació sobre aquesta forma antiga, cal considerar-les com a mera hipòtesi.

TEIXETA

El col·lectiu en *-eda* del teix només l'hem pogut documentar en un topònim corresponent al nom d'un coll que separa el Baix Camp del Priorat (el *Coll de la Teixeta*). Aquest topònim conserva la -r- intervocàlica, cosa que el revela com a un mot de formació mossàrab tal com observa Coromines (1971, pàg. 203 n. 8).

COL·LECTIUS DEL TELL:

Telleda

El col·lectiu en *-eda* de l'arbre anomenat *tell* és recollit en el DCVB com a nom apel·latiu. El mot existeix també com a topònim, *Telleda* és el nom d'un veïnat de Sant Hilari Sacalm. En un document de 1234 es mencionen terres situades a Sant Celoni i a Telleda:

1234 CSCugat III 1320, pàg. 432-433: et honores de s. Celedonio
in diversis locis positus et honoribus de Teleda

És possible que aquest *Telleda* sigui el mateix que el veïnat de Sant Hilari Sacalm que hem mencionat (tot i que Sant Celoni queda a uns vint-i-cinc quilòmetres en línia recta de Sant Hilari, però el document menciona els dos llocs com a independents). *Telleda*, escrit, però, generalment *Talleda* és també cognom.

Tellet

Els documents de 1030, 1041 i 1051 fan referència clarament al municipi de *Tellet* al Vallespir. És possible que també es refereixi a aquest lloc el document de 1026.

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et ad sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonezo, casas, casalibus ... exceptus ipso campo de Genebred. Et ipso maso de Telledo ... remaneat ad Bernard fratre meo. Et ipsi alii mei alaudes qui sunt in Cerdania vel in Riopullo sive in valle Asperi vel in Telledo

1030 Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 139): Et concessit ad Bernard fratre suo ipsum maso de [Te]lledo. Et concessit omnes alios suos alaudes que abebat in chomitatum Cerritane sive in Riopullo uel in Valle Asperi sive in Telled uel in ipsa Balma

1041 Baraut, DocUrgell 534 (Urgellia 5, pàg. 69): Et in chomitatu Vallesperi in villa que vocant Telled vel in ipsa Balma

1051 Baraut, DocUrgell 643 (Urgellia 6, pàg. 28): in comitatum Valleasperi in villa que vocant Telled sive in ipsa balma

COL·LECTIUS DE THYMUM 'FARIGOLA':

Tomet

Per a designar la farigola no són comunes, en català, formes procedents de THYMUM sinó només de la forma derivada *THYMONE > *timó*.¹² Ara bé, el topònim *Tomet* (nom d'un veïnat de Medinyà, Gironès) no és un compost creat sobre aquesta forma, que d'altra banda també té derivats en *-et* i *-eda* (cf. infra). *Tomet* ha de procedir

12. Aquesta és una observació molt general que es podria precisar. Existeixen també derivats de THYMUM amb altres sufixos: THUMELLU, THYMONICELLU, i fins i tot un reflex de THYMUM a Menorca: *tem* (DECat s.v. timó II).

d'una forma *THUMETUM, no documentada en llatí però derivada directament de THUMUM, que va substituir THYMUM en llatí vulgar; aquesta forma vulgar només s'ha conservat en alguns dialectes italians i sards i és la que suposa el castellà *tomillo*. El topònim *Tomet* del Gironès constitueix un testimoni únic de l'existència de THUMUM, amb aquesta doble característica, de mot simple i amb la vocal -u-, que no es troba, altrament, en el llatí de Catalunya. Però havia existit un altre *Tomet*, nom d'un lloc on tenia una possessió Santa Maria de Talló (Cerdanya):

1098 (1042-1068) Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg. 95):
 dono predictae ecclesie beate Marie de Tolo ... et totas meas vineas de
 Tomed cum illarum affrontacionibus et alias meas vineas qui sunt in
 serra Sancti Agustini

La grafia *-ed* del topònim en aquest document és indicadora d'un col·lectiu en *-ETUM*. No sembla possible identificar aquest topònim actualment.

Timoneda

Timoneda apareix repetidament i des de ben antic en documents d'Urgell com a nom d'una vila en aquest comtat, que correspon al poble del mateix nom que actualment pertany al municipi de Lladurs (Solsonès):

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 50. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: tradimus atque condotamus parrochias Hurgellensem pagus ... Deinde Celsona, cum Iovale, et ipsa Leva siue Ladurci atque valle Infernale uel Timoneta, cum Terraciola

999 Baraut, DocUrgell 260 (Urgellia 3, pàg. 92): in comitatu Urgillitense in villa que vocabula est Timoneda qui est fundata super situm fluvium Autes

1029 Baraut, DocUrgell 424 (Urgellia 4, pàg. 128): Et alium alodem quem abeo in riard Afrontat de I parte in Vila nova et de alia in Timoneda

1040 Baraut, ActCUrgell 51, pàg. 127 : In predicto comitatu Urgellensi ... et alodium de Timoneta quod dedit Borrellus Taravallensis

1050 Baraut, DocUrgell 630 (Urgellia 5, pàg. 152): et castrum que dicunt Colomers et Sarred et ipsa torre que dicunt Eresuz ... mandavit per suis verbis quod habuissent et tenuissent vel possedissent filiis suis ... simul cum ipso soler de Timoneda

1072 Baraut, DocUrgell 843 (Urgellia 6, pàg. 200): Et suam partem de alodio de Timoneda dimisit Sancte Marie que ibi est post dicessum matris sue

1075 Baraut, DocUrgell 880 (Urgellia 6, pàg. 231): et ipsa tercia parte est ipsum solarium de Timoneda simul cum sua villa vel usque ad ipso rivo de Riard qui discurrit

Timoneda és també cognom i així mateix ho és la forma equivalent amb el sufix masculí *-et*: *Timonet*. Sobre aquestes formes cal comentar la seva formació sobre el derivat *timó* 'farigola' i no sobre la forma simple llatina d'aquest fitònim (THYUM).

COL·LECTIUS DEL TRÈMOL:

Tremoleda

El col·lectiu en *-eda* del nom d'arbre *trèmol* apareix com a topònim: *Tremoleda* és un llogaret a Palau Saverdera (Alt Empordà); el DCVB recull una menció d'aquest topònim en un document de 1362. És també cognom. Com a nom apel·latiu el Diccionari Aguiló el documenta des l'any 1587.

Tremolet

El col·lectiu en *-et* del nom d'arbre *trèmol* ha originat alguns topònims: l'any 1019 apareix un lloc amb aquest nom, lloc que correspon a l'Alt Urgell per bé que la seva localització exacta no sembla avui possible:

1019 Baraut, DocUrgell 356 (Urgellia 4, pàg. 70): Scriptura vindicionis quam fecit Guaraldus ad predicto comiti de .i. vinea cum suis arboribus in locum ubi dicitur Tremoledo; abet terminum ...

D'altra banda *Lo Tremoledo* és un topònim d'un lloc del Pallars, recollit per Coromines (1965 I, pàg. 148), amb la conservació de la *-o* final com és propi dels topònims d'aquesta zona.

ULLASTRET

El topònim *Ullastret* (actual municipi del Baix Empordà) apareix documentat des del segle IX. És un col·lectiu en *-ETUM* d'*ullastre* (< OLEASTRUM) 'olivera borda'.

899 (precepte del rei Carles) DipCarol. II, pàg. 374: Et in comitatu Impuritanense, uilla Uliastreto

1019 ACGirona, Cart. de Carlemany, f. 19 (citat per Balari, Orígenes pàg. 209): in locum quem dicunt Uliastret

És a propòsit d'aquest topònim que es produeix l'anècdota que ja hem comentat en el capítol I: l'obscuritat del nom féu que aparegués llatinitzat com a *Oculo Stricto* (traducció literal de "ull estret") en un document del segle XIV.

COL·LECTIUS DEL VERN:

Verneda

El col·lectiu en *-eda* de *vern* és viu avui dia com a nom apel·latiu. Cal observar que aquest terme està format sobre un nom d'arbre d'origen no llatí sinó celta (cf. DECat, s.v. vern) però possiblement incorporat ben aviat al llatí de la regió. Com a mot apel·latiu es documenta des de ben antic; encara que el DCVB i el DECat donen com a primera documentació del mot un topònim documentat el segle XII ("in manso de Vernedes" de 1168), i com a primera documentació com a nom comú un passatge de la Crònica de Pere IV, el trobem com a nom apel·latiu en un precepte del rei Lotari del segle X:

982 DipCarol. II, pàg. 173: casas, terras, vineas et vernedas, cum casis, terris

En tots els altres documents que hem recollit *Verneda* apareix com a topònim o pretopònim. *Verneda* és avui dia el nom d'un veïnat i una riera al terme de Cassà de la Selva (Gironès); aquest topònim es documenta des del segle X:

919 ACondal 63, pàg. 193: fines, vero, habet Locustaria ... ab occiduo similiter in terminis de Mazanedo vel in fines de Calidas et inde vadit usque in terminis de villa Ascleto; de parte vero circi in terminis de villa Cacioano vel in ipsa Verneta

979 ACondal 184, pàg. 364: in comitatu Gerundense [in] costa de Lacione ... et adfrontat ipsa terra ... et ad ipsas Vernedas et ad ipsa Lubatera

Però és també un topònim que apareix repetidament en altres llocs. Així a l'Alt Urgell, en un lloc que Baraut situa en el terme de Cerc:

1016 (orig.) Baraut, DocUrgell 345 (Urgellia 4, pàg. 56): Et est in comitatum Orgello in valle Ursian in apendicio Sancti Iusti in locum qui dicitur ipsa Verneda

També al Pallars:

1045 ACA Ramon Berenguer I, n° 77: in comitatum palliarensense sive infra terminos de castro mur ... de parte orientis in ipsa ripa de ipsa Verneta

En els següents exemples el nom és usat com a pretopònim o topònim circumstancial:

1095 CSCugat II 758, pàg. 417: manso uno... qui est in parrochiam s. Marie Palacii, quem dicunt Vilamenie in vocitato loco ipsa Verneda

1109 Baraut, DocUrgell 1252 (Urgellia 9, pàg. 83): concedunt iam dicte ecclesie sancte Marie [de Trep] condemniam unam obtiniam in termino katri tenrui ... et insulam unam que Verneta vocatur que est subtus margalid

1161 Marquès, Roses 30, pàg. 54: donamus atque conmutamus ... et aliam fexam ad vernedam quem tenet Ciricus et est ipsa terra cum ipsa fexa in parrochia S. Marie Kastilionis

D'altra banda, la *Verneda* és avui dia el nom d'un barri de Barcelona.

Vernet

La vila de *Vernet* al Conflent és ben coneguda per esdeveniments històrics; aquest lloc és mencionat, des del segle IX, en una sèrie de preceptes reials i en altres documents referents al Conflent i particularment al monestir de Cuixà:

874 Abadal ECUixà. 27, pàg. 142: sic me recognosco vel exvacuo ab interrogatione iudicum et presentia bonorum hominum in uilla Verneto, in ecclesia Sancti Saturnini

898 Abadal ECUixà 62, pàg. 165: alodes nostros quos habemus in valle Confluente in apendicio de castro Verneto id est, ecclesia Sancti Vicentii

899 DipCarol. II, pàg. 373. Precepte del rei Carles: in comitatu Russilionensi ... uilla quae dicitur Verneto

947 Abadal ECUixà 70, pàg. 173 : per alias casas ... quod ego habeo in ualle confluente, in uilla uocitante Verneto

958 DipCarol I, pàg. 96: in uilla nuncupante Fouliano sive Saurra et iterum in Vernedo sive in Foliolos

1007 Marca, ap. 155: in ualle Confluente, in uilla uocitata Verneto ... et ascendit per ipsam serram que est inter Vernetum et Foliolos ... usque in uia quae pergit de Cornelianio ad Cercedo

Però trobem altres topònims amb aquesta mateixa forma; a més del topònim actual *Vernet* que designa un llogaret a Baldomar (Artesa de Segre, la Noguera), hi ha documentat des del segle x un altre lloc amb el mateix nom a la Cerdanya, a la vila de Bar:

981 Baraut, DocUrgell 188 (Urgellia 3, pàg. 24): *alaudem qui est in chommitatu Cerdaniensi in villa Bari, in locum que vocant Bernedo*

Hi havia encara un altre lloc anomenat *Vernet* al Solsonès:

1163 Baraut, ActCUrgell 83, pàg. 173. Tercera consagració de l'església de Santa Maria de Solsona: *ecclesias ... de Tartarenc, de Monteclauso, de Portel, de Vernet, de Saltulicine, cum omnibus earum pertinenciis*

És *cognom* molt repetit.

VINYET

VINETUM es troba ja àmpliament documentat en llatí, des de Varró fins a Horaci, amb el sentit de 'vinya', significat que, d'altra banda, també tenia el mot VINEA. El continuador d'aquest mot és en català *vinyet*, mot que Coromines (DECat s.v. vi) explica com el més antic col·lectiu de vinya. És possible que, tal com indica Coromines (loc. cit.), *vinyet* procedeixi directament de VINETUM amb canvi de -n- en -ny- per influència de *vinya*. El *Vinyet* és topònim a diversos llocs del domini lingüístic el més conegut dels quals potser sigui el *Vinyet* de Sitges per la presència del seu santuari; hi ha, però, altres topònims homònims.

5. CONCLUSIONS

En primer lloc, cal destacar la gran quantitat de vegetals —des d'arbres fins a humils herbes— que ofereixen en la toponímia catalana del Principat col·lectius en -ETUM (-ETA). Hi ha representants de tot tipus d'arbres i plantes i de tot tipus de fitònims (alguns estesos només en alguns dialectes, alguns existents només en la llengua arcaica, altres generals).

Alguns d'aquests topònims són força repetits com *Freixenet*, *Albereda*, *Verneda* o *Canyet* (*Canet*); en general els noms col·lectius que encara ara són noms apel·latius (com *pineda*) són els més abundantment representats en la toponímia menor. D'altres, en canvi, són raríssims i estan representats per un sol topònim com *Telleda*, *Castanyet*, *Codonyet* o *Sorbet*.

No sempre és possible de determinar l'època de formació d'aquests topònims però d'alguns se'n pot dir alguna cosa. Alguns són evidentment creats sobre el nom català de la planta com és ara *Freixet* o *Freixeda*. En canvi, topònims com *Esclet* han d'ésser de formació molt antiga ja que *AESCULUS* 'roure' va desaparèixer ben aviat del llatí parlat a Catalunya (i pel que sembla també del parlat a gairebé tota la resta de la Romània ja que només ha deixat rastres en italià, cf. REW 244). També topònims com l'antic *Noceto* han de ser de formació antiga, ja que *NUX* aviat va ser substituït per *NUCARIA* en el territori català. Observem també que una forma com *Tomet* s'ha de considerar molt antiga ja que el llatí vulgar *THUMUS* ha estat substituït, sense deixar gairebé cap rastre en la llengua antiga, per un compost en -ONE, *timó*. La formació *Timoneda*, de *timó*, pot ser de creació més tardana.

D'una manera semblant hi ha una sèrie de topònims que semblen procedir d'un col·lectiu ja format en llatí, així *Cedret* < *CITRETUM*, *Poblet* (*Poboleda*) < *POPULETUM*, *Cornet* < *CORNETUM*, *Lillet* < *LILLETUM*. També *Aulet*, *Olzet* < *ILICETUM* encara que aquest mot es manté actualment com a apel·latiu en català i d'aquí pot originar topònims.

Hi ha, però, una sèrie de topònims dels quals és més difícil de dir si provenen directament de formes llatines o han estat creats sobre noms catalans. Així *Olivet*, *Canyet* o *Lloret* es poden haver originat tant sobre les formes llatines *OLIVETUM*, *CANNETUM* o *LAURETUM* com ser compostos romànics sobre *canya*, *oliva* 'olivera' o *llor*. Fins i tot els femenins *Pineda* o *Boixeda* podrien procedir directament dels plurals neutres *PINETA* i *BUXETA*. També és possible que el *Vinyet* de Sitges procedeixi de *VINETUM*; la nasal palatal que porta la forma catalana es podria explicar també per influència del mot simple *vinya* (< *VINEA*).

Els derivats de *QUERCUS* ofereixen una problemàtica més complexa. Ja des d'època llatina aquest mot va sofrir tota una sèrie d'assimilacions i dissimilacions que hem estudiat més amunt. Tant els derivats de *QUERCUS* com els de **KASSANOS* s'han de considerar de formació antiga; si bé hi ha indicis lleus que indiquen que encara hi havia consciència en època preliterària de l'origen apel·latiu d'aquests mots, el cert és que van desaparèixer de la llengua ben aviat.

També podem observar que alguns d'aquests topònims del tipus *Castanyet*, *Avellanet* / *Avellaneda*, *Codonyet*, *Prunet*, *Pressegueda*, *Nespleda*, *Nouet*, *Olivet* i també *Sorbet* / *Servet* procedeixen dels tipus

castanya, *avellana* o *codony*, etc... antigues designacions d'aquests arbres en català preliterari, substituïdes, ja en període romànic, per *castanyer*, *avellaner* o *codonyer*, etc... respectivament; és a dir, per derivats en -ARIUS.

Hi ha alguns derivats en -ETUM (-ETA) de noms de plantes procedents del substrat; alguns d'aquests han desaparegut en la llengua actual com *KASSANOS; i d'altres es conserven com és ara *aranyó*, *argelaga*, *beç*, *gargalla*, *gavarra*, *vern*, etc.

Tanmateix, la major part dels noms d'arbres i el de moltes plantes ben humils com el romaní, la ginesta, el ginebre, el marfull, etc. conserven el nom llatí; això ens fa veure una vegada més que en la llatinització del país intervingueren molt activament colons procedents del món rural i establerts com a camperols.

Alguns d'aquests topònims reflecteixen parlars no pròpiament catalans, així els noms de lloc del tipus *Cardedo*, *Escobedo*, *Faiedo*, *Tremoledo*, etc. propis del Pallars i de la Ribagorça. Alguns topònims meridionals com *Gatelleta* i *la Teixeta* corresponen al mossàrab de la zona.

Tal com comentarem en el capítol onzè, d'aquests dos sufixos només el femení -*eda* conserva una certa vitalitat en català per formar noms apel·latius; molt pocs col·lectius en -*et* han aconseguit de sobreviure en la llengua comuna i la productivitat d'aquest sufix és actualment nul·la. Però també observem que les formes masculines procedents del neutre -ETUM, ara fòssils conservats per la toponímia, havien tingut una vitalitat en català en època preliterària. De totes maneres, cal destacar que en la documentació antiga recollida ja s'observa clarament la tendència a formar els noms apel·latius només amb el sufix -ETA; és per això que són remarcables els documents que hem recollit on *olzet* és evidentment un nom apel·latiu i també d'altres on *canet* és nom comú i un document de 863 on potser *olivet* també ho sigui. De totes maneres, aquests dos darrers casos són menys sorprenents ja que aquests dos mots s'han conservat, com a noms apel·latius, fins a l'actualitat.

L'altra conclusió evident que es pot treure de la comparació dels materials toponímics que hem recollit amb les dades de la llengua comuna actual (capítol XI), és que els topònims en -*et* o -*eda* es troben en una zona geogràfica molt més àmplia que no pas la zona on es troben formacions amb aquests sufixos en la llengua comuna.

Això correspon a la idea que el sufix *-et -eda* havia estat el sufix per excel·lència per a formar col·lectius vegetals en una època antiga, preliterària. El nombre i l'extensió de topònims derivats així ho demostra.

IV

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ELL -ELLA

1. TEORIES SOBRE L'ORIGEN I LA FORMACIÓ DELS FITOTOPÒNIMS EN -ELL EN CATALÀ

En la toponímia catalana apareixen amb una gran freqüència noms de lloc que estan compostos per un fitònim al qual s'uneix un sufix *-ell*. En principi el sufix *-ell* és en català el reflex del sufix *-ELLUS* llatí, sufix que tenia la funció de crear diminutius, que conserva el reflex català. Ara bé, no sembla que aquest sufix pugui tenir aquesta funció quan apareix unit a noms de vegetals en la toponímia. Efectivament, un espècimen vegetal de grans dimensions o amb alguna característica peculiar pot donar lloc a un topònim, però no sembla que topònims com *Llentisclell* o *Ginebrell* puguin fer referència a una mata de llentiscle o ginebre especialment petita que difícilment podria constituir un punt de referència suficient per a crear un topònim. Balari donava per bona l'explicació d'algunes d'aquestes formes com a diminutius (vegeu BALARI-1899, pàg. 209 on es comenta *Ullastrell* o pàg. 211 *Olzinelles*); també en el DCVB s'expliquen els topònims *Pinell*, *Ullastrell*, *Rourell* o *Llorell* com a diminutius; però la dificultat d'aquesta explicació no passà desapercebuda als estudiosos. Efectivament, resultaria molt més lògic pensar que, per alguna raó, el sufix *-ell* hagués pres en català un significat col·lectiu que seria el que provocaria la creació d'aquests fitotopònims. L'explicació d'aquest canvi semàntic no resulta, però, fàcil.

M. de Montoliu, en una curta nota publicada al *Butlletí de Dialectologia Catalana* (MONTOLIU-1917), intentà donar una explicació al trasllat de significat del sufix *-ELLUM*, de diminutiu a col·lectiu. La seva explicació es basa en una sèrie d'interferències semàntiques i fonètiques entre diversos sufixos col·lectius i diminutius.

En primer lloc, Montoliu observa que fou la col·lisió homonímica amb el reflex del sufix diminutiu -ITTUM la que provocà la pràctica desaparició del col·lectiu *-et* (< -ETUM), que, tal com ens indica la toponímia, havia estat durant un temps molt viu en la llengua. Però, sempre segons Montoliu, “aquesta mort del sufix col·lectiu *-et*, vençut per l’homònim diminutiu, tingué encara altres conseqüències”. La idea, que Montoliu exposa molt succintament, és que, en coincidir fonèticament el reflex d’-ETUM amb el d’-ITTUM, es perdé la consciència del seu diferent origen de manera que s’interpretà que *-et* diminutiu (que era el que havia sortit més ben parat del conflicte homonímic) podia tenir també un significat col·lectiu i, a partir d’aquí, el pas següent fou, en la ment dels parlants, suposar que qualsevol sufix diminutiu podia prendre el significat col·lectiu; i així, ja que els dos sufixos, *-et* < -ITTUM i *-ell* < -ELLUM, tenien un significat diminutiu, aquest últim prengué també el significat col·lectiu que tenia aparentment el primer. És a dir, amb mots de l’autor, “la coincidència fonètica entre el col·lectiu *-et* (< -ETUM) i el diminutiu *-et* (< -ITTUM) provocà l’assimilació semàntica del diminutiu *-ell* (< -ELLUM) al col·lectiu *-et* (< -ETUM)”.

Sense entrar a discutir la versemblança d’aquest tipus de procés d’evolució semàntica (una propagació analògica), la proposta de Montoliu es manifesta impossible per raons de la cronologia de l’evolució fonètica. Efectivament, perquè aquest procés es pogués dur a terme és base indispensable la coincidència fonètica entre els reflexos d’-ETUM i d’-ITTUM. Ara bé, en un primer moment, i durant molt de temps, aquests dos sufixos no són homòfons en català sinó que evolucionen a *-ed* i *-et* respectivament; no serà fins a una època relativament tardana, final del segle XII o començament del XIII, que l’oclusiva sonora procedent d’una sorda intervocàlica en posició final s’ensordirà¹ i tanmateix els fitotopònims en *-ell* es troben documentats molt abans; de col·lectius vegetals en *-ell* n’apareixen una bona dotzena abans de l’any 1100; els més antics documentats són del final del segle X. En aquesta època no es podia haver produït encara el joc

1. Duarte i Alsina (1984, pàg. 215) situen la generalització d’aquesta evolució a mitjan segle XIII “encara que els seus efectes es degueren començar a notar cinquanta o cent anys abans”. També Coromines (1971, pàg. 279) observa “en els textos primerencs del segle XIII encara apareixen com a sonores”. Badia (1981, pàg. 246) no dóna cap indicació cronològica.

d'homonímies que possibilités el trasllat semàntic que Montoliu proposa; per això la seva proposta esdevé del tot impossible.

D'altra banda, Montoliu ja assenyala en la seva nota un fet ben notable que ha estat repetidament comentat per diversos autors posteriorment: l'existència d'una sèrie de "parelles" de topònims vegetals que presenten respectivament els sufixos *-et* i *-ell*. Montoliu en dóna una llista que inclou, a més de fitotopònims, altres casos on es presenta el mateix fenomen en topònims no vegetals (així per exemple *Pedret - Pedrell*).² Soberanas (1980, especialment pàgs. 174-175) en fa també una llista que amplia la de Montoliu i en suprimeix els exemples erronis. Coromines en el DECat menciona en diversos llocs aquest fet i proposa una explicació diferent que seguidament comentarem.

En comentar el mot *espinalb* Coromines (DECat, s.v. *espina*) indica l'existència del topònim format amb el col·lectiu *-ETUM*, *Espinalbet* (Berguedà) "amb el diminutiu **SPINALBETULUM* > **Espinalbell* (cf. les parelles *Lloret/Llorell*, *Pinet/Pinell*, etc.) dissimilat en *Espinabell* (entre Molló i Prats de Molló)". Observacions semblants es troben en altres articles del DECat. Aquesta indicació tan succinta fa veure, però, la idea de Coromines, és a dir, que el suposat sufix col·lectiu en *-ell* no és sinó el resultat de l'evolució fonètica d'un derivat diminutiu en *-ULUS* d'un col·lectiu en *-ETUM*. Posteriorment en el mateix DECat (s.v. *herba*) apareix un desenvolupament molt més elaborat de la mateixa idea. El fragment conté tanta informació que caldrà reproduir-lo íntegrament. Discutint el mot *herbei* Coromines exposa que s'usa només en l'àrea de *-yl = -y* i afegeix:

...pot ser un cas del sufix col·lectiu *-ETULUM* (diminutiu del normal llatí *-ETUM*), que alguns cops donà *-èdol* (*Cercèdol*, *Cardèdol*); però, més sovint, apareix copiosament representat en la nostra toponímia en la forma sortida de l'evolució fonètica normal de *-ETLU* en *-ECLU*. Els topònims catalans en *-ell* sovint es troben designant indrets, menys importants, a la vora d'un altre nom en *-et* < *-ETUM*: vora *Lloret de Mar* hi ha *Llorell*, famosa platja però deserta (on a penes hi havia alguna cabana de pescador); no lluny d'*Espinalbet*, en l'Alt Berguedà hi ha el llogaret pirinenc d'*Espinabell* (< *Espinalbell* *SPIN-ALB-ETULUM*); hi ha

2. Val a dir que alguns dels exemples que Montoliu cita en el seu article —alguns d'ells ja els acompanya el mateix autor d'un interrogant— s'han d'excloure de la llista perquè corresponen a altres coses: així *Sabadell* o *Vendrell*, que Montoliu associa a *ceba* i *vern* respectivament però que semblen corresponents a antropònims, *Urgell*, etc.

Pinet i Pinell, Cardet i Cardell, Pedret i Pedrell, Hortet i Hortells, hi ha LENTISCUL-ETULOS > Estinclells; i, en variant femenina, Canyelles vora Canyet, Prunelles no lluny de Prunet, Cassanelles junt amb Cassanet, Perella junt amb Pereda, MARTYRETUM 'cementiri' i Martorell, etc. Es tracta, doncs, del fet toponímic freqüent, del diminutiu aplicat a un indret comparable però *menys important* (Caldetes, Cassanedill, Castanyadell, Barceloneta, etc.).

En aquest lloc Coromines comenta en nota l'article de Montoliu, que ja havia observat la freqüència de les parelles *-et* / *-ell*, remarcant, sense argumentar-ho, que "no n'encertà prou l'explicació".

Encara en altres articles del DECat es torna a fer al·lusió a aquesta mateixa idea afegint-hi, a més, algunes observacions de caràcter cronològic. En l'article *màrtir*, a propòsit de l'etimologia del topònim *Martorell*, que fa venir de *MARTYRETULUM, es mencionen un altre cop les parelles de topònims en *-et* / *-ell* i s'observa que les variants en *-èdol* han de ser "menys arcaiques", cosa evident per raons d'evolució fonètica. Tanmateix en l'article *margall* (nota 3 on es comenta el topònim *Marganell*) s'exposa que "tenint en compte que el duplicat *-et* (< -ETUM) / *-ell* degué restar com a cosa viva durant segles, vist el gran nombre de casos com *Pinet* / *Pinell*, *Lloret* / *Llorell*, *Espinalbet* / *Espinabell*, *Rouret* / *Rourell* (i cf. BDC, V, 34-37), els noms en *-ell* poden no ser creacions antigues".

Encara que Coromines no sigui massa explícit, del que diu sembla que hauríem de partir no tant del sufix llatí *-ULUS*, no gaire productiu en llatí vulgar, que podria formar diminutius derivats de col·lectius en *-ETUM* (com de qualsevol altre mot), com més aviat d'un sufix aglutinat *-ETULUS* que designaria en un primer moment col·lectius vegetals de petita extensió.

Aquest sufix aglutinat *-ETULUS* hauria tingut una evolució fonètica del tot igual a, per exemple, *UETULUS* (cat. *vell*); és a dir T'L > C'L (la presència de la iod explica que la *-e* llarga hagi resultat en *-e* tancada i no oberta com en els reflexos d'*-ETUM*) i s'hauria assimilat en general en català al reflex d'*-ELLUM*. Perquè això sigui possible ha de tractar-se d'una formació antiquíssima; en canvi les formacions com *Cercèdol*, és a dir formades amb *-ULUS* sobre un mot amb el sufix *-ETUM*, han de ser més tardanes.

Si bé la formació d'aquest sufix aglutinat ha d'haver estat molt antiga, podia haver conservat la seva productivitat fins i tot dins del

període pròpiament català, quan -ETULUS s'hagués convertit ja en -ell.

Pel que fa a la formació de parelles del tipus *Lloret* / *Llorell* pot, certament, explicar-se perquè el bosquet de llores a la platja de *Llorell* era més aviat petit si el comparàvem amb el de *Lloret*. Però pot tenir una altra explicació: que *Llorell* (< LAURETULUM) s'anomenés així, no perquè hi hagués un bosquet de llores més petit que el de *Lloret*, sinó perquè era un lloc semblant a *Lloret* —amb llores o sense— però més petit i en certa manera dependent d'ell —una casa de camp més petita o senzillament una platja més petita—. Ja hem vist com Coromines comparava aquestes formacions amb les del tipus *Barcelona* / *Barceloneta*, per exemple.

És a dir, el procés que explica la parella *Lloret* / *Llorell* no és el de APEL·LATIU → TOPÒNIM // APEL·LATIU DIMINUTIU → TOPÒNIM, sinó APEL·LATIU COL·LECTIU → TOPÒNIM → TOPÒNIM DIMINUTIU (de nova creació sobre l'anterior).

Pel que fa a la cronologia d'aquestes formacions, cal preguntar-nos fins a quina època el sufix -ETULUM, convertit en -ell, serví per formar diminutius de col·lectius. No tots els topònims actuals amb el sufix -ell indicant col·lectius han de ser antiquíssims, perquè aquí pot haver-hi jugat un paper important la propagació analògica; però també cal tenir en compte que el fet que el diminutiu de *Lloret* (o millor, *Llored*) sigui *Llorell* i no **Lloredell* o **Lloredet* cau fora del sistema català de formar diminutius. En general, les parelles *Lloret* / *Llorell* han de considerar-se com a formades dins el període llatí. Ara, teòricament, en qualsevol moment de la seva evolució fonètica, mentre els dos sufixos tinguessin capacitat de formar col·lectius vegetals de significat lleugerament diferent, era possible la formació de parelles com *Lloret* / *Llorell*.

Això no vol dir que, fins i tot dins el període català, el sufix -ell (< -ETULUM) no servís per formar col·lectius vegetals més o menys petits com una formació autònoma i independitzada d'-ETUM. Hom pot postular l'existència de dos sufixos per indicar col·lectius: -et (antic -ed) i -ell (< -ETULUM), sentit aquest darrer com a independent del primer.

Pel que fa a topònims com *Ullastrell* que no tenen, que sapiguem, a la vora cap topònim amb -ETUM, cap *Ullastret*, ens hem de preguntar si cal partir d'-ETULUM o més aviat d'-ELLUS. És possible que un roure petit hagi donat nom a la casa anomenada *Rourell* però ja sembla

més estrany que un ullastre o llentiscle petit proporcioni un topònim. Creiem que en principi tots els topònims en *-ell* descansen en col·lectius (tant *Ullastrell* com *Llentisclell* o *Rourell*).

La teoria de Coromines, tal com l'hem interpretada, no ofereix, doncs, dificultats insalvables. No és que sigui fàcil d'acceptar però l'única solució alternativa seria considerar que en general els sufixos que indiquen pertinença i els diminutius són fàcilment intercanviables o, el que és gairebé el mateix, pensar en la polisèmia o imprecisió semàntica de molts sufixos. D'aquesta manera el diminutiu *-ELLUM* hauria servit també per a indicar col·lectius petits; però precisament si hi ha un sufix que hagi tingut en el domini del català un significat estable durant segles és el diminutiu *-ell* procedent del també diminutiu llatí *-ELLUM*. L'existència de topònims del tipus *Castanyedell* (clarament diminutiu de *CASTANETUM* o millor de *Castanyet*) no diu res en contra de la teoria de Coromines. Són topònims de formació més tardana.

* * *

Pel que fa a la situació geogràfica d'aquests topònims vegetals formats amb el sufix *-ell*, cal advertir que la relació més clara que és possible d'establir entre un topònim en *-et* i un derivat diminutiu d'aquest topònim en *-ell*, és el cas de *Lloret* / *Llorell*, tots dos en la comarca de la Selva i molt pròxims en l'espai. La parella *Espinalbet* / *Espinabell* presenta els components molt més allunyats físicament; en la resta de casos no sembla haver-hi una relació evident, en l'aspecte purament geogràfic o espacial, entre els topònims. Això no obstant, s'ha d'observar que la relació pot existir en l'aspecte històric i que és possible que algun topònim desaparegut, o que no haguem sabut trobar, hagués estat la "parella" d'alguns dels topònims documentats. La distància geogràfica no és tampoc una raó que obligui a descartar una relació entre dos topònims etimològicament emparentats: el topònim diminutiu pot haver estat imposat a un nucli de població per repobladors procedents d'una mateixa població: aquest deu ser el cas de la parella *Girona* / *Gironella*, i, almenys teòricament, aquesta pot ser la relació entre *Ullastret* i *Ullastrell*. Altrament, com ja hem indicat, la possibilitat de creació lliure d'aquest tipus de topònims en *-ell*, és a dir, no condicionada a l'existència d'un topònim en *-et*, ha d'ésser considerada bàsica.

Encara aquí cal fer una referència a un cas que, malgrat tenir-hi una certa relació, cal separar dels fitònims simples amb el sufix *-ell*. Es tracta d'una certa quantitat de topònims formats efectivament amb el sufix col·lectiu *-ETUM* o amb un altre sufix col·lectiu i el sufix diminutiu *-ELLUM* en una època relativament recent, de manera que la seva constitució originària s'aprecia perfectament en la seva forma actual. De topònims com *Castanyedell*, *Vernedell*, *Cornudella*, etc. en parlarem en un altre lloc. També de topònims com *Cercèdol* que presenten un sufix *-ETUM* al qual se suma en època relativament recent un sufix diminutiu *-ULUS* (vegeu per a tots ells el capítol IX.1.1.).

2. TOPÒNIMS PARAL·LELS EN ALTRES ZONES DE LA ROMÀNIA

Fora de l'àmbit català, en altres zones lingüístiques romàniques, es troben també formacions que poden correspondre al que seria la terminació en *-ell* del català. Creiem que pot ser especialment útil en aquest cas de veure el que s'ha dit d'aquestes formacions, cosa que ens pot permetre d'establir un mínim de comparacions amb altres zones de la Romània i particularment les zones més properes a la catalana.

Pel que fa a la Gal·lo-romània, Hallig en els preliminars del seu estudi indica que entre els seus materials apareixen diversos sufixos diminutius (entre ells *-ELLU*) i explica que en la llengua medieval sovint els sufixos diminutius s'usen sense idea de diminutiu sinó només per donar més cos fonètic a certs mots i afegeix que, d'altra banda, molts topònims amb sufixos diminutius corresponen a la creació d'un nou topònim sobre un topònim ja existent i per tant no són exactament diminutius d'un fitònim sinó d'un topònim. La seva idea és, per tant, que el sufix diminutiu *-ELLU* apareix en la toponímia de la zona que estudia, però no associa el que poden ser reflexos romànics d'aquest sufix amb una funció col·lectiva. Dels exemples recollits per Hallig (1970) només n'hi ha un que respongui més o menys a la forma que comentem pel català: *Le Fraissinel*; Hallig el cataloga només com a *FRAXINUS* + *ELLU* sense donar cap més explicació encara que aquest cas no sembla que correspongui exactament a les apreciacions teòriques que es feien a l'inici de l'article. En altres casos on aquest treball recull la presència del sufix *-ELLU* es tracta de topònims creats amb una doble sufixació *-ETUM* + *-ELLUM* en època relativament tardana; són, per tant, compostos on es poden apreciar perfectament els dos sufixos.

Piel, en els seus articles sobre fitotoponímia hispànica (PIEL-1968 a i b), remarca també en alguns casos la presència del sufix *-elo* (o *-el* amb tractament mossàrab) a la zona gallego-portuguesa; no és que en aquests articles hi hagi una reflexió aprofundida sobre la funció d'aquest sufix però, en comentar la seva associació en alguns topònims amb el radical LAURETUM, hi trobem una observació feta en un to casual que indica la constatació del fet que *-ELLU* és més aviat locatiu que no pas diminutiu: "LAURETUM findet sich in alter Verknüpfung mit dem wohl mehr lokativ als deminutiv gemeinten Suffix *-elo* / *-ela*" (PIEL-1968a, pàg. 343). De totes maneres, aquesta observació està feta sobre un topònim que ja presenta un sufix col·lectiu, en aquest cas *-ETUM*. En els articles de Piel, i també en altres llocs, es troben però també topònims on el sufix s'uneix a formes simples de fitònims; l'explicació que s'hi dona és, en general, la del sufix diminutiu *-ELLU*. Així, especialment en l'article de Piel on es parla de la modificació d'*-ETUM* - *ETA* en *-endo* en portuguès (PIEL-1962), es troben, mencionats de manera incidental, topònims formats amb un sufix que s'interpreta com a *-ELLU*: *Freixiel*; *Pinhel* "com forma "moçàrabe" de *-ELLU*", ast. *Piniello*, *-iella*, *Pinilla*; *Espiniella*, *Espinilla -illo*. També en la monografia de Piel sobre la fitotoponímia espanyola i portuguesa es troben altres exemples "Aus vorarabischer Zeit stammt *Ervidel*, Name eines grösseren Ortes in der Prov. Beja, mit mozarab. *-el* < *-elo*, wie in *Aljustrel* Bej. < OLEASTR-ELLU und *Lourel* Lis. zu LAURUS" (PIEL-1968a, pàg. 335). En aquest lloc Piel cita Menéndez Pidal (1950, pàg. 180) en el lloc on parla de la pèrdua de la *-o* final en topònims mossàrabs i on també es mencionen altres topònims paral·lels als mencionats per Piel. Així Menéndez Pidal cita *Fuentepiñel* (Segovia), que fa derivar de PINELLU, o *Valdunciel* (Salamanca) explicat com a diminutiu de JUNCUS.

Així veiem que, en general, el que podrien ser topònims paral·lels als fitotopònims en *-ell -ella* en català s'han explicat mitjançant el sufix *-ELLU* amb tractaments diversos. D'altra banda, no tenim constància que existeixin en territori castellà fitotopònims que presentin un sufix **-ejo* que seria el reflex esperable del sufix *-ETULUM* proposat per Coromines.

3. LA DOCUMENTACIÓ ANTIGA

D'alguns d'aquests topònims en tenim documentació antiga. Abans de fer-ne un comentari particularitzat cal observar alguns fets generals. Evidentment, les formes gràfiques que presenten aquests documents corresponen a la que seria la forma evolucionada del sufix, sense cap rastre que pugui confirmar la forma etimològica proposada per Coromines. Això testimonia l'antiguitat de l'evolució fonètica, d'una banda, i, de l'altra, la manca de consciència etimològica dels escriptors sobre aquest possible origen del sufix que es grafia igual com si fos un diminutiu; així les grafies corresponents són *-el*, *-ell* (o les simplement llatinitzades, *-ello* o *-elo*). Cal també assenyalar que alguns d'aquests topònims es tracten efectivament com a tals, però d'altres s'acompanyen de l'article o de certes locucions (vegeu supra en el capítol I, apartat 5.3) que indiquen una certa consciència del seu ús originari com a noms apel·latius.

Hem agrupat els topònims en *-ell* en dos apartats perquè ens ha semblat que els topònims derivats de nom de plantes no arbòries presentaven un problema diferent dels derivats de noms d'arbre, perquè el significat col·lectiu és més patent en els primers que en els darrers ja que, com anirem explicant, quan es tracta de derivats de noms d'arbre no es pot descartar que el topònim descansi en un veritable diminutiu, especialment quan es presenta en plural.

3.1. Col·lectius en *-ell* de plantes no arbòries

CANYELLES - CANELLES

Canyelles / *Canelles* són topònims freqüents en el domini català: el poble del municipi de Fígols d'Organyà, *Canelles de Segre* (Alt Urgell), és mencionat en l'anomenada acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell, que cal datar vers 860, escrit *kannellas*; en un precepte de 878 (DipCarol I, p. 35,16) es fa menció de *Canelles*, poble del municipi de Navata (Alt Empordà); un *collum de Canellas* apareix com a límit de Cotlliure-Banyuls en un precepte de 981 (DipCarol II, p. 394,17). Més cap al sud, entre Vilajuïga i Llança, hi ha un *coll de Canyelles*. A llevant de Lloret hi ha la *platja de Canyelles*.

Des de 991, apareix documentat el lloc *Canyelles* que actualment és un barri de Barcelona (al costat d'Horta):

991 Sant Pere de les Puelles, declaració testimonial sobre escriptures perdudes (ed. Mas, Notes històriques XIII, ap. 23, pàg. 262): terras et vineas qui sunt in locum Cannellas et uilla uocitata Columbario et Villa Picina. *Ibid.* pàg. 264: Affrontat de circi in montem Chatanum, de aquilonis in Bisocio, de meridie in Fenestrellas, de occiduo in monte de Cannellas

Un topònim amb la mateixa forma apareix acompanyat de l'article en un document relatiu a Caldes de Montbui:

1065 (perg. orig.) ed. Moreu-Rey, Caldes, ap. 8: estrada que pergit de Sancti Minati ad ipso Kastro sive ad Sancti Fructuosi et vadit ad ipsas Kannellas

Volem fer també especial menció d'un document de Sant Cugat perquè el topònim és presentat com a nom alternatiu al de *Lacuna Alba*; es tracta, doncs, de colònies de cànyes a les vores d'una llacuna. Continua el topònim el municipi del Garraf, *Canyelles*, segurament a través del *Castell de Canyelles*:

1002 CSCugat II 364, p. 11: alaudem meum proprium quod ego abeo ... in termino de castrum Olerdola, in locum que dicunt Laccuna Alba uel Canellas

No hi ha res que s'oposi a considerar que el nom del lloc *Canyelles* / *Canelles* tenia en el seu origen valor col·lectiu: hauria significat 'lloc on hi ha petits canyars' més aviat que 'lloc on hi ha cànyes petites'. No sembla obstacle a aquesta interpretació el fet que el nom aparegui solament en plural, perquè difícilment un solitari canyar petit pot haver donat un topònim.

CORNELLES

En l'acta de consagració de l'església de Tost (avui despoblat del municipi del Pla de Sant Tirs, Alt Urgell) es fa constar la donació d'unes vinyes *ad ipsas Cornellas*:

1040 (orig.) Baraut, ActC Urgell 49, pàg. 124. Acta de Consagració de Sant Martí de Tost: Et ego Arnal presbiter dono .i. pecia de vinea qui est ad ipsas Cornellas, afrontat de .i. parte in via, de alia in torrent

La reconstrucció del significat d'aquest topònim presenta certa complexitat; cal tenir en compte que el nom llatí de l'arbust CORNUS no sembla haver tingut representants en català —ni en occità ni en castellà— sinó és a través de derivats, probablement per tal d'evitar l'homonímia amb CORNU 'corn'; en català el nom de l'arbust és *corner*

/ *cornera* (el fruit és *curna* i altres formes procedents de CORNEA); podia, però, haver existit també un derivat en -ICULA per a designar l'arbust, paral·lel al castellà *cornejo*, però femení —en francès els diminutius designen el fruit—. En aquest cas el topònim documentat en l'acta de 1040 significaria 'lloc on hi ha corners' (no precisament 'corners petits') i no 'lloc on hi ha petites agrupacions de corners', que altrament és el significat —en singular, però— que presenta el topònim *Cornudella*, diminutiu de *cornet*, procedent del col·lectiu llatí CORNETUM. Segons tot això la idea col·lectiva que pugui haver tingut el topònim, o potser més aviat pretopònim, *ipsas Cornellas* del document del 1040 procediria del plural i no del sufix.

ESPIGOLELL

El topònim *Espigolell* apareix mencionat en un document de la Seu d'Urgell de finals del segle XI com una afrontació al sud del terme de Claravalls (actualment incorporat al municipi de Tàrraga, Urgell):

1090 Baraut, DocUrgell 1073 (Urgellia 7, pàg. 189): in comitatum Urgelli, in finibus Marchiarum, in locum vocitatum Clarasvalles vel in suis terminis, prenotatum locum quadre Sancti Ermengaudi. ... Et habet affrontaciones ... de meridie in termino de Espigolell

El topònim no apareix mencionat ni en el DCVB ni en el DECat. Ara bé, segons la GEC, el topònim *Espigolell* o *Espigolet* correspon a un "antic lloc de la quadra d'Espígol, a l'actual municipi de Tornabous". Aquí cal comentar dues coses, la primera és que ben a prop del topònim que comentem es troba el topònim *Espígol*, al nord de Tornabous; la segona és la indicació que es dóna en la GEC sobre la doble forma d'aquest topònim que apareixeria també amb un altre sufix *-et*, no sabem si col·lectiu o diminutiu. També s'ha d'observar, d'altra banda, la situació d'aquest topònim, corresponent a una zona on, tal com indica Moreu-Rey, apareixerien sovint fitotopònims creats artificialment en època de reconquesta. Llavors potser caldria pensar més aviat en un topònim diminutiu, creat sobre el topònim veí; això també explicaria la dualitat en la forma del topònim recollida en la GEC —dualitat que ho hem trobat recollida en cap altre lloc—; que aquest topònim veí, *Espígol*, sigui una creació no espontània es també una possibilitat a tenir en compte però que ara cau fora del nostre centre d'interès.

GAVARRELLA

Un derivat en *-ella* del mot d'origen pre-romà *gavarra*, el femení *gavarnella*,³ apareix en dos documents d'Urgell que es refereixen a un mateix indret a la vila d'Alàs (Alt Urgell); el fet que en aquests dos documents aparegui com a nom apel·latiu i que presenti ensems valor col·lectiu d'una manera molt clara, és del tot excepcional:

1046 (orig.) Baraut, DocUrgell 592 (Urgellia 5, pàg. 122): Et est in comitatum Horgello in apendicio de Sancti Stephani qui est situs in villa Elase ... et ipsa petia de terra de Margexano, de ipsa gavarnela amonte, cum ipsa vinea qui ibi est

1051 (orig.) Baraut, DocUrgell 641 (Urgellia 6, pàg. 24): in comitatum Horgello in apendicio de Sancti Stephani qui est situs in villa Elasse, in locum que dicitur in Margexano ... ipso quadro de vinea qui est ad ipsa comela vel in ipsa gavarnela quod dedimus tibi

Amb raó l'editor d'aquests documents no grafia amb majúscula el mot *gavarnela* / *gavarnela*, perquè, si bé és evident que en els dos documents es fa referència a un sol lloc, el seu ús com a nom comú és clar d'acord amb els contextos en què apareix, particularment en el document de 1051.

L'establiment del significat d'aquest mot ofereix certes dificultats: el primitiu *gavarra* és gairebé un hàpax que apareix en els evangelis de Palau (s. XIV-XV) traduint el llatí *RUBUS* 'esbarzer' (DECat s.v. *gavarra*); el mot actualment en ús és el derivat *gavarrera* (*gavarnera*) que presenta el significat principal de 'roser silvestre' (DCVB);⁴ el significat del mot *gavarnella* en els dos documents citats ha de ser 'indret on hi ha una petita agrupació de gavarreres' (no 'indret on hi ha una gavarrera petita').

També tenim *Gavarrella* com a topònim o, potser millor, com a pretopònim; apareix, introduït per l'article, en un document de d'Urgell, en la descripció d'unes terres situades en el terme de Toló (Pallars Jussà):

1089 (orig.) Baraut, DocUrgell 1053 (Urgellia 7, pàg. 173): Et ipsas terras cum arbores fructuosas vel infructuosas quem habeo in terminio de Tolo affrontant a parte orientis in terminio de castris Beneventi, de

3. Pel que fa a la forma d'aquest nom, vegeu el comentari que fem en el capítol III.4., en comentar el topònim *Gavarret*, sobre l'alternança *-rr-* / *-rn-* en els topònims derivats d'aquesta base.

4. El mot *gavarrera* (com *falguera*) devia tenir originàriament valor col·lectiu (vegeu V.3.).

meridie ad ipsa Gavarrella, ab occiduo in terminio de Casto, a parte vero circi vel aquilonis in terminio de castrum Conches

Com a cognoms catalans han perdurat *Gavarrella* i *Gavarrell*, cosa que suposa l'existència de cases així anomenades.

Resta encara una darrera qüestió: si el significat col·lectiu d'aquests topònims procedeix del sufix o si el valor col·lectiu ja el tenia el primitiu *gavarra*. Hi ha indicis que *gavarra* podia haver estat usat amb valor col·lectiu: així en el passatge que reproduïm a continuació d'un document del final del segle X que fa referència a Olèrdola, el mot *gavarra* és susceptible de ser interpretat com un col·lectiu apel·latiu:

991 (Olèrdola) LAntiq. IV 277, f. 10: a parte vero meridies inquoat per ipsa mare ... et per ipso caprafico et graditur per ipsa gavarra et usque in spelunca qui dicitur Derrii

Un altre indici el constitueix el fet que *gavarra* aparegui no rarament en la toponímia:

1117 CSCugat III 837, p. 37: in Vallense, in parrochia s. Stefani de Granoyers ... pecia terre qui est ad ipsa Gavarra

En els Usatges de Barcelona es menciona el *colum de ipsa Gavarra*:

Us. 61 [58]: omnes homines ... habeant sinceram treguam ... a Monte Cati usque ad Castrum Felix, et a collo de Finestrellis usque ad collum de ipsa Gavarra

Gavarra, sense article, és el nom d'un antic municipi incorporat ara al del Coll de Nargó (Alt Urgell).

GINEBRELL

Ginebrell és el nom amb què tres documents del segle X designen un lloc que ells mateixos situen dins el terme d'Estoer de Conflent (Baraut el situa en el terme municipal d'Espirà del Conflent, municipi pròxim a Estoer).

Observem que, en els dos primers textos que reproduïm, el topònim és introduït per l'article i en el tercer ho és pel gir *in loco ubi dicitur*; les dues coses semblen indicar la persistència de la consciència del seu origen com a apel·latiu:

979 (orig.) Baraut, DocUrgell 182 (Urgellia 2, pàg. 127): in suburbio Elenense in valde Confluente infra fines de villa Astovere, in loco que vocant Maliolas ad ipso Genebrello

980 (orig.) Baraut, DocUrgell 185 (Urgellia 2, pàg. 128): et ipsa vinea in suburbio Ellenense, in valle Confluente, infra fines de villa Astovere, in loco que vocant Maliolas. Et afrontat ... de IIII ad ipso Genebrello

984 (orig.) Baraut, DocUrgell 199 (Urgellia 3, pàg. 33): in suburbio Elenense, in valle Confluente in apendicio de Astovere ... Et est ipsa .I. pecia de vinea in locum ubi dicitur Ginebrello

Essent el ginebre un simple arbust no sembla que el diminutiu pugui haver originat un topònim; el significat originari ha de ser 'lloc on hi ha un petit ginebrar', més aviat que 'lloc on hi ha un ginebre petit'.

Coromines (BSO 12, pàg. 20) explica el topònim homònim *Ginebrell*, a la vall de Boí, com a procedent de *JUNIPERETULUM i remarca l'abundor de ginebres encara ara en aquest lloc.

LLENTISCLELL

La curta història del topònim *Puig de Llentisclell* ha estat explicada per A. Soberanas (1980); en donem un resum a continuació. La primera menció del topònim apareix en la donació, que el comte Ramon Berenguer I féu a Bernat Amat de Claramunt, del lloc anomenat Puig d'Ullastrell (entre Altafulla i Tamarit, segons Font Rius, CPoblación I, p. 683, amb gran extensió de terreny):

1060 ACA Ramon Berenguer I, nº 244: placuit animis meis, ut scripturam donacionis fecissemus vobis de puio vocitato Ullastrello ... Est autem predictum podium cum omnia sua aprisione in maritimus partibus civitatis Terrachone, super castrum Tamarit ... Et afrontat ... de occidente, in podio que vocant Lentisclel sive Monterols

El topònim torna a aparèixer com a un límit del lloc de Mangons, cedit per Ponç de Timor:

1149 CPoblación I 70, pàg. 114: dono .. locum qui dicitur Mangons ... afrontat a parte orientis in rivo Franculini ... ab ocase in villa Constantina; a parte circii in serra subtus Lintisdell (*per* Lintisclel) et pervenit usque ad Franculinum

Molt poc després, el 1177, l'arquebisbe Berenguer de Vilademuls ordenà el trasllat de la vila i el castell de Constantí al puig de Llentisclell. Així, amb el trasllat de la vila i del topònim corresponent, es perdé el topònim original del lloc. L'última menció de Llentisclell és de 1194, quan ja el puig de Llentisclell era la vila de Constantí.

En el mateix article, Soberanas comenta l'existència d'un altre topònim paral·lel: el tossal i la partida d'*els Estinglells* en el terme de Verdú. Aquest topònim es documenta des del segle XIII com a *Lentisclell*. L'evolució fonètica fins a la forma actual l'explica Soberanas (loc. cit. pàg. 175) per una despalatalització de la *Ll*- causada per un procés de dissimilació i una metàtesi que fa que el nom esdevingui **Lestinclell*. A partir d'aquí, s'interpreta la *L*- com a article i es produeix una pluralització. Una evolució paral·lela es troba en el topònim, en -ARE, *els Estinglars*, nom d'una partida a les Garrigues, recollit també per Soberanas.

ROMENELL

El topònim *Romenell*, que correspon avui dia al d'un puig pròxim al Coll d'Espill, a la frontera de l'Empordà amb el Rosselló, apareix en un document del segle X que també menciona Cotlliure i Banyuls:

981 DipCarol II, pàg. 394: in pago Rosolionensi ... in locum qui dicuntur Caucoliberi vel Balneolis cum terminis et finibus eorum ... usque ad culmen de Romenel

Pel que fa a la base etimològica d'aquest topònim, es pot tractar d'una formació paral·lela a *Romanet*, *Romaneda* (vegeu l'apartat que hi dediquem en el capítol III.4.).

SISQUELLA

Hi ha dos nuclis de població que porten el nom de *la Sisquella*, l'un al municipi de Sant Pere dels Arquells, a la Segarra, i l'altre, pràcticament reduït al nom d'una masia, a Juncosa, a les Garrigues. És també el nom de la vall on es trobava aquest darrer. Dos documents del final del segle XII hi fan referència.

1192 CPoblación 192, pàg. 267: in termino de Castro Asinarum (= Castellans) in loco vocitato Riwo Sicco. Afrontat ab una parte in pelago de Sisquela

1197 CPoblación 206, pàg. 283: unam pariliatam terre ad Riuvum de Sico, in valle de la Sisquela

La sisca és una gramínia que es fa en terrenys humits i és de canyes primes i flonges. El nom de *la Sisquella* devia fer referència en un primer estadi a una colònia de sisques a la vora d'un pèlec o llacuna. Dels dos passatges mencionats, particularment del document

de 1192, sembla deduir-se que, com a topònim, originàriament, era el nom de la llacuna i de la vall més aviat que el nom d'un nucli de població. Cal també observar que en el document de 1197 el topònim porta article, cosa que és, si més no, un indicatiu que el nom havia estat sentit com a apel·latiu. El significat col·lectiu de la sisquella que va donar origen al topònim és especialment clar, perquè, com ja hem observat, no és versemblant que un exemplar especialment petit d'una planta per ella mateixa del tot insignificant, però que forma colònies, doni nom a un lloc; ha de fer referència, doncs, a una colònia de sisques, relativament petita, si era comparada amb altres de gran extensió. Descansen també sobre col·lectius de sisca el topònim *Siscar* (hi ha un lloc amb aquest nom pertanyent al municipi de Calladrons (Baixa Ribagorça) i un altre a Montblanc) i *Sisquer* (Alt Urgell i Solsonès). *Siscar*, escrit sovint *Ciscar*, és un cognom especialment freqüent al País Valencià, però no rar al Principat.

3.2. Col·lectius en -ell formats a partir de noms d'arbres

ALBARELL - ALBARELLS

Albarells és actualment el nom d'un poble del terme municipal d'Argençola (Anoia). Procedeix del llatí *ALBARUS* 'àlber'. En un document del 1012 el lloc és designat en singular (escrit *Albarell*):

1012 CSCugat II 442 pàg.88: afrontat predicto castro (que dicunt Clariana) ... et pervadit usque ad terminos de Argenciola ... coniungit cum termino de Iorba in serra de Albarell

Però dins el decenni següent el lloc apareix designat amb un plural (*Albarels*):

1023 CSCugat II 486, pàg. 135: in comitatu Menresa, castrum Cleriana ... et ascendit per ipsa serra et tendit ad ipso pugol que dicunt Guardiola de Albarels; de parte vero circi in iam dicto pugol de Albarels

És difícil de dir si el plural és secundari o si el singular del document de 1012 es deu a un error de còpia —o lapsus de l'escriptor—. En el primer cas podríem conjecturar que altres formes en plural pertanyents a topònims en -ell són degudes al fet que era evident que no es tractava d'un sol arbre petit; el plural feia patent el col·lectiu.

El plural apareix designant un altre lloc, a Eramprunyà, en la menció més antiga que podem aportar:

977 CSCugat I 121, pàg. 97: terra que est ad ipsos Albarellas ... in terminio de castrum Rodanas, que vocant Eraproniano.

Ací cal observar que el topònim porta article.

Pels altres problemes relacionats amb aquest topònim vegeu el comentari que fem a propòsit del topònim *olzinella/olzinelles*.

LLORELL

A més del topònim a la Selva que hem mencionat anteriorment, *Llorell* és el nom d'una "villa" que apareix en un document del Cartulari de Sant Cugat del segle XI com a límit del castell d'Albinyana (Baix Penedès):

1088 CSCugat II 730, pàg. 392: castrum quem vocant Albiniana ... qui est destructum et solidum et eremum sine habitatore et adsque labore et propter metu ismahelitis inhabitabile ... in chomitatu Barchinona, extremum marchie ... vadit ... usque in villa que dicunt Lentisclosa ... usque in villa que vocant Lorel

Ja hem fet una àmplia referència a aquest topònim i a la relació que és possible d'establir amb el topònim *Lloret*. Aquesta relació, juntament amb el fet que no és gaire probable que un lloret petit i solitari doni nom a un lloc, fa que sigui en aquest cas especialment acceptable la teoria que cal partir d'un significat col·lectiu. També hem vist que això no vol dir necessàriament que en la platja anomenada *Llorell*, pròxima a *Lloret de Mar*, hi hagués hagut mai una petita col·lectivitat de llores, sinó que el lloc presentava unes característiques semblants al de *Lloret*, però era més petit o menys important o d'alguna manera hi estava vinculat. En canvi el *Llorell* del Baix Penedès és, segons sembla, independent d'un topònim col·lectiu no diminutiu.

OLZINELLA - OLZINELLES

El topònim en singular (escrit *Alzinela* per *Elz-* o *Olz-* probablement per modernització mecànica en la transcripció) apareix en un document que fa referència al castell de Sacama, a Olesa de Montserrat (Baix Llobregat):

963 Marca 101, col. 883: vadit per ipsam serram de Ragenario et per ipsa Erola sive per ipso pino qui est super vineas de Fruiano ... et inlaterat ad ipso pino qui vocatur ad ipsa Alzinela

Aquí *Alzinella* és el nom amb què es coneix el lloc on hi ha una roca gran i alta (vegeu el comentari que hem fet a propòsit del mot *pi* com a fitotopònim aparent en el capítol I, punt 4.2). Introduït per la preposició *ad*, es tracta segurament d'un pretopònim o millor d'un topònim circumstancial i tant pot referir-se a una alzina petita com un grup d'alzines, però com és ben sabut les alzines sovint formen grup, a vegades d'una manera ben harmoniosa i vistent.

El plural *Olzinelles*⁵ és el nom de diversos llocs: és el nom d'un poble al Montnegre (municipi de Sant Celoni, Vallès Oriental) ben documentat des del segle X:

978 ACondal 182, pàg. 359: in comitatu Barchinonensis vel in suis terminis in multis locis ... sive in villa de Boschos uel in Elzcinelles sive in Montesén (=Montseny)

998 CSCugat I 331, pàg. 280: iusta alaudem s. Cucufati ... quem dicunt Valle Gregoria ... ; affrontat ... de parte orientis in terminio de villa qui dicunt Elzinelles ... et inde pergit per termine de fisco que dicunt Monte Nigro

Altres documents de Sant Cugat fan referència al mateix lloc: en el document 337, de l'any 998, el nom és escrit *Olcinelles*.

Amb el mateix nom és designat un llogaret del municipi de Sant Fruitós de Bages, mencionat en un document del segle XI:

1022 Marca ap. 193, col. 1032 (determinació del termes de l'església de Santa Maria de Manresa): et descendit ad ipsam Cot et vadit per Ulzinellas usque in alveum Lupricati

Un document de Terrassa fa referència a un altre lloc:

1024 AHTerrassa I, 22 (transcripció inèdita de P. Puig i Ustrell): et est hec omnia ... in termine Terracia, in locum que vocant Elzinelles

Balari (1899, pàg. 212) fa menció encara d'un altre lloc anomenat *Olzenelles*, situat a la parròquia de Sant Julià de Palou, que apareix en el LAntiq. III 28, f. 12v. El poble de Palou, amb l'església parroquial de Sant Julià, és actualment un barri de Granollers (Vallès Oriental).

Que el significat originari del topònim *Olzinelles* sigui el plural d'un col·lectiu, és a dir, 'lloc on hi ha dos o més grups petits d'alzines', no és manifest, especialment si tenim en compte que el Montnegre

5. Per l'evolució de la vocal inicial d'aquest mot vegeu el comentari que en fem al capítol III.4., en comentar el topònim *Olzet*.

és tot ell un gran alzarar. Sembla més versemblant partir del signicat d'els alzarars', sense idea de diminutiu, o bé partir del signicat d'alzines novelles', sense altra idea de col·lectivitat que la que evoca el plural; i això és gairebé sempre així quan aquestes formacions, en plural, fan referència a espècies arbòries, però res no es pot afirmar amb seguretat.

OLIVELLA

En una venda del segle XI d'una terra i d'unes cases en el terme de Caldes de Montbui es fa menció d'un lloc anomenat *Olivella*:

1052 ACA Ramon Berenguer I, núm 128 (ed. E. Moreu-Rey-1962, ap. 7): vindo tibi terra et casas ... et vinea et arboribus qui infra sunt ... in comitatum Barchinonense, in Vallense, infra termine de Calidas, ad ipsa Estepera, in locum que dicunt Paladello in Ollivella

Olivella és també el nom d'un poble del Garraf; el lloc, situat on la vall del mateix nom s'eixampla, és apropiat per al cultiu d'oliveres; cal, però, tenir en compte que *olivella* és també el nom d'una planta (DCVB s.v.). El castell que domina el lloc és mencionat a principis del segle XI en una donació feta a Sant Cugat:

1003 CSCugat II 364, p. 11: alaudem meum proprium quod ego abeo ... in termino de castrum Olerdola ...; affrontat ... de parte orientis in terminos de castrum Olivella

OMELL - OLMELLS

En un diploma del segle X, que sembla original, apareix el mot *Ulmello* com a topònim o pretopònim; és una donació feta al monestir de Sant Joan de les Abadesses d'unes propietats situades *in comitatu Bisuldunense, in valle Miliarias*:

976 ACondal 180, pàg. 356: et ipso campo de ipso ulmello afrontat a oriente in terra de iam supradicto Tassione

En l'edició el nom es transcriu en minúscula com si fos un nom apel·latiu, cosa que no sembla desercertada. Tractant-se d'un nom d'arbre, tant versemblant és que faci referència a un om novell com a un grup d'oms no extens.

Més clarament topònim és l'*Olmel* que apareix en un document editat per C. Baraut, que conjecturalment el situa a Guardiola de Segre (la Noguera):

1032 (orig.) Baraut, DocUrgell 456 (Urgellia 4, pàg. 158): ad ipsa ecclesia que dicunt de Guansero ... et vadit usque in ipsa Guardia de ipso Olmel, ... de parte vero circi in ipsa guardia de Ledoncelo. Et pervenit ad ipso torrente de ipsa Cercosela

El plural *Omells* apareix com a designació d'un lloc a Terrassa:

1015 AHTerrassa perg. I, 17 (transcripció de P. Puig i Ustrell): Et est in comitatum Barquinona, infra termine Terracia, in locum vocitatum Olmellos

1032 AHTerrassa perg. I, 28 (transcripció de P. Puig i Ustrell): Et est hec omnia in chomitato Barchinona, in terminio Terracia, in locum vocitatum Olmels. Et afrontad ... de occiduo in rio qui pergit per fonte de Olmels

Existeixen encara altres llocs designats amb el plural *Omells*. Turull (1991, pàg. 297-300) explica que els actuals topònims *els Omellons* (les Garrigues) i *els Omells de Na Gaia* (Urgell) originàriament eren homònims: els dos apareixen com a *Omells* fins ben tard (fins al segle XIV). Ara bé, el fet que dos llocs homònims es trobin a ben pocs quilòmetres de distància fa que s'hagin de diferenciar; això és el que ha provocat que el primer prengui un sufix diminutiu (-ó) i el segon un complement de pertinença, *de na Gaia*, motivat per raons històriques (hi hagué una propietària del lloc amb aquest nom, vegeu el comentari que en fa Turull, loc. cit. pàg. 300). Els documents següents fan referència, segons sembla, als *Omells de Na Gaia*:

1152 CPoblación 90, pàg. 143: confirmo ... totam illam meam terram de Avinaixa (= Vinaixa) ... Et terram istam habet afrontaciones ... , de parte meridie ... vadit usque Pelec Pudet de super Olmells

1186 CPoblet 151, dono ... totum decimum mee dominicature plane quam habeo ad Ulmells

1204 CPoblet 24, pàg. 9: dono eidem monasterio villam meam de Avinaixa (= Vinaixa) cum Homels

El comentari que hem fet a propòsit del topònim *Olzinella* / *Olzinelles* serveix també per *Omells* i els altres derivats de noms d'arbre mitjançant el sufix -ELLUM que es presenten en plural. Probablement és el plural, i no altra cosa, allò que proporciona a aquests topònims valor col·lectiu. Efectivament, una forma de plural referida a un nom d'arbre amb un sufix diminutiu pot designar fàcilment una plantada o un bosc d'arbres joves o petits. Coromines (DECat, s.v. om) no menciona cap d'aquests topònims.

PINELL - PINELLS

Introduït per l'article, apareix el singular *Pinell* en un document del segle XI, nom d'un honor en el terme de Caldes de Montbui:

1057 doc. citat a Moreu-Rey-1962, pàg. 165: supra monte magore, ad ipso Pinello

Sense article, *Pinell* apareix repetidament en diversos documents d'Urgell (*castrum Pinel*, *puio de Pinel*, *terminis de Pinel*, *in Pinel*); la identificació d'aquest topònim amb *Pinell de Solsonès* (al Solsonès, al limit amb l'Alt Urgell) no és segura, com no és segur que les mencions que hem reunit facin referència a un sol i mateix lloc:

1025 Baraut, DocUrgell 396 (Urgellia 4, pàg. 104): in comitatu Urgellitense, in aiacenciis de castrum Pontis sive infra terminos de castrum Pinel

1046 Baraut, DocUrgell 602 (Urgellia 5, pàg. 129): ipsum castrum de Aguda ... Et abet afrontaciones iam dicto castro ... vadit per ipsum terminum de Ribeles et de la Figera usque ad ipso Morato et descendit ad puio Grosso usque in rivo Merdario, et de meridie in Mascanzano vel in Cione, et de occiduo in ipso puio de Pinel

1057 (orig.) Baraut, DocUrgell 696 (Urgellia 6, pàg. 75): et ipso alaudes qui sunt infra terminis de Pinel terras et vineas ... sic remaneat totum ad Sancti Sepulcri

1065 Baraut, DocUrgell 771 (Urgellia 6, pàg. 139): Et alia conamina quod abebat in Pinel dimisit ad Sancti Salvatoris

1066 (orig.) Baraut, DocUrgell 794 (Urgellia 6, pàg. 159): in comitatu Urgellitense in aiacenciis de kastrum Pontis sive infra terminis de castrum Pinel vel eius aiascenciis

Altres llocs, situats més al sud, porten aquest nom: *Pinell* és el nom d'una antiga quadra de Juneda, a les Garrigues, i a la Terra Alta hi ha el municipi de *Pinell de Brai*.⁶ El femení *Pinella* és el nom d'un llogaret del municipi de Dénia i d'una partida del municipi de Vila-real (Plana Baixa).

El plural *Pinells* és el nom d'un lloc, en el Penedès, al terme d'Olèrdola, que des de 988 és mencionat en diversos documents:

6. Incidentalment cal assenyalar, per bé que sigui una qüestió secundària pel tema que centra el nostre interès, que Hans-Erich Keller identifica el topònim *Pinel* que apareix en diverses cançons de gesta franceses amb l'actual *Pinell de Brai* que, per la seva situació prop de la serra de Pàndols, constitueix un punt estratègicament important (sobre això vegeu KELLER-1979).

988 CSCugat I 223, pàg. 188: alodem nostrum proprium quod habemus in ipsa marchia de Penedes, in terminio de Olerdula, in locum que dicunt Pinellos

1005 Udina, La successió testada 64, pàg. 215: Et item ad Sancti Cucuphati cenobio concessit modiatas quinque de uineas que sunt prope solarío de Richildis, femina, cum ipsa sua medietate de alaude de Pinellos

1017 LAntiq. IV 307, f. 118 (Mas 360): donamus ... alodem nostrum quod abemus in comitatu Barchinonense, in Penitense, in locum que dicunt Pinellos

Potser fa referència a aquest mateix lloc el *Pinellos* que es menciona en el testament de Ramon, levita:

1045 CSCugat II 582, 246 i Baraut, DocUrgell 588 (Urgellia 5, p. 117): et ipsum alaudem quod abeo ad locum que dicunt Pinellos, remaneat ad soror mea ... , post obitum vero eius remaneat ad domum Sancti Cucuphatis

Els problemes que presenta aquest topònim, pel que fa a l'establiment del seu significat originari, són els mateixos que ofereixen els altres que apareixen unes vegades en singular i altres en plural. Els comentaris que n'hem fet es poden també aplicar ací. Però en aquest cas encara hi ha un problema addicional, ja que *Pinell* podia ser interpretat no com a fitotopònim sinó com a derivat del terme orogràfic *pi* (sobre el qual vegeu I.4.2). No sembla probable, però no es pot descartar del tot.

ROURELL

El Rourell (amb article) és el nom d'un municipi de l'Alt Camp, estès a la dreta del Francolí. Sabem que era mencionat l'any 1150 o 1158 però el document s'ha perdut (CPoblación, pàg. 133 i 735). Un altre *Rourell*, a l'Alt Penedès segons sembla, apareix en el testament de Guillem de Gelida:

1197 CSCugat III 1219, pàg. 349: concessit filio suo Guillelmo mansum de Belveder, cum campo de Rourel

Raurell és cognom no rar, més freqüent que *Rauret*; els dos poden procedir de noms de masies, a la vora de les quals hi hauria un grup de roures. Aquest ('grup de roures') podia ser el significat originari del topònim, més aviat que el de 'roure petit'. Precisament *el Raurell* és el nom d'un lloc a la serra de Biure (municipi de Sagàs, Berguedà).

ULLASTRELL

El topònim *Ullastrell* apareix documentat ja des del segle x corresponent a l'actual *Ustrell* o *Ullastrell* al Vallès Occidental:

996 AHTerrassa Perg. I, 10 (transcripció de P. Puig i Ustrell): Et est in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[os]edors vel in locum que dicunt Avelanado. Afrontat de oriente in flumine Riopullo, de meridie in terminio de Uliastrelo, de occiduo in terminio de Vuoltrera, de circi in silva de Galano

Malgrat que aquest document de finals del segle x mostra clarament que la pronúncia del topònim ja devia ser molt acostada a l'actual, trobem més tard altres aparicions del mateix topònim on apareix llatinitzat amb un notable encert etimològic, així:

1013 CSCugat II 456, pàg. 103: qui est hec omnia in comitatu Barchinone infre termines de Terracia, sive de Oleastrello

1040 CSCugat II 549, pàg. 209: in finibus de predicto castro Vid ... in locum quem dicunt Oleastrello

També fa referència al mateix lloc aquest document de Santa Anna:

1067 Alturo, Sta. Anna II 92, pàg. 107: concessit ... omnes suos alaudes de Uiastrrel et de Avelaneto

El lloc anomenat *Puig Ullastrell* o *d'Ullastrell* fou donat per Ramon Berenguer I a Bernat Amat de Claramunt; és la mateixa escriptura de donació que hem mencionat a propòsit del topònim *Llentisclell*:

1060 ACA Ramon Berenguer I, n° 244: placuit animis meis, ut scripturam donacionis fecissemus vobis de puio vocitato Ullastrello ... Est autem predictum podium cum omnia sua aprisione in maritimus partibus civitatis Terrachone, super castrum Tamarit ... Et afrontat ... de occidente, in podio que vocant Lentisclel sive Monterols

Molt probablement fa referència al mateix lloc l'*Ullastrell* que apareix mencionat uns anys abans com un dels termes meridionals del castell d'Albinyana (Baix Penedès):

1046 CSCugat II 586, pàg. 252: in terminio de castrum Albiniana ... a plaga vero meridiana vadit per ipso Ulastrel ... de parte vero circi vadit per ipsos albornars vel per ipsas fexurias que fuerunt fexuriadas

En el tom corresponent a Tarragona de la GCC Emili Morera (pàg. 868) identificava "probablement" aquest Ullastrell com a nom antic de Creixell (Tarragonès). La GEC repeteix aquesta mateixa informació (s.v. Creixell de Mar) sense citar fonts. Font i Rius el situa més versemblantment entre Tamarit i Altafulla.

Teòricament el nom podia fer referència a un ullastre jove, però tenint en compte que l'ullastre no és un arbre especialment esplendorós, i que és possible d'establir una oposició entre *ullastret* i *ullastrell*, i encara que el plural *ullastrells* es troba en la toponímia, potser és preferible partir del significat col·lectiu, de manera que el significat etimològic d'*Ullastrell* fóra el de 'petita comunitat d'ullastres (joves o vells)'. No hi ha arguments apodíctics, però sí indicis.

4. ALTRES TOPÒNIMS EN -ELL

Hi ha encara altres topònims en la geografia catalana amb aquestes formes que no hem pogut documentar des d'antic; ja hem comentat en la part introductòria d'aquest capítol que Coromines esmenta el topònim *Espinabell* (< *Espinalbell*) com a col·lectiu en -ell; també en el DECat (s.v. roldor) Coromines comenta que el nom *Redonella* que correspon a un mas a l'Alt Berguedà es pot explicar com un col·lectiu de roldor amb dissimilació $r-r > r-n$. Hi ha també, en el terme de Fraga (Baix Cinca), un llogaret, actualment despoblat, anomenat *Cardell*; en el DCVB es conjectura que el nom precedeix del cognom llatí CARDELLUS documentat en inscripcions africanes; sembla millor considerar-lo un fitotopònim i partir del llatí CARDUS 'card'. El significat originari del nom *Olivella* (poble del Garraf) pot ser, com hem explicat, 'grup d'oliveres', però cal tenir en compte que *olivella* designa una espècie vegetal diferent que l'olivera. El topònim *la Granadella* (les Garrigues) és potser una rèplica del topònim *la Granada* (Alt Penedès), que potser procedeix de GRANATA (TERRA); l'apel·latiu *granadella* és el nom d'una planta anomenada també *morella*. Sobre l'origen del topònim *Morella*, ciutat dels Ports, és difícil dir-ne res; potser no és un fitotopònim.

5. CONCLUSIONS

Independentment de les consideracions que es puguin fer respecte a la teoria del professor Coromines, segons la qual en la fitotoponímia catalana la sufixació en -ell és en realitat el reflex del sufix compost -ETULUM (col·lectiu + diminutiu), no sembla dubtós que un cert nombre dels fitotopònims que hem examinat presenten el significat col·lectiu, és a dir designaven en el seu origen una col·lectivitat o colònia vegetal

petita; això és especialment manifest quan es tracta de plantes no arbòries, tant si el topònim apareix en singular (*Sisquella*) com si ho fa en plural (*Canyelles*), perquè la petitesa que pugui presentar un exemplar, o un cert nombre d'exemplars, d'aquestes plantes en un lloc no sembla que pugui determinar la formació d'un topònim si no és excepcionalment.

Sembla també que la interpretació com a col·lectius és del tot acceptable i versemblant en les formacions en *-ell* en singular sobre noms d'arbre (*Ullastrell*).

En canvi, quan el topònim apareix en plural, tractant-se d'espècies arbòries, la interpretació pot ser una altra, perquè és clar que la presència en un lloc d'un cert nombre d'arbres joves pot haver determinat la formació de topònims com *Olzinelles*, *Olmells*, *Pinells*, en els quals la idea col·lectiva seria donada pel plural. Tanmateix no es pot descartar que el plural sigui secundari i procedeixi d'un primitiu singular (n'hi ha certs indicis en el cas de formes dobles: *Albarell* i *Albarells*); el plural, un cop perdut el sentit col·lectiu d'*-ell*, s'hauria imposat perquè feia el nom més transparent i més adient a la realitat vegetal del lloc. Tampoc no es pot descartar del tot l'existència de dues o més col·lectivitats petites o plantacions d'arbres en un indret, que determinin la formació d'un col·lectiu plural, però en els col·lectius formats per altres sufixos el plural és del tot excepcional (els plurals *pinedes*, *rovires*, *alzinars* deuen ser raríssims en la toponímia).

Hem vist també que és possible que alguns dels fitotopònims en *-ell* no tinguin relació amb la vegetació del lloc, sinó que siguin rèplica de topònims en *-et*; aquest pot ser el cas del topònim *Llorell* (la Selva), el significat originari del qual és possible que sigui 'el Lloret petit', independentment de la vegetació que el lloc pugui presentar.

Alguns topònims presenten encara problemes d'una altra naturalesa com es el cas d'*Olivella* (Garraf); com a nom apel·latiu, *olivella* designa una espècie diferent de l'olivera, cosa que no deixa de ser un element que, si més no, cal tenir en compte en la interpretació del topònim.

Finalment, hem pogut observar que un nombre relativament gran d'aquests topònims en *-ell* es troben al Baix Penedès, Alt Camp, la Conca de Barberà i les Garrigues, en una ampla franja que va del

nord de la ciutat de Tarragona vers ponent. No és, però, clara la significació que pugui tenir aquest fet.

Com veiem, són molts i de mal resoldre els problemes que plantegen aquests fitotòponims en *-ell*.

V

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ARIUS -ARIA

En català, el desenvolupament semàntic del sufix -ARIUS presenta en els fitònims, i en conseqüència en els fitotopònims, un cert grau de complexitat. Aquesta complexitat té la seva arrel en la diversitat d'accepcions del sufix. Només cal consultar el que en diu Moll en la seva *Gramàtica històrica* (1952, pàgs. 184-185) per a formar-nos una idea del gran nombre de coses que significa aquest sufix. En aquest text s'indiquen com a principals usos: "Per a designar la persona que es dedica professionalment a l'objecte indicat pel primitiu; per a indicar l'estri o el lloc destinat a contenir o a treballar l'objecte significat pel primitiu; *per a designar la planta productora del fruit indicat pel primitiu*; forma noms indicadors de la persona molt afeccionada a la cosa significada pel primitiu; forma gentilicis derivats de topònims; *per a formar substantius indicadors de gran massa, intensitat o multitud de l'objecte indicat pel primitiu: alguer, bromera, cabellera, femer, garbera, ossera, salivera*" (el subratllat és nostre).

Allò que aquí importa majorment és observar que, en els derivats de noms de plantes, el sufix -ARIUS indica dues coses diferents: les dues coses que hem subratllat. El sufix s'utilitza: 1. per a designar la planta productora d'un fruit (o d'una flor, per exemple *roser*); i 2. per a indicar una gran massa o multitud. El significat que hem citat en últim lloc és el que més s'acosta al col·lectiu; dels exemples que cita Moll, *alguer*, definit en el DGLC com a 'clap d'algues', es pot considerar gairebé com un col·lectiu vegetal.

La persistència en una mateixa llengua d'aquests dos significats ha d'ésser, en principi, conflictiva. A més, un cert nombre de plantes, no productores de fruit ni de flors, presenten el sufix -ARIUS. El representant més notable i antic d'aquest grup pot ser *falguera*, format sobre FILIX, que és un mot que no ha deixat rastre en català. Per

això, *falguera*, per bé que ho sigui a nivell diacrònic, no es percep sincrònicament com a compost. Com veurem, el cas de *falguera* no és l'únic.

Després hi ha encara el fet que aquest sufix, en els fitònims i fitotopònims, presenta formes masculines i femenines; això s'explica perquè -ARIUS és en llatí originàriament un sufix adjectival, que s'adapta a substantius masculins (LOCUM o ARBOR, aquest originàriament femení però masculí en llatí vulgar) o femenins (SILUA, TERRA) indicant que la cosa designada pel substantiu és abundant en (o productora de) la cosa designada per l'adjectiu en -ARIUS.

Tots aquests problemes, les seves causes i també les seves conseqüències per a la formació dels col·lectius, són els que intentarem d'exposar en els paràgrafs que segueixen.

1. COL·LECTIUS EN -ARIUS -ARIA EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Interessa especialment aquí l'ús d'-ARIUS formant col·lectius. Les diverses llengües romàniques mostren diferents preferències pel que fa al gènere del sufix (-ARIUS / -ARIA) i als tipus de vegetals als quals s'uneix aquest sufix per a formar col·lectius. Així Rohlf, centrant-se en el territori italo-romànic (1969, pàgs. 394-395), indica que a la Toscana, però també a altres zones d'Itàlia, aquest sufix indica un lloc on creix una certa planta en gran quantitat; té per tant un significat col·lectiu; Rohlf explica també que les formes masculina i femenina d'aquest sufix es troben distribuïdes d'una manera una mica arbitrària. En els exemples que dona es pot observar que aquest sufix s'uneix a noms de plantes petites i mates però també a noms d'arbres més grans com l'om o l'àlber. Rohlf observa que la funció que assumeix el sufix -ARIUS en altres llengües romàniques com el francès —la d'indicar el nom de l'arbre o de la planta que produeix certs fruits o flors— es troba també en els dialectes del nord d'Itàlia, però no és tant habitual a la Toscana on vulgarment s'entendria per *rosaio* un "gruppo di piante di rose", un col·lectiu, per tant.

A la zona gal·lo-romànica aquest sufix, predominantment en femení, indica en la toponímia també col·lectius i es troba amb una freqüència relativament gran.¹ És interessant de veure que, com han

1. De la seva presència relativament abundant en pot ser una mostra el fet que M.Th. Morlet, en resumir els principals aspectes de toponímia francesa per al *LRL* (V, 1, pàg. 555) menciona només els sufixos -ETUM i -ARIA com a col·lectius vegetals.

observat diversos autors, aquest sufix es presenta en un camp semàntic molt concret dins dels fitònims. Així Hallig (1970, pàg. 94) remarca que -ARIA és el sufix "das die ungeordnete Ansammlung kleineren Pflanzen bezeichnet, wofür der Typus *FILIX* + -ARIA als Beispiel dienen möge". Aquesta idea, que -ARIA s'associa a plantes petites i que creixen espontàniament i desordenada en grans extensions, és especialment certa en el cas de *FILICARIA* però s'ajusta també a la realitat en altres casos. En principi -ARIA es troba normalment associat a plantes herbàcies, matolls o fins i tot arbres arbustius, però no a arbres que creixen grans i separats. Aquesta és una constatació interessant perquè ha servit per explicar la tendència que tenen aquests col·lectius a perdre aquest sentit i a convertir-se en noms de planta; això és així a la Gàl·lia, però també, almenys en part, a Catalunya i per tant val la pena d'aturar-se en aquest fenomen. Ho farem en l'apartat següent. També comentarem, més endavant, la possibilitat que aquest sufix s'uneixi a noms d'arbres per a formar col·lectius.

Per la zona occidental de la Península Ibèrica és interessant l'observació que fa Piel segons la qual l'abundància de topònims que tenen una base *LAUR* + *ARIUS* en aquesta zona indica que el nom primer designava llocs i només secundàriament es va convertir en el nom de l'arbust (PIEL-1968a, pàg. 324). Lange, en la seva monografia sobre el llatí dels documents medievals nord-occidentals (segles IX al XII) (LANGE-1966), en el capítol dedicat al lèxic que designa els vegetals (pàgs. 99-112), ofereix diversos exemples de la utilització del sufix -*ARIUS* / -*ARIA* com a col·lectiu i fa també un comentari destinat a remarcar com no sempre és fàcil de distingir en els textos medievals la funció d'un nom amb el sufix -*ARIUS*; si designa un col·lectiu o bé és el nom d'un arbre: "Dieses Suffix hat gewöhnlich kollektiven Charakter und kann daher in Verbindung mit Pflanzennamen unter Umständen auch die Funktion des kl. Lat. -*ETUM* übernehmen ... Doch schon spätlateinisch werden auch Baumnamen auf -*ARIUS* und -*ARIA* gebildet, was in der Sprache unserer Urkunden eine Verwirrung entstehen lässt, die oft die genaue Bedeutung eines aus Pflanzennamen und Suffix -*ARIUM* geformten Wortes zu erkennen unmöglich macht" (pàg. 102). Problemes semblants es presenten també en els documents de Catalunya.

2. PÈRDUA DE SIGNIFICAT COL·LECTIU

Com ja hem dit, existeixen noms de plantes que descansen en un mot que tenia originàriament un significat col·lectiu, significat que precisament s'indicava amb el sufix -ARIUS. El trasllat que s'ha produït en aquests casos, la pèrdua del significat col·lectiu, ha estat explicat de diverses maneres que intentarem de resumir seguidament.

Ja fa temps, Jud (1908, pàg. 85) explicà que els arbres que creixen arbustivament i els matolls i plantes petites que creixen en agrupació no es presenten en la consciència dels parlants com a unitats sinó com a col·lectius, de manera que sovint en una llengua o dialecte no hi ha un nom per a la planta sola sinó només per al conjunt. La impossibilitat de distingir cada planta d'entre el conjunt que creix com a massa és el que fa viable el pas de col·lectiu a nom de planta.

Aquesta explicació és la que es repeteix habitualment per certs noms de planta formats amb el sufix -ARIUS i que havien estat originàriament col·lectius; així en el FEW: "Im Norden ist sie [BRUCARIA] aber schon ganz früh zur Bezeichnung auch der einzelnen Pflanze geworden, was sich leicht durch deren massenhaftes Auftreten erklärt" (FEW I 558b). Igualment, amb una explicació més viva, Coromines: "*FILICARIA ... passà a aplicar-se també a una planta sola, pel caràcter embardissat i emmatat dels llocs on creix més sovint aquesta herba, i per la naturalesa enredada i rossegadissa que sovint té ella mateixa, que fa ben difícil de distingir quan n'hi ha una de sola i gran, o bé moltes de juntes" (DECat s.v. falguera).

Baldinger (1950, pàg. 235), en parlar de la tendència a la descol·lectivització de certs col·lectius, observa que això afecta també els noms de les plantes, especialment les plantes herbàcies que creixen en un lloc en grans masses, com és el cas de la falguera.²

El procés que converteix els col·lectius d'aquest tipus de plantes, formats amb diversos sufixos, en els noms mateixos de les plantes es repeteix de manera periòdica. El llatí formà un col·lectiu de FILIX amb la forma FILICTUM —documentat ja en Pal·ladi—; els reflexos de FILICTUM poden conservar en algunes zones de la Romània el sentit

2. "Dieselben beiden einander entgegenwirkenden Tendenzen —das Bedürfnis nach einer kollektiven Ablt. und die Tendenz, diese kollektive Ablt. mit dem Grundwort wieder zu identifizieren— treten auch bei gewissen Pflanzenbezeichnungen in Erscheinung, *speziell bei Kräutern, die an einem Orte in grosser Masse vorkommen, wie es zum Beispiel beim Farnkraut der Fall ist*" (el subratllat és nostre).

col·lectiu; així Baldinger assenyala un nom apel·latiu *falets* a Poschiavo o també en els topònims grisons ressenyats per Schorta (1988, pàg. 17); per exemple un *Plaunca Faletga* a Disentis. Però en altres zones de la Romània aquest col·lectiu originari ha passat a designar la planta; això és així per exemple en castellà, on *helecho* és el reflex del col·lectiu *FILICTUM*, per bé que ja es troba documentat des d'antic només en el sentit de 'falguera' i mai en sentit col·lectiu (vegeu també altres exemples del mateix traspàs de significat en altres llengües en el DCECH, s.v. *helecho*).

Aquest és el mateix procés que s'ha repetit amb un altre derivat d'aquest mateix nom de planta, però amb un sufix col·lectiu diferent, -ARIA. Així en francès o en català els derivats de *FILICARIA* han passat majoritàriament a designar la planta, per bé que en certs dialectes de la Gal·lo-romània els reflexos d'aquesta forma llatina tinguin encara un significat col·lectiu. També conserva el significat col·lectiu el *felgarias* que apareix en el diploma del rei Siló d'Astúries de 775 (*castros duos quum omne prestacione suam, montibus et felgarias, parietes qui ivi sunt*; text editat en A. MILLARES CARLO, "El diploma del rey Silo", *Textos singulares de la España medieval* I, Madrid, 1971) i igualment el gallec *filgueira* té el valor de 'lugar abundante en helechos' (DCECH, s.v. *helecho*) però en altres zones de la Romània ja s'ha completat el procés de descol·lectivització i els derivats en -ARIA signifiquen només 'falguera'.

3. EL SUFIX -ARIUS -ARIA EN LA FITONÍMIA CATALANA

Aquí cal comentar diversos aspectes del sufix -ARIUS / -ARIA en la fitonímia catalana. La cosa és relativament complexa perquè hi ha diversos problemes associats amb aquest sufix; així el problema no és únicament que certs mots ja formats amb -ARIUS hagin perdut el seu significat col·lectiu i hagin passat a designar el nom de la planta simple, sinó que, a més, i com a mínim en territori català, el sufix ha perdut totalment la seva capacitat productiva com a creador de col·lectius vegetals.

Avui el sufix -er / -era no té la capacitat de formar col·lectius vegetals; no solament no és productiu sinó que el nombre de mots en -er / -era que presenten aquest significat és extraordinàriament reduït: pròpiament col·lectius són *vinyer*, que en el DGLC és definit com a "vinyar", i *alguer* "clap d'algues". El mot *verger*, com l'antic

verdeguer, pot ser considerat com a col·lectiu, bé que se n'hagi perdut la consciència en ser difícilment associable amb l'adjectiu *verd*.

En canvi no són pròpiament col·lectius els mots *rovellonera* i *tofoner* que no signifiquen 'indret on hi ha molts rovellons (tòfones)', sinó 'indret on es fan (es crien) rovellons (tòfones)' (DGLC), indiquen, per tant, més aviat productivitat que no pas col·lectivitat. L'adjectiu *blader* *-era*, en sintagmes com *terra bladera*, indica una cosa del tot semblant, 'que produeix blat', (terra) 'bona per a sembrar-hi blat' segons la definició del DGLC.

No té tampoc un significat pròpiament col·lectiu el nom *canemera* 'camp on s'ha sembrat canem' (DGLC). El significat d'aquest mot resulta ben excepcional perquè, tractant-se de noms de plantes de conreu, els substantius en *-era* signifiquen, sempre segons el DGLC, una altra cosa: o bé la planta com *bledera*, *ravenera*, *carxofera*, o bé la persona relacionada amb la producció o el comerç de la planta com *blader*, *carder*, o encara el lloc on es guarda el producte com *garrofera*.³

Això és tot, o gairebé tot; potser una recerca més exhaustiva ens donaria algun altre mot més que, format amb el sufix *-er* / *-era* indiqués col·lectius vegetals. Aquí ens hem d'acontentar de citar *alguer* i *vinyer* i assenyalar la pèrdua efectiva de productivitat d'aquest sufix en aquest sentit en l'actualitat.

No obstant això del que diu Coromines en diversos llocs del DECat, sembla que es podria observar una certa persistència d'altres formes de col·lectius en *-er* *-era*. Ara bé, aquests casos generalment s'exemplifiquen amb topònims; així (s.v. *falguera*) "col·lectiu +*falguer* que apareix sovint entre Vallespir i Albera (Camp del *falguer*, pujant del Portús cap a l'Albera, p.ex.)"; (s.v. *faig*) "a Boí *faiera* ... : *La Faiera Gran*, un dels grans boscos de la Vall de Sant Nicolau"; o bé (s.v. *ginesta*) "a l'Alt Vallespir en diuen un *ginester* (vessant cobert de bàlecs, Prats de Molló, 1969)". Altrament, també apareixen com a apel·latius *fonollera* "fonollera és el col·lectiu a l'Empordà ... mentre que *fonollera* és la planta de fenoll en el Maestrat" (DECat s.v. *fonoll*). Segons el DCVB *ortiguer* és el 'lloc on abunden les ortigues', localitzat a Girona. Als mots *vinyer* i *alguer* del DGLC s'hi poden afegir, doncs,

3. Si passem a noms no relacionats amb les plantes el resultat és semblant; ni *abellera*, ni *conillera*, no són col·lectius.

els d'àmbit geogràfic més restringit: *falguer*, *ginester*, *faiera*, *fonollera*, *ortiguer*. En les respostes de l'ALDC apareixen també alguns col·lectius en *-era* (vegeu capítol XI)

Factors diversos han d'haver contribuït a aquest procés de pèrdua de productivitat com a col·lectiu del sufix *-ARIUS* / *-ARIA*; en primer lloc cal observar que aquest sufix té avui dia en català una càrrega semàntica ja molt gran tal com hem assenyalat a l'inici d'aquest capítol. Això pot haver contribuït a fer que el sufix perdés la seva capacitat de formar col·lectius vegetals; també ha d'haver incidit particularment en aquest aspecte el fet que una de les funcions pròpies d'aquest sufix sigui, unit a noms de fruits, la de crear noms d'arbres i plantes productors d'aquest fruit. Quan en català aquest sistema passà a ser el preferit per a formar noms d'arbres fruiters i substituï altres sistemes antics,⁴ la funció d'*-ARIUS* com a col·lectiu esdevé gairebé impossible a causa de la confusió que hauria provocat el fet que un mot com, per exemple, *codonyer*, pogués significar tant l'arbre (com avui) com un col·lectiu format sobre el nom arcaic de l'arbre *codony*. Ja hem comentat més amunt la confusió que això pot provocar en la interpretació del que diuen els documents més antics. Aquesta pèrdua de capacitat productiva d'*-ARIUS* com a col·lectiu s'ha d'haver produït en una època realment antiga, ja que molt aviat, des d'època preliterària, s'observa la tendència a crear noms d'arbres fruiters amb el sufix *-ARIUS*: en un document de 875 (Santa Maria d'Arles) ja es fa menció de *kastagnarios et nogarios et alios diversos arbores* (BASTARDAS-1988, pàg. 284). Per això, en general, els topònims on el sufix *-ARIUS* *-A* designa un col·lectiu vegetal, s'han de considerar de formació antiquíssima.

De totes maneres, hi ha encara altres coses que contribueixen a complicar més la història d'aquest sufix. En català hi ha efectivament alguns noms de plantes que es poden explicar com a antics col·lectius en *-ARIUS*; aquest seria el cas de *falguera* que hem comentat anteriorment, però d'altra banda també sembla que en català s'observa una tendència a l'extensió del sufix *-er* / *-era* en noms de plantes. Aquí hi ha exemples diversos i de cronologia variable.

Així podem observar que amb el nom de planta *romeguera* ha succeït el mateix que hem comentat per *falguera*: tal com comenta

4. Per al sistema arcaic de designació dels arbres fruiters i la seva repercussió en la toponímia vegeu BASTARDAS-1988.

Coromines (DECat. s.v. romeguera) el mot a la base d'aquest fitònim ha de ser *RUMICARIA, originàriament col·lectiu i convertit en el nom de la planta per la dificultat en distingir una planta sola del conjunt. Però en canvi no és tan clar el mateix procés amb altres plantes. La planta que actualment s'anomena *gavarrera* havia estat designada en època arcaica com a *gavarra* tal com ho mostren per exemple els seus derivats en la toponímia (*Gavarret*, *Gavarrós*); de fet, el nom simple es documenta, encara que molt esporàdicament, el segle XIV (DECat s.v. *gavarra*) però actualment ha desaparegut pràcticament i ha estat substituït per la forma en *-era* (l'única que apareix en el DGLC). Aquí el procés de substitució sembla més tardà que el de *falguera* o *romeguera*.

Igualment en altres plantes, com el bruc, l'aparició de formes en *-era* substituïnt les simples sembla un procés tardà i encara no aconpleert del tot. *Bruguera* apareix definit en el DCVB com a "1. Mata de bruc / 2. Lloc poblat de bruc (Conflent, Olot)"; el DGLC defineix el mateix mot com a "Mata de bruc / V. bruc" i s.v. *bruc* es dona *bruguera* com a sinònim de les subespècies *Erica multiflora* i *Erica scoparia* però no de l'*Erica arborea*; finalment el DLC defineix *bruguera* com a "1. Bruc / 2. Bruguerar". El DECat (s.v. *bruc*) parla de *bruguer* i *bruguera* solament com a col·lectius. De tot això sembla que cal concloure que hi ha en aquest cas una tendència a usar el primitiu col·lectiu per a designar la planta, però de cap manera s'ha aconpleert el procés de substitució del nom simple pel col·lectiu, com ha passat en francès on *bruyère* ha substituït el fr. ant. *brui*. En tot cas, és clar que la forma simple, *bruc*, es manté perfectament viva per a designar la planta, especialment quan forma part de sintagmes com *arrel de bruc* o *flor de bruc*, i que la forma en *-ARIA* segueix designant el col·lectiu, si més no en certes zones de parla catalana, però en alguns casos ha passat a designar també la planta. Només podem parlar d'una certa vacil·lació en l'ús del mot *bruguera*.

En altres noms de planta pot observar-se aquesta tendència en l'extensió de la utilització del sufix *-er /era* associat a noms de plantes. Així en el DGLC apareix el mot *llentisclera* definit com a "llentiscler", també *ginebrera* definit com a "ginebre" o *ginestera* "mata de ginesta". D'aquestes, *ginestera* i *llentisclera* apareixen en el DCVB i també *ginebrera*, localitzat en el dialecte valencià, al costat de la forma masculina *ginebrer*, localitzat a Ponts. Segons això, les parelles de

mots *llentiscle* / *llentisclera*, *ginesta* / *ginestera* i *ginebre* / *ginebrera* (-er) serien sinònimes; tanmateix en el català central, com sembla indicar el DECat, es fa una distinció entre *ginestera*, la planta, i *ginesta*, la flor; també la *ginebrera* és una planta de fruit útil, el *ginebró*, cosa que pot justificar la formació en -ARIUS. En tot cas el que sembla clar és que per a totes aquestes formes sufixades existeix el corresponent nom de planta simple que és, en les obres lexicogràfiques normatives, el preferit; les formes sufixades semblen creacions analògiques més modernes.⁵

Paral·lelament Joan Veny (1988, pàg. 16 i mapa) recull la variant *hedrera* del mot català occidental *hedra* 'heura' on apareix també un sufix -ARIA afegit sobre el model d'altres fitònims. Potser és encara més notable el fitònim *freixera* que el DCVB i el DECat recullen com a forma dialectal per a designar l'arbre que habitualment s'anomena *freixe*. Cal concloure, doncs, que hi ha una certa tendència a la creació analògica de noms de planta en -er / era.

Ara bé, que el sufix -ARIUS / -ARIA servia per a formar col·lectius en llatí vulgar tardà en el territori que serà el domini del català o, si es vol, en el proto-català ens ho indica no solament el fet que alguns noms de planta han de procedir de col·lectius vegetals amb aquest sufix, sinó sobretot la toponímia.

4. EL SUFIX -ARIUS COM A COL·LECTIU EN LA FITOTOPONÍMIA CATALANA

Centrant-nos en la toponímia, sembla que cal partir de la base que les formes de fitotopònims amb els sufixos -ARIUS o -ARIA, fins i tot els que actualment corresponen a noms de planta, han de correspondre més aviat a col·lectius. És a dir, davant d'un topònim com *Esparreguera* (Baix Llobregat) sembla més lògic pensar que es tracta d'un col·lectiu de la planta que avui dia es coneix com *esparreguera* més que no pas que el topònim vingui motivat per la presència d'una sola d'aquestes plantes que són, de per si, insignificants.

Aquesta observació, però, s'ha de matisar amb la constatació que fèiem en el primer capítol (punt 2.2.2) que és possible la utilització

5. El cas del llorer, arbre de fruit i flor sense nom específic, substituït de l'antic *llor*, és excepcional; em sembla que cal descartar el seu origen com a col·lectiu; és més aviat producte d'una propagació de la desinència -er pròpia dels arbres fruiters.

del nom simple del vegetal per a designar un col·lectiu. En principi, i si més no teòricament, tan possible és que *Ginestera* sigui un col·lectiu en -ARIA del nom de la planta *ginesta* com que representi el nom simple de la planta, format amb aquest sufix, i pres com a col·lectiu. Aquí s'ha d'observar cada cas en particular, especialment pel que fa a la cronologia de les formacions toponímiques i apel·latives, per decidir-nos en un o altre sentit.

D'altra banda, partint de la funció del sufix -ARIUS / -ARIA com a col·lectiu, es podrien explicar alguns fets que havien creat una certa discussió entre els estudiosos. Així per exemple no sembla satisfactòria l'explicació dels noms dels diversos rius que s'anomenen *Noguera* basada en el nom simple de l'arbre. No sembla que sigui clar per què un riu ha de rebre el nom d'un arbre sol i encara menys per què hi hauria aquesta tendència a donar aquest nom precisament a diversos rius. Per això s'han proposat altres hipòtesis etimològiques per aquests noms com la de Montoliu (MONTOLIU-1922). Sense voler pronunciar-nos de cap manera sobre aquesta qüestió, les dificultats serien menors si consideréssim que en aquest topònim el sufix és una marca de col·lectiu i no del nom simple de l'arbre.

Un altre aspecte que cal tenir en compte és la possibilitat que, vist des d'una perspectiva diacrònica, es produeixin confusions o substitucions entre els sufixos femenins -eda i -era. Efectivament, les dues terminacions són prou acostades en la seva forma com per possibilitar aquestes confusions i, d'altra banda, el sufix -eda no és productiu en una zona prou gran del català —encara que per la seva presència en la llengua normativa potser pugui ser reconegut passivament per molts parlants—; en aquestes zones fàcilment podia ser substituït per un sufix -era que sí que era viu i productiu en diversos camps semàntics. Així per exemple, Xavier Arderiu en estudiar els topònims de Sanaüja (la Segarra) (BSO 42, pàg. 22) comenta a propòsit del nom d'una peça de terra que s'anomena *les Aureres* que es pot haver originat d'un *Albereda*, pronunciat *au-* tal com és propi d'aquesta zona, amb un procés del tipus *Aubereda* > *Aubreda* > *Aureda* > *Aurera*. L'últim pas d'aquesta cadena evolutiva només es pot explicar mitjançant una substitució de sufixos.

Passem ara a comentar els topònims basats en un col·lectiu vegetal en -ARIUS. En aquest comentari particularitzat de topònims amb el sufix col·lectiu -ARIUS ens hem limitat a comentar gairebé únicament

aquells casos on sembla que el col·lectiu és més evident. Això és així particularment quan a la base del topònim hi ha un fitònim que designa una planta relativament petita o una mata, i quan el topònim es presenta en una forma de singular. En altres casos, quan hi ha un nom d'arbre i quan el topònim és un plural, és ben difícil de determinar la funció del sufix -ARIUS (com a col·lectiu o com a formant de noms d'arbre). Per això hem renunciat a analitzar topònims com *les Oliveres*;⁶ hem mantingut, però, *codonyers* (sense article) per tal de donar una mostra dels problemes que presenta la interpretació d'aquests topònims.

ARGELAGUERS

En un document original d'Urgell de 935 apareix com a nom comú el derivat en -ARIUS del nom de planta *argelaga* (mot d'origen pre-romà, cf. DECat s.v. *argelaga*):

935 (orig.) Baraut, DocUrgell 95 (Urgellia 2, pàg. 71): et insuper dono ad Sancte Marie Sedis ipso bosco qui est prope Pallarols cum omnibus argelagariis uel surusculariis et boxedariis cum terminis et affrontationibus eorum

El Pallerols mencionat ha de ser Pallerols del Cantó (municipi de l'Alt Urgell). El català *argelaguer* continua viu com a apel·latiu (DCVB).

Com a topònim apareix en diverses comarques; n'és mencionat un a l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell com a parròquia del "pagus" del Berguedà:

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagum ... seu etiam Fococuruo et Spinalbeto uel Villaosyl atque Argilageros

Un altre apareix en un testament de Seniofred, *sacricustos* de la Seu, amb molts alous a l'Alt Urgell:

1037 Baraut, DocUrgell 502 (Urgellia 5, pàg. 43). Testament de Seniofred: pecia de terra quem habeo in Banat superiore et ipsas meas vineas quem habeo in Argilagers

6. Descartem també *Alborner*; en el CMLC s'indica que el mot *alborner* que apareix en el *Liber Antiquitatum* de la Catedral de Barcelona és un possible error de còpia per *albomar* (mot que correspon a un col·lectiu botànic que mencionem en el capítol 7):

1028 LAntiq. II 11, f. 40 (Mas 436): qui affrontat hec omnia ... de meridie in strada publica, de occiduo in terra de Bonefilio uel in ipso alborner

1042 Baraut, DocUrgell 544 (Urgellia 5, pàg. 79). Publicació sacramental del testament de Seniofred: pecia de terra quem habebat in Banate superiore et ipsas vineas quem habebat in Argilagerus (per -eriis?) qui ille aveniunt per comparacione

Argelaguer és el nom d'un municipi de la Garrotxa, mencionat ja en el segle X (vegeu BALARI-1899, pàg. 189 i GMLC, col. 152, 25):

982 DipCarol I, pàg. 173, 12: in comitatu Bisuldunensi ... alodem qui dicitur Iouo et Argelagarios

1004 (Besalú) VViage XIII 23, pàg. 259: parroechias de Torteliano et de Argelagario

Un altre lloc amb el mateix nom, ara en plural, és mencionat a Tàrrrega (Urgell):

1184 CSCugat III 1153, pàg. 297: in comitatum Minorise, infra terminum castri de Tarrega ... Et quarta pecia terre quod est in Argelagers

BALAGUER

Balari (1899, pàg. 194) explicava el topònim *Balaguer* (nom de la capital de la Noguera però també d'un altre lloc al límit del Conflent i la Cerdanya: *Prats de Balaguer*) com a col·lectiu en -ARIUS del nom de planta *bàlec*. En el DCVB s'indica que el nom de la capital de la Noguera és d'etimologia desconeguda, encara que en el mateix punt es menciona la teoria de Balari. Coromines (DECat s.v. *bàlec*) admet una formació en -ARIUS per al topònim de *Prats de Balaguer*; aquest topònim procedeix d'una forma pre-romana indoeuropea BÁLAKO. El català *bàlec* 'ginesta nana' exigeix una variant BÁLATO. El nom de la ciutat de Balaguer, sempre segons Coromines, no tindria relació amb el català *bàlec*, tenint en compte la grafia *Balagay* de les fonts musulmanes.

BEDOLLERA

El col·lectiu en -ARIA del nom d'arbre *bedoll* sembla haver deixat pocs rastres en la toponímia catalana: en el DCVB apareix aquest mot com a nom que designa una partida de terra situada al terme municipal de Cerc (Alt Urgell); s'ha postulat el mateix origen per al topònim *Budellera*, en el terme de Vallvidrera (Barcelonès), que hauria estat modificat per un procés d'etimologia popular, però

aquesta explicació no és satisfactòria des del punt de vista botànic per tal com el topònim es troba en una àrea on no es fan els bedolls (MASCLANS-1981).

COL·LECTIUS DEL BRUC:

Els col·lectius en -ARIUS i en -ARIA del nom de planta *bruc* són extraordinàriament ben documentats en el baix llatí català tant com a nom apel·latiu com a topònim. Avui dia continuen essent molt abundants en la geografia catalana els topònims formats amb aquesta base i tant *Bruguera* com *Bruguer* són cognoms.

Bruguer

Recollim a continuació alguns dels exemples d'aquest nom, usat com a nom comú, que apareixen en el GMLC:

918 ACVic c. 6, n° 563: afrontat ipsa terra culta: de parte orientis in terra de Bellello et de meridie similiter uel in ipso brugario

965 CSCugat I 78, pàg. 66: in comitatu Barch., in terminio de Aqualonga ... Et affrontat ipsa uinea ... de oriente in torrente, de meridie in ipso brugario, de occiduo et de circi in ipsos torrentes

990 CSCugat I 247, pàg. 208: in terminio de Cerdaniola, in valle de Codonarios. Affrontat ipsa terra: de parte orientis in ipso brugario, de meridie in terra de Seruo Dei

1000 (Besalú) Marca ap. 148, col. 956: et in Berregar casa cum curte et terras et oliuarias et ipsas uineas de Fredilis, cum ipso boscho et cum ipso bruguerio

1027 Marca ap. 200, col. 1040: et ipsos hortos de Capellada cum ipso stagno et ipso bruger cum ipsa mata de bosco quae ibidem est

1028 LAntiq. II 111, f. 40 (mas 436): uindimus uobis ... terras cultas et eremas et cum multum genus arborum... simul cum ipso brugario exceptus ipso ciresario nostrum proprium quod habemus in comitatu Barchinonense

1030 ACA Ramon Berenguer I n° 68: uindo uobis alaudem ... cegias, hortis et hortalibus, ... arboribus diuersi generis fructuosos uel infructuosos, garricis et brugariis, torrentes et uallibus ... in comitatu Barchinonensis in loco quem dicunt ad ipsas Valles

1062 CSCugat II 628, pàg. 293: et affrontat predicta casa cum suo predicto alodio: de parte circi in brugario de Ricildis

1064 (St. Martí Sacosta) Rius, AST 4 (1928), pàg. 362: et ad Gerallum Eldrici dimitto ipsa compra de terra cum brugario et cum ipsa planta quam emi de Ermengats

1078 (St. Martí Sacosta) Rius, AST 4 (1928) XV, pàg. 369: et sunt XV mansos cum omnibus illorum pertinentiis cum pratis, pascuis, siluis, arborum diuersis generibus, omnia et in omnibus, quantum dici et nominari potest, et cum ipsis brugariis et ipsas III condaminas

En tots aquests casos sembla ser clarament nom apel·latiu, però el mot el trobem també usat com a topònim, designant un lloc a l'Osona:

982 Junyent DipVic 496, pàg. 417: et est hec omnia in comitatu Ausone, in terminio de Savasona in locum que dicunt Petrafita vel in Tavernoles. ... Et ipsa vinea afrontat: de oriente in vinea de Valirano vel eredes suis, de meridie in rocha fundata de ipso Bruchero, de occiduo in ipsa strada vel in ipso torrento, et de circi in vinea de me comparatore

990 Junyent DipVic 552, pàg. 472: in comitatu Ausona, in apendicio de Sancti Laurentii, in locum que dicunt Vilatorta et in ipso Cheiro. Et afrontat ipsum alaude quo modo superius scriptum est: ... de circi in ipso Brugario vel in eius aiancentias

En plural *Bruguers* és també topònim: un llogaret de Gavà (Baix Llobregat) i un caseriu a Maià de Montcal (Garrotxa) porten aquest nom.

Bruguera

El femení en -ARIA, col·lectiu de bruc, el trobem també com a nom apel·latiu en un document també recollit pel GMLC:

1107 ACA Ramon Berenguer III, n° 102: in chomitatu Ausona, in apendicio Sancti Vincentii de Prads, in locum uocitatum ad ipso cher. Affrontat autem hec omnia a parte orientis in ipsa brugera

Però apareix també com a topònim en llocs diversos; en el document següent sembla ser el nom d'una vil·la al terme del Domeny (actual municipi de Sant Gregori, Gironès):

922 DipCarol. II, pàg. 130: in comitatu iamdicto Gerundensi, villare Dominium et villare qui fuit Cadabogii qui vocatur Brugaria

Bruguera és també el nom d'un poble situat en el municipi de Ribes de Freser (Ripollès). Sembla fer referència a aquest lloc el següent document de Vic:

970 Junyent, DipVic 403, pàg. 334 = Udina, La succ. testada 15, pàg. 163: In primis ad domum Sancte Marie in Riopullo ipsum aulode meum quod abeo in Aquacia et in Fuliosa et in Brugaria propter remedium anime mee et ienitori meo

Potser la *villa Bruguera* mencionada en els següents documents no fa referència al mateix lloc:

1041 Baraut, DocUrgell 534 (Urgellia 5, pàg. 70). Testament de Guillem Bernat: id sunt in chomitatu Ceritania vel in locos que vocant villa Eveg vel in eius aiacenciis sive in villa Pallerols aut in villa Ger sive in Less vel in villa Traversseras aut in villa Tosos sive in villa Exenga et in villa que vocant Bruguera

1051 Baraut, DocUrgell 643 (Urgellia 6, pàg. 28). Publicació sacramental del testament anterior: id est in comitatum Ceritania in villa que vocant Eveg et in Al vel in eius aiacencias sive in villa Pallerols aut in villa Geri sive in villa Less aut in villa Tosos sive in villa Exenia et in villa Bruguera

En el GMLC es mencionen els següents passatges com a documents on *bruguera* apareix com a apel·latiu:

1002 ACA Ramon Borrell n° 60: in termine Terraza in locum qui dicunt Hcastelare ... afronta ipso molindino ... de parte circi in ipso prato qui est in comune, de oriente in ipsa brucharía que est similiter comune

1052 CSCugat II 595, pàg. 263: et ipsum alodium de Castelar habet affrontaciones ... de meridie in ipsa strada Terraces siue in ipsa bruguera, de occiduo in ipso pugo de Castellar

1189 ACA Alfons I, n° 530: infra terminos Terracie et de Castelar ... A meridie in ipsa strata que uocatur mulnera sive in ipsa bruguera et in terra uestra

Ara bé, cal comentar que actualment existeix un caseriu a Castellar del Vallès (Vallès Occidental) que s'anomena *Bruguera*; possiblement facin referència a aquest lloc els documents que hem citat.

En plural, *Brugueres*, és el nom d'una vil·la a Rifà (actualment al municipi de Vilamajor, Vallès Oriental).

941 CSCugat I 20, pàg. 21: in comitato Barch. in Vallense vel infra termine de villa Riffa ... de partes circi in terminio de villa Brucarias et de oriente in terminio de Villa Maiore

972 CSCugat I 98, pàg. 80: in comitatum Barc., in Valense publice vocatum Villa Ripha ... Afrontat ... de circio namque in terminio de Brugarias

També deu fer referència al mateix lloc el següent document on el topònim apareix repetidament:

c. 950 Mundó, St. Pere de Vilamajor: In primis concessit predicto uiro Ouasio mediata .i. de uinea in Brugarias ... et concessit Seniofredo uineale .i. in Brugarias ... [passim]

Bruguera és un topònim molt repetit: hi ha diversos llocs amb aquest nom al Gironès, l'Empordà i la Garrotxa a més de moltes masies que duen aquest nom (vegeu les localitzacions que en dona Badia, 1951, pàg. 531 mapa).

CASTANYERA

El mot *castanyera*, que apareix en el següent document de Vic, sembla referir-se, pel context on apareix, a un bosc de castanyers:

921 ACVic, c.6, n° 208: uindimus hec omnia ... in ipsa ualle Ausone ... exceptus ipsa kastagnaria qui est super ipsos domos de Eldeberto

El GMLC ho interpreta així i això sembla encertat tenint en compte també que el nom de l'arbre és normalment masculí: el femení *castanyera* com a nom d'arbre es localitza a Gandia i Campello en el DCVB i el DECcat també indica que "a la muntanya del Sud de València" es diu *castanyera* i afegeix, a les localitzacions del DCVB, la de Carlet. Seguidament en el DECcat es conjectura que potser això també sigui així a la Cerdanya i menciona un topònim *Font de la Castanyera* a Enveig afegint "ignore si allà no tingué més aviat el sentit de 'castanyeda' ". Aquesta última possibilitat sembla la més lògica, especialment tenint en compte que no sembla possible de documentar des d'antic un femení en -ARIA com a nom de l'arbre (al GMLC només es donen exemples masculins per a designar l'arbre).

CODONYERS

El lloc anomenat *Codonyers* (sense article), situat a Cerdanyola (Vallès Occidental) apareix mencionat des del segle x; en el GMLC es recullen els exemples següents:

990 CSCugat I 247, pàg. 208: Et est ipsa terre in comitatu Barchinone, in terminio de Cerdaniola in valle de Codonarios. Affrontat ipsa terre: de parte orientis in ipso Brugario

990 CSCugat I 260, pàg. 219: et est hec omnia in comitatum Barch. in terminio de Cerdaniola in locum que dicunt Codonarios

1047 CSCugat II 590, pàg. 258: pecia i de terra, qui est in Codonarios vel ad ipso guadello

En el GMLC sembla indicar-se que es tracta més aviat del nom de l'arbre que no d'un col·lectiu; el fet que aparegui en plural reforça aquesta hipòtesi. Hem volgut citar, però, aquest exemple com a mostra dels problemes que pot plantejar la interpretació de topònims d'aquest tipus. Volem citar també el topònim *la Codonyera* (Matarranya), documentat des del segle XIII (el 1280, cf. COROMINES-1965 II, pàg. 81). El fet que el nom de l'arbre sigui sempre masculí fa pensar que el femení, com el cas de *castanyera*, és un col·lectiu.

COSCOLLERA

El col·lectiu en *-era* de *coscoll* (llatí CUSCULIUM) apareix en un document d'Urgell en una enumeració dels alous de Santa Maria de la Seu d'Urgell a Oliana (Alt Urgell):

segles XI-XII Baraut, DocUrgell 1358 (Urgellia 9, pàg. 181): Et ad ipsa cabana de Uliana terra .i. et transit Rexa et de alia parte affrontat in ipsa Coscolera

Actualment retrobem el topònim en un altre lloc, força distant del que comentem; *Coscollera* és el nom d'un paratge a Santa Maria de Meià (municipi de Vilanova de Meià, a la Noguera).

Un altre lloc és mencionat en un document de Sant Cugat del segle XII:

1131 CSCugat III 915, pàg. 103: Damus ... ipsam pareiadam que est ad ipsum pla de Palaod ad ipsam Choscoieram

Encara un altre topònim format sobre *coscó*, variant de *coscoll*, apareix mencionat en el DECat: *Coscoera* és un lloc de la Ribagorça segons Coromines que hi assenyala la caiguda de la -N- intervocàlica com a pròpia d'un tractament "bascoide" (DECat s.v. *coscoll*).

ESCOBERS

El lloc anomenat *Prat d'Escobers* apareix en un document original d'Urgell del segle XII com a terme de Meià (Urgell):

1125 (orig.) Baraut, DocUrgell 1370 (Urgellia 9, pàg. 190): in termino de Mediano apud locum que vocant Pratum Descobers ... qui est in Medianensi termino pretaxato apud locum iam dictum Pratum de Escobers

Es tracta d'un col·lectiu del mot *escoba* 'bàlec' (llatí *SCOPA*).

ESPARREGUERA

Com en el cas de *falguera*, que comentarem tot seguit, els topònims amb la forma *Esparreguera* presenten una coincidència amb el nom de la planta en la llengua actual. Ja hem comentat, però, en la part introductòria d'aquest capítol que el nom actual d'aquesta planta procedeix d'un antic col·lectiu. Sembla, doncs, que els topònims amb aquesta forma han de ser interpretats com a col·lectius:

La *font d'Esparreguera*, que apareix en el següent diploma carolingi, se situa a Sant Llorenç del Munt:

871 DipCarol I, pàg. 177: et in eodem comitatu, montem Sancti Laurenti cum basilica in honorem Sancti Laurenti eiusdem fundata, cum villare et fonte vocabulo Sparagaria

Segurament fa referència a un casal anomenat *Esparreguera* a Sora (Osona) el següent document del diplomatarí de Vic:

993 Junyent, DipVic 571, pàg. 487: donamus ... castros ... et ipsum que nuncupant Sparagaria cum suis edificiis

Esparreguera (municipi del Baix Llobregat) és topònim no gaire repetit. La variant *Espareguera*, amb -r- simple, que reflecteixen els documents és l'etimològica (cf. llatí *SPARAGUS*).

ESPIGOLER

El topònim *Espigoler*, aparentment format sobre el mot *espígol* (llatí tardà *SPICULUM*), apareix com a nom d'un lloc a Fontanet (llogaret del municipi de Cabó, Alt Urgell):

1084 Miret, Organyà 128, pàg. 532: in villa Fontaned ad ipso spigoler et abet afrontaciones

ESTEPERA

El topònim *Estepera* (col·lectiu del català *estepa*, d'origen discutit) apareix en el segle XI com a nom d'un lloc a Caldes:

1052 ACA RBerenguer I n° 128: in vallense infra termine de calidas ad ipsa estepera in locum que dicunt Paladellos in Olivellas

Un lloc homònim apareix documentat a inicis del XIII a Pedret (Alt Empordà):

1211 Marquès, Roses 16, pàg. 42: tres campos ... quos habeo in parrochia Sancti Stephani de Petreto ... Alter campus terminatur ad oriente in campo de Steparia

FALGUERA

Com hem comentat més amunt, en la introducció d'aquest capítol i fent referència al topònim *Esparreguera*, els topònims amb la forma *Falguera* han de descansar en col·lectius, ja que el mateix nom de planta procedeix del col·lectiu.

És topònim molt repetit:

922 (orig. precepte) DipCarol 1, pàg. 149: in pago Gerundensi ... uilla Fonsedic ... Felcarias etiam cum Quertiano

971 (orig.) Baraut, DocUrgell 161 (Urgellia 2, pàg. 113): una sorte de terra in comitatum Orgello, in valle Castro Leoni, in apendicio Sancti Iulianii ad ipsa Felgera

999 (orig.) Baraut, DocUrgell 266 (Urgellia 3, pàg. 97): Donamus ... ad domum Sancte Marie alodem nostrum proprium qui est in Castelone aut in Subsagar cum termines eorum et in villa que dicitur Oliva et alia que dicitur Laurantone, cum Domenio et cum Felgera

1000 (1002) (orig.) Baraut, DocUrgell 267 (Urgellia 3, pàg. 98): alaudem nostrum quem habemus in comitatum Urgellitano ...et est haec omnia supradicta in locum que dicunt Castellone et in Subsagar ... et insuper in uilla que dicitur Oliua et alia que dicitur Laortone, cum Domingo et cum Felgera et cum Orteze

1042 LAntiq. III 297, f. 113 (Mas 551): et affrontat ipsas casas .. et modiatas duas de terras, de orient in ipso torrent que dicunt Felgera

En el següent passatge *felgueras* sembla usat com a pretopònim, en el sentit que el lloc és designat així d'una manera circumstancial a causa dels falguers existents.

1067 ACA Espiells, núm. 2: in comitatum Gerundensem vel infra terminos Espidels, in locum que vocitant ad ipsas felgeras

Sembla, en canvi, usat com a nom apel·latiu en els següents llocs:

925 MNHistoricas XI, ap. 25, pàg. 121: Et est ipsa una uinea in terminio Flociano, in loco que dicunt Congusto ... affrontat unus campus in ipsa Isola, de parte horientis in terra de filios Guifredi condam, et habet dextros .CCCX., de meridie in ipsa felgaria et habet dextros .XII. et passo.

925 MNHistoricas XI, ap. 25, pàg. 121: in terminio Molletello campo uno ... de parte circi affrontat in ipsa felgaria et habet dextros .vii.

947 (Ridaura) MNHistoricas IV, ap. 18, pàg. 230: de occiduo affrontat in ipsas falgarias

Per la distribució de les diverses variants dels topònims moderns amb aquesta base (*Falguera* (-es), *Folguera* (-es) i *Foguera* (-es)) vegeu l'article de Badia (1951, pàg. 533 mapa). L'evolució de la síl·laba inicial ve donada per la presència de la -l- implosiva —vegeu per això les explicacions que en donen Badia (1951, pàg. 534) i Coromines (DECat. s.v. falguera). *Folgueroles* (Osona) —que comentem en el capítol IX.1— és un diminutiu del nostre col·lectiu.

FENERS

Feners, derivat del llatí FENUM 'fenc' és, molt clarament, un col·lectiu. La documentació més antiga que hem recollit d'aquest col·lectiu com a topònim fa referència a un lloc a Argolell (municipi de Civís, Alt Urgell):

924 (orig.) Baraut, DocUrgell 86 (Urgellia 2, pàg. 66): in territorium Orgellitano, in apendicio de villa Orgolello vel in suas agacencias, in locum que dicitur Lucano; qui infronat ... et de alia in ipso capureo qui di[citur] ad Feneros

Feners és topònim repetit: hi ha llocs així anomenats a la parròquia d'Andorra la Vella (*el Fener*), al municipi d'Enveig (Alta Cerdanya) i al municipi de Saldes (Berguedà). També al municipi d'Anserall (parròquia de Calbinyà, Alt Urgell) hi ha el veïnat de *Feners* que mencionen els documents següents:

1012 (orig.) Baraut, DocUrgell 324 (Urgellia 4, pàg. 39). Butlla de Benet VIII: Calbitiano cum finibus suis et Feneris cum finibus suis

1038 (orig.) Baraut, DocUrgell 513 (Urgellia 5, pàg. 54): in comitatum Orgello in apendicio de Somunte, in locum que dicitur in Somunte. Et abet afrontaciones de .i. parte in flumen Segor et de alio in Kalvizigano et de .iii. in Feneros

1077 Baraut, DocUrgell 914 (Urgellia 7, pàg. 45): in apendicio de Lenzirt ... Hec omnia abet afrontaciones a parte orientis in prato Adallo sive in ipso rivo de Munistrol, a parte meridie in flumen Sigeris, a parte occiduo in Feneros, a parte vero circi in Bollariz

El següent exemple fa referència a un lloc situat a la vall de Lavansa:

1032 (orig.) Baraut, DocUrgell 451 (Urgellia 4, pàg. 154): ipsum nostrum alodem de Terrers et ipsum Ruxol et Ortonis et Pheners et ipsa Macana

En el capítol IX.1 comentarem el diminutiu *Feneroles*.

FIGUERES

Figueres és un derivat de *FICUS*, que en llatí era tant el nom de l'arbre com el del fruit. El següent document fa referència a un lloc del Berguedà:

907 Baraut, ActCUrgell 21, pàg. 78. Consagració de Sant Pau de Casserres: et usque in fines de Poioregis et usque in flumen que vocatur Lubricato, et per alia ipsa serra qui discurrit super Ficarias usque in flumine Lubricato

Encara que no es pugui descartar el significat col·lectiu en un exemple tan antic com el que citem, el plural fa pensar més aviat que es tracta d'un grup d'exemplars d'aquest arbre individualment considerats.

El nom de la ciutat de l'Alt Empordà, *Figueres*, documentat des del segle x, presenta la mateixa problemàtica:

982 DipCarol I, pàg. 243. Precepte del rei Lotari: in comitatu Bisuldunense ... in villa Ficarias

Més clarament col·lectiu és el diminutiu singular *Figuerola*, topònim molt repetit (vegeu el comentari que hi dediquem en el capítol IX.1).

FONOLLERES

Fonolles és el nom d'un poble situat al municipi de Granyanella (Segarra). El lloc és mencionat des de finals del segle XI (vegeu TURULL 1991, pàg. 169-170).

El mateix lloc apareix també en una limitació del castell de Canons a Sant Donat de Sedó (municipi de Torrefeta, la Segarra) i observem que també apareix com a cognom d'un dels personatges que signen el document:

1120 Baraut, DocUrgell 1323 (Urgellia 9, pàg. 151): kastrum unum quod vocatur Cannons et est in comitatu Urgelli in apendicione Sancti Donati de Sadao ... a parte meridie in terminio de Fenolles ... Sig+num Petri Bernardi de Fenolles

Durant aquest segle es multipliquen les mencions a aquest lloc, mencions on s'alternen les grafies *Fo-* i *Fe-*, amb predominança, però, de la primera, idèntica a l'actual (vegeu el comentari que en fem en el capítol III.4 referit al topònim *Fonollet*).

D'altra banda, *Fonolles* és el nom d'un poble del terme de Parlavà (Baix Empordà) i d'un veïnat del municipi de Llagostera (Gironès).

GAVARRERA

Gavarrera és el nom d'una planta que no té fruit ni flor de nom específic; aquest nom és un derivat de *gavarra*, que és també el nom de la planta. En l'exemple que hem recollit sembla que ha de ser considerat més aviat un col·lectiu, per bé que no s'ha d'oblidar que el nom simple de les plantes pot indicar una col·lectivitat i que aquest ús es dona molt freqüentment precisament en el simple *gavarra* (vegeu el que en diem a propòsit de *gavarrella*, capítol IV.3).

El topònim *font de Gavarrera* (sense article) apareix en un document de 1049 com a límit del castell d'Arcalís (Pallars Sobirà):

1049 Baraut, DocUrgell 627 (Urgellia 5, pàg. 149): *Kastrum de Archalis simul cum ipsas ecclesias ... affrontat hec omnia predicta ... in ipsa serra de Moletto ... et pervadit ... ad ipsa fonte de Gavarrera et iungit se in ipsa serra de Moled et revertit atque circuit in Calvo de Litomol sive in ipsa Agudas de Boveto et descendit in ipso puio de Salsar*

GERDENERA

Gerdonera (DGLC) és un derivat de *gerdó*, derivat al seu torn de *gerd*; com a nom comú designa actualment la planta (com el seu sinònim *gerdera*). En el següent document d'Urgell apareix un topònim, referit a un terme de Lavansa (Alt Urgell), que es podria relacionar amb aquest fitònim:

1032 (orig.) Baraut, DocUrgell 451 (Urgellia 4, pàg. 154): *ipsum nostrum alodem de Terrers ... Deinde transmeat ad ipsa Noz et deinde ascendit ad ipso torrent, qui discurrit per Bazercals, et deinde ascendit usque in Gerdenera*

És difícil fer gaires conjectures sobre aquest mot ja que la *e*-pretònica no seria la vocal esperable si el topònim correspon al fitònim *gerdó*. De totes maneres, encara que es tracta d'un document original, hi pot haver intervingut un error de còpia d'un esborrany o d'altre tipus.

GINESTER

Un lloc anomenat *Ginester* és mencionat en un document d'Osona:

899 ACondal 11, pàg. 122. Precepte de Carles el Simple: Id est in praedicto pago ausonensi ... in villa eciam Terrates et in Tagnano et in Felcariolas et in Berga et in Genestero et in Sennare quicquid habere videntur

No sembla possible de localitzar aquest lloc en l'actualitat. També ha d'estar originat en un topònim el cognom del següent personatge del segle XII:

1170 CSCreus 142, pàg. 144: ego Petrus ... damus vobis Guillelmo de Salvanieco et Petro de Ginestario

D'altra banda, la corresponent forma femenina d'aquest mot que comentem, *Ginestera*, és actualment cognom, que, com hem comentat repetidament, s'ha d'haver originat en un topònim.

Hi ha un altre topònim amb aquesta forma documentat al Pallars que per la seva localització podria correspondre a l'actual *Ginestarre*, poble del municipi d'Esterri de Cardós (Pallars Sobirà):

869 (Alaó) DipPallars II 65, pàg. 319: Mitto in obediencia monasterii terra in loco que dicitur Genestario, quod michi advenit de alode parentum meorum

Si això és així, es tractaria d'una falsa llatinització d'un topònim que, com comentarem en el capítol VII.2, sembla format a partir d'un sufix -ARE (vegeu també el que comentem en aquest mateix capítol a propòsit del mot *linarios*).

GREVOLERA

El topònim, que ha de correspondre a un col·lectiu en -era del grèvol (escrit llatinitzat *Grevolaria* i poc després en forma ja catalana *Grevolera*), apareix en documents d'Urgell referit a un lloc del Vallespir:

1040 Baraut, DocUrgell 522 (Urgellia 5, pàg. 60): Et isti alodes supra scripti qui sunt de valle Asperi sunt in villa Grevolaria vel in villa Isla sive in eius aiacenciis et in Corbaria

1076 Baraut, DocUrgell 903 (Urgellia 7, pàg. 34): et habet affrontaciones hec omnia prelibata de .I. parte in villa Corbaria sive in villa Grevolera

1076 Baraut, DocUrgell 905 (Urgellia 7, pàg. 37): Posuit namque affrontaciones ... ex una parte in villa Corbaria sive in villa Grevolera

L'editor dels documents d'Urgell, C. Baraut, identifica aquest lloc amb *Greulera* (a l'Illa, Rosselló). Justament el lloc anomenat l'Illa (*villa Isla*) apareix en el primer d'aquests documents que hem citat. El nom de planta és en català *grèvol*; el significat col·lectiu de *grevolera* sembla, per tant, molt clar.

JONQUER (JUNQ-) — JONQUERA (JUNQ-)

Els compostos en -ARIUS de *jonc* (català oriental) o *junc* (occidental) poden designar la planta com ho fa el mot simple, de manera que *jonquera* (*junq-*), més freqüent que el masculí, i *jonc* (*junc*) són en aquest sentit sinònims. Com que *jonc* a més de la planta designa també les tiges de la planta, no resulta del tot aberrant que la planta s'anomeni també *jonquera*, perquè produeix joncs; però en la toponímia cal partir del significat col·lectiu. Això es fa especialment patent en compostos en què el mot funciona encara com a adjectiu: és el tipus *Valljunquera*. Fins i tot ens sembla que és possible conjecturar que l'ús de *jonquera* per a designar la planta és secundari i depèn del significat del mot com a col·lectiu.

Trobem *junquer* com a apel·latiu designant, sens dubte, una estesa de joncs, en un document procedent d'Organyà:

1043 Miret, BRABL VI, pàg. 353 i ibid. VII, pàg. 165 (facsimil): et est ipsa trilla ad ipso guncher ... et ipso malol qui est ad ipso guncher afrontat de .i. parte in trilla de vos emptoies

El col·lectiu en -ARIUS del jonc apareix com a topònim des del segle IX al Pallars. En primer lloc apareix en documents de venda al monestir d'Alaó (Trem) d'unes terres a Orrit (municipi de Sopeira, Alta Ribagorça):

864 DipPallars II 58, pàg. 315: vindo vobis terra mea quem habeo in pago Orritense, in locum chujus vocabulum est Junchario

875 DipPallars II 74, pàg. 324: vindimus nostra terra in apendicio de chastro Oritense, in locho que dicitur Junchario

És també el nom d'una casa de camp a Montcortès de Pallars (agregat de Gerri de la Sal):

949 Baraut, ActCUrgell 32, pàg. 91 = DipPallars II 160, pàg. 366. Consagració de l'església de S. Pere de Sestui: trado ei parrochiam quod ibidem concedit dominus Willelmus comes, id est curtes, castella cum suis terminibus, et alios villares Casas veteras et Casas raras et ipso Puiolo et Iunchario cum illorum terminos

1035 CartGerri 6, pàg. 229: ipsum over ... quod abuit Gifredus et
 Todo sua mulier in Iuncher

Jonqueres

El femení, *jonquera*, apareix repetidament en la toponímia catalana. A vegades ho fa en singular i amb article (el municipi de *la Jonquera*, Alt Empordà, o el nom d'una ermita a la Pobla de Cérvoles), però sovint també en plural (Sant Vicenç de *Jonqueres* al municipi de Sabadell, Vallès Occidental). Des del 978 és documentat el topònim *Jonqueres*, corresponent al lloc d'aquest nom al municipi de Maià de Montcal (Garrotxa):

978 MNHistoricas II, ap. 6, pàg. 209-210: alodem meum ... et
 ipsum quem habeo in Roseto ... terminatur vero predictos alaude a
 parte orie[ntis] in ip[s]so fisco que dicunt Iuncarias

Un altre topònim amb la mateixa forma apareix en un document de Cuixà:

1011 Marca ap. 980, col. 164. Butlla de Sergi IV a favor de Cuixà:
 in comitatu vero Cerdaniense ... Et in villa Curtes, et in Iuncarias et in
 Cerconeda et in Aranser

LLINERS

En un document d'Urgell trobem el topònim *Linarios*:

1055 Baraut, DocUrgell 685 (Urgellia 6, pàg. 67): Et ipsas duas
 petias de vineas qui sunt in Secalarios simul cum una pecia de terra qui
 est ad Linarios quem emi de Eico

Es tracta d'un lloc, no identificat actualment, però prop de la Seu d'Urgell. Baraut el situa en aquest terme o en el d'Alàs (Alt Urgell). Com que el col·lectiu usual del nom de planta *lli* (llatí LINUM) és *llinar* (vegeu l'apartat que li dediquem en el capítol VII.2), resulta una mica sorprenent trobar un exemple tan aïllat d'una formació en *-arios*. Potser és un canvi de sufix circumstancial degut a l'escriptent que poc abans havia escrit el mot *secalarios*.

NABINERS

El topònim *Nabiners* (poble, a l'esquerra del Segre, agregat al municipi d'Arfa, Alt Urgell) ja apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell:

c. 860 Baraut, Act Urgell 2, pàg. 50. Acta de Consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Deinde Napinerios siue Ollafracta atque ipsa parrochia de Tost...

Més tard continua apareixent repetidament en documents d'Urgell (documents 390, 464, 568, 562, 580, 597, 598, 636, 637...). Es tracta d'un col·lectiu en -ARIUS de NAPINA. Aquest mot llatí ja era de per si col·lectiu ja que el sufix -INA en llatí formava col·lectius, bé que la seva productivitat sembla ser molt limitada i la seva continuïtat romànica gairebé nul·la; Meyer-Lübke (1923, pàg. 18) cita únicament un derivat romànic de NAPINA amb significat col·lectiu. *Nabiners* seria, segons tot això, un plural d'un col·lectiu de col·lectiu, però aquests plurals poden ser purament emfàtics. Sobre altres continuadors de NAPINA als Pirineus catalans, a la zona occitana i també en els dialectes reto-romànics vegeu el que en diu Coromines (1971 II, pàg. 176-177).

OLIVERA

Pel que fa a la utilització del mot *olivera* en la toponímia en sentit col·lectiu i no com a designació de l'arbre, cal tenir en compte el topònim *l'Olivera Rodona*, documentat des de 1127, al pla de Barcelona. Es tracta d'un lloc situat prop de la cruïlla que separa els camins que, des de Barcelona, duïen a Sarrià i a les Corts —aproximadament darrera de l'edifici de l'Escola Industrial—. Aquest topònim ha de referir-se més a un camp d'oliveres que a un sol arbre d'aquesta espècie; és cert que és imaginable que l'adjectiu *rodó* es pugui aplicar a un arbre —per la forma de la seva copa, per exemple— però això no és la cosa més habitual, d'altra banda sí que és comparativament freqüent l'adjectiu *rodó* aplicat camps o terrenys (cf. el topònim *Camprodon*, per exemple).

També hem de tenir present l'ús que del mot es fa com a nom apel·latiu en el següent passatge d'un document del segle XI:

1074 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 103, pàg. 119: et olivariam quod nuncupant de Pladiano que est in hereditate Raimundo filio meo in Avelaneto et in hereditatem Guillelmi aliam olivariam

El text es refereix a un lloc del Vallès anomenat Avellanet, prop de Terrassa. Les dues oliveres que hi apareixen podrien ser efectivament arbres, però és una mica sorprenent que un sol arbre, una olivera, tingui un nom específic: "l'olivera que anomenen de

Pladià". En canvi, sí que sembla més lògic que un olivet més o menys extens tingui un nom propi.

En el següent document *olivera* sembla usat com a pretopònim també amb valor col·lectiu:

1091 Bach, Solsona 19, pàg. 62: Est hec omnia in comitatu Barchinone infra terminibus castro Cervilione in locum quem vocant ad ipsum Mercadal de Sabbatel vel ad ipsa Olivera ... Et ipsas vineas qui sunt ad ipsa Olivera

PRESSECUERA

En un document de 1080 procedent d'Organyà, editat per Miret, apareix el terme *presseguera*, derivat de *préssec* (llatí (MALUS) PERSICUS) com a nom d'una peça de terra. El text que reproduïm diu literalment "la terra que en diem presseguera":

1080 Miret, Organyà, pàg. 528: ipsa terra que dicimus pressegera advenit mihi per donacione

Sembla que en aquesta formació en -ARIA cal veure-hi un col·lectiu; és més, en aquest cas, com sembla indicar-nos l'escriptura, potser cal partir del sintagma *terra presseguera*. Altrament, el nom de l'arbre és habitualment masculí.

ROMEGUERA

El mot *romeguera* designa avui la planta (vegeu el comentari que n'hem fet a la part introductòria d'aquest capítol). El mot apareix com a apel·latiu singular (amb article) i usat, segons sembla, com a col·lectiu en un testament en què es deixen uns masos a Sant Esteve de Palautordera:

1096 ACA Ramon Berenguer III, núm. 39: dimisit ad Berengario filio suo quatuor mansis in parrochia Sancti Stephani ... et alium ad ipsa romegera qui fuit de Gauefre Guillem

L'exemple és ben notable perquè l'ús d'aquest mot com a col·lectiu apel·latiu no es documenta en català.

Romeguera és actualment el nom d'un llogaret a Pals (Baix Empordà) i d'una partida de terra a Nalec (Urgell); és també cognom, segurament originat en un topònim.

És també el nom d'un indret i d'un corrent d'aigua a Cabra (Alt Camp) en els següents documents:

1173 CSCreus 160, pàg. 162: dono etiam vobis in ipso nemore meo ... ademprivum, sicut vadit ipsa aqua de Romegera et ipse torrens de Rivo de Speds et vadit ad ipsum terminum de Capra

1184 CSCreus 264, pàg. 263: et sic descendit in ipsum torrentem de rivo Despeds et ascendit per iam dictum torrentem usque ad ipsam Romegeram et ad montem que est super Romegeram

SEGALER

En el mot *segaler* es donen les condicions òptimes que permeten de veure com el sufix -ARIUS pot formar col·lectiu. En primer lloc *segaler* (derivat del llatí SECALE, català *sègol*) no és ni ha estat un nom de planta; no hi ha doncs confusions com les que es donen en noms com *ginester* o *romeguera*. En segon lloc el veiem usat encara com a adjectiu en documents de redacció llatina del segle IX, en el sintagma *campo seculario*. Això fa patent també que el significat dels compostos en -ARIUS no és el de simple col·lectiu: és el lloc on es fa, on es cultiva o que és apte o destinat al cultiu d'una planta, i no senzillament el lloc on hi ha una determinada planta. Com a adjectiu el trobem en documents relatius a Codinet (el monestir de Sant Pere de Codinet havia estat construït dins l'actual municipi de Pla de Sant Tirs, Alt Urgell):

853 (orig.) Baraut, Codinet 6, pàg. 163: vindimus terram in paum Taustetanum, in locum ubi dicitur Coteneto in illo campo Sekalar[io] ... terram quam et abemus in ipso kampo Sekalario

Però pocs anys més tard el mateix lloc apareix designat només pel col·lectiu en -ARIUS.

908 Baraut, Codinet 16, pàg. 172: in comitatum Orilietano, infra fines de villa Cutineto, in locum ubi dicitur Sekalero ... donamus tibi vineas, pecias duas

El nom de lloc *Segalers*, sempre en plural, apareix molt repetidament en documents d'Urgell —en recollim aquí només algunes mencions—, fent segons sembla sempre referència al mateix lloc no lluny de la Seu:

1055 Baraut, DocUrgell 685 (Urgellia 6, pàg. 67): Et ipsas duas petias de vineas qui sunt in Secalarios simul cum una pecia de terra qui est ad Linarios quem emi de Eico

1068 Baraut, DocUrgell 816 (Urgellia 6, pàg. 178): et ipsas vineas qui sunt in Segaleros, qui fuerunt de Miro Sacer de Nocholone, mandavit tenere ad Bernardum Seniofredum

1073 Baraut, DocUrgell 855 (Urgellia 6, pàg. 211): In primis ipsos meos alaudes que habeo in Segalers remaneant a domino Deo et Sancta Maria Sedis Vico vel ad ipsa kannonica. Et ipsas plantas que habet in Torel vel in Segalers remaneant ad ipsa canonica

1076 Baraut, DocUrgell 906 (Urgellia 7, pàg. 38): Sunt nempe pretaxata omnia intra Urgelli comitatum in prenomiatum locum Nabiners non longe a sede sancte Dei genitricis Marie. Terminatur autem hec cuncta ad orientali clima in Ascha seu in Segaleris loca

1091 Baraut, DocUrgell 1075 (Urgellia 7, pàg. 191): in comitatu Urgelli in apendicio Sancte Marie Sedis Vico Urgelli, ... Et sunt ipsos alaudes tras ipsa Sala pecia .i. de vinea et alias in ipsa Serra sive in Campo Arnall vel in Segalers sive in Pugredon.

1101 (orig.) Baraut, DocUrgell 1191 (Urgellia 9, pàg. 20): alodio meo quod habeo in comitatu Urgelli in apendicio de Alas et de Banat, et ad locum Condamina sive ad locum Sigalers

No sembla que aquest lloc es pugui identificar en l'actualitat, però ha de fer referència a un lloc situat a la vora de la Seu d'Urgell, a la riba esquerra del Segre (entre la Seu, Nabiners i Alàs). D'entre els documents que hem mencionat podem assenyalar el document de 1073 que presenta una forma ja igual que la que seria la forma actual catalana d'aquest topònim.

SISQUER

El topònim que reflecteix el col·lectiu de *sisca* amb el sufix *-ARIUS* apareix ja en l'acta de consagració de la Seu d'Urgell:

c. 860 Baraut, ActUrgell 2, pàg. 50. Acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Deinde ipsas parrochias de valle Lordensis, id est ipsa Petra cum Argilers vel Siskero, cum Linars et Montecalvo

Es tracta sens dubte de *Sisquer*, poble del municipi de Guixers (Solsonès). També és mencionat en l'acta de consagració del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles.

1040 Baraut, ActUrgell 48, pàg. 117. Consagració de l'església del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles: Item ecclesias ... et sancti Stephani de castro Sisquer, sancte Marie de Valle et sancti Petri de Montecalvo et sancte Columbe de Linars

Existeix un altre lloc homònim a la vall de Lavansa (municipi de Lavansa, Alt Urgell).

En la toponímia catalana existeix també el col·lectiu *Sisquella* (vegeu el comentari que hi dediquem en el capítol IV.3).

SORBERA

En un document de Sant Cugat apareix el topònim *Sorbera*, amb l'article.

1205 CSCugat 1253, III pàg. 373: *damus ... et etiam cum illa petia de terra de ipsa Sorbera que est ultra prefatum terminum*

Sembla que es tracta d'un col·lectiu del nom d'arbre *sorba* encara que també es podria tractar del nom del mateix arbre, actualment *servera*. Tanmateix, el fet que les variants en *So-* es documentin en català només en la toponímia ens fa creure més aviat que es deu tractar d'un col·lectiu (com *Sorbet*). Altrament, *Servera* és topònim menor no rar. A Montbrió de la Marca (municipi de Sarral, Conca de Barberà) hi ha una antiga quadra anomenada *la Servera*. És discutit l'origen del nom de la ciutat de *Cervera*, la capital de la Segarra (vegeu MOREU-REY-1982 pàg. 59, 69, 160).

LA SOROLLERA

La Sorollera és el nom d'un municipi del Matarranya. Tal com indica Coromines (1965 II, pàg. 127-128) a la base d'aquest topònim hi ha el fitònim *sorolla*, del mateix problemàtic origen que el seu sinònim *atzerola*. Cal comentar aquí que el nom de l'arbre apareix sempre en masculí, *atzeroler*, i no en femení i això fa pensar que a la base d'aquest topònim ha d'haver-hi un col·lectiu en -ARIA. És un cas semblant al de *la Codonyera* que ja hem comentat més amunt.

SURUSCULERS

En un document original d'Urgell de 935 apareix el terme *surusculariis* usat com a apel·latiu en una sèrie on apareixen dos altres fitònims de sentit col·lectiu:

935 (orig.) Baraut, DocUrgell 95 (Urgellia 2, pàg. 71): *et insuper dono ad Sancte Marie Sedis ipso bosco qui est prope Pallarols cum omnibus argelagariis uel surusculariis et boxedariis cum terminis et affrontationibus eorum*

És difícil fer cap conjectura sobre aquest mot. Encara que es tracta d'un document original és possible que hi hagi intervingut un error

en la transcripció d'un esborrany o del document que serví de model o un simple error manual. En la fitxa corresponent del GMLC hi ha una nota en què es conjectura que *suruscularios* està en lloc de *surcularios*. L'adjectiu *SURCULARIUS* -A -UM es troba a Varró i vol dir 'plantat d'arbres tendres' però el mot no sembla tenir continuïtat en català.

VINYER

El mot *vinyer* com a designació de la vinya (del col·lectiu de ceps que formen una vinya) es troba documentat en el llatí medieval català com a topònim i també com a apel·latiu. Així, apareix com a topònim referent a un lloc de la vall de Llastarri (Alta Ribagorça).

909 DipPallars II 109, pàg. 341: et est ipsa vinea in valle Lastariense, in loco Vingerum

Un any després el trobem usat com a apel·latiu:

918 DipPallars II 130, pàg. 350: vinea nostra ex ruptura in loco ubi dicitur Arcus, in vignero de castro Bellosie

També és apel·latiu en el següent document referit al Conflent:

1137 Baraut, DocUrgell 1459 (Urgellia 9, pàg. 266): in valle Confluentis, in villa que vocatur Avelaned ... Hoc quod habeo in prenomina villa et in ipso vinner de Villanova

En l'actualitat l'ús d'aquest mot en sentit apel·latiu queda limitat, en la seva extensió geogràfica, als dialectes més septentrionals del català (el DCVB situa el mot al Rosselló i el DECat al "Nord", però també en alguns punts del País Valencià, exemplificat només amb topònims).

5. CONCLUSIONS

La identificació de certs topònims en *-er -era* com a primitius col·lectius presenta dificultats a causa de la polisèmia d'aquest sufix, especialment perquè forma noms d'arbres que donen fruit. No obstant això, la hipòtesi que es tracta d'un col·lectiu és sovint la més satisfactòria.

El significat col·lectiu es fa patent sobretot en compostos del tipus *Valljunquera* o quan el terme és documentat com a apel·latiu amb significat col·lectiu (*junquer*). En altres topònims les probabilitats de la interpretació col·lectiva són més grans en uns que en altres; podem assajar d'establir-ne una sèrie per ordre decreixent:

1. Quan el topònim no és el nom de la planta (*nabiner, sisquer, segaler*).
2. Quan es tracta d'una planta que no té fruit, flor o producte de nom específic o en té un d'etimologia diferent.
3. Quan el simple és també nom de planta (*jonquera / jonc, ginestera / ginesta*).

En general podem dir que quan es tracta de noms de plantes, herbes i arbusts, la interpretació del significat col·lectiu s'imposa o és especialment probable. També quan el topònim correspon a una forma singular és més probable que sigui col·lectiu que quan és un plural. Tractant-se d'arbres amb fruit o flor o producte útil, la interpretació com a col·lectiu és de més difícil acceptació; tanmateix a través de la documentació antiga en alguns casos és possible de fer-ho patent (per exemple en el cas d'*Olivera rodona*, etc.).

VI

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -OSUS -OSA

1. COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -OSUS -OSA EN LLATÍ I EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

El sufix originàriament adjectival -OSUS -OSA, que en llatí crea adjectius que indiquen qualitat o abundància d'un element, ha pres la funció de crear substantius col·lectius. Efectivament, en la toponímia d'una sèrie de zones lingüístiques de la Romània trobem aquest sufix designant col·lectius, especialment, però no únicament, col·lectius vegetals. No és que es tracti d'un fenomen absolutament generalitzat però sí que apareix en punts diversos, punts a vegades prou allunyats i pertanyents a zones lingüístiques diferents.

Així, Rohlf s'observava en el seu estudi sobre els dialectes pirinencs, estudi que se centra en els sufixos, que a l'Arieja -osa substituïa -ETUM: "die weibliche Form -ūzo ersetzt das lateinische Suffix -ETUM" (ROHLFS-1931, pàg. 168). Aquest tret, que es troba en la llengua parlada de la zona, el retrobem també estès en la toponímia d'altres zones de la Gal·lo-romània (vegeu, per exemple, les localitzacions de fitotopònims amb aquest sufix que dona Vincent, 1988, pàgs. 257-258).

També, en la seva gramàtica històrica italiana, el mateix Rohlf (1969, § 1125), barrejant noms apel·latius i topònims, observa: "Nell'area calabro-lucana -oso od -osa prende la funzione di -eto, cfr. nella Calabria settentrionale *ruovittusu* 'roveto', *Cammaruso*, nome di una località nel Cilento (da *kámmaron* 'euforbia'), *Fagosa* nella Lucania meridionale ('fageto')". En aquest punt cita en nota el seu propi treball que hem mencionat més amunt (1931, pàg. 168), indicant que aquesta funció del sufix -OSUS -OSA s'ha desenvolupat també en els dialectes pirinencs de l'Arieja. Precisament, fent referència a

aquesta nota, Coromines (1971, II, pàg. 77) comenta que Rohlfs també hauria pogut citar el català, on aquest fenomen és molt més estès.

En canvi, Hallig indica que per a la zona que ell estudia, el Cavaudà (fr. Gévaudan), les coses no es presenten així de manera sistemàtica: "Der Befund, den Rohlfs für gewisse Pyrenäenmundarten festgestellt hat, in denen -OSA die Funktion von -ETU übernimmt, trifft für unser Gebiet nicht zu" (1970, pàg. 95). Entre les formes que ell estudia només unes poques presenten el sufix -OSUS -OSA: un derivat de SPINA, un de GENISTA, un de CARDOS i tres exemples de derivats de FILEX.

Pel que fa a la Península Ibèrica, en la toponímia gallega i portuguesa és bastant freqüent -oso com a col·lectiu vegetal; Piel en dóna exemples en els seus treballs de 1968, però tal com indica aquest mateix autor en portuguès aquestes formacions només es troben en la toponímia però no en la llengua comuna (PIEL-1944, pàg. 37).

2. COL·LECTIUS EN -ÓS -OSA EN LA LLENGUA I TOPONÍMIA CATALANES

En el domini del català el sufix -osa, en la seva forma femenina, apareix no solament en la toponímia, sinó que, en algunes zones dialectals, designa col·lectius vegetals en la llengua comuna. De totes maneres, no és que es tracti d'un ús gaire estès, sinó que sembla més aviat associat a certs noms d'arbre en particular. Bàsicament, l'ús de -osa com a col·lectiu vegetal es troba en els dos vessants dels Pirineus i especialment en el departament dels Pirineus Orientals i en la zona pre-pirinenca més oriental de Catalunya (l'Empordà, la Garrotxa, etc.): Coromines indica que *avetosa* s'estén fins a Benasc, registra *beçosa* a la Ribera d'Eina, *vernosa* a Clarà de Conflent, etc. De totes maneres sembla que en alguns casos aquestes formacions poden tenir una extensió més gran: algunes s'han introduït a la llengua comuna, així els col·lectius *avetosa* i *fajosa* (vegeu també les dades de l'ALDC que recollim en el punt XI.2. i el comentari sobre la presència d'aquest sufix en el DGLC en el punt XI.1.).

Val a dir que en alguns casos la preferència en l'ús de formes amb aquest sufix per sobre d'altres possibles sufixos pot venir afavorida per l'estructura fonètica del mateix fitònim; això pot haver influït en l'èxit d'*avetosa* davant d'**avededa*.

La situació pel que fa a la toponímia és ben diferent i la gran extensió dels col·lectius en -ós / osa en la toponímia contrasta amb el nombre reduït d'aquestes formes emprades com a noms apel·latius.

També contrasta la preferència que la llengua comuna té per les formes femenines davant de la presència molt més equilibrada de masculins i femenins en la toponímia, bé que potser també aquests últims siguin numèricament predominants.

Pel que fa a l'extensió del sufix en la toponímia veiem que Coromines assenyala respecte a *Avetosa*: “una variant de consonantisme més originari *La Vedosa* degué tenir també molta extensió i s'ha conservat en molts topònims de cap a Pallars i Alta Ribagorça en la forma *La Vedua* i *La Bedoa*, d'on el nom de la gegantina *Bedoga d'Adons* (la gran muntanya que forma una mola entre aquest poble i Areny, que havia estat coberta per una immensa avetosa)”. Pel que fa a la seva extensió més cap al sud i orient, podem observar que els topònims formats amb aquest sufix són particularment abundants a la Segarra (i també en zones properes del Bages, al sud-est) i tampoc no són rars a la resta de la Catalunya Vella.

Pel que fa a l'estructura fònica d'aquests topònims, la pronúncia habitual sembla ser *-óza* (*-úza* a la Catalunya del Nord; els dos amb la vocal final neutra); Coromines observa que a la zona de la Noguera Ribagorçana aquest sufix perd la *-s* intervocàlica, cosa que fa que a vegades aparegui una *-g-* antihiàtica (com en l'exemple *Bedoga* que hem vist més amunt) o que es tanqui la *-o-* en *-u-*; així en el DECat s.v. *salze* observa: “Aquest col·lectiu reapareix entre Ribagorçana i Flamicell, amb el pas fonètic de *-osa* a *-ua*, exemplificat en aquella toponímia per dotzenes d'exemples (*La Vedua*, *La Bedoga* = *avetosa*, *Colatxoa*, *Argestues*, etc.): Barrancs de les *Salitúes* a Sas de Benés, i reapareix la *e* etimològica fora de l'accent: *La Saletua* a la Bastideta de Corruncui”. Pel que fa a l'extensió cap al sud d'aquest fenomen i als seus resultats fonètics en un altre lloc (DECat s.v. *gargalla*) explica: “L'àrea de *gargalla* (o d'aquest *gargall*) ha d'haver arribat Ribagorçana avall fins al Montsec, car a Castissent (1957) hi ha el *Barranc de la Gargallúa*...; i és sabut que a tota aquella zona es perd la *-s-* de *-osa-*, de manera que els col·lectius de plantes formats així (com *avetosa*, *pinosa*) allà apareixen, en uns llocs com *-oa* (en part canviat en *-oga*: *L'Avedoga*, *La Bedoga*), en altres es tanca la *o*, en hiatus, donant *-úa*”.¹

1. Altres observacions en el mateix sentit a DECat s.v. *donzell*, nota 7; vegeu també alguns dels topònims que comentem en aquest capítol.

Tal com hem vist més amunt, en la llengua comuna *-osa* s'associa en català a diversos tipus d'arbres —és menys freqüent amb noms de plantes herbàcies o arbusts—. Pel que fa a la toponímia veurem que les coses són diferents i que el topònim s'associa indistintament a noms d'arbres, arbusts i herbes. Aquesta distribució sembla ser diferent en altres zones lingüístiques; així Hallig (1971, pàg. 95) observa respecte a la zona del Cavaldà que el sufix “tritt an die Bezeichnungen für kleinere Pflanzen an, die ungeordnet wuchernd oft ein dichtes Gestrüpp bilden”. A més, Hallig remarca que aquest tipus de distribució del sufix, és a dir, l'associació amb noms de plantes petites que creixen desordenadament i creant matolls espessos, és la mateixa que es troba en els exemples recollits per Strobel (1936), on el sufix s'uneix només en rares ocasions amb noms d'arbres.

Passem ara a comentar els exemples que hem pogut recollir de col·lectius en *-ós -osa*.

L'ALDOSA

J. Coromines (1971, pàg. 213) explica que el topònim “*l'Aldosa*, nom de dos llogarets andorrans, deriva de *ILICEM* ‘alzina’” amb el sufix *-osa*. Aquesta observació la fa a propòsit del tractament del grup consonàntic *-lz-*; vegeu el que hem dit en comentar el topònim *Saldes* < *SALICES* o *Saldet* < *SALICETUM* (capítol III.4.). Posteriorment, Coromines repetirà la mateixa explicació etimològica per aquests topònims en el seu estudi sobre la toponímia d'Andorra “*Aldosa* i *l'Aldosa* (dos llogarets prop de la Maçana i de Ransol), és derivat de l'arcaic *elze* ‘alzina’ (llatí *ILEX*), amb canvi de **l'Alzosa* en *Aldosa*” (COROMINES-1965 II, pàg. 25) i remet a l'estudi que hem citat anteriorment.

ARGELAGOSA

El context del document en què es menciona el topònim *Argelagosa* (derivat d'*argelaga*) fa que sigui difícil de situar-lo: es tracta del testament que Ramon, levita, fa abans de peregrinar a Sant Jaume de Galícia i on s'enumeren moltes propietats diverses. L'editor dels documents d'Urgell, C. Baraut, situa aquest topònim a la comarca de l'Alt Urgell, sense, però, donar més precisions:

1045 Baraut, DocUrgell 588 (Urgellia 5, pàg. 118) = CSCugat II 582, pàg. 246: Et ipso pane et vino et porchos et tonna que abeo in Argelagosa remaneat ad Sancto Andree cenobii de Inter Pontonos (= Tres Ponts)

AVELLANOSA

Avellanosa és el nom d'un caseriu i del torrent que s'hi origina a la comarca del Solsonès (municipi de Riner). Així mateix designa diversos paratges de la Cerdanya (en el DCVB es recull aquest topònim com a nom d'una muntanya a Coborriu, Lles, i d'unes pastures al puig d'Alp).

Aquest col·lectiu d'*avellana* 'avellaner' en *-osa* existeix però només en la seva forma femenina; el topònim **Avellanós* que apareix en el DCVB respon a un error en l'accentuació del nom del poble d'*Avellanos* (municipi de Benés, Alta Ribagorça). En el DECat (s.v. *avellana*) s'explica aquest darrer topònim com a "un derivat d'*avellana* amb el sentit del castellà *avellanos* 'avellaners', relíquia fonètica de l'extingit dialecte romano-basc pre-català propi de l'Alt Pallars en els segles de l'Alta Edat Mitjana".

AVETOSA

Els col·lectius en *-osa* de l'avet són relativament freqüents en la toponímia pirenenca i pre-pirenenca —corresponent lògicament aquesta distribució amb l'hàbitat de l'arbre—; ja hem vist més amunt, a la part introductòria d'aquest capítol, com Coromines comentava la presència d'alguns d'aquests topònims a la Ribagorça, però també apareixen més a l'est. Només a tall d'exemple podem mencionar el topònim *la Bedosa* (a Sant Joan de les Fonts, Garrotxa) que apareix documentat el 951 amb la forma *Abadosa* (vegeu *Atlas Històric de Catalunya*, full 10-1). D'altra banda, *Badosa* (grafiat habitualment amb *-a*) és cognom.

COL·LECTIUS DEL BÀLEC

Coromines (DECat s.v. *bàlec*), per demostrar la seva teoria que en la base etimològica del mot *bàlec* hi devia haver una *-t-*, menciona diversos topònims i fins i tot cognoms formats amb els sufixos *-ar* i *-ós* / *-osa* que presenten una *-d-* interna que seria el reflex de la *-t-* proposada per Coromines: "*Joan Baladosa* era el nom d'un dignatari eclesiàstic al Nord de Berga el 1462, igual es digué abans un veral de Matamala de Capcir [en nota es menciona aquesta forma en un cadastre de 1835, encara que vulgarment es diu *Baladrosa*], hi ha sengles exemples de *La Baladosa*, faldes de muntanya, a

Vallcebre (Berguedà), Estavar (Cerdanya), *Plans Baladós* a Sallagosa, i a Sançà, un lloc semblant es diu *La Balatosa*".

Segons això els mots *Baladar*, *Baladós* -osa i *Balador* que apareixen en la toponímia són derivats col·lectius del nom de la planta anomenada *bàlec* 'ginesta nana', procedent d'un mot pre-romà (celta?) *BÁLATO*.

BOIXÓS

El col·lectiu en -ós del fitònim *boix* apareix en un document de 984 en un topònim, *Pujol Boixós*, que se situa a la vall d'Ària al comtat d'Urgell (actualment al municipi de Vilanova de l'Aguda, Noguera):

984 (orig.) Baraut, DocUrgell 198 (Urgellia 3, pàg. 32): *alaudem nostrum Valle de Aria in comitatum Horgillitano ... et est ipsa Valle de Aria prope flumen rivo Merdario. Et affrontat ipsa ualle ... de unaque parte in ipsa muga ... et terciave parte in Puiolo Bockoso*

Cal remarcar aquí la funció adjectiva del mot format amb el sufix -OSUS.

La forma femenina, *la Boixosa*, és, segons el DCVB, el nom d'una masia situada en el terme de Sallent (Bages).

BRUGÓS

L'adjectiu en -OSUS format sobre *bruc* apareix designant un coll en el següent passatge:

1066 LAntiq. IV 422, f. 173: *habet autem terminum ... in monte Pedititio et in colle Brugoso*

Podem destacar la funció adjectival que té aquest derivat en -ós, funció que també conserva en el topònim *Mont Brugós* (al Maresme) citat per Badia (1951, pàg. 531, mapa). En la toponímia catalana hi ha també la riera *Brugosa* que passa per Vinaixa i la Floresta (les Borges Blanques). Cal observar de totes maneres la raresa dels derivats en -OSUS -OSA de *bruc* davant l'abundant presència d'altres derivats del mateix fitònim amb altres sufixos com és ara els derivats formats amb el sufix -ARIUS -ARIA.

CANÓS

El Canós és el nom d'un poble situat en el municipi de Plans de Sió (la Segarra). Respecte a l'etimologia d'aquest topònim, Turull

(1991, pàg. 84), després de constatar que les obres bàsiques de referència no el comenten, s'inclina per la hipòtesi de considerarlo un fitotopònim. Es tractaria, per tant, d'un col·lectiu amb el sufix *-ós* de *cana* 'canya'.

Turull identifica amb aquest topònim el cognom d'un presbíter que apareix com a escriptor que fa trasllat d'escriptures a Santes Creus el segle XIII:

XIII trasllat d'una escriptura de 1018. CSCreus 7, pàg. 7: Frater Berengarius Dezmanos, presbiter et monachus, hoc translatum scripsit ... anno Domini 1231

XIII trasllat d'una escriptura de 1093. CSCreus 25, pàg. 30: Frater Berengarius dez Canos hoc translatum scripsit

Segons Turull també fa referència al mateix lloc el topònim *ipso Canosello* que apareix en el següent document de 1026:

1026 (orig.) CPoblación 16, pàg. 31: damus terram nostram ... cum ipso puio et kastellare quod ibidem est dictum Cervariam ... Habent namque hac omnia terminum ... primo in ipsa Pelosa, dein in ipso Coscoliolo et in ipso Cannosello

Si realment això és així, aquest document original seria la més antiga documentació d'aquest topònim; remarquem la presència del sufix diminutiu que ha desaparegut en la documentació posterior d'aquest topònim.

CARDÓS

El topònim *Cardós* (nom d'una vall al Pallars Sobirà) apareix ja des de 835 en forma de derivats adjectius: *pagus Cardosensis* i *pagus cardosetanus* (Abadal DipCarol. II 279, 288). Però també trobem aviat la forma simple del topònim, sense derivacions adjectives:

1050 Baraut, DocUrgell 630 (Urgellia 5, pàg. 152): Et ipsum suum alaudem que abebat in comitatum Paliarensis de ipso collo de Sor contra valle Ferraria et in Cardos

CARDOSA

El topònim femení *la Cardosa* (municipi de la Prenyanosa, la Segarra) correspon a la mateixa formació que el topònim anterior. Turull (1991, pàg. 88) dona com a menció més antiga del lloc el document de 1193 que citem més avall, però també deu fer-hi

referència el document d'Urgell de 1107 que reproduïm a continuació i que també menciona Torrefeta (lloc molt proper a la Cardosa):

1107 Baraut, DocUrgell 1246 (Urgellia 9, pàg. 75): que habeo in Torrefracta et in ipsa Cardosa ... remaneant ipsos alodios de Turrefracta ad Sanctam Mariam Sedis Urgellensis et ipso alodios de Cardosa ad Sanctam Mariam de Solsona

Altres exemples del Llibre Blanc de Santes Creus:

1193 (orig.) CSCreus 364, pàg. 363: in loco vocitato Carnaria, inter viam qua itur ad Acrimonte et viam qua itur ad Cardosam

1193 (orig.) CSCreus 365, pàg. 364: in loco que vocatur mata Carnaria inter viam que vadit ad Acrimontem et via que vadit ad Cardosam

1194 (orig.) CSCreus 375, pàg. 376: sicut clauditur ab oriente a via de Cardosa et ab occidente a via que tendit ab Acrimonte, qui mansus est prope Matam Carnariam

En cap dels documents mencionats el topònim no va acompanyat de l'article, al contrari que el topònim actual.

COL-LECTIUS DERIVATS DE *QUERCUS*:

Cercós

En el topònim *Puigcercós* (poble de municipi de Palau de Noguera, a la vora de l'embassament de Terradets, Pallars Jussà) el segon element és un derivat adjectival procedent del llatí *QUERCUS* que ha donat derivats diversos en la toponímia catalana (vegeu els que mencionem en l'apartat III.4.).²

941 DipPallars II 149, pàg. 360: duas terras que mihi advenit de mea ruptura de castro Poga Circuso

Un topònim paral·lel apareix com a límit d'un lloc a Castellar de n'Hug en un document de l'any 938.

938 ACondal 113, pàg. 266: in aiacencias de castro que dicitur Kastellare ubi surgit flumen Lubrichatus ... de parte orientis in rio qui

2. En documents de Vic hi ha un *Pugo Círgoso* (*Cer-*) que no s'explica bé a partir de *QUERCUS*:

914 (orig.) Junyent DipVic 58, pàg. 57: Et est ipsa omnia in comitatu Ausona, in castro Urisitano ... locum ubi dicitur Pugo Círgoso

996 (orig.) Junyent DipVic 594, pàg. 505: et est hec omnia in comitatu Osona, in kastrum Torilione, in valle Sederio vel in eius termines. Qui afrontat hec omnia: de orientis in ipsa Guardia, et de meridie in ipso pugo ultra flumine Tecer que dicunt Cergoso, et de occiduo in ipso grado de Seder et de circi in ipsa gularia de Boscattello

vocabulum est Aria, sicut discurrit de monte qui dicunt Eiramala, usque ad locum qui dicunt ipso iungente a solano Cerchoso

Els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* (mapa 10, 1) identifiquen aquest lloc amb l'actual *Cergot* (lloc de Gombrèn, Ripollès).

Cal comentar aquí que el derivat en -ós de QUERCUS manté bàsicament la seva funció adjectiva en aquests topònims i apareix acompanyat de substantius; no hem pogut documentar-lo en canvi com a substantiu. Pel que fa a la consonant inicial i altres aspectes de l'evolució fonètica dels derivats de QUERCUS vegeu el comentari que n'hem fet en l'apartat III.4.

Cercosa

La forma femenina corresponent al topònim anterior apareix en el següent document de 947:

947 ACondal 123, pàg. 281: in comitatum Cerdaniense, in apendicio de illa Petra, in locum que nominant ad ipsa Cerchosa

Els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* (mapa 10, 1) situen aquest topònim molt a prop del *Solano Cerchoso* del document de 938, lleugerament més al sud. Es tracta de dos topònims que no semblen idèntics.

És molt notable el document de cap a 1020 que citem a continuació perquè en ell el mot *cercosa* conserva encara el seu valor apel·latiu:

ca. 1020 CDipObarra 95, pàg. 85: dono una vinea et una cercchosa pro ipsa forasfactura quod ego tibi feci ut ab odierno die firma abeas potestatem

Aquí es fa menció d'una vinya i una cercosa (ambdues amb l'article indeterminat) que són objecte de donació. Precisament l'ús d'aquest article fa que sigui evident el valor d'apel·latiu d'aquest nom.

COSCOLLÓS

El topònim *Coscollós*, col·lectiu en -ós de *coscoll*, apareix en un document de Vic de 988 com a nom d'un puig. Es tracta d'un lloc a l'Osona, a Gurb (Sant Andreu), que no hem pogut identificar modernament.

988 Junyent, DipVic 534, pàg. 455: et ad Sancto Andreo apostolo cuius baselica sita est in villa Gor[bi...] in puio Coscolioso et ad Sancto

Christoforo cuius basilica sita est in kastrum Vespella [...m]odiata I de vinea ad ipsas Petiolas

Un altre cop fem observar aquí que el mot *coscollós* apareix en funció adjectiva, acompanyant el substantiu *puig*.

COSCOLLOSA

El femení *Coscollosa* correspon a un poble medieval, actualment desaparegut, que era a la comarca de la Segarra, a l'antic municipi de les Pallargues. Aquest topònim apareix sovint en documentació dels segles XI i XII amb formes diverses.

1040 Baraut, ActUrgell 51, pàg. 127. Segona consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: In comitatu Urgellensi castrum quod est Iessona cum terminis eius ... castrum Coscoliose

1075 Sangés, DocGuissona 37 (Urgellia 3, pàg. 255): et ite de ipsas meas voces que habeo in termino de Mallabechs et in ipsos de Cosconosa

1082 Sangés, DocGuissona 48 (Urgellia 3, pàg. 264): castrum de Claret ... est autem ipsum castrum in comitatu Urgellensi vel in terminum de Gissona. Et habet afrontaciones de parte orientis in terminum de Quoscolosa ... castrum que vocant Valletalada ... Est autem ipsum castrum in supra dicto comitatu vel in supra dicto termino de Gissona ... ab occidente afrontat in terminum de Coscolosa

1098 Baraut, ActUrgell 75, pàg. 163. Consagració de l'església de Santa Maria de Guissona: nos supradicti pontifices constituimus atque confirmamus ecclesie prenotate omnes suos decimos et primicias ... infra predictos terminos, silicet de Guissona, de Vilamur, de Fluvia ... de Maiabech, de Choschonosa, de Claret ...

1106 Baraut, DocUrgell 1237 (Urgellia 9, pàg. 65): de hoc quod habeo in Grada ... de .i. parte in Torre Freita et de alia vero parte in Sancti Martini, et de .iiii. parte sic affrontat in ipsa Cosconosa, et de .iiii. parte sic perget usque in Conchabella

1109 Baraut, DocUrgell 1253 (Urgellia 9, pàg. 85): kastrum nostrum quod Villafrassa vocantur ... a septentrionali etiam in terminibus de Mofager et de Clareth et de Coscholiosa

L'alternança de les grafies amb *-l-* i *-n-* en el mateix topònim és un fenomen interessant de comentar. En el decurs de setanta anys veiem aparèixer les dues formes gairebé indistintament. Coromines (DECat, s.v. *coscoll*) sembla que explica les variants en *-n-* de *coscoll*,

coscó(n) i derivats, com a formes dissimilades, sense mencionar, però, aquest topònim. Potser aquest seria un dels casos raríssims en què la documentació ens permet de presenciar el desenvolupament d'una evolució fonètica i les vacil·lacions entre la forma més etimològica, que es conserva en alguns documents, i la forma més corresponent al resultat actual.

Altres topònims homònims es troben a Castelló de la Plana (la Plana Alta) i com a nom d'un contrafort dels ports de Besseit.

ESPINOSA

El col·lectiu *espinosa* és el nom d'una vila en el territori de la vall de Brocà, lloc que apareix documentat des del segle IX i que correspon a l'actual *Espinosa*, veïnat del poblet de Dòrria, municipi de Toses (Ripollès):

889 ACondal 6, pàg. 112 = ACA Guifré I, 6 doc. St Joan Abadesses:
vindimus tibi in balle Bucuranense in locum ubi dicitur ad Spinosa

899 ACondal 11, pàg. 122. Precepte de Carles el Simple: Et in pago
Cerdaniae vilulam Spinosam

927 ACondal 87, pàg. 226: Et est ipsa mea hereditate in valle
Bucurano, in terminio villa Spinosa vel in suas aiacencias

942 ACondal 120, pàg. 275: ipsa terra in comitato Cerdaniense in
valle Bochoranense, in aiacencias de villa Spinosa, in locum que vocant
ipsas Insolas

979 Arxiu de Ripoll (citat per Bofarull, Los Condes I, pàg. 104):
exceptus ... ipsas mansiones qui sunt in valle lilitensi prope villa spinosa
qui fuerunt de senderedo

Hi ha també el topònim *Vallespinosa* a la comarca de la Conca de Barberà (municipi de Santa Perpètua de Gaià). Es tracta d'un topònim que es documenta des del segle XI:

1030 LFeud. I 272, pàg. 296: de parte una in collum Valle Spinosa
uel de Pontilios et de alia parte afrontat in termino de Keralto siue in
ipsas boxedas extremas

1174 CSCugat III 1099, pàg. 256: donamus ... illam dominicaturam
quam in Kastrum de valle Espinosa accepit et habuit soror mea
Berengaria

1188 CSCreus 313, pàg. 312: Est autem predictus honor in
terminio castri de Ulmella divisus per sortes, quarum una est mansum

de Romegera ... a meridie in via qui venit de comba Crassa et vadit ad Valespinossa

1193 CSCreus 369, pàg. 369 (testament de Gerau Alemany): meos omnes directos quos habere debeo in castrum de Valle Espinosa

Pel que fa a aquest topònim podem observar que el mot amb el sufix *-osa* conserva el seu valor com a adjectiu més que com a substantiu.

EVOLOSA

En el precepte del rei Lotari que confirma les possessions del monestir de Ripoll apareix el topònim *Evolosa*; en principi es tractaria d'un col·lectiu en *-osa* del nom de planta *évol*.

982 DipCarol II, pàg. 172: in monte Serrato ... et in alodem qui dicitur Evolosa cum terris, vineis, molendinis

Ara bé, Abadal identifica aquest topònim amb el poble d'Olesa de Montserrat, i efectivament el topònim Montserrat apareix també en el text. La cosa no és clara perquè en principi Olesa es considera un dels topònims que, amb el sufix *-esa*, formen una sèrie de topònims d'origen pre-romà. D'altra banda, l'evolució fonètica que permetria que aquest mot hagués resultat en el topònim actual no seria fàcil d'explicar.

FALGÓS - FALGOSA

El col·lectiu en *-osus* corresponent a la planta que es designa actualment amb el nom de *falguera* presenta en la toponímia catalana la forma bàsica *falgós*, que també existeix en forma femenina i de plural, a més d'altres variants que tot seguit comentarem. És important d'assenyalar aquí que aquesta forma és el reflex directe d'un mot format a partir del nom llatí d'aquesta planta *FILIX -ICIS*, és a dir **FILICOSUM*. Ara bé, en català el mot que designa la falguera ha estat sempre precisament aquest (un antic col·lectiu en *-ARIA*, vegeu sobre això el comentari que en fem en el punt V.3.) i no s'han conservat mots procedents de *FILIX*. La base etimològica, juntament amb altres coses com és ara la sonorització de la consonant oclusiva intervocàlica, fan suposar que aquest mot no ha estat format en època catalana sinó que estem davant d'un mot realment antic. Pel que fa a l'evolució fonètica d'aquests derivats de *FILIX* potser només cal comentar les

variants, *Fa-* i *Fo-* (la variant *Fe-* que apareix en la documentació antiga seria regular) que, a partir de la *i* breu llatina, s'alternen en la síl·laba inicial d'aquests topònims; aquestes variants cal explicar-les per la presència de la *-l-* implosiva que segueix la vocal (vegeu respecte a això el punt V.4. on comentem el topònim *Folguera*) i la *f-* que labialitza la vocal següent.

En la toponímia catalana els derivats de *FILICOSUS* -OSA són relativament abundants: existeix el poble de *Falgons* (situat al municipi de Sant Miquel de Campmajor, Gironès) el nom del qual presenta la *-n-* per un procés d'ultracorrecció. Ha de fer referència a aquest lloc el *Felicosum* que apareix en el següent document on també es menciona la vall de Mieres, al comtat de Besalú, molt a prop de Sant Miquel de Campmajor:

898-917 ACondal 9, pàg. 118: In comitatu Bisuldunense, in valle Miliaries, villam quam nuncupant Serram et alteram quam dicunt Felicosum

Cal remarcar que en aquest document el nom apareix en la seva forma de singular, no de plural, i amb una forma totalment llatinitzada. D'altra banda, el nom de serra de *Falgons* correspon a l'accident orogràfic proper a aquest poble i als altres que hem mencionat.

En el testament del bisbe Miró, comte de Besalú i bisbe de Girona, potser es fa referència al mateix lloc

979 Arxiu de Ripoll (citat per Bofarull, Los Condes I, pàg. 99): Et ad domum Sancte Marie Sedis Gerunde donare faciatis aloudem meum que nuncupant felgos totum ab integro et ad ipsas serras qui sunt juxta fulgosos dono ipsum meum aloudem similiter a predicta sede Sancta Maria et predicta ecclesia Sancti Felicis

El topònim *coma Felgosa* que apareix en el següent passatge ha de referir-se a un lloc proper per bé que diferent al que acabem de mencionar:

976 ACondal 180, pàg. 356: ipsum meum alodem proprium quem habeo in comitatu Bisuldunense, in Valle Miralias in locum quem dicunt puio Aniarico ... Et alia pecia de terra qui est in ipsa coma Felgosa cum suas afrontaciones

Hi ha encara altres llocs on existeixen topònims paral·lels. Un a la vall de Brocà:

973 StLlorenç 32, pàg. 191: est in comitatu Cerdaniense in valle Bucuranense vel in suas agacencias in locum que vocant Cerconeda.

Et afrontat hec omnia ... et de quarta in ipso Carbonil, ad ipsa fonte de Alamiro et ipsa coma Felgosa

En plural el trobem a Sant Martí Sarroca:

1067 CSCreus 13, pàg. 16: in comitatu Barchinona et infra terminos castri Sancti Martini ... affrontat predicta alodia ... in ipso carrero qui pergit de Sancti Martini a Castro Vetulo et transit per Felgoses

i encara un altre lloc al comtat de Berga:

1040 Baraut, ActCURgell 48, pàg. 118. Consagració de l'església del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles: in comitatu Berguitano ... Et iuxta alveum Lubrigat ipsum monasterium sancti Salvatoris cum ... villarunculi earum, Magnad et Vileva et Folgosa et Villalonga

Així mateix *Falgós* és una masia del municipi de Serrallonga (al Vallespir); vegeu altres localitzacions donades per Badia (1951, pàg. 533, mapa).

FENOSA

Fenosa, derivat del llatí FENUM 'fenc', és avui en dia un cognom. En un document de Sant Cugat apareix aquest mot usat com a adjectiu en descriure les afrontacions d'una vila que se situa a Sant Boi, prop de l'estany Llanera (al Prat de Llobregat):

964 CSCugat I 76, pàg. 64: in comitatum Barch. in terminio de villa Alcalé, prope estanno Lanarie ... qui affrontat: de orientis in ipso stanno et de meridie in ipsas Lannas fenosas et de occiduo in terra de Adaolfo

Coromines (1965 I, pàg. 18, nota 2) explica els topònims com *Llanera* a partir del mot LANDA 'garriga'. En aquest cas el substantiu que apareix adjectivat pel mot *fenosa* podria ser també un reflex de LANDA (la grafia en *-nn-* és un argument a favor d'aquesta hipòtesi).

Un altre lloc amb aquest nom, aquest cop usat com a substantiu i precedit de l'article definit, apareix com a terme del castell de Rialb (Noguera):

926 (orig.) Baraut, Codinet 18, pàg. 173: in kastro Rialbo ... Et ipso torculario medio et ipsa vinea qui est ad ipsa Fenosa infrontat de una parte ...

FIGUEROSA

La Figuerosa és el nom d'un poble històricament pertanyent a la Segarra, avui pertanyent al terme de Tàrraga (Urgell), i del torrent que hi passa. Aquest topònim, col·lectiu en *-osa* de la figuera, es documenta des del segle XI:

1075 Baraut, DocUrgell 879 (Urgellia 6, pàg. 229): castro de ipsa Figerosa qui est in comitatum Urgellitano in terminis de Guissona

1076 Baraut, DocUrgell 902 (Urgellia 7, pàg. 33): est autem in comitatu Urgelli, in apendicio Sancte Marie in predictum locum Luzani. Habet siquidem afrontationes ... ab occiduo autem in Altedo, ex aquilone namque in Figerosa

1077 Sangés, DocGuissona 40 (Urgellia 3, pàg. 258): Et ipse alaude qui est infra terminos de Guanador afronta ... et de .III. in terminis de ipsa Figerosa

1098 Baraut, ActCUrgell 75, pàg. 163. Consagració de Santa Maria de Guissona: ecclesiam ... de Riu de Ovellas et de Figerosa et de Lucano et de Alted

1104 Baraut, DocUrgell 1216 (Urgellia 9, pàg. 46): donamus nos uno manso ... in villa que dicunt Figerosa

1163 Baraut, ActCUrgell 83, pàg. 173. Consagració de l'església de Santa Maria de Solsona: Ecclesias videlicet ...de Cunil, de Alted, de Figerosa, de Ofegad

FONOLLOSA

El col·lectiu en *-osa* del nom de planta *fonoll* ha quedat, segons que indica Coromines (DECat s.v. fonoll), limitat a la toponímia. *Fonollosa* és el nom d'un municipi pertanyent a la comarca del Bages i, amb l'article, *la Fonollosa* és el nom d'un caseriu al municipi de Cabra del Camp (Alt Camp).

En el jurament del testament de Rotllà de 1129 apareix un topònim amb aquesta forma, que no sembla possible d'identificar amb seguretat:

1129 CSCugat III 898, pàg. 89: Et ipso alodio de Fonoiosa concessit s. Marie quod in ipsa sua carta resonat

D'altra banda, Coromines (DECat, s.v. fonoll) menciona el topònim *la Fenellúa* (a Fígols de la Conca) amb l'evolució del sufix que comentàvem a l'inici d'aquest capítol; Coromines l'explicita amb la

cadena *-olloa* > *-elloa* > *-ellua*. Cal mencionar també que es tracta d'un topònim creat sobre la base *Fe*, més etimològica.³

GARRIGÓS

En la llengua actual *Garrigós* és un adjectiu ('abundant en garrigues' DGLC). Un topònim amb aquesta forma el trobem com a nom d'un indret a Santa Maria d'Olost (Osona):

928 (orig.) Junyent, DipVic 133, pàg. 115: in comitactum Ausona, in kastro Oristensem, in agacencia de domum Sancta Maria Olostensis, infra fines de Garrigosum

981 CSCugat I 139, pàg. 117: iussit ad eos dare omnem suam hereditatem in locum Garrigos, id est in casas, in curtis, in ortis ...

Garrigós i *Garrigosa* són cognoms no 'rars.

GAVARRÓS

El poble que actualment porta el nom de *Gavarrós* (situat sota el Puigllançada, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà) ha estat identificat amb el topònim *Gavarret* que apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell. Sobre aquesta identificació i el canvi de sufix vegeu el comentari que hi dediquem en el capítol X.

GINEBRÓS - GINEBROSA

El topònim *Puig-ginebrós* apareix en el document de l'acta de consagració de l'església de Sant Martí de Cambrils, al comtat d'Urgell (actualment al municipi d'Odèn, Solsonès):

1051 Baraut, ActCUrgell 60, pàg. 139. Consagració de l'església de Sant Martí de Cambrils: Afrontat autem a parte occidente ... et deinde ascendit terminum per ipso colmelario usque ad ipsa fonte de Rabazola et vadit terminum per strada de Puig Ginebros usque ad pugol de Campelles

El topònim femení *Ginebrosa* que apareix en diversos documents referents a Ripoll, des de 887, ha estat identificat amb el modern *el Ginebret* (municipi de Sant Pau de Segúries, Ripollès). Sobre aquest

3. Sobre l'alternança de formes en *Fe*- i en *Fo*- vegeu el punt 4 del capítol III on comentem el topònim *Fonollet*.

topònim i el canvi de sufix vegeu el comentari que en fem en el capítol X.

Hi ha altres topònims amb aquesta forma: en l'acta de consagració de l'església de Sant Pere de Sora (Osona) apareix un altre *Ginebroxa*.

960 ACondal 149, pàg. 315. Consagració de sant Pere de Sora: et villare Genebrossa cum terminis et aiacenciis suis

Hi ha també la *Ginebroxa* al Matarranya i en el DCVB es dona notícia d'una *Roca Genebroxa* documentada el 1029 (Flórez, España Sagrada, XLV, 126) que s'identifica amb l'actual *Collada de la Ginebroxa* (prop de Beget, històricament a la comarca de la Garrotxa, actualment incorporat al municipi de Camprodon, Ripollès). Segons Coromines (DECat s.v ginebre) la *Ginebroxa* també és el nom d'una partida de terra prop de Muncles (Garrotxes de Conflent).⁴

GINESTOSA

El col·lectiu en -osa de *ginesta* apareix en el topònim la *Ginestosa* (és un veïnat del terme de Molló, Ripollès). Es tracta d'un nom de lloc documentat des del segle X.

964 ACondal 162, pàg. 331: in comitatu Bisuldunense retines, in locum que dicunt Arca vel in locum que nominant valle Landarense sive Camporotundo vel eciam Fraxaneto vel in locum que nuncupant Genestosa

964 ACondal 163, pàg. 332-334: pro alode quod nos per regimen Sancti Iohannis tenemus in comitatu Bisuldunense in locum que dicunt Arca et in locum que nominant Campo Rotundo vel in locum que nuncupant Genestosa nobis commutare non dedignemini

964 ACA Monacals, perg. de St. Pere de Camprodon, carp. 1, perg. 5: in comitatu Bisuldunense, in locum que dicunt Arca et in locum que nominant Campo Rotundo vel in loco que nuncupant Genestosa

Tots aquests documents presenten la grafia *Ge-* (vegeu el comentari que fem a propòsit d'això en el capítol III.4 en comentar el topònim *Ginebret*).

El DCVB menciona el cognom *Ginestós* també amb la variant *Ge-* i el nom de la riera de *Ginestosa* (afluent del Ritort, que ho és al seu torn del Ter).

4. Sobre l'alternança en la grafia *Gi-* / *Ge-* que presenten alguns d'aquests topònims, vegeu el comentari que n'hem fet en el capítol III.4 a propòsit de *Ginebret*.

D'altra banda, Coromines (1965, I, pàg. 136, reprès en DECat s.v. ginesta) destaca el topònim *Cinestuso* (Alta Ribagorça) amb una evolució fonètica pertanyent, no al català, sinó més aviat a la llengua pre-catalana d'aquesta zona.

GREVOLOSA

El topònim *la Grevolosa*, corresponent segons indica l'*Atlas Històric de Catalunya* al terme de les Lloses (Ripollès), apareix el 982 en un diploma carolingi:

982 DipCarol II, pàg. 171: In eadem autem valle alios alodes [quod habet] ipsius coenobii in plurimis locis, id est in vallis de Tenrarios, villa Animantias, Stiuula majore, ipsa Agrevolosa et alios per plurima loca simili modo constituimus

En aquest document es conserva la *A-* a l'inici de mot en aquest col·lectiu de *grèvol* (vegeu el que hem comentat a propòsit d'aquesta vocal inicial en el capítol III.4 en comentar el topònim *Grevolet*).

Però aquest topònim té diversos homònims; Coromines (DECat s.v. grèvol) comenta que "el nom de lloc *La Grevalosa*, *Grav-* es repeteix molt pel centre del Principat"; *Grevalosa* és el nom d'un poble del municipi de Castellfollit del Boix (al Bages) i d'una riera al mateix lloc. El DCVB menciona altres llocs homònims i el fet que tant en la seva forma femenina com masculina aquests topònims són també cognoms.

JONCOSA

La Joncosa és el nom d'un poble pertanyent al municipi de la Bisbal del Penedès (Baix Penedès). La font de *Joncosa*, en un document que fa referència al castell d'Albinyana i on també apareix el poble d'Ortigós, deu ésser al mateix lloc:

1011 CSCugat II 432, pàg. 77: ipsum castrum iam dictum de Albiniana ... vaditque ad ipso reger quem dicunt Albarnar vel ad ipsa villa que vocant Urtigos ... vadit ... ad ipsa fonte de Iunchosa

D'altra banda, el topònim *Comajuncosa*, caseriu en el municipi de Llobera de Solsonès, apareix en documents del segle XI. Es tracta d'un lloc prop de Peracamps, lloc que també mencionen alguns documents d'Urgell que citem i que té una església dedicada a Sant Pere tal i com apareix en el document de 1015:

1015 Udina, La successió testada 100, pàg. 269: In primis pecia I de terra ad domo Sancto Petro qui est fundatus in coma Guncosa ... donetis ... Sancti Petri de Coma Guncosa in ipsa dedicacione

1042 (orig.) Baraut, DocUrgell 556 (Urgellia 5, pàg. 88): Et ipsum chastrum de Parachampos donat ad muliere sua ipsas totas suas voces cum totos ipsos boschos de Parachampos sive cum ipsas trillas de chomma Iunchosa

1086 Baraut, DocUrgell 1031 (Urgellia 7, pàg. 152): et ipso blado que abeo in Parakampos remaneat ad Sancta Maria Sedis ad ipsa kanonica, exceptus hoc que dono ad Adaleiz femina mea. Et ipso alaude de Chomaioncosa et de Archoncello et de villa de Ermeriga remaneant ad Sancti Petri et Sancti Mihaelis de Lobera

1090 Baraut, DocUrgell 1063 (Urgellia 7, pàg. 181) Publicació sacramental del testament del document número 1031: Alodium suum de Comaiuncosa et de Arconcello et de villa Ermeriga

Destaquem, com ho hem fet en altres topònims comentats en aquest capítol, la funció adjectiva del mot en -OSUS -OSA.

LADERNOSA

Coromines (DECat s.v. aladern) comenta la possibilitat d'una pronúncia *adern* o (*a*)*ladern* per aquest nom d'arbre basant-se en diversos topònims: "No sé si en el Segre Mitjà diuen *adern* o (*a*)*ladern*, car a Serenyana i a Ugern (1957) m'assenyalaren indrets dits *Ladarneda* (una costa) i *Font de la Darneda* ... però també en altres paratges s'ha mantingut el col·lectiu, com en la Vall de *Les Dernogues* a Juncosa de les Garrigues (< *laderno(s)a*, pluralitzat)". L'existència de topònims amb aquesta forma fa possible d'identificar el lloc *ad ipsa Ledernosa* que apareix en el següent document d'Urgell com un col·lectiu en -osa d'(*a*)*ladern*.

1101 (orig.) Baraut, DocUrgell 1192 (Urgellia 9, pàg. 21): Et relinquit ad Guilabert Mir ipso aloude que comparavi de Poncii Salamo qui sunt ad ipsa Ledernosa

Tanmateix, pel context del document, on es mencionen diversos béns i propietats, no és fàcil de saber amb precisió on se situa aquest topònim. *Ladernosa* d'altra banda és cognom, o almenys ho ha estat: un Francesc de Ladernosa (*Francisci de Ladernosa ... Francisco de Ladarnosa*) apareix en un document original de l'any 1356 publicat per Bach (Bach, Solsona 122, pàg. 173); Bartomeu Ladernosa és un

arquitecte i escultor conegut del s. XIV. En alguns dels topònims que hem mencionat la síl·laba inicial s'ha interpretat com a article.

LLASTANOSA

El topònim *Llestanosa* (Sant Joan de les Abadesses, Ripollès) apareix en l'acta de reconeixement de Sant Joan de les Abadesses, famosa pel seu ric contingut onomàstic:

913 ACondal, pàg. 160 161: Et sunt afrontaciones de iamdicata valle ... de partibus vero circi, est affrontacio ipsius vallis in ipso grado de Lastonosa

Per la seva importància el document ha estat molt estudiat. Badia (1958, pàg. 16) comenta a propòsit d'aquest nom de lloc: "La limite continue "in ipso grado de Lastonosa", c'est-à-dire le moderne Llestanosa. Il s'agit d'un nom très repandu dans la contrée; outre cette maison, au Nord-Est de St. Joan, il y en a au moins deux encore: à quelque 2 km. au S.S.E. de Vallfogona (Casa et Pla de Llestanosa), et aussi une maison près le confluent de la Riera de Vallfogona et le Ter (au nord du confluent). Autrement, l'identification entre l'ancien Lastonosa et le moderne Llestanosa n'offre aucune difficulté".

Coromines (DECat. s.v. *llastó*) menciona un altre topònim idèntic que apareix en "un document de Vallespir dels ss. XII-XIII" amb la forma *Lastonosa* i que identifica amb el topònim modern *Les Estanoses*. En el DECat es dona sorprenentment la primera documentació del mot *llastó* 'gramínia semblant a una espècie de palla seca o fenaletes' indirectament a través d'aquesta forma *Lastanosa* del segle XII-XIII.

Finalment *Llestanosa* és també el nom d'una parròquia (Sant Pere) al terme de Roda de Ribagorça (Baixa Ribagorça).

LLENTISCLOSA

Llentisclosa, col·lectiu en *-osa* de *llentiscle*, és el nom d'una vila que apareix en un document de Sant Cugat de transmissió del castell d'Albinyana (Baix Penedès). Soberanas (1980, pàg. 172) menciona aquest topònim entre els topònims derivats del fitònim *llentiscle* indicant que no es pot identificar en l'actualitat amb cap topònim existent.

1088 CSCugat II 730, pàg. 392: castrum quem vocant Albiniana ... in chomitatu Barchinona, extremum marchie. Abet autem affrontaciones supradictum castrum ... vadit per mediam ipsam chomam usque in villa que dicunt Lentisclosa ... usque in villa que vocant Lorel

Veny, comentant l'article de Soberanas (VENY BSO 4, 1981), menciona el topònim *l'Astinglosa* a Gandesa, de formació paral·lela al que acabem de mencionar, menció que recull Coromines (DECat. s.v. llentiscle). Per l'evolució fonètica i la desaglutinació del fals article vegeu el que hem comentat al capítol IV.3, en comentar el topònim *Lentisclell*.

MARUNYOSA

El topònim *Marunyosa* (grafiada la palatal amb una doble -nn-) apareix en un document d'Urgell de 1030 que el situa al "pagus" de Llivia, al terme de Dorres (Alta Cerdanya):

1030 (orig.) Baraut, DocUrgell 443 (Urgellia 4, pàg. 149): in comitatum Cerdaniense, in pau Liviense, in fines Edorres. Ipsa una terra in locum que vocant Marunnosa

Pel que fa a la base etimològica d'aquest topònim i al seu possible significat botànic vegeu el que hem comentat més amunt (capítol III.4) a propòsit de *Marunyeda*.

MELGOSA

Turull (1991, pàgs. 250 i 254) menciona dos topònims derivats de *melga* 'mena de farratge' (llatí MEDICA, llatí vulgar MELICA) amb el sufix -osa, els dos a la Segarra: *la Melgosa Alta* i *la Melgosa Baixa* són els noms de dos masos al municipi de Biosca i *la Molgosa* (també a vegades anomenat *la Melgosa*) és el nom d'una masia al terme de les Oluges. La variant en -o- d'aquest darrer topònim l'explica Turull per assimilació; el mateix autor també menciona el fet que *Melgosa* és un cognom freqüent a la zona.

MOLSOSA

El topònim *la Molsosa* designa un poble a migjorn de la Serra de Pinós (Anoia). Es tracta d'un col·lectiu amb el sufix -osa del fitònim *molsa* (d'origen discutit). El lloc es documenta des del segle XI.

1040 (orig.) Baraut, ActC Urgell 52, pàg. 129. Consagració de l'església del castell de Sant Vicenç de Cardona: Et ipsum alodium quod fuit [Sendredi quod est intra] terminos de castro Mulsosa cum omnibus sibi pertinentibus

1040 (orig.) Baraut, DocUrgell 527 (Urgellia 5, pàg. 64): omnes vineas et terras quas emi intra terminos castri Cardonensis, et intra terminos castelli Mulsose primicias et decimas alodium de Prats

1135 (orig.) Baraut, DocUrgell 1444 (Urgellia 9, pàg. 254): Predictum vero castrum quod vocatur Matadeporrs est in terminum Berguitani ... a meridiana autem parte in termino de Calonge et de ipsa Molsosa, ab occidente in termino de Castelfolit, a septentrionali vero parte in termino de Pinos

Aquest és l'únic col·lectiu de *molsa* que hem registrat com a topònim.

NESPLOSA

El topònim *Nesplosa*, col·lectiu de *nespla*, apareix com a nom d'un lloc a Pedret (al comtat de Berga, tal com diu el document; Pedret és a la comarca actual del Berguedà):

984 StLlorenç 42, pàg. 197 = Baraut, ActC Urgell 40, pàg. 106: qui est in comitatu Bergitano, in monte Petreto, in locum vocitatum Nesplosa

ORTIGÓS

Ortigós és el nom d'un poble del municipi de la Bisbal del Penedès (Baix Penedès). El nom és un col·lectiu en -ós d'*ortiga* (llatí URTICA):

1011 CSCugat II 432, pàg. 77: ipsum castrum iam dictum de Albiniana ... vaditque ad ipso reger quem dicunt Albornar vel ad ipsa villa que vocant Urtigos ... vadit ... ad ipsa fonte de lunchosa

En la seva forma femenina, *Ortigosa*, és també cognom.

ORTOSA

En un capítol anterior (III.4), a propòsit del topònim *Hortonedà*, ja hem comentat la possibilitat que apunta Coromines (DEcat s.v. arç i hort) que aquest topònim respongui a un col·lectiu del nom de planta *art(o)* 'arç' del català preliterari. En aquest cas, el següent topònim, que se situa a Bescaran (Alt Urgell), seria una formació paral·lela però amb un altre sufix.

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 214 (Urgellia 3, pàg. 46): in comitatu Orgello, id est ipsa villa que vocant Bescaran ... Et afrontat hec omnia a parte orientis in monte Rufo vel in serra Ortosa

Respecte a aquesta formació cal remarcar que Coromines (loc. cit.) assenyala l'existència de topònims com *Ortonoves*, a les Anoves (municipi d'Oliana, Alt Urgell), i *Ortoves / Ortogues*, a Viacamp (Baixa Ribagorça), que reflectirien la mateixa base lèxica amb un sufix *-osa*, sufix que presentaria, pel que fa a la consonant *-s* intervocàlica, l'evolució que hem mencionat en la part introductòria d'aquest capítol.

PINÓS

Els topònims amb la forma *Pinós* són diversos en la geografia de Catalunya. En relació amb aquests topònims cal plantejar un problema de caire històric: efectivament, en ser la Baronia de Pinós un domini important, és possible que alguns d'aquests topònims tinguin el seu origen en el fet que designen llocs que pertanyien a la baronia.

En l'article corresponent de la GEC s'indica que "hom dubta encara de la situació del topònim que donà nom al llinatge i a la baronia" i es donen com a primers personatges coneguts d'aquest llinatge dels Pinós els germans Bernat (mort després de 1063) i Miró Riculf (mort després de 1069).

Pel que fa a la toponímia, el castell de *Pinós*, municipi de Santa Maria de Merlès (Berguedà), apareix documentat des de mitjans del segle X.

955 Junyent, DipVic 284, pàg. 239: in comitatum Minoressa, in terminio de castro Merles, in ipsa valle, sive in Degolatos ... Et afrontat hoc omnia superius scripta: a oriente in ipso merchatale qui est in Tabulatos, ... et de meridie in vinea que nominant Riolato ... et de occiduo in puio Aquilare vel in ipso boscho de Pinosso et de partibus vero circi in flumen Aceste

Aquest *Pinós* de Santa Maria de Merlès era efectivament possessió dels senyors de Pinós, però no pot ésser considerat com a topònim motivat pel nom del llinatge ja que està documentat ben bé un segle abans d'aparèixer els primers personatges d'aquest nom.

Un altre lloc amb aquest nom correspon al municipi de la comarca del Solsonès. El nom apareix ja en un document de Sant Llorenç prop Bagà, document on es menciona també Ardèvol, molt proper a Pinós:

975 StLlorenç 35, pàg. 193: Est hec omnia inserta in comitatum Bergitano, infra fines Castro Salau vel in suas aiacencias. Abet affrontaciones ... et ex latere tertia ad ipso Pinoso vel in serra de Ardevalo et ex latere quarta in valle Lagastosa

Turull (1991, pàg. 322 ss.) recull mencions posteriors d'aquest topònim:

1050/1068 LFeud 537, pàg. 51: iuro ego Bernardus et Mironi Riculfis ... de ista hora in antea non vedare ipsum castrum de Pinos

1094 LFeud 694, pàg. 206: dimitto ei Bergitanum cum ... et omnes castellos ... et castrum Edral et Pinos et Vallem Magnam et Pegèram

Tanmateix, aquest darrer document sembla fer referència al lloc homònim del Berguedà.

El mateix Turull conjectura que el Pinós de Solsonès és un topònim traslladat perquè el lloc va pertànyer a la Baronia de Pinós. La menció d'aquest topònim en un document del segle X no afavoreix aquesta teoria si veritablement el topònim que hi apareix en el fragment que hem reproduït s'ha d'identificar, com creiem, amb aquest mateix Pinós.

També fa referència al mateix lloc el següent document d'Urgell:

1135 Baraut, DocUrgell 1444 (Urgellia 9, pàg. 254): Predictum vero castrum ... est in terminum Berguitani ... a meridiano autem propter in termino de Calonge et de ipsa Molsosa, ab occidente in termino de Castelfolit, a septentrionali vero parte in termino de Pinos

PINOSA

El femení *pinosa* és menys freqüent. Els autors de l'*Atlas Històric de Catalunya* (full 10, 1) identifiquen el topònim *Pinosa* que apareix en el següent document, de 942, amb l'actual *la Pinosa* al terme de la Parròquia de Ripoll (Ripollès).

942 ACondal 121, pàg. 278: Ego Trassemirus emi de Sesteredo in ibidem loco eremo cum Pinosa ... Ego Trassemirus emi de Fedancio, vicario, ad ipsa Pinosa campo uno

Remarquem la variant que es produeix, dins del mateix document i fent referència a un mateix lloc, entre la forma amb l'article determinat i la forma sense article.

Un altre topònim paral·lel, que apareix el 904 grafiat *Pinosam*, el situen els mateixos autors al nord de Ripoll sense poder-lo localitzar exactament.

POLLOSA

El col·lectiu en *-osa* del nom d'arbre *poll* 'pollancre' apareix en el *Coll de la Pollosa*, a Collsuspina (Osona). D'altra banda, Coromines (DECat, s.v. *poll* III) menciona diversos llocs on apareix aquest topònim: *La Font Poiosa* a Riells de Montseny; a l'Alt Pallars: Canals de *Riu-pollós* a Espot, *la Pompollosa* (que fa procedir de *Font Pollosa*) a Sorpe i, finalment, al Maestrat un gorg del riu de la Sénia que ha sentit anomenar *lo Tompollós* (dissimilació de *Toll Pollós*).

D'aquests topònims es pot destacar la funció predominantment adjectiva que hi fan els mots formats amb el sufix *-ós -osa*, adjectiu que acompanya sovint un nom que designa un curs d'aigua corresponent així amb la realitat biològica del pollancre com a arbre de ribera.

PRENYANOSA

La Prenyanosa és el nom d'un antic municipi, avui incorporat al de Cervera (la Segarra). Segons Coromines "ve de *Prunyonosa* per una doble dissimilació com es constata per les formes documentals" (DECat, s.v. *pruna* (*prunyó*)). Tanmateix, les formes més antigues que hem pogut recollir donen, com ja observa Turull (1991, pàg. 338 ss), *Prinnonosa*:

1024 (orig.) Sangés, DocGuissona 2 (Urgellia 3, pàg. 229): et sic pervadit usque in ipsam villam subteriore[m] quam dicunt Prinnonosam

1098 Baraut, ActUrgell 75, pàg. 163. Consagració de santa Maria de Guissona: ecclesias ... que sunt extra terminos de Gissona ... et de Prinonosa Arnal Sinfré suum decimum de Prenonosa ... Bernad Ramon de Talteul suum decimum de Prinonosa

La variant *Prugonosa* (on *-g-* és grafia de la palatal) la trobem en un document original del XII. Turull menciona *Prunyonosa* del fogatge de 1358:

1136 (orig.) Baraut, DocUrgell 1453 (Urgellia 9, pàg. 261): Hoc est testamentum quod facit Arnallus de Prugonosa

El topònim és un col·lectiu de *prunyó* 'espècie d'aranyó' o més aviat, tal com indica la documentació antiga, de la variant *prinyó*.

PRESSEGOSA

En la primera meitat del segle XII es documenta un nom de lloc que sembla respondre en la seva base etimològica a un col·lectiu en *-osa* de *préssec*, mot en el qual, com en molts altres arbres fruiters, s'ha de veure més aviat el nom de l'arbre que no del fruit:

1133 (orig.) Baraut, DocUrgell 1426 (Urgellia 9, pàg. 239): Et relinquo ad Sancta Maria Sedis Urgellensi ipsos alaudes de ipsa comma de Olafreita et .i. vinea qui est ad ipsa Pressegosa, ipsa nostra planta

El mot, precedit de l'article determinat, designa un lloc a la Freita (*Olafreita* en la forma que apareix en el document), que pertany a l'actual municipi d'Arfa (Alt Urgell).

ROMEGOSA

Balari (1899, pàg. 189) explicà el topònim *Romegosa* com a derivat amb el sufix *-osa* del nom de planta *RUMEX -ICIS* i aportà un document de l'any 1085 (L'Antiq. II, núm. 40, fol. 14) on es menciona un alou en un lloc anomenat *ad ipsa romegosa*. En el DCVB apareix *Romegosa* com a nom de diverses partides de terra en llocs variats (Avinyonet del Penedès, Gandia, etc.). Tant *Romegosa* com la seva variant masculina *Romegós* són també cognoms.

Sobre aquest topònim cal comentar molt especialment que està format sobre una base llatina *RUMEX -ICIS*, i no sobre la variant sufixada **RUMICARIA*, mot que, com indica Coromines (DECat s.v. *romeguera*), seria ben antic, ja llatino-vulgar. El mot simple, sense el sufix *-ARIA*, *roma*, es conserva fins avui dia als Pirineus com a nom per designar aquesta planta (Coromines loc. cit.), d'on el col·lectiu *Romedo*, que ja hem comentat més amunt. Tanmateix, el col·lectiu *Romegosa* apareix en llocs allunyats dels Pirineus; això fa pensar que s'ha de tractar d'un derivat directe d'una formació llatina **RUMICOSA* (així ho explica el DCVB); en aquest cas es tractaria per tant d'una formació realment antiga, d'abans que aparegués la forma en *-ARIA*. L'altra alternativa seria imaginar una major extensió en època preliterària del nom simple de la planta, *roma*, però això no sembla probable ni demostrable.

ROVIRÓS

El topònim *Rovirós* apareix en el següent diploma carolingi de 982. L'editor del document, Abadal, conjectura que podria tractar-se d'un lloc prop de Ceret (Vallespir).

982 DipCarol II, pàg. 174: in valle Asperi ... in Roveroso casas cum terris et vineis et ermis

El DCVB (s.v. rovirós-osa) menciona un *Puig Rovirós* com a nom d'una partida de terra que apareix en un document de l'any 1460 en un lloc no especificat. El femení *Rovirosa* és cognom no rar. *Rovirós* o *Rovirosa* són col·lectius d'un col·lectiu: *rovira*, el seu significat és de 'lloc abundant en rovires'. En un capítol anterior, el segon, ja hem comentat, a propòsit de la formació del col·lectiu *rovira*, l'existència d'aquestes construccions en -ós i també -osa. També *Garrigós* i *Garrigosa* són, com hem vist anteriorment, col·lectius de col·lectius.

SALLAGOSA

El topònim *Sallagosa* (Alta Cerdanya) va ser explicat ja fa temps per Meyer-Lübke (1923, pàg. 27) com un col·lectiu del mot que designa el salze; la seva base etimològica seria SALICOSA. El mateix Meyer-Lübke observava l'obstacle fonètic que per la seva proposta presentava la palatalització de la -l- que "s'oposa a aquesta explicació". Coromines (1965, I, pàg. 61, n. 94) llevà aquest inconvenient i explicà la palatalització de la -l- per "haver-se pres Sa- per un article". Aquest mateix autor, adverteix a més, pel que fa a l'aspecte del lloc, que és efectivament un indret ple de salzes (DECat s.v. salze).

El topònim apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell:

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 50: parrochias comitatu Cerdaniense ... eive Baiamite cum Stavar atque Sallagosa vel Allone

i també en altres documents d'Urgell, entre ells evidentment en l'acta de consagració de l'església (Santa Eugènia) de Sallagosa:

913 Baraut, ActCUrgell 26, pàg. 83. Consagració de l'església de Santa Eugènia de Sallagosa: in teriori (sic) Ceritanie in pago Livienne, in villa Salagosa

SENTIGOSA

El topònim *Sentigosa*, que designa una casa, un torrent i un coll a Sant Joan de les Abadesses (Ripoll) (vegeu BADIA-1961, pàg. 98 i KREMER-1974, pàg. 67), apareix documentat des de ben antic. Aquest topònim ja va ser explicat per Balari (1899, pàgs. 187-188) com a

procedent d'un derivat de SENTES "espinas o abrojos"; el mot llatí SENTIS, usat generalment en plural, ja presenta un derivat en -OSUS, en llatí tardà, SENTOSUS o SENTUOSUS, però per al nostre col·lectiu cal partir d'un altre derivat de SENTIS, el terme SENTIX -ICIS, f., que apareix en un tractat de plantes medicinals atribuït a Apuleu, potser amb significat de 'gavarrera' o 'rosa de bardissa'; l'adjectiu SENTICOSUS, A, UM, 'espinós' és ja llatí; també ho és el col·lectiu SENTICETUM 'bardissar' (Plaute).

El topònim, que fa referència a una possessió de Sant Joan de les Abadesses, es troba, escrit *Sintigosa*, en l'acta de reconeixement a favor del monestir de Sant Joan de les Abadesses:

913 ACondal 38, pàg. 157: Et nos habitatores de villare Sintigosa

El *Sentigosa* del Ripollès no és, però, un topònim únic o el primer mencionat. El més antic fa referència a un lloc a Ridaura (la Garrotxa):

858 MNHistoricas IV, ap. 1, pàgs. 330-332 i XI, ap. 21, pàgs. 109-115: dono eidem ecclesie supramemorata in Valle Riodazari (Santa Maria de Ridaura) ... domos meos cum terras et uineas ... et habet affrontaciones hec omnia suprascripta de oriente in Sparago ... et pervadit in Collo Frigido per ipsa serra usque in Collo Cannas et pergit ad ipsa Sentigosa

Hi ha un altre lloc homònim a l'Alt Urgell que ja havia estat esmentat per Balari (1899, pàg. 188); Baraut el situa a Castelliutat (Alt Urgell):

1098 Baraut, DocUrgell 1163 (Urgellia 8, pàg. 92): Et alia peciola de uinea qui est ad ipsa Sentegosa, quod dicunt Redomella

El comte Borrell II de Barcelona-Urgell en el seu testament deixà al monestir de Sant Maria d'Amer *ipsas vineas de Sentegosa*:

993 Baraut, DocUrgell 232 (Urgellia 3, pàg. 64): Et a cenobio sancte Marie Amerensis et sancti Vicencii remaneat ipse alaudes de Securinio et de ipso Lauro et de ipsos Puiolos et ipsas vineas de Sentegosa

TREMOLOSA

El lloc anomenat *la Tremolosa* (municipi de les Lloses, Ripollès) apareix ja des de la primera meitat del segle x en un precepte del rei Lluís que confirma les possessions del monestir de Ripoll:

939 DipCarol II, pàg. 163: usque in rivolo qui descendit per ipsas
Loças et iniungit in torrentes qui discurrunt de serra Vineolas usque
ad ipso Cincto contra ipsa Tremolosa

El passatge apareix reproduït gairebé exactament en el precepte
que féu el rei Lotari:

982 DipCarol, II, pàg. 171: usque in rivolum qui pergit per ipsas
Lo[ç]as et iniungit in torrentes qui discurrunt de serra Vineolas usque
ad ipsum cinctum contra ipsa Tremolosa

Es tracta d'un col·lectiu femení en *-osa* del nom d'arbre *trèmol*
'espècie d'àlber'; els col·lectius apel·latius documentats són *tremoleda*
i *tremolera*: Coromines (DECat s.v. tremolar) diu "tremolera és
'bosquet de trèmols' cap a Paüls ... però avui a Paüls l'usen com
el nom de l'arbre individual (1971) si bé allí s'usà abans el primi-
tiu".

3. CONCLUSIONS

Sobre tot aquest conjunt de topònims es poden fer algunes
observacions d'interès, particularment sobre la cronologia i la funció
dels derivats de fitònims amb aquest sufix. En diversos apartats
d'aquest capítol hem comentat com algunes de les formacions de
col·lectius en *-ós* o *-osa* havien de ser realment antigues perquè estaven
formades sobre noms de planta llatins que no han tingut continuïtat
en el territori català: així, per exemple, els derivats de *FILIX*, de *SENTIX*
o de *RUMEX*. Igualment un derivat com *Sallagosa* no pot ser un derivat
de *SALICE* sinó que ha de procedir del llatí *SALICOSA*, com ho demostra
la sonorització de l'oclusiva sorda intervocàlica. Aquests derivats que
podem considerar d'època llatina són, lògicament, els que tenen una
tendència més gran a aparèixer sense article. La resta de derivats
poden, encara que en alguns casos això no hagi de ser necessària-
ment així, ser més moderns. Veiem que no és aplicable al català la
conclusió a què arribava Piel per a la zona occidental de la Península
Ibèrica, que basant-se en la seva distribució geogràfica, concloïa que
els derivats en *-OSA* eren relativament recents en aquesta zona.⁵

5. Hem mencionat en el primer capítol d'aquest estudi la conclusió de Piel sobre *-osa*: "Dass es
sich ebenfalls um eine relativ jüngere Ableitung handelt, zeigt das betr., zwischen Douro und Tejo gelegene
Areal" (PIEL 1968a, pàg. 343).

Cal destacar un nombre, relativament gran, de derivats en -OSUS que conserven el seu valor adjectival en topònims del tipus *Puigcercós*, *Comajoncosa*, etc.

VII

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ARE

1. EL SUFIX COL·LECTIU -AR EN LA LLENGUA CATALANA

Actualment *-ar* és, sens dubte, el sufix per excel·lència per a formar col·lectius vegetals en el territori català. Malgrat que alguns dialectes puguin usar també altres sufixos, o que en certes combinacions —certs noms d'arbres— es puguin preferir altres sufixos, és cert que *-ar* és el sufix universal i més productiu per a crear col·lectius en la llengua actual (vegeu especialment el capítol XI que dediquem a l'ús dels sufixos en la llengua actual).

Originàriament el sufix *-ARIS* és una forma dissimilada del sufix *-ALIS* que apareix quan s'uneix a un radical que conté una *-L-* (vegeu també el comentari que en fem en el proper capítol). Aviat, però, es convertiren en dos sufixos independents; i tots dos foren usats entre altres coses per a formar col·lectius botànics. És en principi un sufix adjectival, però en la seva forma neutra *-ARE* (com *-ALE*) s'usa per crear substantius.

2. EL SUFIX COL·LECTIU -AR EN LA FITOTOPONÍMIA CATALANA

El fet que *-ar* sigui el sufix per excel·lència per crear col·lectius vegetals fa que siguin milers els topònims actuals, especialment el que normalment s'anomena toponímia menor, creats amb aquest sufix. El seu nombre fa impossible de fer-ne una relació, ni que sigui aproximada. Per això en aquest capítol ens hem limitat a recollir només els que hem pogut documentar antigament i a mencionar-ne algun d'altre que ens sembla significatiu per algun aspecte.

En relació amb aquest sufix cal també assenyalar la forma que presenten certs col·lectius vegetals formats amb el sufix *-ARE* a la zona del Pallars i de la Ribagorça. En aquesta zona el sufix ha esdevingut

-arre (o -arri), resultat com indica Coromines (1965 I, pàg. 138) d'una "symbiose linguistique entre basque et roman qui se prolongea pendant des siècles". Així els fitotopònims *Ginestarre* (municipi d'Esterri de Cardós, Pallars Sobirà), *Coscunarre* (municipi d'Isavarre, citat en el DECat s.v. coscoll), *Llastarri* (municipi d'Espluga de Serra, Alta Ribagorça), *Siscarri* (municipi de Castanesa, Alta Ribagorça) reflectirien col·lectius de la ginesta, el coscoll, el llastó i la sisca respectivament. En tot cas això indica que els topònims que presenten aquest tractament són antics.

ALBORNAR

El lloc anomenat *l'Albornar* pertany avui dia al municipi de Santa Oliva, al Baix Penedès. El lloc pertanyia al monestir de Sant Cugat i per tant és lògic que aparegui mencionat en documents d'aquest monestir:

1011 CSCugat II 432, pàg. 77: ipsum castrum iam dictum de Albiniana cum omnes illius affrontaciones ... et vadit per ipsum terminum de S. Oliva ... vaditque ad ipso reger quem dicunt Albornar vel ad ipsa villa que vocant Urtigos ... vadit ... ad ipsa fonte de lunchosa

1194 CSCugat III 1205, pàg. 335: vendimus tibi ... omnes nostros directos quod habemus et habere debemus in ipso Albornar et in omnibus suis terminis

En el GMLC es mencionen diversos documents on apareix el mot *albornar* aparentment com a nom comú:

1046 CSCugat II 586, pàg. 252: in terminio de castrum Albiniana ... a plaga vero meridiana vadit per ipso Ulastrel ... de parte vero circi vadit per ipsos albornars vel per ipsas sexurias que fuerunt sexuriadas inter termine de Albiniana et ... de Baneres

1054 LAntiq. IV 328, f. 130 (Mas 671): et ipsos ortos que iam tenebat Sancta Eulalia, et ipsas decimas de ipso albornar, similiter cum primicias

1127 CSCugat III 890, pàg. 82: concessit filio suo Oler mansum de ipsa Rafagera ... cum medietate de ipso cellario et terras et uineas pariter de ipso albornar

Observem que en el primer d'aquests documents el mot *albornar* apareix en plural. Tanmateix cal fer notar també que justament el lloc designat amb aquest plural correspon al lloc que avui dia s'anomena *l'Albornar* (en el document hi apareixen mencionats

Albinyana i Banyeres del Penedès, llocs molt propers a l'Albornar). En el cas dels altres dos documents es fa més difícil de situar el lloc que hi apareix mencionat però és més que probable que facin referència al mateix lloc.

L'establiment de la base etimològica d'aquest fitotopònim presenta certs problemes: el GMLC l'explica com un mot germà de l'occità *alborm*, francès *aubour* o castellà *borne* que designen el bàlec o ginesta borda. Aquest vegetal s'anomenava en llatí LABURNUM; cal suposar una base *ALBURNUM que Coromines (DCECH s.v. *borne*) explica com a producte d'un creuament amb ALBURNUM 'capa que es troba immediatament sota l'escorça d'un tronc, albeca'. Ara bé, aquesta base *ALBURNUM no sembla haver tingut continuadors en el lèxic comú català, cosa que fa que aquest topònim aparegui isolat, sense una referència en el lèxic comú.

ARBOÇAR

El col·lectiu en *-ar* d'*arboç* (< llatí ARBUTEUS) apareix en el segle XI designant un lloc a Olèrdola:

1035 CPoblación 17, pàg. 32: Est autem prefata quadram in comitatu Barchinone, in termino kastri Olerdule in loco vocitato Arbozar

Es tracta sens dubte del lloc anomenat *l'Arboçar*, indret on hi ha diversos nuclis de població, corresponent al municipi d'Avinyonet del Penedès. Vegeu també altres localitzacions del mateix nom de lloc a la Garrotxa en l'article de Badia (1951, pàg. 530 mapa).

La mateixa formació segueix apareixent ara com a nom comú a la mateixa època, en un document que recull el GMLC:

1087 CSCugat II 631, pàg. 295: concessit a s. Maria ... suum alaude que ille abebat in Palad Moronta in terris et in uineis, et ad ipso arbozar, que ibi abebat uel abere debebat

ARGELACAR

El col·lectiu d'*argelaga* (mot d'origen incert, DECat s.v.) apareix en un document del segle X del Pallars:

955 DipPallars 166, pàg. 370: dono et in villa Soxe una vinea quo comparavi de Bonello, ab omni integritate, et duas terras, una ad ipsa Pennella, et alia ad loco qui dicitur Argilagare

COSCOLLAR

El topònim *Coscollar* (col·lectiu de *coscoll*) apareix fent referència a un lloc de Cerdanyola (Vallès Occidental) en el segle XII:

1116 CSCugat III 830, pàg. 31: Est autem ipsum alaudium in comitatu Barchinone in parrochia s. Martini de Cerdaniola intus in valle Moronta ... Est autem ipsum alaudium quatuor pecias terre ... et alia ad fontem de Bua in loco qui dicunt Choscoiar

Coscollar és topònim en diversos llocs del territori lingüístic català, però cap dels que coneixem correspon a aquest topònim.

EVOLAR

El col·lectiu en *-ar* del nom de planta *évol* (< EBULU) apareix documentat en un topònim del terme de Terrassa que trobem en un document de principi del segle XI:

1005 AHTerrassa Perg. I 14 (transc. de Pere Puig i Ustrell, Dipl. S. Pere d'Egara, pàg. 92): in termine Terracie, in locum que dicunt Fonelledo ad ipso Evolare

El mot apareix com a mot comú en el DCVB localitzat a Sanet. En tot cas no sembla un apel·latiu gaire estès.

FALGAR

El col·lectiu *falgar* és un mot que designa una extensió de falgueres (DCVB); es tracta d'un mot creat amb el sufix col·lectiu directament sobre el mot FILIX llatí (*FILICARE) i no sobre el mot que designa la falguera en català. Tornem a remarcar aquí, com ho hem fet anteriorment, l'antiguitat d'aquesta formació.

El mot apareix des de ben antic com a topònim; només n'hem pogut trobar un exemple on aparentment és apel·latiu:

998 LAntiq. IV 280, f. 111 (Mas 186) (ed. Udina, La successió testada 49, pàg. 201): et concedo ad fratri meo someira .I. et ipsa mea terra que ego habeo ad ipsa insula, ad ipso felgar

Com a topònim apareix en altres documents fent referència a diversos llocs del comtat de Girona i del Vallespir:

974 (St. Pere de Rodes, butlla) Marca, ap. 117, col. 907: in comitatu Gerundensi ... uillam Felgari cum ecclesia Sancti Cipriani

982 (St. Pere de Rodes, precepte) DipCarol. I pàg. 243: in comitatu Gerundensi .. alodium Filgaris cum ecclesia Sancti Cipriani

1022 (Vic) Udina, La successió testada 121, pàg. 298: et ad Sancti Petri de Felgare, mancosos .II.

1036 Marca, ap. 217, col. 1064: in comitatu Valle Asperi ... in terminio de Felgars

Actualment *Falgars* és el nom d'una masia al municipi de Beuda (la Garrotxa); *Falgars d'en Bas* és un poble del municipi de Joanetes (la Garrotxa) i encara hi ha el *Montfalgars* i la *Serra de Falgars*. També cal incloure aquí els topònims *Fogars* (de Tordera i de Montclús) que designen pobles a la Selva i al Vallès Oriental respectivament, vegeu també el mapa que en dona Badia (1951); per a l'evolució de la síl·laba inicial d'aquest mot vegeu el comentari que en fem en el punt V.4 en comentar el topònim *Fogueres*.

FAVAR

El col·lectiu *favar*, que designa un camp plantat de faves, el trobem en un document de Sant Cugat del segle XI usat potser com a nom apel·latiu:

1012 CSCugat II 443, pàg. 89: in comitatum Barch. in terminio de Tapioles in locum ubi est sita ecclesia s. Genesii ... qui affrontat hec omnia: de parte orientis in ipso rio qui discurrit de ipso fauare

FONOLLAR

El topònim *Fonollar* (col·lectiu de *fonoll*) es documenta, usat amb article, com a nom d'un lloc al terme d'Eramprunyà (Gavà, Baix Llobregat):

1131 CSCugat III 910, pàg. 99: Est autem hec pariliata in comitatu Barchinone et in terminio de Erapruniani, ad ipsum Fonoiar

Ja hem comentat (punt III.4 en comentar el topònim *Fonollet*) com en la toponímia apareix des d'antic la forma assimilada *Fo-*.

Recordem que Llull usa aquest mot apel·latiu en un conegut passatge de la seva obra poètica.

Enfre la vinya e-l fenollar
amor me pres, fé-m Déus amar

Cant de Ramon, vv. 16-17

GENEBRAR

Col·lectiu de *ginebre*, *genebrar* el trobem com a nom apel·latiu en un document de Santes Creus que fa referència a Aiguamúrcia (Alt Camp):

1173 CSCreus 160, pàg. 162: aloudium meum propium et franchum quod habeo in termino Castrj de Celmela ... affrontat autem predictus honor a parte orientis in ipso genebrar qui est inter ipsam aquam de Calveles et ipsam portellam

Ja hem comentat (punt III.4 en comentar el topònim *Ginebret*) la grafia *Ge-* pels derivats del fitònim *ginebre* que presenten en aquesta època els documents que comentem.

GENESTAR

El col·lectiu de *ginesta*, *genestar* apareix com a nom apel·latiu en un document de Sant Cugat descrivint una peça de terra al comtat de Barcelona:

1034 CSCugat II 532, pàg. 191: conmutamus tibi pecia una de terra cum ipso genestar quod habemus in comitato Barchinone

Pocs anys més tard el mateix mot apareix com a topònim designant un puig al terme de Sant Llorenç Savall (Vallès Occidental):

1078 CSCugat II 693, pàg. 354: in chomitato Barchinone, in terminio de Aqualonga, in locum que vocant Laceres ... de meridie in ipso pug de Genestar

Encara un altre topònim amb la mateixa forma el trobem a la ciutat de Barcelona:

1093 CSCugat II 750, pàg. 410: in territorio Barchinone iuxta civitatem ad ipsum Genestar

i encara com a cognom d'un personatge:

XII (2a meitat) CPoblet 203, pàg. 121: peciolas quas tenebat Sertrandus de Sante Marie de Populeto in Cherta ... unum figarral iuxta Petrum de Genestar

Ginestar és topònim en diversos llocs de Catalunya (al municipi de Sant Gregori, al Gironès; a la Ribera d'Ebre, etc.)

Finalment volem destacar el topònim *Genestar* (amb les dues variants, *Genestarri* i *Genestar*, en el mateix document) recollit per Baraut en el document d'Urgell que reproduïm a continuació i que correspon al que avui dia és *Ginestarri* (municipi d'Esterri de Cardós, Pallars Sobirà).

1069 (orig.) Baraut, DocUrgell 820 (Urgellia 6, pàg. 180): Et Huc Saila donavi ipsa vila de Genestarri, sine ipso tercio de ipsa ecclesia ... Hugo faciat bonos ad Artallo comite ipsas franchezas de Genestar que fecit Hugo

JUNCARS

El topònim *Juncars* (col·lectiu de *JUNCUS*), en plural, apareix en diversos documents d'Urgell referit a un lloc de Castell-llebre (Peramola, Alt Urgell):

942 Baraut, DocUrgell 102 (Urgellia 2, pàg. 76): donatores sumus nobis Domino Deo ad ecclesie Sancte Marie eius genitricis que sita est in saxa que nuncupantque ab incolis Kastro Veteri per hanc scriptura donacionis nostre donamus nos uobis coma una de alodio et castlario quod ibidem est et abet afrontaciones ipso castello ... de meridie in Ballure ad occidentale vero plaga in strada qui pergit ad Iuncars

1065 Baraut, DocUrgell 778 (Urgellia 6, pàg. 146): Et relinco ad filia mea Remanga ipso mas de lunchars cum terris et vineis et omnes arbores

1096 Baraut, DocUrgell 1139 (Urgellia 8, pàg. 63): in uilla Pinnes vel in Iuncars ... intra Urgellicum comitatum ... in apenditio Sancti Iusti

El mot apareix com a apel·latiu en un document del segle XI de la Catedral de Barcelona:

1020 L'Antiq. I 261, fol. 107 (Mas 394): dono ... et medietatem de ipsas fontes cum ipsos braciales seu cum ipso prato et juncare

LLINARS

El col·lectiu de *lli*, en la seva forma de plural, existeix com a topònim en el territori català designant un poblet actualment pertanyent al municipi d'Odèn (Solsonès). Aquest poble ja apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu que el situa al territori històric de la vall de Lord:

c.860 Baraut, ActUrgell 2, pàg. 50. Acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Deinde ipsas parrochias de valle Lordensis, idest ipsa Petra cum Argilers vel Siskero, cum Linars et Montecalvo

El mateix lloc apareix en l'acta de consagració del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles:

1040 Baraut, ActUrgell 48, pàg. 117. Consagració de l'església del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles: Item ecclesias ... et sancti

Stephani de castro Sisquer, sancte Marie de Valle et sancti Petri de Montecalvo et sancte Columbe de Linars

D'altra banda, existeix el lloc homònim al Vallès Oriental, lloc que apareix esmentat en el següent document de Santa Anna:

1161 Alturo Sta. Ana II 345, pàg. 367: Et est unam peciam in loco que dicitur Frexeneda. ... Et sunt hec omnia in comitatu Barchinone, in parrochia Sancte Marie de Linars

Finalment hi ha també el lloc de Santa Maria de Llinars al municipi de Benavarri (Baixa Ribagorça).

Altrament, el mot *llinar* és un mot comú habitual del català per a designar un camp plantat de lli. Es troba des dels orígens de la llengua; des del segle x en el baix llatí català:

924 CSCugat I 11, pàg. 14: dono ad domum s. Cucuphati uno linare

959 (orig.) Baraut, DocUrgell 137 (Urgellia 2, pàg. 98): in chomitatum Orgellitano, in valle Lavanciense, in apendicio de Expelluncha ... et afrontat ipse molinarius cum suum caput aquis de .i. parte in linare de nos vinditores

Fem una referència especial al següent document d'Organyà, editat per Miret, perquè és significatiu en l'ús com a apel·latiu i com a pretopònim del mot; efectivament, el col·lectiu *llinar* hi apareix com a apel·latiu i seguidament, en explicitar on és el llinar en qüestió, es dona el mateix mot usat ara en plural com a pretopònim:

1021 Miret, Organyà 10, pàg. 420: Et est ipso linare in valle Nempas, in apendicio de Sancta Maria, in locum que vocant ad ipsos linares sutiranos de Fontanedo

OLIVAR

Olivar designa un terme de la Seu d'Urgell (Alt Urgell) en el següent document del segle xi:

1047 (orig.) Baraut, DocUrgell 607 (Urgellia 5, pàg. 133): in comitato Urgello in apendicio Sancte Marie Sedis in villa Nocholono vel in locum que vocant ad ipso Ulivare

En la llengua comuna el mot designa, encara avui en dia, un camp plantat d'oliveres.

POMAR

El topònim *Pomar* designa avui en dia un barri del municipi de Badalona (Barcelonès);

1030 CSCugat II 513, pàg. 167: Sunt hec omnia in comitatu Barch., infra terminos parrochie S. Mariae de Bitulona sive in aliis locis ... excepto ipso alodio quod infra hos terminos habeo in villa Pomare

1031 CSCugat II 517, pàg. 169: in terminio de Bedelona, in locum ubi dicunt Pomare

En documents del segle XI designa també un torrent en aquest mateix terme:

1045 Baraut, DocUrgell 588 (Urgellia 5, pàg. 117): parrochia Betulona, id est de ripa maris usque in cacumina moncium vel in valle Viçana et de ripam de alveo Bisaucii usque in torrente de Pomar

1045 CSCugat II 582, pàg. 247: iam dicta parrochia Betolona ... usque in torrente de Pomar

Existeix un lloc homònim a la comarca de la Segarra (poble del municipi de Sant Antolí i Vilanova). Turull en dóna referències des de principi del segle XII (1113 CSCugat 821, 1137 LFeud 7, 1181-82 CSCreus 241, 247) explicant-lo també com a col·lectiu vegetal.

SALZAR

El topònim grafiat *salsar* apareix com a nom d'un puig en una limitació del castell d'Arcalís (Pallars Sobirà):

1049 Baraut, DocUrgell 627 (Urgellia 5, pàg. 149): Kastum de Archalis simul cum ipsas ecclesias ... affrontat hec omnia predicta ... in ipsa serra de Moleto ... et pervadit ... ad ipsa fonte de Gavarrera et iungit se in ipsa serra de Moled et revertit atque circuit in Calvo de Litomol sive in ipsa Agudas de Boveto et descendit in ipso puio de Salsar

Podria tractar-se d'un col·lectiu de *salze*.

SEGALAR

El col·lectiu del sègol (< llatí SECALE) *segalar* apareix en un document del segle XI de Girona:

1039 CEGirona 113 (Botet 100): Prenominate alodii affrontationes hec sunt ... et pervadit per ipso segalar usque ad fontem de Aries

Aquest mot apareix en el DCVB amb el significat de 'camp de sègol' localitzat a l'Empordà i la Ribagorça. En el DAG. es dóna la

data del segle XVII sense citar la font. *Segalar* (escrit, però, habitualment, *Segalà*) és cognom repetit.

3. CONCLUSIONS

Aquests topònims que hem recollit abans del final del segle XII mostren que l'ús de *-ar* com a sufix col·lectiu per a vegetals és antic, però la quantitat relativament petita dels topònims recollits fa pensar que en l'època que comentem la seva generalització era recent; en efecte, els fitotopònims en *-ar* són molt menys abundants que no pas els formats amb els sufixos *-et -eda*, *-ós -osa* o *-er -era*.

Cal destacar que, amb l'excepció de *l'Albornar* i els derivats de *FILIX*,¹ la resta estan formats sobre fitònims encara vius avui dia; i molts dels col·lectius en *-ar* són encara avui vius com a apel·latius. D'altra banda, topònims com els que acabem de mencionar com a excepció o el fet que a la zona de la Ribagorça i del Pallars apareguin aquests fitotopònims amb un tractament fonètic no propi del català, sinó d'una llengua arcaica de la zona, ens fan veure que es tracta de formacions antigues. Tanmateix, i malgrat les excepcions, la distribució geogràfica dels topònims que hem comentat ens fa veure que predominen a la meitat meridional de Catalunya. En resum, malgrat ser antic, el sufix *-ar* sembla que no gaudia en època preliterària de la posició que té avui en dia en la llengua comuna com a sufix per excel·lència per a crear col·lectius botànics, o potser més aviat que la seva plena integració en el sistema de la llengua era encara recent. Es degué imposar als altres sufixos en època posterior.

1. A aquestes excepcions s'hi pot afegir el topònim *Marmellar* (Montmell, Baix Penedès) que Coromines (1965, I, pàg. 18, nota 2) explica com a procedent de *MELIMELLARE* 'plantació de codonyers'. En el DCVB s'hi dona una explicació a base d'un antropònim.

VIII

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ALE

En el corpus de fitxes de topònims o pretopònims que hem recollit anteriors a l'any 1200 hi ha un cert nombre de col·lectius vegetals formats amb el sufix *-al*, però en la documentació antiga la seva productivitat és baixa en comparació amb els altres que hem vist. Això contrasta amb la seva evident vitalitat en molts dialectes catalans actuals.

1. EL SUFIX *-AL* EN LA FITONÍMIA CATALANA

El sufix *-ALIS*, *-ALIS*, *-ALE* tenia en llatí (com ja hem explicat en el capítol anterior) un col·lateral *-ARIS*, *-ARIS*, *-ARE* que apareixia en mots que tenien una *-L-* (com en el cas de *SINGULARIS*). Aquest sufix servia, en un principi, per formar adjectius de pertinença, com *MORTALIS*, *NATURALIS*. Els seus representants en les llengües romàniques són en general molt productius i formen derivats de significat molt divers, bé que relacionats gairebé sempre amb la idea de pertinença.

Aquí interessa el seu ús en català per a formar substantius que indiquen un lloc en què hi ha abundància d'alguna cosa com *sorral*, *arenal*, *figueral*, *tarongeral* (exemples citats per MOLL-1952, pàg. 182). Ara bé, les nocions de 'lloc on hi ha abundància d'una cosa' i de 'col·lectivitat' són afins i difícilment dissociables.

En català, en la llengua normativa, són molt pocs els derivats en *-al* referents a la vegetació: en el DGLC (si no tenim en compte els neologismes com el mot *mirtals*, nom d'un ordre botànic, o els adjectius com *forestal* o *pineal*, 'en forma de pinya', fent referència a una glàndula encefàlica) no hi ha noms botànics en *-al* si no és el substantiu *fenal* i l'ortografiat *fanal*, erròniament, segons que sembla. Però aquest substantiu no és un col·lectiu; és el nom que

es dóna a determinades herbes i és un derivat del llatí *FENUS*. En el DLC hi ha, a més a més, *farragenal* 'camp de plantes farratgeres', mot molt ben documentat des d'antic i encara viu. El DCVB, ultra els mencionats, registra *figueral*, que ja es troba en el *Libre dels feytz* de Jaume I i *tarongeral* (estès des de Tortosa a l'extrem sud del domini). Aquests potser són els únics.

El sufix *-al* en castellà forma sobretot noms d'arbres fruiters (tipus *nogal*, *peral*, *moral* i potser algun d'altre), cosa que no succeeix en català; també observem que, en castellà, els derivats amb valor col·lectiu del tipus *carrascal*, *arrozal* o *cañaveral* (derivat de *cañavera*) són menys excepcionals que en català. Aquesta càrrega semàntica pot provocar alguna confusió en la interpretació de documents llatino-medievals hispànics occidentals; sobre la dificultat en la determinació del significat dels sufixos *-ALE*, *-ARE* i *-ARIUM* units a fitònims vegeu el que comenta Löfstedt (1959, pàgs. 29-30).¹

Contrasta amb la llengua normativa catalana l'ús molt estès que es fa d'aquest sufix en diversos dialectes catalans per a indicar un col·lectiu vegetal. Sobre aquest ús vegeu les dades que comentem en el capítol XI; també J. Colomina (1991, pàgs. 38-39) menciona l'ús que es fa a la Marina Baixa del sufix *-al* que apareix com a variant de *-ar* quan s'uneix a mots que tenen una *-r*.

2. EL SUFIX *-AL* EN LA FITOTOPONÍMIA CATALANA

Passem tot seguit a comentar els exemples, tal com ja hem dit poc nombrosos, que hem pogut recollir de l'ús del sufix *-al* amb significat col·lectiu en la fitotoponímia antiga del territori català.

FIGUERAL

El mot *figueral*, usat en sentit apel·latiu, apareix en documents llatins de Poblet des de la segona meitat del segle XII:

1198 CPoblet 197, pàg. 118: de manso vestro et de uno campo cum figerale de Bitem

1. Altrament Löfstedt sembla donar a entendre que en els textos següents: 984 Cardena 27: *et medio perale*, 871 Astúries: *medio nozal*, el sufix *-ALE* ha de ser interpretat com a col·lectiu precisament perquè no sembla natural que s'estipuli sobre 'mitja perera' o 'mitja noguera'. És possible que es tracti de col·lectius, però cal recordar que el fet de vendre o donar (la producció de) mig arbre no és inusual en aquesta època i per tant el mot *medio* que apareix en aquests documents no és un argument per atribuir un significat col·lectiu al fitònim que segueix.

XII (2a meitat) CPoblet 203, pàg. 121: *peciolas quas tenebat Sertrandus de Sante Marie de Populeto in Cherta ... unum figarral iuxta Petrum de Genestar*

En tots dos casos es fa referència a possessions situades en zones que corresponen als actuals dialectes consecutius del català. En el primer d'aquests documents l'ús de *figueral* com a col·lectiu no és, però, evident pel context; seria també possible que es referís a un sol arbre, però, al contrari que en altres zones de la Península Ibèrica, en català l'ús del sufix *-al* per a crear noms de vegetals és inusitat.

FARRAGINAL

El derivat col·lectiu del llatí *FARRAGO -AGINIS* (cat. *farratge*) amb el sufix *-al* és, en català, *farraginal*. Aquest mot, grafiat també sovint *ferra-*, es troba documentat des de ben antic en el domini del català designant el lloc, el camp, on es produeix farratge.² Ja en el primer quart del segle x el trobem com a nom apel·latiu en un document original de Vic:

924 (orig.) Junyent, DipVic 111, pàg. 99: *donamus ipsa casa et curte et ferragenale ad domum Sancti Petri*

Això permet de recular bastant la data que dona el DECat (s.v. *farratge*) en un document de redacció llatina de Poblet de 1147. El mot continua essent freqüent en la documentació dels segles x, xi i xii, emprat com a nom comú masculí. A tall d'exemple podem citar els següents textos:

954 CSCugat I 35, pàg. 33: *donacionem fecissimus, id est casas condirectas ... cum curte et orto et pomiferos cum arboribus et ferragenales et modiatas .v. de vineas*

979 (orig.) Junyent, DipVic 458, pàg. 383: *dono ibidem chasas cum solos et superpositos et orreo et ortos et ferraginales et aliis ortalibus cum illorum arboribus et ipso columbario et ipsa era cum ipsos arbores et alio ferraginale qui est supra mansione*

En un document de Sant Cugat, de molt a començament del segle xi, apareix ja amb una forma de plural totalment catalana, és a dir

2. Sobre les característiques d'aquests camps de producció de farratge i les seves conseqüències econòmiques en la cria de bestiar vegeu P. Bonnassie, *La Catalogne du milieu du x à la fin du xi siècle. Croissance et mutations d'une société*. Toulouse: Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail, 1975, vol. I, pàgs. 470-472.

-als, cosa que succeeix igualment poc després per a la forma de singular; en tot el segle XI són relativament freqüents aquestes formes catalanes:

1014 CSCugat II 458, pàg. 106: donamus tibi terra ex nostro cenobio ut tu hedifices ipsam turrem et teneas illa cum ipsos ferregenals qui in circuitu turris eius sunt ... quo si nos donatores ... abstulerimus tibi ipsa turre simul cum ipsos ferregenals ... componamus tibi ... ipso alodio in duplo

1047 LAntiq. II 294, f. 96 (Mas 598): impignoro tibi casales, et curte et horto cum arboribus et puteo et ferragenal et palumbarios et terras

El mot apareix també en funció d'adjectiu des del segle XI; l'ús com a adjectiu deu ser l'originari: potser cal partir de CAMPUS o TERRA FERRAGINALES. Així el trobem en un text referit a Cardona:

1019 VViage VIII, ap. 32, pàg. 287: apud Cardonam ... uineam uero pendulam cum altera iacente supra salis montem et quodam aruo farraginali et molendina .ii.

Aquest text el trobem reproduït, per bé que no literalment, en l'acta de consagració de l'església del castell de Sant Vicenç de Cardona:

1040 (orig.) Baraut, ActCUrgell 52, pàg. 129: apud Cardonam ... uineam pendulam cum altera iacente supra montem salis et quendam campum farraginalem et quatuor molendina

També és adjectiu en el següent document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó referit a una terra a Barcelona:

1073 ACA Ramon Berenguer I, núm. 456: uendimus uobis teram unam peciam farregenale et est ipsam peciam terre foris muros ciuitate Barchinona prope Sanctam Mariam de ipso Pino subtus Castum Nouo

Val a dir que entre la documentació recollida hi ha textos referits a llocs diversos com és ara Barcelona, Cardona, Guissona, etc., i procedents de Vic, de Sant Cugat, d'Urgell, etc.; no és, per tant, exacta l'afirmació del DECAt (s.v. farratge) que "la gran majoria de la documentació antiga prové de cap a l'Ebre i el Maestrat". És en tot cas en aquesta zona, segons del DECAt, on apareix la forma *freginal* amb contracció fonètica, forma que es documenta des de 1151 (DCVB s.v.). Aquest mot és el que ha originat el topònim *Freginals* (Montsià) que també apareix com a nom de diverses partides rurals en llocs diversos, també en singular, (cf. DCVB s.v.) i que també és cognom.

JONQUERAL

El col·lectiu en *-al* del jonc el trobem documentat en l'acta de consagració de l'església de Sant Martí de Cambrils (al comtat d'Urgell, actualment al municipi d'Odèn, Solsonès), del segle XI:

1051 Baraut, ActCUrgell 60, pàg. 139. Consagració de Sant Martí de Cambrils: Ac insuper damus et condotamus ... Deinde transit et vadit terminum usque in puig de Moxa et sic descendit usque in ipso Juncaral qui est sup[er] illo collo de Buxa, et vadit per ipsa strata publica que ad Oliana vadit

D'aquest document podem destacar la presència de l'article *ipso* que acompanya el mot i tot el context en general que fa que sigui discutible la funció del nom com a topònim o com a apel·latiu.

TIMONAL

Fent una excepció al marc cronològic que ens hem proposat de respectar, volem donar testimoni encara d'un col·lectiu en *-al* de la farigola, *Timonal*, que apareix en un document de redacció catalana de la segona meitat del segle XIII:

1257-1262 Rasico, Lletres 17 (Urgellia 9, p. 352): vos assignets a el per feu lo Timonal que longament es estat feu d'altres canonges de Balaguer

El lloc mencionat correspon al lloc homònim que actualment es troba a la comarca de la Noguera, prop de Vallfogona de Balaguer.

3. CONCLUSIONS

D'una manera general podem destacar la poca presència de col·lectius en *-al* en la documentació antiga. Si fem l'excepció del mot *ferraginal* la resta de derivats són escadussers i tardans, sobretot si els comparem amb derivats d'altres sufixos col·lectius. Ara no podem fer aquí una investigació detallada per a determinar quan esdevé realment productiu aquest sufix (en el DCVB es documenta *figueral* en la Crònica de Jaume I, per al topònim *Timonal* es cita el document de mitjan segle XIII, que hem citat segons l'edició de Rasico, en una edició de Pujol).

IX

TOPÒNIMS AMB DOBLE SUFIXACIÓ

Hi ha un cert nombre de fitotopònims, alguns d'ells documentats des d'antic, que presenten una estructura composta amb dos sufixos. Entre aquests topònims podem distingir dos tipus de formacions bàsiques: d'una banda hi ha topònims compostos per un fitònim + un sufix col·lectiu + un sufix diminutiu i de l'altra banda hi ha topònims compostos amb dos sufixos col·lectius juxtaposats a un fitònim. Aquests dos grups els tractarem separatament.

Deixem, però, de banda en aquest comentari aquells topònims que estan formats amb un sufix col·lectiu sobre un nom de planta que etimològicament està format amb un sufix col·lectiu (per exemple, el tipus *falguereda*) ja que en aquests casos sembla que es tracta de formes simples de col·lectiu creades sobre el nom de la planta, la constitució etimològica del qual queda fora de la qüestió. No es pot descartar, d'altra banda, que sobre un topònim col·lectiu com *Falguera*, que en un moment determinat els parlants poden sentir com a inadequat perquè designa una planta, es creï un nou topònim *Falguereda*, però això resulta impossible de determinar si no se'n té una prova fefaent. En aquest cas, es tractaria d'un altre tipus de dobles compostos.

1. DIMINUTIUS

És relativament abundant el nombre de fitotopònims col·lectius als que s'uneix un sufix diminutiu. En les línies que segueixen comprovarem com els sufixos que més freqüentment apareixen en aquestes combinacions són els sufixos diminutius *-ell* i *-ol*, procedents etimològicament d'*-ellum* i *-ulum*.

Pel que fa a -ULUM ja hem comentat en un altre lloc (vegeu el capítol IV) la possibilitat que el sufix *-ell*, que apareix freqüentment en la toponímia catalana associat a fitònims, tingui el seu origen remot en una combinació de sufixos -ETUM + -ULUM. Això indicaria que la possibilitat de fer topònims diminutius amb el sufix -ULUM és antiquíssima en el territori del català i, com veurem, aquesta possibilitat ha tingut una llarga vida per tal com hi ha topònims creats amb el sufix diminutiu *-ol* en una època molt més recent que no pas els que comentàvem en el capítol dedicat al sufix *-ell -ella* ja que la seva estructura és encara perfectament perceptible en la seva constitució.

Sembla que cal veure aquest tipus de topònims diminutius com a *formacions toponímiques secundàries*; és a dir, com a topònims creats sobre un altre topònim i no directament sobre noms apel·latius.

1.1. Diminutius amb el sufix *-ulum*

1.1.1. Col·lectius en *-etum*

ACERÈDOL

Aquest és el nom d'una muntanya a Nargó (Alt Urgell) que apareix documentat diverses vegades: la més antiga que hem trobat en un document del Cartulari de la Seu d'Urgell de 1041 amb la forma *Azredol* i també en un document de 1099 del Cartulari de Sant Sadurní de Tavèrnoles amb la forma *Azeredol*. En els dos casos, com també en diversos documents d'Organyà, editats per Miret, apareix com a *afrontació de terres a Nargó*, a la vora del riu Segre (Alt Urgell). L'editora del Cartulari de Tavèrnoles, J. Soler, es pregunta (pàg. 215) si no podria tractar-se del mateix topònim que *Cercèdol*. Això no sembla en principi possible ja que, d'una banda, seria impossible de donar-hi una explicació fonètica satisfactòria i, de l'altra, *Cercèdol* (actualment al municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell) és a uns vint-i-cinc quilòmetres en línia recta riu amunt respecte a Nargó. Baraut identifica aquest lloc com un límit de Coll de Nargó, sense concretar-ne la localització.

1041 Baraut, DocUrgell 535 (Urgellia 5, pàg. 71): Et est ipsa hereditas ... in comitatu Urgelli, in loco Nargo ad cumam Sancti Clementis ... et affrontant ... de una parte, id est oriente, in monte turp, de meridie in monte albeno, de circio in monte Azredol, de occidente in ecclesia Sancte Eulalie

1071 Miret, Organyà 96, pàg. 522: in valle Kapudensi, in apendicio Sanct Marie Organiensi sive in apendicio Sancti Martini de Kastos, abet afrontaciones ... de II in monte de ozredol et vadit usque in Fenestras

1073 Miret, Organyà 97, pàg. 522: infra fines Nargoni ... abet afrontaciones ... de circi vero latus in monte Azeredol

1081 Miret, Organyà 122, pàg. 530: infra fines de Nargone in apendicio Sancti Clementi ... in villa vocitate Riumolins ... abet afrontaciones ... de circi vero latus in Azeredol

1099 CTavèrnoles, Soler 51, pàg. 109: de occiduo in ipso collo de Lansers, de parte vero circi in montaneo Azeredol

Aceredol sembla ser una formació diminutiva paral·lela a *Cercèdol*, si és així, seria un diminutiu d'*Aceret* i caldria accentuar-lo *Acerèdol*. Cal observar que en el capítol III.4. hem comentat la probable existència d'un topònim antic a la vall de Cabó precisament amb aquesta forma: *Aceret*. La proximitat geogràfica entre els dos llocs és prou gran per fer-nos creure molt possible que es tracti de dos topònims relacionats l'un amb l'altre: un col·lectiu d'ACER amb el sufix -ETUM i un diminutiu d'aquest topònim.

CERCÈDOL

Cercèdol és el nom actual d'un veïnat de la vall de Castellbò (Alt Urgell), nom que apareix molt abundantment documentat des de 912 en documents d'Urgell:

912 Baraut, ActCUrgell 24, pàg. 81. Acta de consagració de l'església de Sta. Eugènia de la Torre de Campmajor: Ob hoc igitur ego Seniofredus prefatus dono ad predicta ecclesiam ipsas decimas de ... Aristot et Cercedol et Abiglers

1040 Baraut, ActCUrgell 48, pàg. 117. Acta de consagració de Sant Sadurní de Tavèrnoles: et ipsa torra de Villeba, et Camaior, et Cercedoll, et Abillers

1040 (orig.) Baraut, ActCUrgell 49, pàg. 123. Acta de consagració de Sant Martí de Tost: et dono ego Sendret .I. uinea qui est in Sercedol, qui afrontat... Et dono ego Wisado .I. vinea qui est in Sercedol

1043 Baraut, DocUrgell 561 (Urgellia 5, pàg. 92): in comitatu urgello in apendicio de Sancta Columba ... Et affrontat iam dictus alaudes de .I. parte in ipsas acutas de alia in sancto Stephano de cercedol

1102 ACUrgell, Cart. I 325, f. 167, col. 1: meum alodium quod habeo in cercedol ... terminatur ... a parte orientis in uillulis cercheda siue solano

D'altra banda sembla haver-hi hagut un nom de lloc homònim al comtat de Barcelona a Salallacera (St. Llorenç Savall), lloc que apareix en els documents de Sant Cugat de 986, 991 i 1096; aquest lloc, però, no l'hem pogut localitzar actualment.

986 CSCugat I 175, pàg. 149: In comitatum Barch. ... in terminio de Cercedolo ad ipsas laceras

991 CSCugat I 268, pàg. 225: et est ipsa terra in comitatu barchinona infra terminio de Cercedol in locum quem dicunt ad ipsas curtes

1096 CSCugat II 762, pàg. 421: de occiduo in torrente de Laceras, de circi in riera de Cercedol

A la base d'aquests topònims ha d'haver-hi un col·lectiu de QUERCUS: *Cercet*. El lloc amb aquest nom a Fullà (Conflent) queda relativament allunyat d'aquests dos topònims per a poder-hi veure una relació de dependència entre ells; però també hem comentat en un altre lloc (capítol IV, a propòsit del sufix *-ell*) com certes relacions de dependència es poden establir entre topònims relativament allunyats.

Finalment comentem que Coromines cita (DECat, s.v. herba, pàg. 778) un topònim *Cardèdol*, sense donar-ne però la localització ni cap altra dada. El deu interpretar com un diminutiu de *Cardet*.

1.1.2. Col·lectius en -ea

ROVIROLA

El diminutiu en *-ola* del col·lectiu *rovira* apareix en la toponímia catalana en diversos llocs: d'una banda *Rovirola* és el nom d'un veïnat de Massanet de la Selva (en aquesta comarca), d'altra banda *La Rovirola* és el nom d'un barri del municipi de Santa Maria d'Oló al Bages i hi ha un *Sot de la Rovirola* a la Garrotxa.

Hi ha altres paral·lels de topònims col·lectius en *-ea* que presenten aquest sufix diminutiu. En el capítol corresponent (el segon) ja hem comentat els topònims *Cassanyola* i *Castanyola* que s'han d'interpretar també com a diminutius amb el sufix *-ola*.

1.1.3. Collectius en -arius

És molt freqüent l'associació del sufix diminutiu *-ol* amb col·lectius vegetals formats amb el sufix *-er -era* (més particularment en femení) tant en singulars com plurals. Així *el Bruguerol* és un veïnat del municipi de Palafrugell (Baix Empordà) i *Brugueroles* és el nom d'un veïnat de Mieres (la Garrotxa); *Jonqueroles* és un lloc del municipi de Bellestar (Rosselló); el *Noguerola* és un afluent del Segre (Segrià) i el nom d'una riera i masia del Montseny (cf. BADIA-1951, mapa 10, pàg. 541). A més d'aquests hi ha encara els següents:

FENEROLES

El topònim *Feneroles* apareix en una donació a Santa Maria de la Seu d'Urgell: un matrimoni dona al monestir l'alou que tenen a Estamariu i Feneroles:

947 Baraut, DocUrgell 112 (Urgellia 2, pàg. 83): in apendicio de Istamarice uel de Fenerolas, et infrontat de .i. parte in flumen Segor et de alia in flumen Baleria

Sobre aquest topònim cal remarcar que, poc més a l'oest, al municipi d'Anserall (Alt Urgell) hi ha el veïnat de *Feners* que representa el mateix col·lectiu del fenc sense el sufix diminutiu; sembla probable, doncs, que hi hagi una relació de dependència entre els dos topònims.

FIGUEROLA

Són molt freqüents en la toponímia catalana els topònims que presenten la forma *Figuerola* o, en plural, *Figueroles*: *Figuerola* és el nom d'una masia-castell de Llanera de Solsonès (municipi de Torà de Riubregós, la Segarra). Turull (1991, pàg. 160) documenta aquest topònim des de la primera meitat del segle XI:

1024 (orig.) Sangés, DocGuissona 1 (Urgellia 3, pàg. 227): et ipso castro de Figerola, cum ipsa tercia parte de ipsum aulodem

Turull (loc. cit. pàg. 161) també comenta el poble de *Figueroleta* (municipi de les Piles de Gaià, Conca de Barberà). El diminutiu toponímic d'aquest mot el registra Turull des de l'any 1787 (cens de Floridablanca).

Finalment, *Figuerola* és el nom d'una masia a Begues; aquí cal afegir els pobles de *Figuerola d'Orcau* (municipi d'Isona, Pallars Jussà),

Figuerola de Meià (municipi de Fontllonga, la Noguera), i *Figuerola del Camp* (a l'Alt Camp); en plural, *Figueroles*, és el nom d'un veïnat del municipi de Fontcoberta (Gironès).

FOLGUEROLES

El poble de *Folgueroles* (Osona) es troba documentat des de ben antic en diversos preceptes carolingis:

881 (orig. precepte) DipCarol. I, pàg. 136: concedimus ... uillam Quartianum et Felgerolas ... et uillam quae uocatur Fonsaeditus

899 (orig. precepte) DipCarol. I, pàg. 215: in predicto pago Ausonensi ... in Felcariolas et in Berga

899 ACondal 11, pàg. 122. Precepte de Carles el Simple: Id est in praedicto pago ausonensi ... in villa eciam Terrates et in Tagnano et in Felcariolas et in Berga et in Genestero et in Sennare quicquid habere videntur

El mateix lloc apareix també lògicament en documents de Vic:

921 (orig.) Junyent, DipVic 94, pàg. 86: in uilla que uocant Falgarolas

926 (orig.) Junyent, DipVic 117, pàg. 104: in comitato Ausona ... in uilla Felgeirolas

En aquest cas es tracta d'un sufix diminutiu aplicat sobre una base *falguera*; aquesta base s'ha d'interpretar, com ja hem comentat en un altre lloc, com a col·lectiva. Cal remarcar la presència gairebé constant de la grafia *Fe-* en aquests documents (sobre l'alternança *Fa- Fo-* en aquests topònims derivats de *FILICARIA* vegeu el punt V.4. en comentar el topònim *Foguera*). D'altra banda, és precisament el document més antic el que dona la forma que havia de ser la més acostada a la pronúncia real del topònim; en els preceptes carolingis posteriors el topònim apareix llatinitzat.

1.2. Diminutius amb el sufix -ell

Amb el sufix *-ell*, (< -ELLUM) de significat diminutiu, es formen un gran nombre de topònims compostos a partir de col·lectius. En una gran quantitat són compostos amb el sufix *-ETUM* encara que també n'hi ha amb altres sufixos com és ara *-OSUS*.

1.2.1. Col·lectius en -etum

Aquest és, com acabem de dir, el tipus de compost potser més freqüent. La seva forma, *-edell*, no presenta cap dificultat; a propòsit d'aquest tipus de compostos, Coromines comenta que justament la presència de la *-d-* interior indica que es tracta de compostos a partir d'un sufix *-ETUM*: "Si al costat [de col·lectius en *-ETUM*] hi ha diminutiu i aquest té una *-d-*, això ens assegura que no estem davant de casos del sufix diminutiu *-et*, llatí *-ITUS*; com que hi ha *Castanyadell* al costat de *Castanyet* i *Cassanedill* al costat de *Cassanet*, és evident que ha de tractar-se de col·lectius en *-ETUM*, i el mateix hem de deduir de la parella *Altet* i *Altadill* (que signifiquen, doncs, 'conjunt de turons o alts')". (COROMINES-1965, I, pàg. 16.)

D'altra banda, aquest és un tipus de formació que té lògicament altres paral·lels romànics; només a tall d'exemple mencionem alguns topònims hispànics que citen Menéndez Pidal (1950) i Piel (1968 a i b): *Faidiel*, *Faidiello*, *Louredela*, *Louradela*, *Cornudilla*, *Taxetello* (1955).

AULEDELL

El mot *Auledell* existeix en català com a cognom. Existeix també una masia amb aquest nom al Maresme (citat per BADIA-1951, pàg. 258 mapa); no sabem, però, quina relació pugui tenir amb els portadors d'aquest cognom. Per la seva estructura aquest nom sembla que ha de ser un col·lectiu d'*aulet* (< *ILICETUM*) al qual s'uneix el sufix diminutiu *-ell*.

AVELLANEDELL

Avellanedell és el nom d'un lloc a la vessant nord del coll de Vernedell, entre el Vallespir i el Ripollès. Aquest lloc ja apareix en un document del 946, on apareix també el coll d'Ares.

946 ACA Monacals, Girona, perg. de Sant Pere de Camprodon, carp. 1, perg. 2: in territorio Elenense in Valle Asperi in lo[cum] que] vocant Collo de Aras vindimus tibi alode [...]t Avellanedello

Es tracta d'una formació sobre el col·lectiu *avellanet* amb l'addició del sufix diminutiu *-ell*.

BOIXEDEL

El topònim *Boixedell* designa un afluent de la riera de la Torre, riera que és al seu torn afluent del Llobregat; d'altra banda, aquesta formació es troba també com a cognom. Es tracta d'una formació paral·lela a l'anterior: el col·lectiu *boixet* amb el sufix diminutiu *-ell*.

CANEDEL (CANAD-)

El mot *canadell* apareix com a nom comú designant un "cañaveral que sigue el curso de una corriente de agua; fondo de un valle; hondonada" tal com defineix el CMLC; del document de 1046 es desprèn clarament el significat de 'llit d'una riera'. Aquesta obra dóna els exemples següents, on el mot és usat com a apel·latiu:

1005 CEGirona, pàg. 268 (Botet 71): et affrontat ista omnia: de parte orientis in canadel quem vocant Cirisol et de meridie in Espidels

1046 CSCugat II 586, pàg. 253: qui afrontat ipsa hec omnia: de parte orientis in terminio de Baneres ... de deinde uadit per ipso cocon et sic peruadit per ipso rio qui discurrit per ipso canadel per tempus pluuiarum et iungit in ipso cap de ipso torrent de ipsa lobatera

1052 CSCugat II 595, p 263: et ipsum alodium de Castelar habet affrontaciones: a parte orientis in ipso collo de Solaneto ... de circio ad ipso cannadel, siue in ipso pugo de Aguilar

És difícil de dir si aquest mot és un derivat de *canet* —tal com ho feia Balari (1899, pàg. 192) o el DCVB— o si és un derivat de *canada*. Formes amb *-e-* en la segona síl·laba apareixen en tres dels documents recollits, entre ells el més antic, de l'any 956. En aquest document es menciona un *torrente de ipso Cannedello*, situat entre Sobirats i Lavit:

956 CSCugat I 45, pàg. 41: et affrontat hec omnia: de parte orientis in ipso torrente de ipso cannedello qui est termine de Subiratus

També apareix amb *-e-* en dos documents de Santa Anna dels anys 1040 i 1067:

1040 Alturo, Sta. Anna II 43, pàg. 47: Est ipso mulino ... in chomitatu Barchinonense, infra termin[.] castro Barberano, in locho vocitato sive suprascripto Channedel

1067 Alturo, Sta. Anna II 92, pàg. 107: strata qui pergit subtus mulinos de Cannedel usque ad Sancti Stephani et usque ad Rio Sico

Observem que en bastants casos el mot designa molins que lògicament estan prop dels cursos d'aigua.

1112 Alturo, Sta. Anna II 166, pàg. 188: habeat duos de molendinis unum de ipsos de Cannadel et alius de ipsis de Contidia

Canedell és topònim a diversos llocs: designa un veïnat de Viladecavalls de Calders (Bages) i un altre a la Selva (a Santa Coloma de Farners). D'altra banda, *lo Canadello*, amb la -o final conservada, és un lloc d'Ascó (Ribera d'Ebre).

CASTANYEDEL

Castanyedell és el nom d'un llogaret que es troba a la vall del mateix nom entre Sant Hilari Sacalm i Vilanova de Sau, a les Guàrdies (administrativament pertany a la comarca d'Osona, al municipi de Vilanova de Sau). Es tracta d'un mot format sobre el col·lectiu *castanyet*; precisament *Castanyet* és un topònim no llunyà (Santa Coloma de Farners, la Selva).

CORNUDELLA

Aquest topònim, repetit en diversos llocs de la geografia catalana, ha estat explicat per Coromines (1965, II pàg. 82) com una formació diminutiva sobre CORNETA. La forma més propera a l'etimològica es troba en un document de 977 *Curnetella*; en la resta de documents es troba *Cornu- Curnutella*, forma més similar a l'actual en la qual el pas d'-e- a -u- s'explica, sempre segons Coromines, per un procés d'assimilació, ajudat per l'etimologia popular. La documentació recollida es refereix a Cornudella de Valira, a l'Alta Ribagorça.

968 DipPallars 203, pàg. 391: et est ipsa vinea in castro Cornutella, in loco ubi dicitur Strata

974 DipPallars 228, pàg. 406: et est ipsa vinca [in castro C]ornutella, in loco ubi dicitur Bosouri

977 DipPallars 240, pàg. 412: et est ipsa vinea in chomitatum Ripacorcense, in termino de castrum Curnetella

987-995 DipPallars 300, pàg. 443: et vobis vindo vinea mea a pogo Curnutella, a Salesu que abeo de meo parentorum

988-996 DipPallars 308, pàg. 446: et est ipsa vinea in apendicio Cornutella, in loco ubi dicitur Poio altum

s. x Dip Pallars 319, pàg. 454: ut vobis vindo .I. vinea in apenditio Cornutella, in loco ubi dicitur Pogo altum

1023 Puig i Ferreté, Lavaix 13, pàg. 69: vobis vindo vinea mea; est ipsa vinea in castro Cornutella, in loco ubi dicitur Larinsi

D'altra banda, existeixen altres topònims homònims que designen un poble del Montsant (Priorat) i un barri de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès).

CORNUDELL

A Castellar de n'Hug (Berguedà) existeix l'església de Sant Joan de Cornudell. Aquest topònim apareix en el segle IX però en la documentació apareix en la seva forma de plural *Cornudells*:

938 ACondal 113, pàg. 266: in aiacencias de castro que dicitur Kastellare ubi surgit flumen Lubrichatus, ad locum ubi dicunt kastro de predicto Madeixone vel villa Curnutellas

949 ACondal 129, pàg. 288: Et est ipsa pecia in apendicio de Kastellare, in villa Curnudellus

981 Junyent, Dip Vic 479, pàg. 401 = Udina, La successió testada 22, pàg. 168: Et ad Gigone remaneat ipsum meum alaude quod abeo in Cornudellos

Cornudells, en plural, és el nom d'un lloc del Maresme, a prop d'Argentona, en un document de 1024. No hem pogut localitzar aquest topònim en l'actualitat.

1024 Alturo, Sta. Anna II 25, pàg. 31: ipsa via qui vadit de predicto collo et pergit per Valle Maiore et exit ad Curnudellos

FONOCDELL

Fonogedell és el nom d'un poble al Lluçanès (municipi de Casserres, Berguedà). Coromines (DECat, s.v. fonoll) explica aquest topònim com a producte d'una dissimilació del diminutiu en *-ell* de *fonollet*, *Fonolledell*. Cal destacar que un dels llocs que s'anomena *Fonollet* és precisament molt a prop d'aquest diminutiu (a Puig-reig, Berguedà).

JONCADELLA

Joncadella és el nom d'una antiga parròquia de Sant Martí de Torroella, al Bages.

OLMATELL

OlmateLL o *OlmateLLs* és el nom de diversos llocs a prop de Barcelona. En una sèrie de documents del segle XI *OlmateLL*, usat encara amb article, és un lloc a Santa Eulàlia de Vilapiscina a Sant Andreu del Palomar (actualment al municipi de Barcelona, Barcelonès).

1013 LAntiq. II 162, f. 59 (Mas 323): parrochiam Sancti Andree vel de Vilapiscina ... affrontat ... de circi in ipso olmatello

1043 LAntiq. II 238, f. 81: in parrochia Sancti Andree in termine de uila piscina in loco que dicunt ad ipsa ventosa ... De occiduo in strada publica qui pergit de barchinona uel ad ipso ulmatel

1044 LAntiq. II 238, f. 81 (Mas 565): affrontat hec omnia de parte circi in uia qui pergit ad ipso pontonal ... de occiduo in strada publica qui pergit ad barchinona uel ad ipso ulmatel

1047 LAntiq. II 294, f. 96 (Mas 598): affrontat hec omnia de parte circi in ipso holmatello

D'altra banda, en un document de 1062 *OlmateLLs*, en plural, és el nom d'una muntanya

1062 LAntiq. II 340, f. 114: in predicta celada usque ad cacumina illius montis qui nominatur ulmatels

Així mateix *OlmateLLs* és també el nom d'un paratge al delta del Llobregat (a Sant Boi) en un document de Sant Cugat de 1158:

1158 CSCugat III 1021, pàg. 190: Est iam dictus mansus in parrochia sancti baudili in prato de lanera. Affrontat ... a meridie in marina que vocant de olmatellos

i *OlmateLL*, en singular, és el nom d'un coll de la serra del Corredor al torrent de Tapioles (prop de Vallgorguina) en un document de Terrassa de 1040 i en un altre de Sant Cugat de 1077:

1040 Miret, Terrassa 111, pàg. 494: in comitatu Barchinonense ... afrontat de oriente in alodium ... de Ganzelmo sive quod est de Olibano Sendredi vel in rio de Tapiolas ac in ipso collo de Olmetello

1077 CSCugat II 691, pàg. 352: Habet namque affrontaciones ... in rivo de Tapioles hac in ipso collo de Olmatello

Aquesta base toponímica presenta algunes dificultats. En primer lloc veiem que la vocal -a- hi és constant al contrari que en el cas de Canadell (cf. supra). Només en el cas del document de 1040 apareix la vocal -e-. Coromines (DECat s.v. om) indica que caldria partir d'una forma ULMATA + ELLUS (cf. occ. ant. *olmada* 'lloc poblat d'oms') més

que no pas d'ULMETA + ELLUS. Un segon problema és la presència constant de la *-t-*, no solament en els documents de redacció llatina sinó també en el cognom *Aumatell*, que sembla ser una forma paral·lela al topònim *Olmatell*; en qualsevol de les bases proposades la *-t-* intervocàlica llatina hauria d'haver sonoritzat.

OLMEDELLA

Un topònim paral·lel al que acabem de comentar, però en la seva forma femenina, apareix en un document de Vic designant un lloc al comtat d'Osona:

982 Junyent, DipVic 485, pàg. 408: et sunt ipsas terras in comitato Ausona, in terminio de castrum Sancti Stefani, in locum que dicunt ipsa Garga, in ipsa Olmedella

SALZEDELLA

Salzedella és un topònim al Baix Maestrat. Semblantment als anteriors aquest topònim està format amb una base *salzeda* amb el sufix *-ella*.

VERNEDELL

El topònim *Vernedell* (Vernadell) designa un coll entre el Vallespir i la Garrotxa. Sembla que en la seva base etimològica aquest topònim ha de tenir el seu origen en un compost de *vernet* amb el sufix diminutiu *-ell*.

Finalment, cal comentar el topònim *Telledella* (escrit *Talladella*) a Castelleir (DCVB); aquest (escrit sovint *Tayadella*) i *Pinedell* són també cognoms que semblen descansar en formacions del mateix tipus: *Telleda* i *Pinet*, respectivament. Moll (1982, pàg. 244) explica precisament així el primer d'aquests cognoms. També hem de fer menció del topònim *Cassanedill* que Coromines (1965 I, pàg. 16) cita com a paral·lel a tots els que hem citat.

1.2.2. Collectius en -osus

Contrastant amb la gran quantitat de topònims que presenten un sufix diminutiu *-ell -ella* unit a una base amb *-ETUM -ETA*, només

hem pogut trobar-ne dos que presentin el mateix sufix diminutiu sobre una base en -OSUS -OSA.

En documents d'Urgell apareix un lloc anomenat *Cercosella* que Baraut situa a la comarca de la Noguera:

1032 (orig.) Baraut, DocUrgell 456 (Urgellia 4, pàg. 158): in comitatum Orgellitense ... ad ipsa ecclesia que dicunt de Guansero cum suis terminis ... Et pervenit ad ipso torrente de ipsa Cercosella

1101 Baraut, DocUrgell 1192 (Urgellia 9, pàg. 21): cum aliis alaudes que comparavi de Guilabert Guifré ad ipsa Cerchosella ... et ipsas vineas qui sunt ad ipso reger de la Cerchosella ... Et dimisit ad Pere Mir pecia .i. de terra apud .i. vinea qui est ad ipsa Cerchosella

De la mateixa manera en un document de Vic del segle x apareix un lloc anomenat *Espinosella* a Taradell:

966 Junyent, DipVic 376, pàg. 314: in comitatum Osona, in terminio de castro Taradello, in fines de villa Spinosella, prope rio de Mulas et de Ossore

2. TOPÒNIMS AMB DOBLE SUFIX COL·LECTIU

2.1. *Topònims compostos: -etum + -arius*

COL·LECTIUS DEL BOIX:

Boixeder

Els derivats col·lectius de *boix* presenten la particularitat de ser força rics en derivacions sufixals toponímiques, no sempre fàcils d'explicar. El mot *boixeder*, encara viu avui com a col·lectiu, sembla que ha d'ésser un compost amb el sufix -ARIUS sobre una base ja formada amb un sufix -ETUM. Coromines ha recollit aquest mot com a nom apel·latiu al Pirineu (cf. DECats s.v. boix); també apareix documentat com a nom comú al DCVB.

Boixeder apareix en diversos documents d'Urgell i un d'Osona. En el document més antic que n'hem recollit *boixeder* és amb tota seguretat un nom comú ja que apareix en una enumeració de vegetals que componen un bosc de Pallerols (municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell):

935 Baraut, DocUrgell 95 (Urgellia 2, pàg. 71): dono ad Sancte Marie Sedis ipso bosco qui est prope Pallerols cum omnibus argelagariis vel surusculariis et boxedariis

També és apel·latiu en el següent document del segle X:

975 Baraut, DocUrgell 168 (Urgellia 2, pàg. 117): adfrontat ... de alias II partes in rochas et in boxedarios

En la resta de documents *boxeder* apareix com a límit de terrenys; en tots els casos sembla ben propera la seva funció com a nom comú:

1036 ACA Ramon Berenguer I, n° 4: in comitatu Ausona, in ualle Riopullo, in locum que vocant Artigas ... Et affrontat de circi in boxeder

1040 Baraut, ActCUrgell 49 (Urgellia 1, pàg. 122): donamus atque concedimus unam terram ... qui affrontat ... de quarta parte in ipso boxeder

1098 (1042-1068) Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg. 95): dono predictae ecclesie beate Marie de Tolo et clericis illius loci de ipso bosc de Cadi ... et affrontat ... de alia parte in boxeder de Orden

Boxedera

En la documentació llatina recollida apareix repetidament *Boxedera* com a nom d'una vila al comtat d'Urgell. Baraut indica només que es tracta d'un terme a la Seu d'Urgell (Alt Urgell) però no localitzable actualment. El topònim apareix com a cognom d'un personatge en el document de 1003:

942 Rubio, Documentos 133, pàg. 160 = ACondal 121, pàg. 278: afrontat in Urgello ... de una parte in ipso Arzero, de alia in rivo de Boxedera

977 (orig.) Baraut, DocUrgell 171 (Urgellia 2, pàg. 121): ipsum meum alaudem in loco nuncupante Boxetaria ... et ipsas IIII pecias de terra cum ipso prato qui sunt in Boxetaria ... et ipsa villa iam dicta Boxetaria

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 214 (Urgellia 3, pàg. 46): et ipso alode et fevo quem habemus in Boxedera vel infra suas fines

1001 Baraut, DocUrgell 271 (Urgellia 3, pàg. 101): ipsam uillam de Boxedera

1003 Baraut, DocUrgell 288 (Urgellia 3, pàg. 120): elegi vos meos manumissores ... et Seniofredo de Boxetera

1020 (orig.) Baraut, DocUrgell 360 (Urgellia 4, pàg. 73): Est in comitatum Orgeli, in apendicio Sancta Maria Sedis Vico, in vila que dicunt Boxedera

1035 Baraut, DocUrgell 477 (Urgellia 4, pàg. 176): In primis ad sancta Maria Sedis Vico ipsos alodes que habeo in Boxedera, id sunt casas, casalibus, ortis ...

1047/1048 Baraut, DocUrgell 612 (Urgellia 5, pàg. 135): plenam potestatem habuissen canoniei Sancte Marie suum alaudem de Nocholono vel de Boxedera apprehendere et tenere

1102 Baraut, DocUrgell 1201 (Urgellia 9, pàg. 32): dederunt Calbiziano et Lezirt er ipsa alodia que sunt in Boxedera et in Nocolo

1166 ACUrgell, Cart. I 3, f. 9: dono atque presentialiter trado canonice Beate Marie uillam de Boxedera et totum honorem de Sosagarre

Deu ser un lloc diferent, per bé que molt proper, la *Coma de Boixedera* que un document de 1065 situa a la vall de Cabó (Alt Urgell):

1065 Miret, Organyà 61, pàg. 435: in valle Capodecii in villa Vilar, in apendicio Sancti Michaelis, in locum ubi dicunt ad ipsa coma de Boxedera

Boixeder, com *boixedera*, són una espècie de col·lectius d'un col·lectiu; el significat etimològic seria 'lloc poblat de boixedes'.

Aquests col·lectius doblement sufixats amb sufixos col·lectius no són especialment abundants en la toponímia, per això és destacable el que sembla ser un altre derivat del *boix*, el topònim *Boixadors* (municipi de Sant Pere de Sallavinera, Anoia). El topònim apareix documentat des del segle XI (vegeu la documentació que en dóna Turull, 1991, pàg. 69). La base etimològica d'aquest topònim presenta alguns problemes; si bé sembla clar que es tracta d'un derivat de *boix*, no és clara la filiació dels sufixos que s'hi han afegit; *-ador* és habitualment el reflex català d'ATOREM que s'usa particularment en derivats per formar noms d'oficis, però és clarament inadequat al nostre topònim. Una base amb un sufix *-ETUM* sembla poc probable vista la unanimitat de la grafia *-a-* a l'interior d'aquest mot en tots els documents des del segle XI.

3. CONCLUSIONS

A tall de conclusions podem destacar la quantitat de topònims, derivats a partir de col·lectius en *-ETUM* (*-ETA*), que hem pogut registrar. La major part són diminutius creats mitjançant el sufix *-ellus* (*-ella*): *Auledell*, *Avellanedell*, *Boixedell*, *Canedell*, *Castanyedell*, *Cornudell*,

Cornudella, Fonogedell, Joncadella, Olmedella, Pinedell, Pinedella, Salzedella, Talladella i Vernadell. Hi ha també el derivat *Cassanedill*. Són un nombre molt més reduït els derivats amb el sufix *-olus*: *Acerèdol, Cercèdol, Cardèdol*. Finalment, *Boixeder* i *Boixedera* representen una espècie de col·lectius de col·lectiu mitjançant el sufix *-arius*. Cal destacar que en la documentació medieval tant *boixeder* com *canadell* poden actuar com a nom apel·latiu.

Són també molt abundants els topònims formats amb un sufix *-OLUS* que s'afegeix a una base formada amb un sufix *-ARIUS*: *Bruguerol, Jonqueroles, Noguerola, Feneroles, Figuerola, Folgueroles*; en menys casos aquest sufix s'uneix a una base en *-EA* (*Rovirola, Cassanyola, Castanyola*)

En alguns casos es poden considerar clarament aquests topònims com a derivats toponímics d'altres noms de lloc; en altres casos la relació amb un altre topònim no és tan clara.

X

SUBSTITUCIÓ HISTÒRICA DE SUFIXOS

Vist des d'una perspectiva històrica, hi ha un fenomen que ha cridat la nostra atenció però que no hem vist que hagi merescut comentaris aprofundits per part dels estudiosos, si bé a vegades s'ha assenyalat aïlladament. Es tracta del fet que certs topònims que, en època medieval es documenten amb una forma determinada, amb un sufix concret, s'han identificat modernament amb altres topònims actuals formats sobre el mateix nom de planta però amb un sufix diferent. És a dir, s'ha donat al llarg de la història d'un topònim concret un canvi de sufix, la substitució d'un sufix col·lectiu per un altre. També, com a variant d'aquest fenomen històric, en alguns casos es pot constatar l'aparició d'un sufix en un topònim que trobem documentat històricament com a mot no sufixat però que s'identifica amb un topònim modern sufixat o també el cas invers, un topònim apareix sufixat històricament però com a mot simple en la seva forma actual.¹

Aquesta substitució històrica de sufixos no és un fenomen absolutament generalitzat sinó molt esporàdic —especialment si es considera des d'un punt de vista percentual de tots els topònims implicats—; potser per això, si bé s'han observat i comentat casos concrets, no s'ha estudiat com a fenomen conjunt; però, tanmateix, creiem que, encara que només se'n donin alguns casos, val la pena de comentar-los.

El primer d'aquests exemples el constitueix un cas de substitució del sufix *-et*, documentat així en època antiga, per un sufix *-ós*.

1. Associat a aquest fenomen es pot considerar també el dels relativament freqüents canvis de nombre —de singular a plural o a l'inrevés— que es troben en l'evolució històrica de certs topònims. És un tema que no comentarem aquí.

Efectivament, en el text de l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell apareix, entre molts d'altres, un lloc anomenat *Gavarret* a la vall de Brocà:

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: tradimus eciam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem ... uel Pardinat atque Kaballera, siue eciam Lilieto uel Bocrano, cum Gavarreto, atque Bagazano...

Aquest topònim continua apareixent amb la mateixa forma i referit al mateix lloc en altres documents d'Urgell i del monestir Sant Llorenç prop Bagà, situat també a la vall de Brocà:

947 (orig.) Baraut, DocUrgell 110 (Urgellia 2, pàg. 81): vindimus nos tibi terra nostra quem avemus in valle Bucranense, in agencia de villa Gavarreto vel ad ipso obago

972 StLlorenç 31, pàg. 191: est in comitatum Cerdaniense in valle Bucurano infra fines de Gavarredo

1016 StLlorenç 63, pàg. 203: et est hec omnia in comitatum Cerdaniense, in valle Bucranense in agencias de Gavarred

1036 (4 nonas Novembre) ACA Pardinela n° 9: in comitatu cerdaniense in valde Bucuranense in apendio de Gavarredo

1106 Baraut, ActCUrgell 77, pàg. 166. Consagració de l'església de Sant Vicenç del Rus: terminos quoque parrochie ... secundus ab africana parte in terminio vallis de Liliad, terminus vero ab ocau in terminio ville Gabarred

Ara bé, P. Pujol, en fer la llista dels topònims que apareixen en l'acta de consagració de la Seu d'Urgell (1917, pàg. 113), identificà aquest *Gavarret* com a corresponent al poble actual de *Gavarrós* (situat sota el Puigllançada, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà), identificació que sembla correspondre segons l'ordre que se segueix en l'enumeració dels llocs en l'acta. Pujol no fa cap comentari sobre el canvi de sufix. Meyer-Lübke, en el seu estudi sobre el noms de lloc que apareixen en aquesta acta de consagració (1923, pàg. 21), repeteix la identificació que havia fet Pujol indicant només que es tracta del nom de planta *gavarrera*, però sense fer cap menció al canvi de sufix.

Griera (1931, pàg. 43), entre els exemples de grafies -o- per -e- que indicarien el pas de la vocal -e- tònica tancada a la vocal tònica neutra en català antic, cita el *Gauarreto* de l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell identificat amb el modern *Gavarrós*.

En tot cas, sembla que s'hauria de parlar més aviat de canvi de sufix. L'exemple fou recollit per Badia (1981, pàg. 142) i per Rasico (1982, pàg. 41).

Un canvi de sufix semblant succeeix amb un dels topònims que apareix en un altre document molt ric des del punt de vista onomàstic, l'acta de reconeixement de propietat de Sant Joan de les Abadesses de 913. Es tracta del topònim *Cinebrosa*:

913 ACondal 38, pàg. 158: et nos habitatores de villa Ienebrosa

El mateix topònim ja havia aparegut uns vint-i-cinc anys abans en l'acta de consagració de la mateixa església:

887 ACondal 4, pàg. 105: dono ... ad domum sancti Ioannis
Babtiste decimas et primicias ... de villare Genebrosa

Aquest topònim ha estat identificat pels estudiosos amb *el Ginebret* (a Sant Pau de Segúries, Ripollès). Badia en el seu estudi de la toponímia en l'acta de reconeixement de Sant Joan de les Abadesses (1961, pàg. 95) proposa una explicació per aquesta substitució: "remarquons le changement du suffixe, qu'aurait provoqué peut-être la présence, dans la même contrée, de *La Cinebrosa*, déjà indiquée". És a dir, l'existència d'un altre lloc homònim i proper hauria provocat la substitució del sufix en aquest topònim per desfer possibles ambigüitats. Altres autors que han estudiat la toponímia d'aquest document assenyalen també el canvi de sufix, però sense proposar explicacions; així per exemple Kremer (1974, pàg. 63) reprèn la identificació del topònim feta per Badia i Junyent i indica només "mit Suffixwechsel". La mateixa identificació apareix en l'*Atlas Històric de Catalunya* (BOLÓS-HURTADO, full 10), però naturalment, pel tipus d'obra on s'insereix aquesta identificació, no s'hi fa cap comentari.

En tot cas cal observar que aquí la substitució de sufixos s'ha produït exactament a l'inrevés que en el primer cas que comentàvem. Així mentre en el primer cas el sufix *-ós* substituïa *-et*, ara *-et* substituïa *-osa*.

Més problemàtica resulta la identificació que es fa en l'índex del Cartulari de Sant Cugat del Vallès del topònim *Castanyola* que apareix en el següent document com a nom d'un lloc situat al comtat d'Osona:

981 CSCugat I 136, pàg. 113: in comitatu Ausona, uocabiles locos:
id est Castaniola et Schiros, et in Terradellas

Aquest lloc s'identifica en l'índex del Cartulari amb el poble de *Castanyedell* (Vilanova de Sau, Osona). Si això fos realment així la

substitució s'hauria produït en els dos elements sufixals: *Castanyedell* està format sobre *Castanyet* i no sobre *Castanya*, és a dir, que tant el sufix col·lectiu (-EA) com el diminutiu (-ola) haurien estat substituïts per uns altres sufixos (-et i -ell, respectivament) amb les mateixes funcions.

En altres casos l'evolució històrica comporta la pèrdua o addició d'un sufix. Coromines, comentant l'obra de R. Amigó (1979) sobre la toponímia de Vilallonga de Ter, explica que el topònim actual *el Maçà* "ha de ser el mateix indret que els autors han llegit en un pergami de 1297: *in nostris pasturis de Medianello et Mazanosa*, i creuen que és un nom que no ha deixat rastre". En aquest cas es tractaria d'una forma que hauria estat històricament sufixada i que en la seva forma actual ha perdut el sufix -osa.

El cas invers sembla haver succeït amb un topònim que trobem documentat a mitjan segle x en els diplomes carolingis:

958 DipCarol I, pàg. 96: *et vallem Leco cum ecclesia Sancti Salvatoris .. de sexta montem Cogollem*

L'editor d'aquest document, R. d'Abadal, identifica el topònim *Cogollem* que hi apareix amb l'actual pic de la *Cogullosa*, a la vessant esquerra de la riera de Fillols, al Canigó. En aquest cas, entre la forma històrica i l'actual, s'observa una addició del sufix -osa col·lectiu.

Aquests dos últims casos serien, si els topònims estan identificats correctament, ben notables perquè el canvi històric, la pèrdua o addició d'un sufix, suposa, a més, un canvi de gènere, en el primer cas de femení a masculí i en el segon de masculí a femení.

Sobre aquests exemples no es pot dir, però, gaire cosa; en alguns d'aquests casos fins i tot potser la identificació dels topònims sigui dubtosa. En tot cas cal remarcar que la substitució sembla haver-se produït en una època relativament tardana (posterior al segle XII o XIII), cosa que potser en alguns casos pugui ser una indicació sobre la vitalitat de certs sufixos fins a una època determinada.

XI

ELS SUFIXOS COL·LECTIUS EN LA LLENGUA ACTUAL

La finalitat d'aquest capítol és la d'intentar posar de relleu quines són les tendències que s'observen en la llengua catalana actual pel que fa a la formació dels col·lectius vegetals mitjançant sufixos. Aquesta caracterització ens sembla que pot ser útil per a comprendre millor les tendències que ha sofert la llengua en el seu desenvolupament històric fins a l'actualitat en aquest punt. Així volem fer remarcar que no es tracta aquí de fer una investigació exhaustiva sobre aquest tema, que podria constituir per si mateix l'objecte d'una altra investigació, sinó de fer veure a grans trets quin és l'estat de la llengua pel que fa a aquesta qüestió i poder així establir una comparació amb el que la toponímia revela sobre la llengua més antiga; es tracta de veure quins sufixos són vius i productius avui dia, quins ja no ho són, quines formacions conserva la llengua comuna construïdes amb sufixos ja no productius, quina és la distribució geogràfica o dialectal d'aquests sufixos, etc.

Amb aquest objectiu ens ha semblat oportú de fer una exploració en dos fonts de materials molt concretes; una, el DGLC que, per tal com és l'obra lexicogràfica normativa per al català, hauria de contenir els mots que són comuns i habituals en una gran part del territori, amb discreta acollida de dialectalismes o arcaïsmes fora de l'ús més general. La segona d'aquestes fonts són les dades d'enquesta recollides entre els materials de l'ALDC; aquests materials, a més de proporcionar-nos dades pel que fa a la vitalitat real dels diversos sufixos en la llengua més actual, ens donen una informació valuossíssima sobre la seva distribució geogràfica, indicacions que evidentment no dona un diccionari normatiu, i que hem intentat de cartografiar.

Aquestes dades creiem que són suficients per establir les tendències generals del català en aquest aspecte. Evidentment aquestes observacions es podrien ampliar amb altres dades d'obres lexicogràfiques com el DCVB, amb informacions extretes de monografies dialectals, amb enquestes, etc., però, com hem dit, la intenció d'aquest capítol és únicament la de constituir un punt de referència i no una monografia que podria fer-se tan àmplia com la que centra aquest treball.

1. LA INTRODUCCIÓ DE COL·LECTIUS VEGETALS EN EL DGLC

En aquest apartat intentarem de veure com estan representats els col·lectius vegetals al Fabra i altres diccionaris; quins són admesos i quins no, i quins són els criteris seguits. Això, junt amb els resultats d'enquestes dialectals ens hauria de permetre de deduir quines són les tendències de la llengua moderna quant a la formació de col·lectius. És evident que un diccionari general en principi no ha d'incloure formes dialectals molt localitzades, d'àmbit molt reduït; això, com veurem, no sempre és així en el DGLC però a grans trets en podem extreure conclusions sobre les principals tendències del català en aquest camp.

L'interès de P. Fabra pels noms relatius a la botànica sembla que era gran. Això es posa de manifest en la correspondència que mantingué amb Font i Quer i Miquel de Garganta, correspondència que ha estat editada i estudiada per Carles Riera i Joan Vallès (FABRA-FONT i QUER - GARGANTA). A través de la comunicació epistolar entre aquests personatges és possible de seguir la inclusió dels col·lectius botànics en el diccionari de Fabra.

En el moment de la redacció del DGLC Fabra comptava amb l'ajut de Font i Quer per a la definició dels termes botànics. El fet que Font i Quer estigués destinat al Marroc li impedí de dedicar-se profundament a aquesta tasca i la confià al jove botànic Miquel de Garganta, encarregant-se ell de la revisió de les propostes de Garganta. La col·laboració d'aquests experts fa que el Diccionari de Fabra sigui una obra molt acurada pel que fa a les definicions del camp botànic i que inclogui, a més, els noms científics llatins dels vegetals, cosa que permet d'identificar clarament cada espècie sense l'ambigüitat que moltes vegades presenta la llengua popular.

En un moment determinat d'aquesta feina, Garganta dirigí una carta (datada el 4-IV-29) a Font i Quer on, entre d'altres comentaris, suggeria "Potser no estaria del tot malament introduir-hi col·lectius; com exemple *alzinar*: podria definir-se (millor que com a bosc d'alzines) dient que és una associació caracteritzada per la presència de l'alzina. La dificultat amb què hom topa és el recordar-los o dit més planerament saber-los. Són vocables que es mantenen vius a pagès, jo n'he sentit de molt bells, com *nabera*, *gramera*, *brucatar*; la major part per trobar-los tinc d'acudir als cognoms o a la toponímia" i en dóna una llista composta per 6 en *-er* (*argelaguer*, *bover*, *bruguer*, *conteller*, *espigoler*, *junquer*), 7 en *-ar* (*aulinar*, *brucatar*, *ginestar*, *juncar*, *llorar*, *olivar*, *avellanar*), 4 en *-et* (dels quals tres en plural, *aulets*, *castanyets*, *olivets*, *pomaret*), 7 en *-era* (*bledera*, *bruguera*, *fonollera*, *gramera*, *junquera*, *nabera*, *cogulera*), una vintena llarga en *-eda*, i també *rovira* com a forma isolada. Encara afegeix com a comentari que *perareda* i *salqueda* han de trobar-se en el mateix cas i que "potser per aquest procediment es trobarien algunes etimologies" (loc. cit. pàgs. 45-46).

La resposta de Font i Quer (datada el 2-V-1929) és afirmativa: "És clar també que cal de totes passades consignar els col·lectius fitogeogràfics. *Alzinar* és una associació en la qual *domina* l'alzina. La llista que en dóna està bé. Però me sembla millor *pomeret* (de *pomereda*) que *pomaret*, *albereda* que *albareda* (der. d'àlber). Hi ha variants d'alguns noms que'm dóna: com *fonolleda*, *junceda*, *rovira*, *olivar*, *avellanar*, *salzereda*, etc. Molts cops el col·lectiu no és propi d'una associació, en el sentit geobotànic del mot. Aleshores caldrà substituir aquella definició, dient, per exemple, que una fonolleda és una *agrupació* de fonolls" (loc. cit. pàg. 48).

El dia 19 del mateix mes Garganta va escriure a Fabra la mateixa proposta "També li parlava [a Font i Quer] de la conveniència d'addicionar al diccionari els col·lectius (se'n mostra partidari), molts dels quals no els conec més que com a cognoms o com a toponímics, d'altres els he sentit a alguns pagesos. Una gran dificultat és recordar-los. Us poso una llista amb els que sé, potser s'hi trobarien algunes etimologies i algun que com indico me li ha afegit En Font. No tots es poden definir igualment, uns corresponen a veritables associacions fitogeogràfiques i altres a agrupacions de tal o qual planta" (loc. cit. pàg. 54).

Observem que en les dues cartes Garganta insinua la possibilitat d'extreure col·lectius de l'onomàstica i que els dos botànics insisteixen en la necessitat de distingir en les definicions entre el que són veritables associacions¹ i el que són agrupacions d'un determinat vegetal.

Dels col·lectius que trobem representats en el DGLC podem deduir que Fabra seguí només fins a cert punt els consells que li donaren. Evidentment el DGLC inclou col·lectius vegetals però la distinció científica entre el que és una associació geobotànica i un simple grup de vegetals no hi és especificada: així *alzinar* es defineix com un "lloc plantat d'alzines", o *avetosa* com un "bosc d'avets".² Lògicament tampoc no seguí Fabra el consell d'extreure aquests noms de l'onomàstica. Tampoc no inclogué tots els noms proposats per Garganta: per exemple no hi apareix cap dels col·lectius proposats en *-er (a)*, cosa que és un indicatiu sobre la productivitat d'aquest sufix en la llengua.

Seguidament intentarem de veure quins són els col·lectius que apareixen en el DGLC i quins han estat els criteris i les fonts de la selecció.

1.1. Col·lectius masculins en *-et*

En el DGLC (1a ed.) solament figuren *aulet*, *olivet*, *canyet*, *vinyet*. D'aquests quatre un és definit solament per una accepció secundària: *canyet* és el "lloc on es llencen o enterren les bèsties mortes", accepció molt viva de la qual Fabra no podia prescindir. No recull en canvi l'etimològica 'lloc poblat de canyes' que segons el DCVB seria persistent a Mallorca (sense exemples, però). *Aulet* és definit com a "bosquet d'alzines joves" (en canvi *auleda* és definit com "alzinar") i *olivet* com "oliverar petit". Solament *vinyet* és un simple col·lectiu: és definit com a "vinyar", que seria la forma prioritària, no solament respecte a *vinyet* sinó també respecte a *vinyer*.

Hem vist que *aulet* i *olivet* són definits associats a una idea de petitesa. Pel que fa al primer Coromines (DECat, s.v. *alzina*) critica: "El DFa defineix *aulet* com a 'alzinar d'alzines joves' i *aulina* (com

1. Vegeu per exemple la definició que en dona en la GEC Oriol de Bolòs.

2. Si que apareixen en canvi en el DLC: *alzinar* "2. Comunitat vegetal, densa i ombrívola, en la qual predominen arbres de poca alçada, especialment alzines" o *avetosa* "2. Comunitat vegetal forestal densa i sovint rica en espècies en la qual sol dominar l'avet".

si fos un mot diferent d'*alzina*), com 'alzina jove': això, evidentment fantàstic, i allò dubto molt que ho sigui menys. Definicions donades per amics que no coneixien bé els mots". Com podem veure Coromines no es decideix a condemnar del tot una definició amb matís diminutiu per *aulet*. La font de Fabra era segurament el DAG que defineix *aulet* amb aquests mots "bosquet d'alzines joves" i el DAG no fa més que extreure aquest significat de l'exemple que dóna un document de 1551 (Espinelves) que també reproduïx el DCVB: "no puguem tallar aulets ni bosch gros sinó brollars e ginestars".

Més difícil és de justificar el diminutiu a *olivet* (apel·latiu viu a l'Empordà). Víctor Català, del Baix Empordà, escriu (exemple que porta el DCVB): "hi havia grans olivets de soques fosques i esparracades". Ara Fabra s'inspira en la definició que dóna el DAG, altrament bastant confusa; l'article diu així: "oliverar, camp d'oliveres — olivera (Figueres) — oliverar petit, una dotzena d'oliveres".

Observem, doncs, que Fabra inclou solament els col·lectius en *-et* que tenen una certa vitalitat: *vinyet*, *olivet*, *aulet* i dóna els significats d'acord amb les seves fonts o amb la informació obtinguda. No hi ha cap manipulació.

1.2. Col·lectius femenins en *-eda*

En el DGLC els col·lectius vegetals en *-eda* són 38, o 37 si no contem el mot *fullareda* definit com a "fullam" que no fa referència a cap planta sinó a un producte vegetal. Són els següents: *albereda*, *alzineda* / *auleda*, *arboceda*, *arboreda* / *arbreda*, *arceda*, *avellaneda* / *avellanereda*, *boixeda*, *castanyeda* / *castanyereda*, *fageda*, *fanaleda*, *fonolleda*, *freixeneda*, *fullareda*, *ginebreda*, *lloreda*, *noguereda*, *oliveda* / *olivereda*, *omedà*, *pineda*, *plançoneda*, *pollancreda* / *pollereda*, *rebolleda*, *roureda*, *salzedà* / *salzereda*, *sureda*, *tarongereda*, *timoneda*, *tremoleda*, *ullastreda*, *verneda*, *xifreda*.

Alguns d'aquests noms presenten una estructura que caldrà explicar: ens referim sobretot a *pollereda* i *xifreda*. El primer sembla que pertany al mateix tipus que *pinareda* que estudiem en un altre lloc; es tracta d'un col·lectiu de col·lectiu, o si es vol un col·lectiu hipercaracteritzat. Com que no existeix cap arbre anomenat **poller* cal partir més aviat de *pollar* que existeix, almenys a Mallorca, com a col·lectiu de *poll* (DAG i, amb exemples, DCVB). Llavors s'hauria d'escriure *pollareda* i no *pollereda*. Al DCVB hi ha les dues entrades,

la primera remet a la segona i a *pollereda* cita un vers d'Espriu, que com és natural respecta l'ortografia fabriana. El mot no és registrat al DAG. Coromines no cita tampoc el col·lectiu *pollar* però explica que Fontserè “anotava el col·lectiu *pollareda* (add. al DOrt.) probablement modelat sobre *albereda*”³ (DECat s.v. poll III). No podem ara fer una recerca sobre les fonts de Fabra per al mot, però tot sembla indicar que la base en la llengua parlada és molt dèbil.

El segon mot *xifreda* no apareix ni al DAG ni al DCVB ni és mencionat per Coromines. Potser estigui format sobre *xifra*, el nom del fruit del xiprer, *xifrer* a l'Empordà, sobre el model de *castanyeda* que aparentment és un col·lectiu format sobre el nom del fruit i no de l'arbre, però que en realitat descansa sobre el primitiu nom de l'arbre. Com l'anterior no sembla un mot gaire arrelat enlloc.

Un altre mot presenta problemes d'un altre tipus: *fanaleda*. Fabra distingeix *fanal* que designaria una herba que té el “fruit vesiculós com un fanalet” de *fenal* “nom de diverses gramínies”. La mateixa distinció es fa en el DCVB. Llavors Coromines (DECat, s.v. fanal): “Com a nom de planta, *fanal* i derivats, és grafia merament incorrecta en lloc de *fenal* (*fenalet*, *fenaletes*, etc.); i, per més que el DFa i AlcM les hagin admeses totes dues —fent alguna distinció botànica artificiosa, que el lingüista ha de declarar infundada— solament *fenal*, *fenaleta*, *fenalet* és ortografia correcta”. I en nota: “Són històries tàrtares les explicacions que donen de semblança amb la forma d'un fanal: per la flor, sembla que diuen. Quina és la flor que, amb bona voluntat, no se li pugui trobar alguna analogia amb una fanalet!”. Per a mi el problema no és aquest perquè no estem en condicions de saber si la planta descrita per Fabra pot ser associada a alguna de les gramínies designada amb el nom de *fenal*. El problema que ara ens interessa és el de *fanaleda*. La font de Fabra per a aquest mot deu ser el DAG i la font del DAG deu ser el vers de Verdaguer (Obres III, 105): “mirant com per l'exuta fanaleda s'escorre l'aygua freda ...”. El DAG diu que el mot designa el “lloc on creix l'herba dita fanals”; ara *fanals* per a ell és “herba que sol menjar el bestiar (Borredà, Centelles)”, és a dir les gramínies que ara designem per escrit amb la grafia *fenals*, d'acord amb l'etimologia (llatí *FENUS* ‘fenc’):

3. Coromines es refereix a anotacions manuscrites fetes per Eduard Fontserè en el seu exemplar del *Diccionari ortogràfic* de Fabra.

són aquestes gramínies les que poden donar lloc a col·lectius, bé que el col·lectiu més freqüent és el plural *fenals*, també topònim (*Fenals*, cala i platja prop de Lloret de Mar). És ben curiós que quan Coromines consigna *fanaleda* (DECat, s.v. fenc) com a paraula no registrada abans en altres diccionaris citi com a autoritat el mateix passatge de Verdaguer; ho fa més extensament i seguint l'Edició Popular de 1917-1925, molt corregida (Fug. a Egipte, ed. Popular I, *Cat*, pàg. 36). Tot sembla indicar que la *fanaleda* de Verdaguer fa referència a un prat on abunden els *fenals*. De totes maneres, sigui quina sigui la grafia, es tractaria d'un hàpax.

Aquests tres noms, *pollereda*, *xifreda* i *fanaleda*, són els únics que presenten una grafia o una estructura no regular, que era necessari explicar.

Allò que aquí interessa majorment és veure com Fabra ha acollit i ha tractat aquests col·lectius en *-eda*. En primer lloc podem observar que hi són representats la major part dels arbres que a Catalunya més freqüentment formen boscos (alzina, alzina surera, pi, roure, castanyer, faig, om, freixe, vern, àlber, pollancre); també hi ha un bon nombre d'arbustos (boix, arboç, arç, ginebre); menys representades són les plantes que formen matolls i prats; hi ha un sol arbre de verger: el taronger. Això respon, naturalment, a una realitat lingüística que el qui fa un diccionari general ha d'acceptar si no vol forçar les coses acollint arcaïsmes i termes d'àrea geogràfica reduïdíssima o bé extraient col·lectius de la toponímia. Això darrer ja hem dit que Fabra no ho fa. En canvi el fet de poder disposar d'una font escrita per a un mot, sembla que tenia per a Fabra un gran pes a l'hora d'acollir-lo en el diccionari: així el mot *tremoleda* del qual el DAG dona un exemple contingut en un document d'Espinelves de 1587 ("una artiga de ginestar i tremoleda"), també l'usa Guerau de Liost (1908), citat pel DCVB; solament d'això hom pot deduir que és o era un mot viu al Montseny; el seu ús en la llengua parlada ha d'ésser molt restringit i local però el fet d'aparèixer per escrit és decisiu a l'hora d'acollir-lo en un diccionari general.

En el DGLC aquests compostos en *-eda* són definits de la mateixa manera: "lloc plantat de + el nom de la planta en plural"; aquesta fórmula presenta la variant "indret plantat de ..."; no sembla que l'ús dels termes "lloc" i "indret" obeeixi a un intent de matisació (una *roureda* és un "indret plantat de roures" i una *fageda* és un

“lloc plantat de faigs”). No usa mai els termes “bosc” (o “bosquet” o “matoll”) usats per altres diccionaris.

Una de les característiques dels col·lectius vegetals és que són molts els que tenen un sinònim en el diccionari.

Entre els col·lectius en *-eda* alguns no en tenen. Són els següents: *albereda*, *fanaleda* (*fenal*-), *freixeneda*, *rebolleda*, *roureda*, *sureda*, *tremoleda*, *verneda*.

En altres tres casos el sinònim és també un col·lectiu en *-eda*: *arbreda* / *arboreda*, *pollancreda* / *pollereda* (*pollar*-), *salzereda* / *salzedà*. El mencionat en primer terme és el prioritari; això vol dir que en el DGLC *salzedà* és definit com a “salzereda”, mentre que *salzereda* és definit com a “lloc plantat de salzes”. La preferència de *salzereda* sobre *salzedà* pot semblar una mica sorprenent atès que en el diccionari hi ha *salze* però no *sälzer*, forma ben antiga. En el DCVB apareix *salzerar* (Verdaguer) i altres formes amb *-r*.

El terme en *-eda* (o un dels dos termes en *-eda*) és prioritari en els següents casos: *noguereda* / *noguerar*, *nogassar*; *fageda* / *fajosa*; *ginebreda* / *ginebrar*; *avellaneda* / *avellanereda*, *avellanerar*, *avellandar*; *castanyereda* / *castanyeda*, *castanyar*, *castanyerar*; *plançoneda* / *plançonada*. També ací pot sorprendre la preferència de *castanyereda* quan s'havia donat prioritat a *avellaneda*. És clar que aquestes coses en un diccionari que no comptava amb precedents moderns són inevitables. També, és clar, que pot haver-hi raons que se'ns escapen.

En altres casos no és possible d'establir prioritats perquè un article ignora l'altre, per dir-ho així: *boixeda* / *boixar*; *omedà* / *omar*; *pineda* / *pinar*. Això vol dir que *boixeda* i *boixar* són definits pels mateixos mots “lloc plantat de boixos” sense que un remeti a un altre.

En la següent sèrie de mots, el terme prioritari no és el col·lectiu en *-eda*: *alzinar* / *alzineda*, *auleda*; *arboçar* / *arboceda*; *arçar* / *arceda*, *arçosa*; *fonollar* / *fonolleda*; *lloredar* / *lloreda*; *oliverar* / *olivar*, *oliveda*, *olivereda*; *tarongerar* / *tarongereda*; *ullastrar* / *ullastreda*; *xiprerar* / *xifreda* i també *farigolar* / *timoneda*. En alguns casos la prioritat és d'alguna manera matisada: així mentre que *auleda* és definit per *alzinar*, l'article *alzineda* dona la definició “lloc plantat d'alzines, alzinar” però *alzinar* no remet a *alzineda*. L'article *noguereda* diu “lloc plantat de nogueres, noguerar, nogassar” però tant *noguerar* com *nogassar* són definits per *noguereda*.

Els diccionaris posteriors han introduït alguns col·lectius més en *-eda*; en el mateix DGLC Miracle introduí *jonceda*, en el DLC hi figura *pomareda* (al qual dona prioritat sobre *pomar* i *pomerar*), *grevoleda*, *gatelleda*, *aveteda*, *telleda*, *roldoreda* i fins i tot *rodoreda* i probablement d'altres.

Ens hem detingut potser massa en el tractament dels col·lectius en *-eda* en el diccionari general, no per fer-ne elogis o retrets sinó per veure quins són els mots que estan ben arrelats a la llengua i quins són els que tenen substituïts vius i quins són els que semblen indispensables.

1.3. Col·lectius en *-ar*

Aquests són els col·lectius més representats en el DGLC, corresponent així a la realitat lingüística com a sufix més productiu en l'actualitat; atès el seu nombre —superen de llarg el centenar— renunciem a enumerar-los tots; només comentarem alguns aspectes que ens semblen rellevants.

Gairebé tots els col·lectius en *-ar* van ser introduïts en el DGLC per Fabra mateix; només *melonar* és una incorporació de Miracle i *cardassar* de l'IEC.

Més amunt, en parlar del sufix *-eda* i en establir quines eren les formes prioritàries quan hi havia més d'una possibilitat, hem vist que hi havia una certa tendència a preferir les formes en *-ar* davant de les formes en *-eda*; en tot cas eren més nombrosos els casos on s'establia aquesta preferència que no a l'inrevés.

Com el sufix *-eda*, el sufix *-ar* combina molt especialment amb noms de plantes o d'arbres que presenten el sufix *-er(a)*, com és el cas dels noms d'arbres fruiters cultivats, però també amb noms de plantes salvatges que també presenten aquest sufix. Entre aquests casos n'hi ha alguns, no gaires, que presenten dues possibles combinacions: amb el sufix *-er(a)* al radical o sense aquest sufix en el mot base. En aquests casos, quan s'indica alguna prioritat, sembla que la preferència és per les formes amb el sufix *-er(a)* + *-ar*; així *olivar* remet a "oliverar" i *oliverar*, que és la forma preferida per davant de totes les variants (*oliveda* i *olivereda*), és la que du la definició "lloc plantat d'oliveres". Igualment *pomar* es defineix com a "pomerar" i *pomerar* és el "lloc plantat de pomeres". El cas de *falgar* "lloc poblat de falgueres, falguerar" i *falguerar* "lloc poblat de

falgueres" és semblant. Finalment per a *avellanar* i *avellanerar* i *vimenar* i *vimenerar* no es pot establir cap prioritat perquè els dos remeten respectivament a "avellaneda" i "vimeterar".

Sobre les formacions en *-ar* cal observar que aquest sufix apareix associat també a noms de plantes que no són autòctones de la zona de parla catalana i que s'hi han introduït relativament tard: així *cafetar*; *patatar*, *trumferar*; *panissar*, *blatdemorar*, *dacsar*;⁴ *arrossar*. Això no era així amb el sufix *-eda* que apareix associat a noms de planta pròpies del terreny o en tot cas adaptades des de molt antic.

També trobem aquest sufix associat, en molt més alt grau que no els altres, a noms de vegetals procedents del superestrat àrab: *alfalsar*; *arrossar*; *aritjolar*; *dacsar*; *carxofar* i també a noms d'arbres amb el mateix origen però que porten el sufix *-er* en el seu radical: *garroferar* / *garroverar*; *tarongerar*.

En darrer lloc entre els col·lectius en *-ar* cal destacar per la seva formació particular el col·lectiu del noguer: *nogassar*. Aquest mot apareix, junt amb les variants *nouassar* i *noguessar* al DAG localitzat a "Muntanya, Camprodon, Baget, Rocabruna" i definit com a "lloc on se crien nogueres en gran nombre". El DCVB recull el mot i la primera de les variants citant com a font el DAG, però substitueix la definició per un col·lectiu "noguerar" i elimina la localització de Muntanya. El DGLC, sense citar fonts però prenent segurament aquestes mateixes, defineix *nogassar* com a "noguerada" indicant la preferència per aquesta forma de col·lectiu per davant de *noguerar* i *nogassar*. Coromines (DECat, s.v. nou) repeteix "*Nogassar* (variants *nouassar*, *noguessar*) 'noguerada, lloc plantat de nogueres', recollit a Muntanya, Garrotxa, Camprodon, Baget, Rocabruna (DAG)". Aquí la localització de la Garrotxa és nova i no és clar de quina font procedeix.

En tot cas el que cal destacar aquí és la raresa de la formació. Efectivament, aquí el sufix no està associat a cap designació del noguer, ni a cap altre mot registrat en obres lexicogràfiques. Un suposat **nogassa* o **nogàs* no l'hem pogut trobar enlloc amb cap significat.

4. Cal fer notar, no obstant això, que el mot *dacsa*, d'origen àrab, designava una altra espècie botànica abans de la introducció del blat de moro.

1.4. *Col·lectius femenins en -osa*

La presència en el DGLC de col·lectius formats amb el sufix *-ós*, en la seva forma femenina, és relativament minsa si la comparem amb els col·lectius en *-eda* o en *-ar*. Això és evidentment així en correspondència a la situació de la llengua actual. En el DGLC hi apareixen *arçosa*: “lloc plantat d’arços, arçar, arceda”, *avetosa*: “bosc d’avets”, *fajosa*: “lloc plantat de faigs, fageda” i, encara que no apareix com a col·lectiu, volem remarcar la presència de *pinós -osa* catalogat com a adjectiu i definit com a “que té pins”; la mateixa definició al DCVB (on també apareix *pinosa* ara com a substantiu col·lectiu localitzat al Pirineu Oriental i a l’Empordà i definit com a “pineda”); Coromines (DECat. s.v. *pi*) també situa el mot en els “Pirineus en general, però més de la part oriental, incloent-hi l’Empordà”; el mot no apareix en el DAG.

De les definicions d’aquests mots es dedueix que les formes en *-osa* no són, en general, prioritàries; entre els col·lectius de l’arç la preferència del DGLC és, per aquest ordre, *arçar*, *arceda*, *arçosa*; també es prefereix el col·lectiu *fageda* a *fajosa*. Només en el cas d’*avetosa* no s’estableix la prioritat entre aquesta forma o *avetar* perquè els dos articles són independents i no remetent l’un a l’altre; la definició és la mateixa: “bosc d’avets”.

A aquests cal afegir el col·lectiu *avellanosa* que apareix en el DLC, definit com a “1. Lloc poblat d’avellaners, 2. Comunitat vegetal integrada per plantes de fulla tendra i caduca entre les quals domina l’avellaner”.

1.5. *Altres sufixos col·lectius*

Per finalitzar aquest comentari cal fer encara algunes altres observacions puntuals: els col·lectius en *-al* que tenen una evident vitalitat en els dialectes consecutius catalans (per exemple *carrascal*) no apareixen en absolut representats en el DGLC; no n’hi ha ni un sol exemple. Tampoc no estan gens ben representats els col·lectius en *-ada*. En la llengua actual alguns d’aquests col·lectius, per exemple *pinada*, són extraordinàriament vius en algunes zones dialectals —així l’exemple que acabem de mencionar és viu especialment a la zona central i meridional del País Valencià i altres punts de dialecte occidental—. Tanmateix en el DGLC l’únic col·lectiu d’aquest tipus

que apareix és *plançonada*, definit com a “Conjunt de plançons, plançoneda”. També apareixen un parell de noms que, més que com a col·lectius vegetals, els podríem catalogar com a col·lectius de matèries vegetals com és ara *brancada* i *espigada*, però en general el sufix *-ada* és més productiu en noms deverbals. Així mateix el sufix *-am* forma també col·lectius de matèries vegetals més que no pas col·lectius vegetals pròpiament dits; així trobem *brancam*, *boscam*, *brossam*, *llenyam*, *fullam*, *arrelam*, *socam*, etc. L'únic mot d'aquest tipus que és definit amb un col·lectiu vegetal és *esbarzeram* “esbarzerar” però pel tipus de creixement embardissat i l'aspecte d'aquest vegetal és fàcilment associable amb els col·lectius abans mencionats.

Cal destacar, finalment, que el col·lectiu *rovira*, que queda fora del sistema de formació de col·lectius amb sufixos, no figura en el DGLC d'acord amb a la seva poca vitalitat en la llengua actual; sí, en canvi, que apareix en el DLC amb la indicació de “regional i antic”.

2. COL·LECTIUS VEGETALS EN L'ALDC

En el *Qüestionari de l'Atlas Lingüístic del Domini Català* (BADIA-PONS-VENY - 1993) s'hi troben cinc preguntes que fan referència a la forma de designar grups o col·lectius de vegetals; concretament aquestes qüestions són la 1.330 “Una salzereda”, la 1.335 “Un alzinar”, la 1.348 “Un noguerar”, la 1.355 “Un pomerar” i la 1.371 “Un pinar”.

Gràcies a l'amabilitat del Dr. Veny hem pogut disposar dels materials que es van recollir en les enquestes de l'ALDC, materials inèdits que es troben a la Universitat de Barcelona. Hem intentat de cartografiar les respostes a aquestes cinc qüestions en quatre mapes que incloem tot seguit; el primer recull les respostes corresponents a les qüestions 1.330 i 1.335, el segon les corresponents a les preguntes 1.348 i 1.355, el tercer les corresponents a la pregunta 1.371, i finalment, el quart pretén mostrar la situació de conjunt resumint els sufixos utilitzats en cada punt d'enquesta en les cinc preguntes.⁵

5. Per a confeccionar els mapes, i d'acord amb la nostra intenció d'estudiar els sufixos que formen col·lectius vegetals, només hem tingut en compte les respostes que donen una forma sufixada per a formar el col·lectiu i no hem pres en consideració les respostes que consisteixen en perífrasis del tipus “un bosc de ...”, “una plantada de ...”, “un hort de ...”, etc. Això provoca que en algunes zones, per exemple a l'Alt Urgell, ho hi hagi moltes respostes registrades en els mapes. La llista dels punts d'enquesta de l'ALDC es va publicar a la revista *Com ensenyar català als adults. Suplement 6* (desembre 1989), pàgs. 59-61.

De l'observació d'aquest conjunt de materials se'n poden treure algunes conclusions; aquestes conclusions haurien de constituir un resum de la utilització dels diversos sufixos col·lectius vegetals en la llengua viva i actual.

En el primer mapa, entre les formes de col·lectiu que designen un bosc d'alzines, és remarcable la presència, encara que només en un sol punt d'enquesta (Tordera), del col·lectiu masculí *aulet*. Coromines (DECat s.v. *alzina*) observa que aquest col·lectiu és: "avui més o menys viu encara a tota la Selva i Guillerics" i comenta haver-lo sentit com a nom apel·latiu al Montnegre (1931), Espinelves (1935) i Joanuiç (St. Hilari Sacalm) el 1961. Els llocs que assenyalava Coromines són tots al Montseny o zones muntanyoses properes. En canvi, l'enquesta de l'ALDC revela la forma *aulet* molt més cap a la costa, mentre que en altres punts propers als assenyalats per Coromines la resposta és *alzinar*. Sembla, doncs, que tot i la tendència a la desaparició dels col·lectius en *-et*, *aulet* ha aconseguit de sobreviure en una zona del domini lingüístic, encara que sigui una àrea bastant limitada en la seva extensió i encara que la seva supervivència sembla molt precària i inestable fins i tot a l'interior d'aquesta zona (prova d'això és la manca d'unanimitat en les dades confrontades del DECat i de l'ALDC).

D'altra banda, i en contrast amb la presència de la forma *aulet*, cal comentar que precisament el col·lectiu de l'alzina és una de les preguntes que ha aconseguit suscitar menys respostes on aparegués el sufix *-eda* (només *alzineda* a Prats de Molló, els Hostalets, Cardona i St. Andreu de Llavaneres, *sureda* a Oix i *rebolleda* a Isona); a la Catalunya Vella i també a les Illes Balears la forma més estesa és la corresponent al tipus *alzinar*, escampat per tot el territori (encara que en alguns punts apareixen altres formes amb el sufix *-ar*: a l'Ametlla de Mar *carrascar*, a Benifairó *carrascar* i *alcornocar*, a Sallent *abellotar* i a Guardamar *encinar*); en canvi la forma amb el sufix *-al*, *carrascal*, és la que apareix amb una pràctica unanimitat en els dialectes consecutius continentals (amb la variant, a Muro del Comtat i Ulldecona, *carrasqual*).

És també molt remarcable la presència en una sèrie de punts d'enquesta de formes que presenten el sufix *-er* o *-era*. Aquests punts són Castelló i Torís (*carrasquer*) i Fraga (*carrasquera*), amb el mot base *carrasca*; *alzinera* a Saidí i *enciner*, com a alternativa a *encinar*, a les Paüls.

Pel que fa als col·lectius del salze, que hem cartografiat també en aquest primer mapa, cal assenyalar que la pregunta no ha aconseguit de suscitar gaires respostes i que en alguns casos sembla que s'ha produït una confusió en l'informant sobre la natura de l'arbre que estava implicat en aquest col·lectiu; així la resposta a Gòsol és *verneda* i a Oix *aureda* (això no obstant, responen *saule* a la pregunta del nom del salze); tanmateix, hem cartografiat també aquestes respostes perquè són igualment reveladores pel que fa a l'ús del sufix *-eda*. Aquestes confusions i manca de respostes es poden deure al fet que el salze necessita per créixer unes condicions d'humitat que fan que visqui en llocs concrets, vora els rius, i això pot fer que no sigui excessivament conegut.

En aquesta pregunta potser sigui especialment remarcable la presència de la resposta *salitosa* a Joc (Conflent), en primer lloc perquè revela l'ús del sufix *-osa* (és l'únic lloc on apareix aquest sufix per a formar el col·lectiu de salze) i en segon lloc per la forma del radical: el mot *salit* per designar el salze és propi precisament d'aquesta zona del català (Coromines la situa a "totes les comarques d'ultra-Albera, a Cerdanya i fins a Ribagorça" i la fa procedir de *SALECTUM*). També apareix aquesta base lèxica a Planols (Ripollès) on la resposta és *salitera*.

En el mapa 2, on apareixen les preguntes referents a col·lectius de noguers i pomeres, es veu clarament que el sufix *-eda* queda emmarcat a la zona més nord-oriental de la Catalunya Vella: la Selva, la Garrotxa, el Gironès, l'Empordà i la Catalunya Nord. En canvi, i almenys en aquestes dues qüestions, els dialectes consecutius, tant continentals com insulars, manifesten una clara preferència pel sufix *-al*, per bé que també es trobin en aquestes zones alguns punts amb la resposta formada amb un sufix *-ar*. A la zona més occidental del Principat no hi ha pràcticament respostes a aquestes preguntes i a la zona oriental —excloses les comarques que hem mencionat anteriorment— la resposta preferida és amb el sufix *-ar* per bé que, com hem dit, no és una zona on apareguin un gran nombre de respostes.

És precisament per aquests arbres fruiters on les respostes que consisteixen en una perífrasi són més abundants, potser pel caràcter artificial que poden tenir les plantacions fetes per l'home. D'altra banda, cal assenyalar que aquests col·lectius estan en una gran majoria

formats sobre el nom d'arbre amb el sufix *-er(a)*; només en alguns punts d'enquesta la resposta és amb un nom d'arbre sense el sufix *-ARIUS*: *pomeda* a Roses, *pomar* (a Santa Eulàlia de Riuprimer i a Casinos), *manzanera* a la Pobla de Roda, *mansanar* (a la Codonyera) o *mansanal* (a Bellmunt de Mesquí).

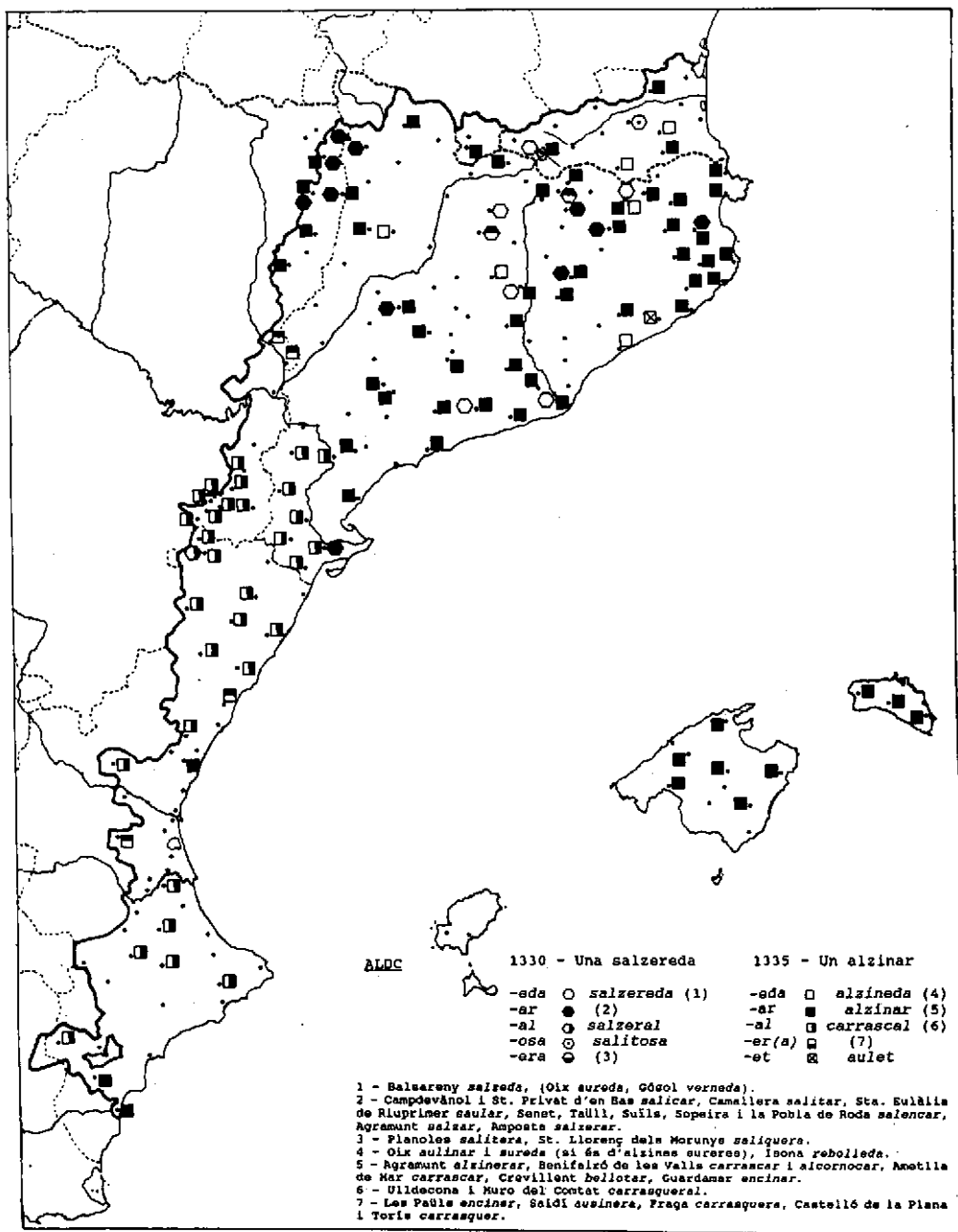
El col·lectiu de pi ha estat la pregunta que ha aconseguit més respostes i és també la que mostra un major nombre de sufixos col·lectius diferents: *pinar* apareix molt freqüentment en gairebé tots els dialectes menys els de la zona més nord-oriental. Coromines (DECat s.v. pi) observa a propòsit de *pinar*: "s'usa en comarques nombroses i escampades fora del NE". També en els dialectes occidentals la forma *pinar* alterna amb *pinada*, especialment a "gran part de les zones central i meridional del País Valencià" com també observa Coromines (DECat s.v. pi), però també en altres punts com per exemple a la Franja de Ponent. *Pineda* és la forma habitual a la Garrotxa, l'Empordà, la Selva, el Gironès, alguns punts d'Urgell i del recorregut del Llobregat i a la Catalunya Nord. En aquesta darrera zona i en alguns punts de l'Alt Empordà *pineda* alterna, a vegades amb una distinció semàntica, amb *pinosa*: així a Ceret s'indica que una *pinosa* és més gran que una *pineda*; per contra a Mosset no es fa distinció semàntica entre els dos; a Formiguera la resposta és *bosc de pins* que es distingeix d'una *pinetosa* pel fet que aquesta està formada per pins més joves (remarquem també l'infix en la forma *pinetosa*).

En dos punts de l'enquesta, Banyoles i Tordera, apareix la variant *pinareda*, ben curiosa perquè presenta una doble sufixació.

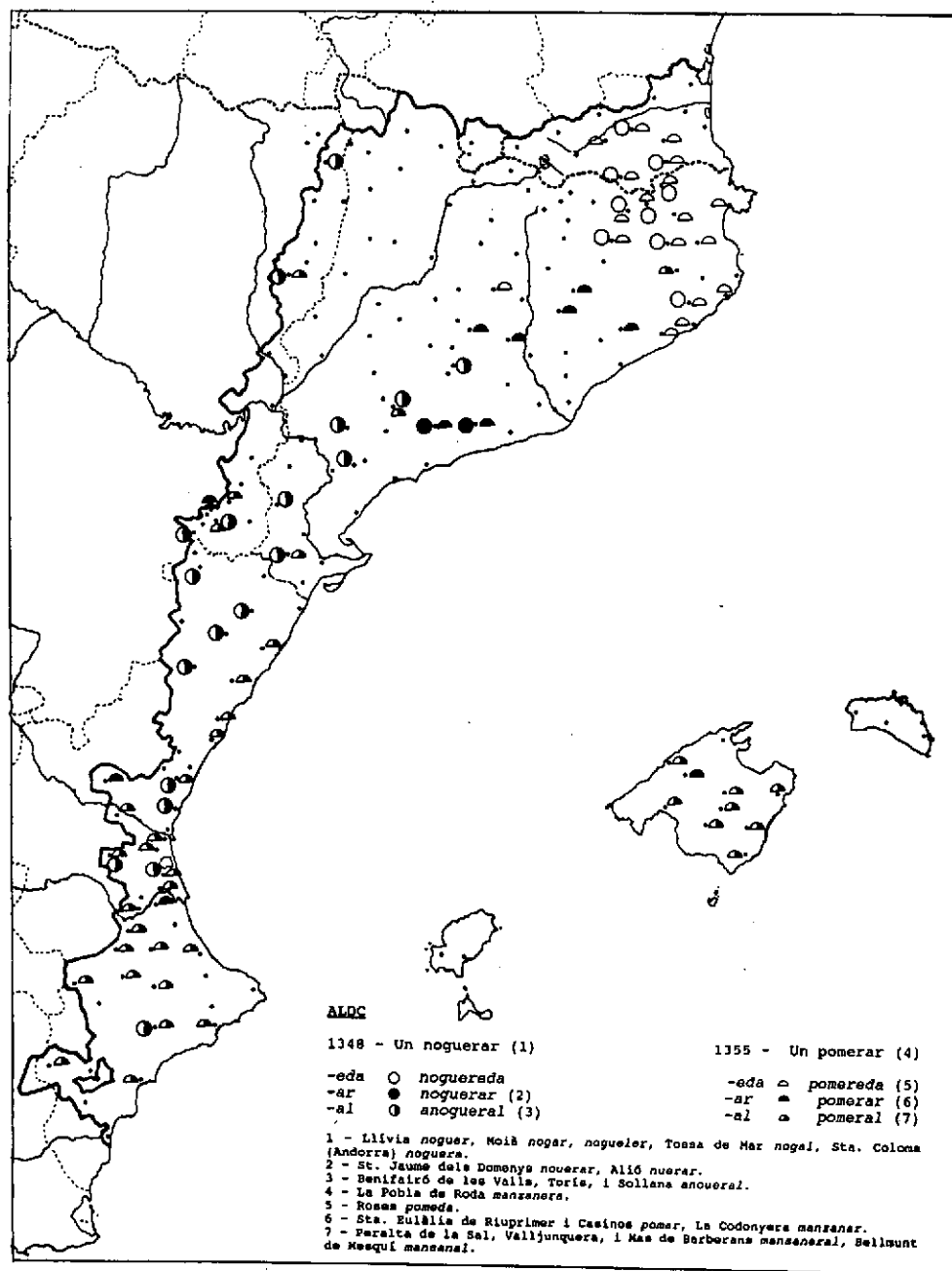
En el mapa 4, on s'assenyalen els tipus de col·lectius usats, es pot veure clarament que el sufix *-eda* (*-et* com ja hem dit només apareix en un punt) es troba únicament a la Catalunya Vella i especialment a les comarques de la Catalunya Nord i l'Empordà, la Selva, el Gironès i la Garrotxa. També apareix amb menys densitat en punts de l'Alt Urgell i Pallars Jussà i de l'eix del Llobregat.

D'altra banda es pot observar que en pràcticament tota la zona dels dialectes consecutius *-al* és un sufix molt productiu per a formar els col·lectius dels arbres fruiters (pomera i noguer) i també per a formar el col·lectiu dels noms de l'alzina a la part continental d'aquests dialectes. En canvi a les Illes Balears el col·lectiu de l'alzina normalment es forma amb el sufix *-ar*.

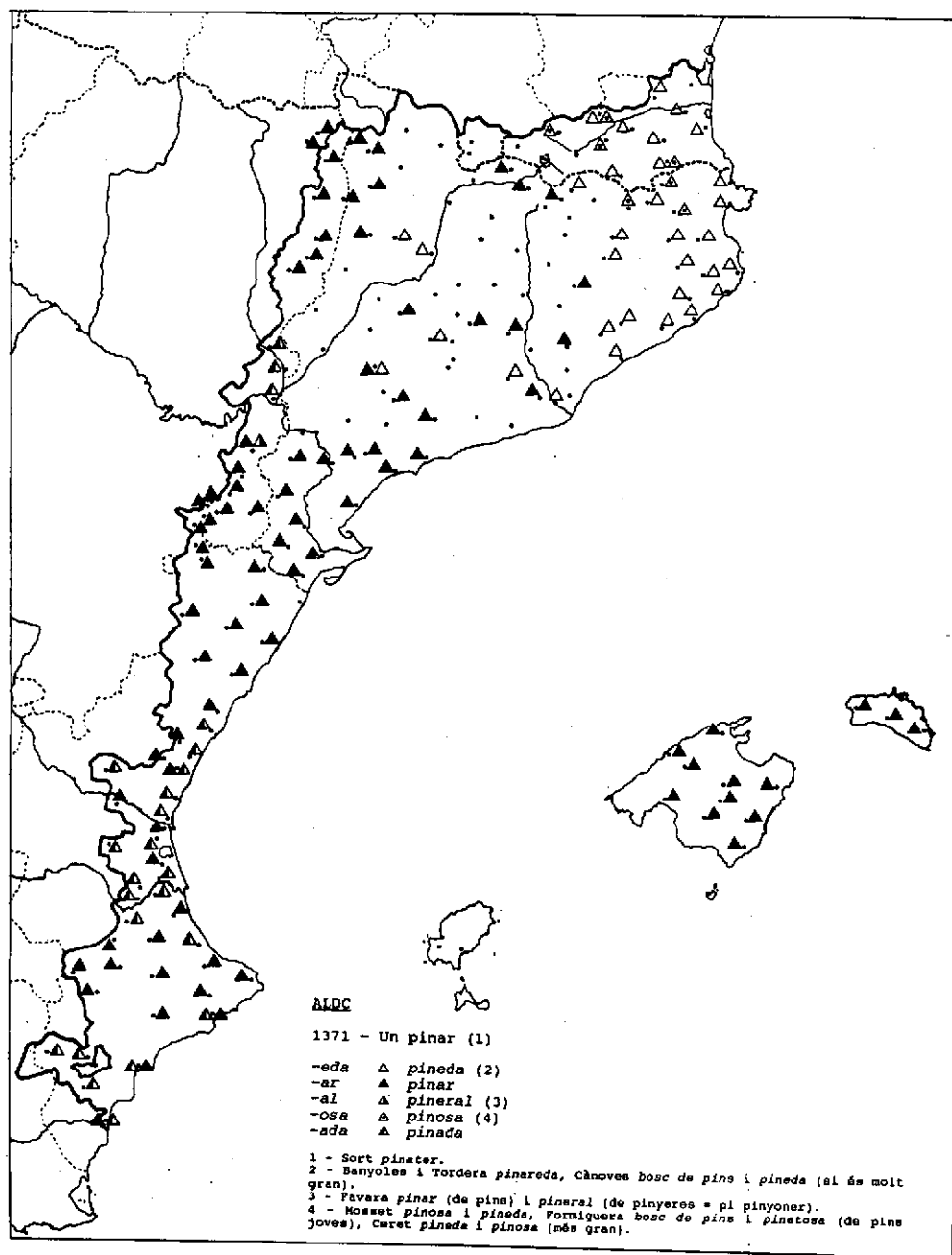
Sobre la distribució del sufix *-ar* cal observar que és viu per a formar el col·lectiu de *pi* a tots els dialectes consecutius (al continent alternant amb *-ada*). *Alzinar* en canvi s'estén per gran part del domini del català (menys en els dialectes valencians i els més meridionals del Principat); fins i tot *alzinar* ha penetrat a la zona de més vitalitat del sufix *-eda*.

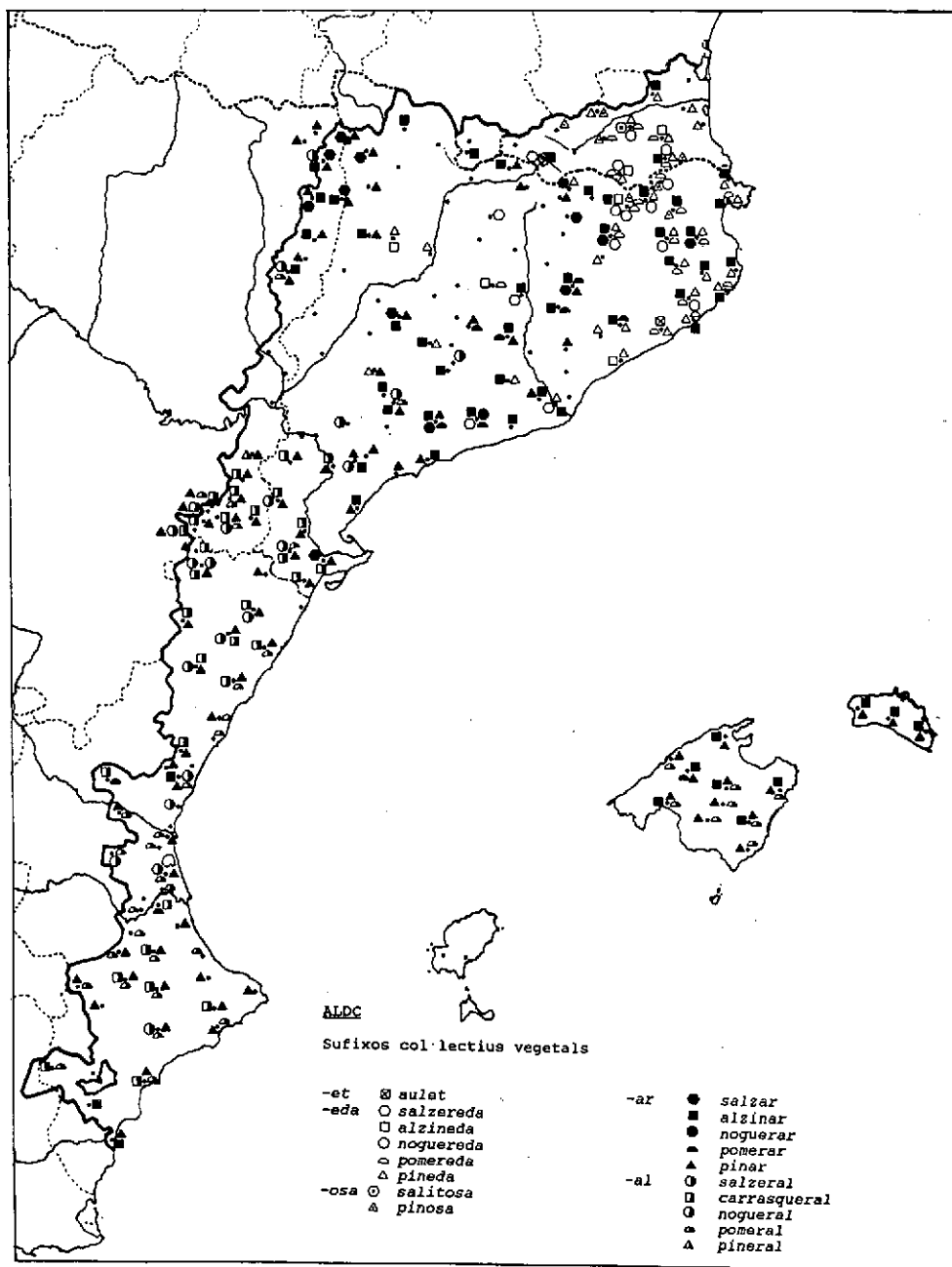
MAPA 1

MAPA 2

MAPA 3

MAPA 4

CONCLUSIONS GENERALS

L'objectiu d'aquest treball és molt concret: l'estudi de la formació dels topònims catalans que designen un col·lectiu vegetal. D'una part és, com hem explicat especialment en la nota preliminar i en el capítol inicial, un estudi de lexicografia toponímica i de l'altra un estudi de morfologia toponímica perquè hi estudiem sobretot les estructures d'aquests noms. Els problemes han estat enfocats des del punt de vista històric en el sentit que ens hem preocupat de recollir la documentació antiga i d'establir, en la mesura que ha estat possible, la cronologia relativa de la formació de topònims amb l'ajuda dels mètodes propis de la gramàtica històrica; hem valorat no solament les formes documentades més antigues sinó també els contextos en què apareixen i que sovint, si s'examinen amb cura, diuen més del que sembla. També hem tingut molt en compte el principi segons el qual el material resta, però les teories passen.

Dins de l'estructura general d'aquest treball ens ha semblat bé destinar els darrers paràgrafs de cadascun dels capítols, dedicats a cadascun dels sufixos que formen col·lectius, a extreure unes conclusions d'allò que s'hi diu. No tindria, doncs, gaire sentit reunir-les ací. Però posarem en relleu allò que sembla de caràcter més general i farem un resum de les coses més notables.

El primer que es posa de manifest és que les maneres de formar col·lectius són força variades: el sufix -ETUM és l'únic que en llatí forma directament substantius amb significat col·lectiu. Els restants formen derivats adjectius que poden substantivar-se per elisió d'un mot substantiu, femení (SILUA, TERRA), o masculí (LOCUS). El significat originari dels derivats adjectius és també diferent: així el significat de les formacions en -ARIUS és 'que produeix...', el de les formacions en -OSUS és més aviat 'abundant de...', mentre que les formacions en -ALE estrictament volen dir 'bo per a...', 'apte pel cultiu de...'. Encara

que aquests significats són afins entre ells i del tot pròxims al significat col·lectiu, les diferències expliquen no només formacions com *Puigcercós* (amb aquest sufix i no amb qualsevol dels altres), sinó també que les possibilitats combinatòries siguin diferents. Els diferents sufixos tenen també una distribució en el temps; tots són antics, és a dir, llatins, però cronològicament es distribueixen de manera diferent; uns van de més a menys i altres, en canvi, han anat adquirint vitalitat ja dins del període català. En l'etapa que ha estat objecte del nostre especial interès, la dels segles IX a XII, les formacions en -ETUM tant en la toponímia i com formant part del lèxic comú, eren molt abundants i sens dubte el sufix era encara productiu; avui el sufix per excel·lència per a formar col·lectius en català ja no és -et o -eda sinó que és -ar, relativament mal representat en la toponímia d'arrel més antiga; però són encara vius un bon nombre de mots apel·latius en -eda.

Hem estudiat en primer lloc, precisament pel seu caràcter excepcional, els topònims procedents d'adjectius en -EA, de nombre molt reduït; -EA no ha arribat mai a constituir-se en el domini català com a sufix col·lectiu amb una capacitat productiva. Tanmateix, el col·lectiu *rovira* va viure durant molt de temps com a apel·latiu i per això té un pes important en la toponímia i antroponímia catalanes. D'altra banda, la pertinença a aquest grup de certs topònims que hem examinat pot ésser qüestionada.

El sufix -ETUM és en llatí el sufix per excel·lència per a formar substantius col·lectius vegetals; no ha estat mai un sufix adjectival. Ha deixat una empremta clara en la toponímia catalana: els topònims amb aquest sufix són molt abundants i representen tot tipus de vegetals (des d'arbres fins a herbes humils). Hem dedicat un especial esforç a determinar l'època de formació d'aquests topònims; alguns són creats sobre el nom català de la planta, però d'altres ho són sobre mots llatins que no han perdurat en català o sobre mots procedents dels substrats. Això és una prova del llarg període de vitalitat d'aquest sufix. Hem dedicat un llarg comentari als derivats de QUERCUS que ofereixen una problemàtica complexa, perquè el mot va sofrir des d'època llatina tota una sèrie d'assimilacions i dissimilacions.

Respecte a les formacions en -ell -ella, hem examinat la teoria del professor Coromines segons la qual el sufix seria un reflex d'un sufix compost -ETULUM; independentment de les consideracions que

es puguin fer respecte a aquesta teoria, sembla cert que aquests fitotopònims presenten un significat col·lectiu (cosa que es fa particularment patent en el cas de plantes no arbòries) i també sembla cert que aquest sufix es relaciona estretament en el seu origen amb el sufix col·lectiu -ETUM -ETA. És també interessant observar la distribució geogràfica d'aquestes formacions en -ell i -ella.

L'estudi dels fitotopònims en -er -era presenta dificultats a causa del ric polisemisme d'aquest sufix en el camp de la fitonímia; tanmateix en alguns casos, ben determinats, la interpretació dels topònims formats amb aquest sufix com a col·lectius s'imposa; la interpretació com a col·lectiu és de més difícil acceptació quan es tracta d'arbres fruiters però en alguns d'aquests casos la documentació antiga pot contribuir a fer-ho patent.

Sobre els col·lectius en -OSUS -OSA hem observat que alguns havien de ser de formació realment antiga perquè estan creats sobre noms de planta que no han tingut continuïtat en català. Moltes d'elles conserven el seu valor adjectival en topònims compostos (tipus *Puigcercós*, *Comajoncosa*, etc.).

La quantitat relativament petita de topònims en -ar recollits abans del final del segle XII fa creure que la seva generalització com a sufix col·lectiu era d'una època immediatament anterior, és a dir, recent. Són pocs els topònims amb aquest sufix que hagin estat formats sobre fitònims desapareguts de la llengua comuna actual. Tanmateix, el tractament fonètic d'aquest sufix en la zona del Pallars i Ribagorça mostra que es tracta en aquesta zona de formacions antigues. Podem dir que, malgrat ser antic, el sufix -ar no era en època preliterària el sufix per excel·lència per a formar col·lectius com ho és ara.

Menys present en la toponímia antiga és el sufix -al. Si fem excepció del mot *ferraginal*, ben arrelat en la documentació antiga, les formacions toponímiques amb aquest sufix són molt poques i totes relativament tardanes.

* * *

Fins ací el resum de les principals conclusions que figuren en les darreres pàgines de cadascun dels capítols, però dels comentaris que hem anat fent a propòsit d'aspectes concrets és possible d'extreure'n d'altres sobre la relació entre els noms de les espècies de vegetals i el sufix emprat en la formació del col·lectiu corresponent.

Això es posa de manifest en l'índex que hem elaborat en el qual el nom de cada espècie va seguit del nom dels col·lectius que s'han registrat en la toponímia, cosa que permet de fer una anàlisi dels materials reunits.

Si prenem com a punt de partida topònims que han de ser necessàriament de creació antiga perquè el fitònim al qual s'uneix el sufix ha desaparegut de la llengua comuna ja en època llatina o protocatalana, podem fer les observacions següents: existeix un derivat d'AESCULUS amb el sufix -ETUM, però és l'única possibilitat de combinació d'un mot que ha d'haver deixat de ser sentit com a apel·latiu en el que seria el territori del català segurament ja en època llatina. Hi ha en la toponímia derivats en -EA i en -ETUM de *KASSANOS, però no hi ha en el lèxic toponímic català *Cassanar, *Cassanal i ni tan sols *Cassanosa. El mot QUERCUS té derivats en -ETUM, en -ETA i en -OSUS -OSA en la toponímia catalana, però no en -ar o -al. Només hi ha un derivat de *THUMUS, *Tomet* amb el sufix -ETUM, però en canvi són diversos i amb sufixos variats els derivats del fitònim *timó*, ja català. Igualment topònims com *Sentigosa* o *Sallagosa* els hem explicat com a necessàriament antics; en canvi no hem trobat gairebé cap cas, amb l'excepció de *falgar*, on un element del lèxic toponímic en -ar o -al hagués de ser necessàriament i indiscutible de creació antiquíssima.

Molts dels topònims formats sobre un nom d'arbre fruïter no presenten el sufix -ARIUS en el fitònim de base: és a dir, existeixen els tipus *avellanet* i *avellanosa* però no **avellaneret* o **avellanerosa*. Això és explicable partint d'un sistema llatí de designació de noms d'arbres fruïters (o que donen flor o altre producte) sense el sufix -ARIUS. El mateix succeeix amb la toponímia dels derivats de FILEX, base lèxica que no ha deixat rastres en català; existeix *falgós -osa*, *falguera* (col·lectiu) i també *falgar* però no **falguerosa* o **falguereda*.

De la mateixa manera observem que certs noms de plantes que han de ser d'introducció relativament moderna, com, per exemple, els que designen espècies introduïdes procedents del continent americà, s'associen preferentment als sufixos -ar o -al per a formar col·lectius. Així els col·lectius del tomàquet o del blat de moro (amb els diferents geosinònims que designen aquesta planta *dacsa*, *panís*, *milloc*, *moresc*) són respectivament *tomacar*, *tomaqueral* (DCVB); *blatdemorar* (DCVB); *dacsar*, *dacsal* (DCVB); *panissar* (DCVB); *millocar*

(DCVB); *morescar* (DCVB). Alguns d'aquests fitònims eren certament anteriors a la introducció de la planta que designen actualment i designaven altres espècies (com en el cas de *dacsa*), però tampoc cap d'ells s'ha de considerar com a existent en la llengua des d'èpoques remotíssimes (*dacsa* és, per exemple, un mot pres de l'àrab). Aquest tipus de formacions, però, rarament forma topònims.

Hi ha certs tipus de combinacions que senzillament no es produeixen; no en totes elles és fàcil o evident de veure'n els motius. El professor Moreu-Rey observava fa uns anys: "els sufixos no s'associen indiscriminadament amb qualsevol paraula nucli. Així *bruc* donarà normalment *Bruguera*, i no pas **Brugueda*; en canvi *Boix* / *Boixeda* (i no **Boixera*); com *Grèvol* / *Grevoleda* (i no **Grevolera*), *Pi* / *Pineda* (i no **Pinera*), *Vern* / *Verneda* (i no **Venera*)" (BSO 15, 1984, pàg. 42). La sistemàtica d'aquestes associacions no és evident; no sembla dependre d'aspectes biològics encara que potser el sufix *-et -eda* sigui menys freqüent en matolls (ni *bruc*, ni *esparraguera*, ni *falguera* no s'associen a aquest sufix).

Finalment, encara que es tracti d'una cosa ja coneguda, volem observar aquí que alguns dels topònims que hem estudiat mostren trets lingüístics que no corresponen al català: així certs topònims del Pallars i de la Ribagorça que, formats amb un sufix *-ETUM*, conserven la *-o* final (*Escobedo*, *Tremoledo*, *Faiedo*), o els que a la mateixa zona mostren una terminació *-arre* procedent d'*-ARE*. Alguns topònims meridionals conserven les oclusives intervocàliques (*Gatelleta*, *Teixeta*), tret que s'associa al mossàrab de la zona.

* * *

Com hem dit aquest treball és una tesi i una tesi no és un treball que es pugui donar mai com a tancat ni definitiu. Si bé alguns punts poden ser, si més no, clarificats, el que sovint fa una tesi és obrir noves finestres, nous temes d'estudi. Heus ací algunes coses que el treball que presentem ens ha suggerit que caldrà estudiar amb més profunditat.

No era l'objectiu d'aquesta investigació d'estudiar la fitonímia catalana i les seves bases etimològiques però en moltes ocasions ens hem vist obligats a fer observacions diverses en aquest camp. Hem observat que, si bé entre els derivats que hem estudiat hi ha certament

noms de planta procedents del substrat, són molts els noms d'arbre o de plantes que conserven el seu nom llatí; això ens fa veure l'empremta profunda de la llatinització en el nostre país.

En alguns moments del nostre treball hem parlat d'aspectes morfològics relacionats amb els semàntics per fer veure quins eren els mecanismes de creació dels fitònims catalans; hi ha una reflexió particular a propòsit del sufix -ARIUS -ARIA. En altres moments ens hem aturat en reflexions sobre antics fitònims que eren presents en la llengua en el moment de la creació de certs topònims però que han desaparegut del cabal lèxic del català.

La categoria funcional dels mots, és a dir la funció com a apel·latius o com a topònims que poden presentar els col·lectius vegetals, i especialment la frontera subtil entre aquestes dues funcions ha centrat també una part del nostre treball. Especialment disposar d'un repertori relativament abundant de documentació d'època preliterària ens ha permès en alguns casos d'observar les vacil·lacions que es produeixen en la fixació dels topònims. L'establiment de criteris per a la determinació de les funcions dels col·lectius botànics que apareixen en textos del baix llatí català i altres aspectes de la interpretació d'aquests textos han estat també objecte de comentaris, però potser aquest aspecte mereix un estudi especial.

Així mateix les relacions entre toponímia i antroponímia i els mecanismes d'interrelació entre aquestes dues classes de noms han estat objecte d'una reflexió més aviat teòrica, però tenim intenció d'estudiar-los amb més profunditat i amb exemples concrets quan properament en tindrem ocasió.

Tots aquests aspectes no eren en principi en el nostre centre d'interès més especial però han constituït el complement i també a vegades la base necessària per a poder dur a terme d'una manera satisfactòria l'objectiu principal d'aquest treball.

* * *

El treball realitzat ens fa veure, una vegada més, però amb noves perspectives, com és de rica i variada la fitotoponímia catalana i també com és de necessari d'erigir-ne un repertori monumental que permeti la confecció d'atles i fer estudis estadístics sobre freqüències i extensió dels mots registrats. Certament aquest estudi pot contribuir a l'establiment d'un corpus de fitotoponímia catalana, però no era

aquest el seu objectiu, centrat sobretot en aspectes lexicogràfics i morfològics. Fer patent la necessitat de disposar d'un corpus que reculli tota classe de fitotopònims és potser una de les conclusions d'aquest treball, encara que no era aquesta la que cercàvem. És clar que la riquesa de la fitotoponímia està en proporció a la riquesa de la flora del domini català, especialment del primitiu domini del català, país abundant de boscos, conreus i de clima variat, però sobretot abundant de boscos; i aquesta riquesa de la fitotoponímia catalana també deu estar en proporció a l'esperit observador i a l'actitud envers la naturalesa dels homes que l'han habitat i l'habiten.

FONTS DOCUMENTALS

El sistema d'abreviatures que hem fet servir per a citar documents antics és el mateix que l'utilitzat en el GMLC: s'indica, en primer lloc, la data del document i, seguidament, la font. En els casos en què les fonts no són buidades en el GMLC, hem creat noves abreviatures seguint un sistema similar. Les abreviatures utilitzades són les següents:

Abadal, ECuixà, ap. xx, pàg. xx: R. d'ABADAL i VINYALS, *Com neix i com creix un gran monestir pireneic abans de l'any mil. Eixalada-Cuixà*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1954. [S'indica el número de l'apèndix documental i de pàgina.]

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó. S'indica la signatura del document.

ACondal xxx, pàg. xxx: F. UDINA MARTORELL, *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*. Barcelona, 1951. [S'indiquen el número de document i de pàgina.]

ACUrgell: S'indica la data del pergamí.

ACUrgell, Cart. X xxx, f. xx, col. x: Arxiu Capítular d'Urgell. Cartulari de la Seu d'Urgell (*Liber dotationum ecclesiae Urgellensis*). [S'indica el tom, número de document, foli i columna.]

ACVic: Arxiu Capítular de Vic. S'indica la signatura del document.

ACVic, LDot. f. xxx, col. xxx: Arxiu Capítular de Vic, *Liber dotationum de la catedral de Vic*. [Se citen els números de foli i columna.]

AHTerrassa: Arxiu Històric de Terrassa. S'indica la signatura del document.

Alturo, Sta. Anna XX xxx, pàg. xxx: J. ALTURO i PERUCHO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (Aproximació històrico-lingüística)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1985. 3 vol. [Se cita el volum, i els números de document i de pàgina.]

AMontserrat, Perg. Bages, n^o xxxx: Arxiu de l'Abadia de Montserrat. [S'indica la sèrie i el número de document.] En el cas dels documents editats per J. Danés (Danés i Torras, Josep, "Documents comunicats per ..." en *Analecta Montserratensia* 5, 1922, pàgs. 441-448) s'indica l'autor de l'edició.]

Arnall, pàg. xx: M. J. ARNALL i JUAN, "Onomàstica empordanesa del segle XI" en *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. [S'indica la pàgina.]

Bach, Solsona xxx, pàg. xx: A. BACH, *Col·lecció diplomàtica del monestir de Santa Maria de Solsona: el Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona (segles X-XV)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1987.

Baraut, ActC Urgell xx, pàg. xx: C. BARAUT, "Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)" en *Urgellia* 1 (1978), pàgs. 11-182. [S'indica el número de document i de pàgina.]

Baraut, Codinet xx, pàg. xx: C. BARAUT, 'Diplomatari de monestir de Sant Climent de Codinet' en *StMon* 24, 1982, pàgs. 147-201. [S'indica el número de document i la pàgina.]

Baraut, DocUrgell xxx, (Urgellia x, pàg. xxx):

C. BARAUT, 'Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 2, 1979, pàgs. 7-145.

— 'Els documents, dels anys 981-1010, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 3, 1980, pàgs. 7-146.

— 'Els documents, dels anys 1010-1035, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 4, 1981, pàgs. 7-186.

— 'Els documents, dels anys 1036-1050, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 5, 1982, pàgs. 7-158.

— 'Els documents, dels anys 1051-1075, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 6, 1983, pàgs. 7-243.

— 'Els documents, dels anys 1076-1092, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 7, 1984-1985, pàgs. 7-218.

— 'Els documents, dels anys 1093-1100, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 8, 1986-1987, pàgs. 7-149.

— 'Els documents, dels anys 1101-1150, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 9, 1988-1989, pàgs. 7-312.

— 'Els documents, dels anys 1151-1190, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en *Urgellia* 10, 1990-1991, pàgs. 7-349.

[S'indica el número de document i el volum i pàgina.]

[Vegeu també els índexs onomàstics publicats en els números 2, 3 i 9 pàgs. 403-570 (aquest últim referent als documents publicats en els volums 4 al 8 d'*Urgellia*).]

Bofarull, Condes: P. de BOFARULL i MASCARÓ, *Los condes de Barcelona vindicados*. Barcelona, 1836, 2 vols.

CDipObarra xx, pàg. xx: A. J. MARTÍN DUQUE, *Colección diplomática de Obarra*. Zaragoza: CSIC, 1965. [Se cita el número de document i la pàgina.]

- CEGirona, pàg. xxx (Botet xxx): Arxiu Episcopal de Girona. Cartulari de la Cúria Eclesiàstica de Girona "Cartoral de Carlemany". [S'indica el número de pàgina i el número d'índex de J. BOTET i SISÓ, "Cartoral de Carles Many. Index cronològich del Cartoral de la Cúria eclesiàstica de Gerona, anomenat de Carlo Magno" en *BRABLB* III, 1905-1906, i IV, 1907-1908.]
- CPoblación xxx, pàg. xxx: J. M. FONT i RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona, 1969-1983. [S'indica el número de diploma i de pàgina.]
- CPoblet xxx, pàg. xx: *Cartulari de Poblet*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1938. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- CSCreus xxx, pàg. xxx: F. UDINA MARTORELL, *El "Llibre blanch" de Santas Creus (Cartulario del siglo XII)*. Barcelona, 1947. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- CSCugat XX xxx, pàg. xxx: J. RIUS i SERRA, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*. I-III Barcelona: 1945-1947. [Se cita el número de volum, de document i de pàgina.]
- [Hi ha dos índexs onomàstics publicats sobre aquest Cartulari; el de F. UDINA i MARTORELL *Cartulari del monestir de san Cugat del Vallès*, vol. IV, Índices. Madrid: Ministerio de Cultura, 1981 i també el de P. ROCA i GARRICA, *Index toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 1981. Aquest últim conté només topònims.]
- CTavèrnoles xx, pàg. xxx: J. SOLER GARCIA, *El cartulario de Tavèrnoles*. Castellón de la Plana, 1961. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- DipCarol. X, pàg. xx: R. d'ABADAL i VINYALS, *Catalunya carolíngia, II: els diplomes carolíngis a Catalunya*. Barcelona, 1926-1952. [Se cita el número de volum i de pàgina.]
- DipPallars XX, pàg. xx: R. d'ABADAL i VINYALS, *Catalunya carolíngia, III: Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona, 1955. [S'indica el número del diploma i de pàgina.]
- HLanguedoc X, pr. xxx, pàg. xxx: *Histoire générale de Languedoc avec des notes et les pièces justificatives* par Dom Cl. Device et Dom J. Vaissete. Édition publiée sous la direction de M. E. Dulaurier, anotée par M. E. Mabille et M. E. Bary. Toulouse: E. Privat, 1872 (vol. I, III, IV) i 1875 (vol. II, V).
- Junyent, DipVic xx, pàg. xx: E. JUNYENT, *Diplomatari de la catedral de Vic (segles IX-X)*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonenses, 1980. [Se cita el número de document i de pàgina.]

- LAntiq. X xxx, f. xxx (Mas xxx): *Libri Antiquitatum* de la Catedral de Barcelona. Arxiu de la Catedral de Barcelona. [S'indiquen els números de volum, document i foli. S'afegeix, entre parèntesis, el número de l'índex de J. MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. Vols IX-XIII: *Rúbrica dels "Libri Antiquitatum" de la Seu de Barcelona*. Barcelona, 1909-1914.]
- LFeud. X xxx, pàg. xxx: F. MIQUEL ROSSELL, *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. Reconstitución y edición por ...* Barcelona, 1945, 2 vols. [S'indiquen el número de volum, document i pàgina.]
- Marca, ap. xxx, col xxx: PETRUS DE MARCA, *Marca Hispanica siue limes Hispanicus, hoc est geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum ab anno 817 ad annum 1258*. Parisiis: Stephanus Baluzius, 1688. [S'indica el número d'apèndix documental i de columna.]
- Marquès, Roses xx, pàg. xx: J. M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *El cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII)*. Barcelona: IEC, 1986. (Memòries de la Secció històrico-arqueològica XXXVII.) [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Mas, Notes Històriques: J. MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. I-XIII. Barcelona: Tipografia Catòlica Pontificia, 1906-1921.
- Miret, ADocuments xx, pàg. xx: J. MIRET Y SANS, *Antics documents de la llengua catalana i reimpressió de les Homilies d'Organyà*. Barcelona, 1915. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Miret, BRABL VI, pàg. xx: J. MIRET Y SANS, "Aplech de documents dels segles XI i XII per a l'estudi de la llengua catalana" en *BRABLB* VI, 1911-1912, pàgs. 348-357 i 381-395. [S'indica el número de pàgina.]
- Miret, Organyà xxx, pàg. xxx: J. MIRET Y SANS, "Los noms personals i geogràfics de la encontrada d'Organyà en los segles X y XI" en *BRABLB* VIII, 1915-1916, pàgs. 414-444 i 522-546. [S'indiquen el número de document i de pàgina.]
- Miret, Terrassa xxx, pàg. xxx: J. MIRET Y SANS, "Los noms personals i geogràfics de la encontrada de Terrassa en los segles X y XI" en *BRABLB* VII, 1913-1914, pàgs. 385-407 i 485-509. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- MNHistoricas XX, ap. xxx, pàg. xxx: F. MONSALVATJE Y FOSSAS, *Noticias históricas*. Olot, 1899-1919, I-XXVI. [S'indica el número de volum i de pàgina.]
- Mundó, Sant Pere de Vilamajor: M. A. MUNDÓ, "Domains and rights of Sant Pere de Vilamajor (Catalonia): A polyptych of c. 950 and c. 1060" en *Speculum* XLIX, 1974, pàgs. 238-257.

- PallarsMedinaceli x, pàg. xx: M. RAVINA MARTÍN, "Documentos de Pallars en el Archivo ducal de Medinaceli" en *Miscelánea de estudios dedicados al profesor Antonio Marín Ocete*. Granada: Universidad de Granada, 1974, tom II, pàgs. 911-920. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Puig i Ferraté, Lavaix xx, pàg. xx: I. PUIG I FERRATÉ, *El Cartoral de Santa Maria de Lavaix: el Monestir durant els segles XI-XIII*. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana, 1984. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Rasico, Lletres xx: Ph. D. RASICO "Lletres en català als bisbes d'Urgell (1230-1269). Transcripció i estudi lingüístic" en *Urgellia* 9, 1989.
- Riu, St. Llorenç dels Morunys xx, pàg. xx: M. RIU, "Diplomatari del monestir de Sant Llorenç dels Morunys (971-1613)" en *Urgellia* 4 (1981), pàgs. 187-259. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Rubio, Documentos xx, pàg. xx: L. RUBIO GARCÍA, *Documentos lingüísticos catalanes (s. X-XIII)*. Murcia, 1979. [S'indica el número del document i de pàgina.]
- Sangés, DocGuissona xx, pàg. xx: D. SANCÉS, "Recull de documents del s. XI referents a Guissona i la seva plana" en *Urgellia* 3, 1980, pàgs. 195-305. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Sta. Maria de Roca Rossa xx, pàg. xx: J. M. PONS GURI, *El Cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*. Barcelona: Fundació Noguera, 1984. (Col·lecció Textos i Documents 7). [S'indica el número de document i de pàgina.]
- StLlorenç xx, pàg. xx: J. BOLÒS-M. PAGÈS, *El monestir de St. Llorenç prop Bagà*. Barcelona, 1986. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- Udina, La successió testada xx, pàg. xx: A. M. UDINA I ABELLÓ, *La successió testada a la Catalunya altomedieval*. Barcelona, 1984. [S'indica el número de document i de pàgina.]
- VViage XX, ap. xx, pàg. xxx: J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*. Madrid-València, 1803-1852. [S'indica el número del volum, de l'apèndix documental i de pàgina.]

BIBLIOGRAFIA

AEBISCHER - 1928

AEBISCHER, P., *Études de toponymie catalane*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1928.

[Recull de dos treballs: "Les noms de personne dans certaines catégories de noms de lieu catalanes" i "Les noms de lieu en -anum, -acum et -ascum de la Catalogne et du Roussillon".]

AEBISCHER - 1934

AEBISCHER, P., "La forme dissimilée *CERQUUS < QUERCUS dans le latin d'Espagne et d'Italie" en *RFE* 21, 1934, pàgs. 337-360.

[Reproduït a la *Miscelánea Paul Aebischer*. Sant Cugat del Vallès, 1963. Citem per aquesta última reproducció.]

AEBISCHER - 1936

AEBISCHER, P., "L'origine du toponyme catalan Pi et le mot Pinus du latin médiéval de Catalogne" en *Butlletí de Dialectologia Catalana* 24, 1936-1937, pàgs. 127-147.

AEBISCHER - 1949

AEBISCHER, P., "SALICETUM et SALICTUM dans les langues romanes" en *Revista Portuguesa de Filologia* 3, 1949, pàgs. 70-85.

[Vegeu la nota de Piel, PIEL - 1949.]

AEBISCHER - 1968

AEBISCHER, P., *Linguistique romane et histoire religieuse. Recherches sur quelques cultes préchrétiens et quelques termes du lexique ecclésiastique à la lumière de la toponymie et du vocabulaire des textes médiévaux latins*. Sant Cugat del Vallès (Barcelona): Instituto Internacional de Cultura Románica de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona, 1968. (Biblioteca Filológica Histórica 24.)

[Recull de diversos articles; fem especial menció de "Deux noms de lieu catalans d'origine religieuse: Madremanya et Marquixanes" aparegut primerament en *Butlletí de Dialectologia Catalana* 22, 1934, pàgs. 36-58.]

DAg

Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster. Revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu. Barcelona: Altafulla, 1988, 4 vols. (Documents de Filologia Catalana 3 - 6.)

[Reproducció facsímil de l'edició publicada per l'Institut d'Estudis Catalans en 8 toms, 1915-1934.]

DCVB

ALCOVER, A. M., F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca-Barcelona, 1968 - 1969, 10 vols.

ALDC

Atlas lingüístic del domini català. Materials inèdits.

ALIBERT - 1966

ALIBERT, L., *Dictionnaire occitan - français (d'après les parlers languedociens)*. Toulouse, 1966.

ALTURO - 1990

ALTURO, J., "La toponímia de Polinyà del Vallès els segles x, xi i xii" en *Medievalia* 9, 1990, pàgs. 19-29.

AMICÓ - 1979

AMICÓ i ANGLÈS, R., *Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1979.

[Vegeu el treball de Coromines-1976 on comenta aquest estudi.]

BADIA - 1951

BADIA, A. M., "Aspects méthodologiques de la contribution de la botanique à la toponymie" en *Troisième Congrès International de Toponymie et Anthroponymie (Bruxelles 1949)*. Ed. H. DRAVE i O. JODOGNE. Louvain: Centre International d'Onomastique, 1951, pàgs. 525-546.

BADIA - 1958

BADIA, A. M., "L'acte de reconnaissance de propriété au monastère de Sant Joan de les Abadesses (an 913) et son importance pour l'onomastique catalane" en *Actes et memoires du V Congrès International de Sciences Onomastiques*. Ed. per L. CORTES, M. GARCÍA BLANCO, A. TOVAR. Salamanca, 1958, pàgs. 357-375.

BADIA - 1961a

BADIA, A. M., "Els noms de lloc Maçana (i afins) a la llum de la documentació llatina medieval" en *Estudis Romànics* 8, 1961, pàgs. 157-174.

BADIA - 1961b

BADIA, A. M., "Toponymie de l'acte de reconnaissance de propriété du monastère de Sant Joan de les Abadesses (an 913)" en *VI. Internationaler Kongress für Namenforschung. München, 24.-28. August 1958 Band II: Kongresschronik und Sektionsvorträge*. Hgg. von K. PUCHNER. München: Bayerischen Akademie der Wissenschaften, C.H. Becksehen, 1961, pàgs. 93-100. (Studia Onomastica Monacensia 3).

BADIA - 1962

BADIA, A. M., *Gramàtica catalana*. Madrid, 1962, 2 vols.

BADIA - 1966a

BADIA, A. M., "De nouveau à propos des noms de lieux catalans Maçana, Maçanes, Maçanet" en *Proceedings of the eight international Congress of onomastic Sciences*. Ed. by D. P. BLOCK. The Hague-Paris: Mouton, 1966, pàgs. 6-17.

BADIA - 1966b

BADIA, A. M., "Y a-t-il un dérivé de LUCDUNUM en Catalogne?" en *Mélanges de Linguistique et Philologie romanes offerts à Monseigneur Pierre Gardette*. Strasbourg, 1966, pàgs. 51-58.

BADIA - 1981

BADIA, A. M., *Gramàtica històrica catalana*. València: Tres i Quatre, 1981. (Biblioteca d'estudis i investigacions 4).

[Traducció catalana, sense modificacions, de *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Noguer, 1951.]

BADIA-PONS-VENY - 1993

BADIA, A. M., L. PONS, J. VENY, *Qüestionari de l'Atles lingüístic del Domini Català*. Barcelona: IEC, 1993.

BALARI - 1899

BALARI I JOVANY, J., *Orígenes històrics de Catalunya*. Barcelona, 1899.

[Reimpressió en dos volums a Sant Cugat del Vallès, 1964. Citem per la primera edició.]

BALDINGER - 1950

BALDINGER, K., *Kollektivsuffixe und Kollektivebegriff. Ein Beitrag zur Bedeutungslehre im Französischen mit Berücksichtigung der Mundarten*. Berlin: Akademie Verlag, 1950.

BALDINGER - 1972

BALDINGER, K., *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*. Madrid: Gredos, 1972.

BALMAYER - 1981

BALMAYER, L., "Noms de plantes dans la toponymie romane du catalan et du languedocien" en *Mélanges de philologie et de toponymie romanes offerts à Henri Guiter*. Perpinyà, 1981, pàgs. 213-231.

[Ressenya al BSO 8 (1982), pàg. 34.]

BARAUT - 1985

BARAUT, C., "La data de l'acta de consagració de la catedral carolíngia de la Seu d'Urgell" en *Urgellia* 7, 1985, pàgs. 515-529.

BASSOLS - 1972

BASSOLS, M., "Comentario a unos pasajes de Suetonio" en *Homenaje a Antonio Tovar ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos*. Madrid: Gredos, 1972, pàgs. 65-69.

BASTARDAS - 1988

BASTARDAS, J., "Nota sobre els noms d'arbres fruiters en la toponímia catalana" en *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, vol. I, pàgs. 203-217.

BILLY - 1985

Billy, P. H., "Appellatifs topographiques et toponymes" en *Nouvelle Revue d'Onomastique* 6, 1985, pàgs. 142-149.

BSO

Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica. Barcelona (1980—).

BOLÒS - HURTADO

BOLÒS, J. DE, V. HURTADO, *Atlas històric de Catalunya. Anys 759-992*. Barcelona: Mirador, 1984—

Full 10 - I: Ripoll-Olot. Mapa econòmic i toponímic. 1984

Full 11 - I: Figueres. Mapa econòmic i toponímic. 1986

GCC

Geografia General de Catalunya dirigida per F. Carreras i Candi. Barcelona: A. Martin, [s. a.] 6 vols.

CASES-CARBÓ - 1929

CASES-CARBÓ, J., *Assaigs de paleontologia lingüística catalana*. Barcelona: Catalònia, 1929.

CATALÀ ROCA - 1958

CATALÀ ROCA, P., "Fitotoponímia mayor de la Arquidiócesis de Tarragona" en *VI. Internationaler Kongress für Namenforschung. München 24.-28. August 1958. Band II: Kongresschronik und Sektionsvorträge*. Hgg. von

K. PUCHNER. München: Bayerischen Akademie der Wissenschaften, C.H. Becksehen, 1961, pàgs. 200-216. (Studia Onomastica Monacensia 3.)

CHAURAND - 1983

CHAURAND, J., "Quelques remarques sur les continuateurs du latin -ABULU dans les parlers et la toponymie du nord et de l'est du domanie d'oïl" en *Nouvelle Revue d'Onomastique* 2, 1983, pàgs. 95-101.

COLOMINA - 1991

COLOMINA, J., *El valencià de la Marina Baixa*. València: Generalitat Valenciana, 1991.

COROMINES - 1965

COROMINES J., *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino, 1965-1970, 2 vols.

[Volum miscel·lani que conté articles inèdits, textos de conferències i alguns articles ja publicats, revisats.]

COROMINES - 1971

COROMINES, J., *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club editor, 1971.

[Recull d'articles de temàtica diversa.]

COROMINES - 1972

COROMINAS, J., *Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances*. Madrid: Gredos, 1972, 2 vols. (Biblioteca Románica Hispánica.)

[Recull d'articles de temàtica no estrictament catalana.]

COROMINES - 1976

COROMINES, J., *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial, 1976, 3 vols. (Biblioteca de Cultura Catalana 19, 20 i 21.)

[Recull d'articles diversos. Fem menció especialment de "El parlar de Cardós i Vall Ferrera" publicat per primera vegada en el *Butlletí de Dialectologia Catalana* 23, 1935, pàgs. 241-331 i que aquí apareix, revisat, a les pàgs. 29-67 del segon volum. També fem menció de l'article, datat el 1974, "Toponímia antiga de l'alta vall de Camprodon" (vol. 2, pàgs. 68-131) que comenta els materials d'AMICÓ - 1979.]

DECat

COROMINES, J., *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial - Caixa de Pensions, 1979-1991, 9 vols.

DCELC

COROMINES, J., *Diccionario crítico-etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos, 1974, 4 vols.

[Reimpressió de l'edició de Berna: Francke, 1954-1957.]

DCECH

COROMINAS, J., J. A. PASCUAL, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1980, 6 vols.

COROMINES - MASCARÓ - 1989

COROMINES, J., J. MASCARÓ, *Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Barcelona: Curial - La Caixa, 1989.

DAUZAT - 1955

D[AUZAT], A[lbert], "Latin salicia, 'saulaie'" en *Revue Internationale d'Onomastique* 7, 1955, pàg. 14.

[Nota a un comentari de Lognon - 1920, pàg. 164.]

DUARTE - ALSINA - 1984

DUARTE, C., A. ALSINA, *Gramàtica històrica del català*. Barcelona: Curial, 1984-1986, 3 vols. (Manuals Curial 7, 10, 11.)

DLC

Enciclopèdia Catalana, *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1982.

ERNOUT-MEILLET

ERNOUT, A., A. MEILLET, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Paris: Klincksieck, 1932.

ERNOUT - 1949

Ernout, A., *Les adjectifs latins en -osus et en -ulentus*. Paris: Klincksieck, 1949.

FABRA - FONT I QUER - GARCANTA

FABRA, P., P. FONT I QUER i M. DE GARCANTA, *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)*. Ed. C. RIERA i FONTS i J. VALLÈS XIRAU. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991. (Biblioteca Filològica 26.)

FABRE ED. - 1985

Les suffixes en Onomastique. Actes du Colloque d'Onomastique de Montpellier (26-28 de Mai 1983). Publiés par P. FABRE. Montpellier: Centre d'Études Occitanes, 1985.

FLECCHIA - 1879-80

FLECCHIA, G., "Nomi locali derivati del nome delle piante" en *Atti della Accademia di Torino* 15, 1879-80, pàgs. 821-842.

FONT I QUER - 1954

FONT I QUER, P., "Algunas noticias sobre nombres colectivos de plantas. Por el académico numerario ... Sesión del día 20 de mayo de 1954" en *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona* 31, 1952-1955, pàgs. 345-444.

GAFFIOT

GAFFIOT, F., *Dictionnaire illustré latin-français*. Paris: Hachette, 1934.

GEIGER - 1978

GEIGER, W. E., *Phytonymic derivational systems in the romance languages. Studies on their origin and development*. Chapel Hill: University of North Carolina, 1978.

GLÄTTL - 1943

GLÄTTL, H., "Zur Frage des Suffixes -ETUM nach Palatal" en *Sache, Ort und Wort. Jakob Jud zum sechzigsten Geburtstag*. Gêneve: Droz, 1943, pàgs. 173-181. (*Romanica Helvetica*, vol. 20.)

GMLC

Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae conditum ab M. Bassols de Climent, conficiendum curavit I. Bastardas. Barcelona: CSIC - Universitat de Barcelona, 1960-1985, vol. I.

GRADENWITZ - 1904

GRADENWITZ, O., *Laterculi vocum latinarum. Voces latinas et a fronte et a tergo, ordinandas curavit* Leipzig: S. Hirzel, 1904.

GRIERA - 1930

GRIERA, A., "Noms de boscos" en *Butlletí de Dialectologia Catalana* 18, 1930.

GRIERA - 1931

GRIERA, A., *Gramàtica històrica del català antic*. Barcelona: Institució Patxot, 1931.

GUITER - 1973

GUITER, H., "Questions d'onomastique catalane" en *La linguistique catalane*. Paris: Klincksieck, 1973, pàgs. 339-378. (*Actes et Colloques* 11.)

HALLIG - 1970

HALLIG, R., "Pflanzennamen in der Ortsbezeichnungen des Gévaudan zu Beginn des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur synchronischen

Toponymie" en *Spracherlebnis und Sprachforschung. Aufsätze romanische Philologie*. Heidelberg: Carl Winter, 1970, pàgs. 92-106.

[Reproducció corregida del treball aparegut en *Etymologica. Walther von Wartburg zum siebzigsten Geburtstag. 18. Mai 1958*. Hgg. von H.E. KELLER. Tübingen, 1958, pàg. 321-341.]

IORDAN-MANOLIU - 1971

IORDAN, I., M. MANOLIU, *Manual de lingüística románica*. Madrid: Gredos, 1972

JUD - 1908

JUD, J., "Sprachgeographische Untersuchungen. III. *Aulne 'Erle'*" en *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 121, 1908.

KELLER - 1979

KELLER, H. E., "Le nom de lieu *Pinel* dans les chansons de geste françaises" en *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra*. Barcelona: Curial, 1979. vols. I. pàgs. 331-336. (Estudis Universitaris Catalans, vol. XXIII, primer de la tercera època.)

KREMER - 1974

KREMER, D., "Zur Urkunde a. 913 des Archivo Condal in Barcelona" en *Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge* 9, 1974, Heft 1, pàgs. 1-82.

LANGE - 1966

LANGE, W. D., *Philologische Studien zur Latinität westhispanischer Privaturkunden des 9.-12. Jahrhunderts*. Leiden-Köln: Brill, 1966. (Mittelateinische Studien und Texte 3.)

LÖFSTEDT - 1959

LÖFSTEDT, Bengt, *Zur Lexikographie der mittellateinischen Urkunden Spaniens*. Bruxelles, 1959. (Extrait de l'*Archivum Latinitatis Medii Aevi* (*Bulletin Du Cange*). Tom 29, fascicle 1, 1959.)

LOGNON - 1920

LOGNON, A., *Les noms de lieu de la France*. Paris: Champion, 1920.

MADOZ - 1845

MADOZ, P., *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i la zona de parla catalana del regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar" de ...* Barcelona: Curial, 1985, 2 vols.

[Facsimil de l'edició de Madrid de 1845.]

MASCARÓ - 1962-67

MASCARÓ PASSARIUS, J., *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma de Mallorca: Miramar, 1962 - 1967, 6 vols.

MASCARÓ - RAFEL - 1990

MASCARÓ, J., J. RAFEL, *Diccionari català invers amb informació morfològica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

MASCLANS - 1972

MASCLANS, F., *Guia per a conèixer els arbres*. Barcelona: Ed. Monthlanc, Centre Excursionista de Catalunya, 1972.

MASCLANS - 1973

MASCLANS, F., *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*. Barcelona: Ed. Monthlanc, Centre Excursionista de Catalunya, 1973.

MASCLANS - 1981

MASCLANS, F., *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1981.

MENÉNDEZ PIDAL - 1950

MENÉNDEZ PIDAL, R., *Orígenes del español. Estadio lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*. Madrid: Espasa-Calpe, 1950, 3a ed.

MEYER-LÜBKE - 1923

MEYER-LÜBKE, W., "Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d'Urgell" en *Butlletí de Dialectologia Catalana* 11, 1923, pàgs. 1-32.

REW

MEYER-LÜBKE, W., *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, 1968, 3a ed.

MEYER-LÜBKE - 1974

MEYER-LÜBKE, W., *Grammaire des langues romanes*. Genève: Slatkine, 1974.

[Traducció de l'original alemany *Grammatik der romanischen Sprachen*. Leipzig, 1890-1902, 4 vols.]

MOLL - 1928

MOLL, F. de B., *Suplement català al "Romanisches Etymologisches Wörterbuch"*. Barcelona: Balmes, 1928-1930, 3 fascicles. (Publicacions de l'oficina Romànica.)

MOLL - 1952

MOLL, F. de B., *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València, 1991. (Col·lecció Honoris Causa 8.)

[És la traducció catalana de *Gramática histórica catalana*. Madrid: Gredos, 1952. (Biblioteca Románica Hispánica.) Citem per la versió catalana.]

MOLL - 1982

MOLL, F. de B., *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*. Mallorca: Moll, 1982.

[Segona edició, molt ampliada, del treball amb el mateix títol publicat el 1959 en tres volums a la col·lecció Raixa de la mateixa editorial. Ressenya d'E. M[oreu]-R[ey] al BSO 11, 1983, pàgs. 33-35. La ressenya s'ha tornat a publicar a MOREU-REY - 1991b.]

MONTOLIU - 1917

MONTOLIU, M. de, "Notes sobre els sufixos -ETUM, -ELLUM en la toponímia catalana" en *Bulletí de Dialectologia Catalana* 5, 1917, pàgs. 34-37.

MONTOLIU - 1922

MONTOLIU, M. de, "Els noms de rius i els noms fluvials en la toponímia catalana" en *Bulletí de Dialectologia Catalana* 10, 1922, pàgs. 1-33.

MORALEJO LASSO - 1977

MORALEJO LASSO, J., "Topónimos variables con nasal o sin ella: en -edo o -endo, etc." en *Verba* 4, 1977, pàgs. 301-309.

MORAN - 1983

MORAN I OCERINJAUREGUI, J., "Més dades sobre *Les verges trobades ...*," en (*Ciència*) 3, 1983, pàgs. 61- 62.

MORAN - 1986

MORAN I OCERINJAUREGUI, J., "De la Portella a Castellví de Rosanes" en *Estudis de Llengua i Literatura catalanes XII / Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit* 4. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, pàgs. 5-12.

MORAN - 1987

MORAN I OCERINJAUREGUI, J., "Sobre el topònim Sant Just Desvern" en D. CARDONA i altres, *Sant Just Desvern, un paisatge i una història*. Barcelona: Ajuntament de Sant Just Desvern, Abadia de Montserrat, 1987.

MOREU-REY - 1962

MOREU-REY, E., *La rodalia de Caldes de Montbui. Repertori històric de noms de lloc i de noms de persona*. Barcelona: Teide, 1962.

MOREU-REY - 1974a

MOREU-REY, E., *Toponímia urbana i onomàstica vària*. Palma de Mallorca: Moll, 1974.

MOREU-REY - 1974b

MOREU-REY, E., *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1974.

MOREU-REY - 1976

MOREU-REY, E., "Toponímia del terme, actual i pretèrit, de l'Albiol" en *Anuario de Filología* 2, 1976.

MOREU-REY - 1982

MOREU-REY, E., *Els nostres noms de lloc*. Mallorca: Moll, 1982.

[Segona edició, molt ampliada, de *Els noms de lloc*. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya, 1965.]

MOREU-REY - 1984

MOREU-REY, E., "Toponímia antiga i moderna del Pla de Barcelona" en *Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, Institut Municipal d'Història 12-13 de novembre de 1982*. Barcelona: La Magrana, Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona, 1984, pàgs. 89-100.

MOREU-REY - 1991a

MOREU-REY, E., "Katalanisch: interne Sprachgeschichte III. Onomastik" en *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Tübingen: Max Niemeyer, 1991, v, 2, pàgs. 162-166 (Núm. 351).

MOREU-REY - 1991b

MOREU-REY, E., *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1991. (Estudi General, Ciències Humanes i Socials 1.)

[Es tracta d'un recull de diversos articles publicats anteriorment, principalment al *BSO*, actualitzats.]

MULON - 1977

Archives Nationales, *L'onomastique française: Bibliographie des travaux publiés jusqu'en 1960* par Marianne MULON. Paris: La documentation française, 1977.

MULON - 1987

Archives Nationales, *L'onomastique française: Bibliographie des travaux publiés de 1960 à 1985* par Marianne MULON. Paris: Archives Nationales, 1987.

MUNTANER - 1986

MUNTANER I PASCUAL, I., *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*. Sitges (Barcelona): Grup d'Estudis Sitgetans, 1986. (Estudis Sitgetans, sèrie major 1.)

NUNES - 1920

NUNES, J. J., *A vegetação na toponímia portuguesa*. Academia das sciencias de Lisboa. Boletim de Classe de Letras, vol. XIII. Coimbra: Imprensa da Universidade, 1920.

Oxford Latin Dictionary, edited by P. G. W. GLARE. Oxford: The Clarendon Press, 1968-1982. 2 vols.

PIEL - 1944

PIEL, J. M., "A formação dos nomes de lugares e de instrumentos em português" en *Boletim de Filologia* 7, 1944, pàgs. 31-47.

[Reimpressió en Piel, J. M., *Estudos de linguística histórica galego-portuguesa*. Lisboa: Imprensa Nacional, Casa da Moeda, 1989, pàgs. 201-212.]

PIEL - 1949

PIEL, J. M., "Nota ao artigo precedente" en *Revista Portuguesa de Filologia* 3, 1949, pàgs. 86-89.

[Nota a Aebischer - 1949.]

PIEL - 1951

PIEL, J. M., "Os nomes das 'quercus' na toponímia peninsular" en *Revista Portuguesa de Filologia* 4, 1951, pàgs. 310-341.

PIEL - 1962

PIEL, J. M., "Sobre a terminação *-endo (-indo)*, *-enda* na fito-toponímia galego-portuguesa" en *Actas [do] IX Congresso Internacional de Linguística Românica de Lisboa (31 de Março-4 de Abril 1959)*. Lisboa: Centro de Estudios Filológicos, 1962, pàgs. 153-163.

PIEL - 1968a

PIEL, J. M., "Beiträge zur spanischen und portugiesischen Phytotoponomastik I" en *Litterae Hispaniae et Lusitanae. Festschrift zum fünfzigjährigen bestehen des Ibero-Amerikanisches Forschungsinstituts der Universität Hamburg*. Hgg. von H. FLASCHE. München: Max Hueber, 1968, pàgs. 331-348.

PIEL - 1968b

PIEL, J. M., "Beiträge zur spanischen und portugiesischen Phytotoponomastik II" en *Festschrift Walther von Wartburg zum 80. Geburtstag*. Hgg. von K. BALDINGER. Tübingen: Max Niemeyer, 1968, pàgs. 175-194.

[És continuació de PIEL - 1968a.]

PISANI

PISANI, V., *Grammatica latina storica e comparativa*. Torino, 1948.

POKORNY

POKORNY, J., *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-München, 1959.

PORTET - 1985

PORTET, R. L., *Toponímia Rossellonesa*. [Perpinyà], 1985.

PUJOL - 1917

PUJOL, P., "L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839" en *Estudis Romànics (Llengua i Literatura II)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1917, pàgs. 92-115. (Biblioteca Filològica 9.)

RASICO - 1982

RASICO, PH. D., *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*. Barcelona: Curial, Abadia de Montserrat, 1982. (Textos i Estudis de Cultura Catalana 2.)

ROHLFS - 1931

ROHLFS, G., "Beiträge zur Kenntnis der Pyrenäenmundarten" en *Revue de Linguistique Romane* 7 (1931), pàgs. 119-169.

ROHLFS - 1956

ROHLFS, G., "Aspectos de toponímia española" en *Studien zur romanischen Namenkunde*. München: Bayerische Akademie der Wissenschaften, 1956, pàgs. 1-38.

[Reproducció de l'article publicat en el *Boletim de Filologia* 12 (1951), pàgs. 229-265.]

ROHLFS - 1969

ROHLFS, G., *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*. Trad. T. Franceschi e M. Caciagli. Torino: Einaudi, 1969.

[És traducció de *Historische Grammatik der italienische Sprache und ihrer Mundarten*. Bern: Francke, 1949-1954. 3 vols.]

SARACOSSÀ - 1991

SARACOSSÀ, A., "Notes sobre els sufixos -er(a) i -ar" en *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura a cura d'A. Ferrando i d'A. G. Hauf*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, vol III, pàgs. 397-433.

SCHORTA - 1988

SCHORTA, A., *Wie der Berg zu seinem Namen kam. Kleines Rätisches Namenbuch mit zweieinhalbtausend geographischen Namen Gräubündens*. Chur: Terra Grischuna, 1988.

SOBERANAS - 1980

SOBERANAS I LLEÓ, A. J., "De paleotoponímia medieval: "Llentisclell", "Els Estinglells" i altres descendents de LENTISCLUS en català" en *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària I*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1980, pàgs. 161-177.

[Ressenya de J. Veny al *BSO* 4, 1981, pàgs. 40-41.]

STEMPEL - 1959

STEMPEL, W. D., "Zur Frage des Geschlechts der romanischen Obstbaumnamen auf -ARIUS" en *Zeitschrift für romanische Philologie* 75, 1959, pàgs. 234-268.

[Vegeu el comentari que en fa BALDINGER - 1972, pàgs. 131-132.]

STROBEL - 1936

Strobel, H., *Die von Pflanzennamen abgeleiteten Ortsnamen einiger südfranzösischer Departements*. Tübingen: 1936. Diss.

THOMAS - 1897

THOMAS, A., *Essais de philologie française*. Paris: Bouillon, 1897.

[L'article que citem "La dérivation à l'aide des suffixes vocaliques atones en français et en provençal" aparegué primerament a *Romania* 25, 1896, pàgs. 381-392.]

TOMASSONE-COMBETTES - 1970

TOMASSONE, R., B. COMBETTES, "Remarques sur la formation des collectifs de noms d'arbres et de plantes" en *Revue de Linguistique Romane* 34, 1970, pàgs. 224-233.

TOMASSONE-COMBETTES - 1971

Tomassone, R., B. Combettes, "La formation des collectifs de végétaux en langue d'oc d'après les noms de lieux. Essai d'analyse multidimensionnelle" en *Cahiers de lexicologie* 18, 1971, pàgs. 109-128.

TROLL - 1926

TROLL, W., "Die Bedeutung der Ortsnamen für die pflanzengeographische Forschung" en *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 2, 1926, pàgs. 12-31.

TUCHEL - 1962

TUCHEL, H. G., *Studien zur italienischen Phytotoponomastik*. Geneve: Droz, 1962. (Kölner romanistische Arbeiten, Neue Folge, Heft 23.)

TUCHEL - 1969

TUCHEL, H. G., "CORYLUS in der italienischen und alpenromanischen Toponomastik" en *Philologische Studien für Joseph M. Piel*. Heidelberg: Carl Winter, 1969, pàgs. 209-217.

TURULL - 1991

Turull, A., *Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991. (Estudis i investigacions, 1.)

VEIGA - 1983

VEIGA ARIAS, A., *Algunas calas en los orígenes del gallego*. Santiago de Compostela: Galaxia, 1983.

VENY - 1971

VENY, J., "Regiment de preservació de pestilència" de Jacme d'Agramont. *Introducció, transcripció i estudi lingüístic*. Tarragona: Publicaciones de la Excelentísima Diputación Provincial, 1971.

VENY - 1988

VENY, J., "Noves dades sobre la partió català oriental - català occidental" en *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Tampa-St. Agustine 1987)*. A cura de Ph. D. RASICO i C. J. WITTLIN. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1988, pàgs. 11-41.

VINCENT - 1988

VINCENT, A., *Toponymie de la France*. Saint-Pierre de Salerne (Brionne): Gérard Montfort, 1988.

[Edició facsímil de l'edició de Brussel·les de 1937.]

WAGNER - 1930

WAGNER, M. L., "Zum spanisch-portugiesisch Suffix -al" en *Volkstum und Kultur der Romanen* 3, 1930, pàgs. 87-92.

WALDE-HOFMANN

WALDE, A., J. B. HOFMANN, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: 1965, 4a ed., 3 vols.

FEW

WARTBURG, W. von, *Französisches etymologisches Wörterbuch*. Leipzig - Basel: 1922-

Nomenclàtor geogràfic del País Valencià. València: Promocions Culturals, 1970.

ÍNDIX PER MOTS BASE

ADVERTIMENT PREVI

Aquest índex està estructurat de manera que s'han creat unes entrades on es recull la base dels fitotopònims estudiats (el fitònim català o la base etimològica sobre la qual ha estat format el topònim quan aquesta no té continuadors en català o quan el topònim sembla format directament sobre aquesta base) i segueixen els elements del lèxic toponímic que s'han creat amb els diferents sufixos sobre aquesta base. Donem separadament les formes masculines i femenines. Cal tenir en compte que aquest no és un índex de topònims: és a dir, no indiquem ni la situació ni el nombre d'ocurrències ni cap altre detall sobre cada formació, sinó que només donem constància de la seva existència. Això no obstant creiem que aquest índex pot servir per a veure el tipus d'associacions que es produeixen entre noms de plantes i els diferents sufixos col·lectius i la productivitat en aquest sentit de cada fitònim i això és molt útil de cara a les conclusions d'aquest treball.

ACER 'auró'

Lleret

Aceredo

Acerèdol

àlber 'id.'

Albereda

Alberet

Albarells

AESCULUS 'roure'

Esclet

*ALBURNUM 'bàlec'

Albornar

aladern 'id.'

Aladernet

Ladarneda

Ladernosa

aranyó 'id.'

Aranyonet

arboç 'id.'

Arboçar

argelaga 'id.'

Argelagar
Argelagosa
Argelaguer
Argelaguet

avellana cat. ant. 'avellaner'

Avellana
Avellaneda
Avellanedell
Avellanet
Avellanosa

avet 'id.'

Avetosa (Bedosa)

bàlec 'id.'

Baladar
Baladós
Baladosa
Balaguer

beç 'bedoll'

Beceda
Becet

bedoll 'id.'

Bedollera (Bude-)

boix 'id.'

Boix
Boixeda
Boixedell
Boixeder
Boixedera
Boixedo
Boixadors
Boixosa
Boixós

bruc 'id.'

Bruc
Brugós
Brugosa

Bruguer

Bruguera
Bruguerol
Brugueroles

canya 'id.'

Canedell
Canós
Canya
Canyet (Canet)
Canyelles (Canelles)

card 'id.'

Cardèdol
Cardell
Cardet
Cardós
Cardosa

cardó

Cardoneda
Cardonet

castanya cat. ant. 'castanyer'

Castanya
Castanyedell
Castanyera
Castanyet
Castanyola

cebolla 'id.'

Sabolleda

ceguda 'cicuta'

Cegudet

CERASEA 'cirerer'

Ceret
Cireset

CITRUS 'llimona'

Cedret

clòp 'pollancre'

Clopeta

<i>codony</i> cat. ant. 'codonyer'	<i>faig</i> 'id.'
Codony	Faja, la
Codonyera	Fagedes
Codonyet	FARRAGO -AGINIS
<i>corn</i> 'corner, cornera'	Ferraginal
Cornella	<i>fe</i> 'fenc'
Cornet	Feneroles
Cornudell	Feners
Cornudella	Fenosa
<i>coscoll</i> 'id.'	<i>figuera</i> 'id.'
Coscoll	Figueral
Coscollar (Coscunarre)	Figueres
Coscollera	Figuerola
Coscollet	Figuerosa
Coscollós	FILIX 'falguera'
Coscollosa	Falgar
<i>escoba</i> 'ginesta, bàlec'	Falgós
Escobet	Falgosa
Escobedo	Falguera
Escober	Falgueroles
<i>espina</i> 'id.'	<i>fonoll</i> 'id'
Espinosella	Fonogedell
Espinosa	Fonoll
<i>espígol</i> 'id.'	Fonollar
Espígol	Fonolleda
Espigolet	Fonollera
Espigolell	Fonollet
Espigoler	Fonollosa
<i>espinalb</i> 'arç blanc'	<i>freixe</i> 'id.'
Espinalb	Freixenet
Espinalbet	Freixeneda
Espinabell	Freixet
<i>estepa</i> 'id.'	Freixeda
Estepera	<i>gargalla</i> 'id., espècie de pi'
<i>évol</i> 'id.'	Gargalla
Aulet	Gargalleda
Evolar	Gargallúa

gatell 'id.'

Gatelleda

gavarra cat. ant. 'gavarrera'

Gavarra

Gavarrell

Gavarrella

Gavarrera

Gavarret

Gavarrós

ginebre 'id.'

Ginebrar

Ginebreda

Ginebrell

Ginebret

Ginebrós

Ginebrosa

ginesta 'id.'

Ginesta

Ginestar

Ginester

Ginestet

Ginestós

Ginestosa

gram 'id.'

Gramenet

grèvol 'id.'

Grevoleda

Grevolera

Grevolet (Gresolet)

Grevolosa, la

ILEX 'alзина'

Aldosa

Alzinella

Auledell

Aulet

Olzeda

Olzet

Olzinelles

JUNCUS 'jonc'

Joncadella

Joncars

Joncet

Jonquera

Jonqueroles

Junça, la

Juncaral

Juncosa

*KASSANOS 'roure'

Cassanedill

Cassanelles

Cassanet

Cassanya, la

Cassanyola

*LASTO 'llastó'

Llastarri

Llestanosa

LILIUM 'liri'

Lillet

LINUM 'lli'

Llinars

lledó cat. ant. 'lledoner'

Lledó

Lledonosa

llentiscle 'id.'

Estinglars

Llentiscle

Llentiscleda

Llentisclell

Llentisclosa

llor cat. ant. 'lloer'

Lloreda

Llorell

Lloret

LUCUBER

Llubriqueto

<i>melga</i> 'id.'	Pinedell
Melgosa	Pinell
	Pinella
<i>menta</i> 'id.'	Pinosa
Mentet	Pinós
<i>mill</i> 'id.'	<i>poll</i> 'pollancre'
Millet	Pollós
<i>molsa</i> 'id.'	Pollosa
Molsosa	POPULUS 'pollancre'
NAPINA	Poboleda
Nabiners	Poblet
<i>nespla</i> cat. ant. 'nespler'	<i>poma</i> cat. ant. 'pomera'
Nespleda	Pomar
Nesplosa	Pomeda
NUX 'noguera'	Pomet
Noet	Pomereda
Noguera	<i>préssec</i> cat. ant. 'presseguer'
Noguereda	Pressegueda
Noguerola	Presseguera
	Pressegosa
<i>oliva</i> cat. ant. 'olivera'	<i>pruna</i> cat. ant. 'pruner'
Olivar	Pruneda
Oliveda	Prunelles
Olivella	Prunet
Olivera	
Olivet	<i>prunyó</i> 'id.'
<i>om</i> 'id.'	Prenyanosa
Omet	QUERCUS 'alzina'
Omell(s)	Cerc(s)
Olmeda	Cerceda (Cerqueda)
Olmatell	Cercet (Cerquet)
Olmedella	Cercèdol
<i>ortiga</i> 'id.'	Cercosella
Ortigós	Cercosa
Ortigosa	Cercós
<i>pi</i> 'id.'	*QUERCONE 'alzina'
Pinya	Cerconeda
Pineda	Cerceneda

ROBUR 'roure'

Rovira
 Rovirola
 Rovirós
 Rovirosa
 Rovirassa
 Roureda
 Rouret
 Rourell

roldor 'id.'

Rodoreda
 Redonella

roma 'romeguera'

Romedo
 Romegosa
 Romeguera

romaní 'id.'

Romanet (Ramo-)
 Romaneda (Ramo-)
 Romenell

rosa 'id.'

Roset

SALIX 'salze'

Salít
 Saldes
 Salzet (Saldet)
 Sauleda
 Saulet
 Salzar
 Salzedella
 Salitúes
 Sallagosa

sarro 'id.'

Sarret

SECALE 'sègol'

Segalar
 Segaler

SENTES 'espina'

Sentigosa

sisca 'id.'

Siscar (Siscarri)
 Sisquella
 Sisquer

SPARAGUS 'esparreguera'

Esparreguera

SORBUS 'servera'

Sorbet
 Sorbera

sorolla 'id.'

Sorollera

suro 'alzina surera'

Sureda

teix 'id.'

Teixeta

tell 'id.'

Telleda
 Tellet
 Telledella

THUMUM 'farigola'

Tomet

timó 'farigola'

Timoneda
 Timonet
 Timonal

trèmol 'id.'

Tremoleda
 Tremoledo
 Tremolosa

ullastre 'id.'

Ullastret
 Ullastrell

vern 'id.'

Verneda

Vernet

Vernedell

vinya 'id.'

Vinyet

Vinyer

ÍNDIX DE TOPÒNIMS

ADVERTIMENT PREVI

Aquest índex inclou els topònims catalans que han estat mencionats en aquest treball amb la seva localització segons les unitats administratives. Hem indicat preferentment la forma actual d'aquests topònims i, quan ho hem pogut fer, ja no hem inclòs en l'índex les formes antigues que es documenten del mateix topònim. Els topònims pels quals només disposem de documentació antiga els hem indicat amb una creu i en aquest cas ens hem limitat a indicar una, la més antiga o la que ens ha semblat més representativa, de les formes antigament documentades. No hi són indicades totes les pàgines en què apareix mencionat el topònim sinó solament aquelles en què se'n fa l'estudi o una referència especialment significativa.

- Agreolet, l' (Aós, Civís, Alta Cerdanya), 108.
- Agrevoled, torrentem de + (Saldes, Berguedà), 108.
- Aladernet, Sant Vicenç d' (Balsareny, Bages), 74.
- Albarells, ipsos + (Eramprunyà, Gavà, Baix Llobregat), 163.
- Albarells (Argençola, Anoia), 162.
- Albereda, l' (Sant Martí de Tous, Anoia), 75.
- Alberet (Toès, Conflent), 76.
- Albornar, l' (Santa Oliva, Baix Penedès), 236.
- Aldosa, l' (Ransol, Andorra), 208.
- Aldosa (Maçana, Andorra), 208.
- Alzinela, ipsa + (Olesa de Montserrat, Baix Llobregat), 163.
- Aranyonet (Combrèn, Ripollès), 76.
- Arboçar, l' (Avinyonet del Penedès), 237.
- Argelagers + (Tàrraga, Urgell), 184.
- Argelagosa + (Alt Urgell), 208.
- Argelaguer (Carrotxa), 184.
- Argelaguet (Caldes de Montbui, Vallès Occidental), 77.
- Argilagare + (Pallars), 237.
- Argilageros + ("pagus" del Berguedà), 183.
- Artedo, coll d' (Bivils, Alta Ribagorça), 109.

- Astinglosa, l' (Candesa, Terra Alta), 225.
 Auledell (Maresme), 257.
 Aulet l' (Susqueda, Osona), 79.
 Aulet (Sopeira, Alta Ribagorça), 77.
 Aureres, les (Sanaüja, Segarra), 182.
 Avellana, l' (les Preses, Garrotxa), 79.
 Avellanedas, ipsas + (comtat de Barcelona), 79.
 Avellanedell (Vallespir), 257.
 Avellanet (Montferrer i Castellbò, Alt Urgell), 79.
 Avellanet (els Masos, Conflent), 80.
 Avellanet, Sant Joan d' (Bagà, Berguedà), 80.
 Avellanet + (Terrassa, Vallès Occidental), 80.
 Avellanets + (Vallès), 80.
 Avellanosa (Riner, Solsonès), 209.
 Azeredo + (vall de Cabó, Alt Urgell), 73.
 Azeredol + (Nargó, Alt Urgell), 252.
 Azeret (vall de Cabó, Alt Urgell), 73.
 Baladar, 210.
 Baladós, Plans (Sallagosa, Alta Cerdanya), 210.
 Baladosa, la (Vallcebre, Berguedà), 209.
 Baladosa, la (Estavar, Cerdanya), 209.
 Baladrosa (Matamala de Capcir), 209.
 Balaguer, prats de (Cerdanya), 184.
 Balatosa, la (Censà, Conflent), 210.
 Becet, lo (Puigbalador, Conflent), 81.
 Bedoga d'Adons, la (Pont de Suert, Alta Ribagorça), 207.
 Bedollera (Cerc, Alt Urgell), 184.
 Bedosa, la (Sant Joan de les Fonts, Garrotxa), 209.
 Bernedo + (Bar, Alt Urgell), 143.
 Boix, el (Solsona, Solsonès), 18.
 Boixadors (Sant Pere Sallavinera, Anoia), 265.
 Boixeda (coll, Ripollès-Garrotxa), 81.
 Boixedell, 258, 265.
 Boixedo, barranc de (vall Ferrera, Pallars Sobirà), 82.
 Boixós, Pujol + (vall d'Ària, Vilanova de l'Aguda, Nog.), 210.
 Boixosa, la (Sallent, Bages), 210.
 Boxeda + (Baix Llobregat), 82.
 Boxedera + (la Seu d'Urgell, Alt Urgell), 264.
 Boxedera, ipsa coma de + (Cabó, Alt Urgell), 265.
 Brucarias + (Rifà, Vilamajor, Vallès Oriental), 187.
 Bruchero, ipso + (Savassona, Osona), 186.
 Brug + (Anoia), 19.
 Brugaria + (Domeny, Sant Gregori, Cironès), 186.
 Brugós, Mont (Maresme), 210.
 Brugosa (les Borges Blanques), 210.
 Brugoso, colle +, 210.
 Bruguera (Ribes de Freser, Ripollès), 186.
 Bruguera (Castellar del Vallès, Vall Occidental), 187.
 Bruguierol, el (Palafrugell, Baix Empordà), 255.
 Brugueroles (Mieres, Garrotxa), 255.
 Bruguers (Maià de Montcal, Garrotxa), 186.
 Bruguers (Gavà, Baix Llobregat), 186.
 Budellera (Vallvidrera, Barcelonès), 184.
 Buxeres, Can (l'Hospitalet, Barcelonès), 23.
 Buxeta, ipsa + (Codalet, Conflent), 81.
 Cadaqués (Alt Empordà), 30.
 Camp-Ramonet (Andorra), 128.
 Canadello, lo (Ascó, Ribera d'Ebre), 259.
 Canedell (Viladecavalls de Calders, Bages), 259.

- Canedell (Santa Coloma de Farners, Selva), 259.
- Canedo (Lladorre, Pallars Sobirà), 82.
- Canelles (Navata, Alt Empordà), 155.
- Canelles de Segre (Fígols d'Organyà, Alt Urgell), 155.
- Canet (Montagut de Fluvià, Garrotxa), 83.
- Canet (Rosselló), 84.
- Canet d'Adri (Gironès), 84.
- Canet de Mar (Maresme), 84.
- Canet de Verges (Baix Empordà), 84.
- Cannedello, ipso (Sobirats-Lavit, Penedès), 258.
- Canós, el (Plans de Sió, Segarra), 210.
- Canya, la (Garrotxa), 60.
- Canyelles (Garraf), 156.
- Canyelles, coll de (Vilajuïga-Llançà, Alt Empordà), 155.
- Canyelles (Barcelona, Barcelonès), 155.
- Canyelles (Lloret de Mar, Selva), 155.
- Canyet (Sta. Cristina d'Aro, Baix Empordà), 84.
- Canyet, (Badalona, Barcelonès), 83.
- Canyet, el (Castellbisbal, Vallès Occidental), 83.
- Cardèdol, 254.
- Cardell (Baix Cinca), 170.
- Cardet (Barruera, Alta Ribagorça), 85.
- Cardonetos, ipsos + (Ripollès), 85.
- Cardós (Pallars Sobirà), 211.
- Cardosa, la (Prenyanosa, Segarra), 211.
- Cassanedill, 257, 262.
- Cassanelles, 150.
- Cassanet (Cerdanya), 85, 257.
- Cassanna + (Vallès), 50.
- Cassanya (Fontanet, Baix Empordà), 49.
- Cassanya, la (Sautó, Alta Cerdanya), 49.
- Cassanya, la (Argelers, Rosselló), 49.
- Cassanyes, les (Terrats, Rosselló), 49.
- Cassanyes (Fenolleda), 49.
- Cassanyola, 254.
- Cassinyola (Bàscara, Baix Empordà), 49.
- Castaniola + (Osona), 51, 269.
- Castaniola + (Vallès), 51.
- Castanya, la (el Brull, Osona), 50.
- Castanyedell (Vilanova de Sau, Osona), 51, 257, 259, 269.
- Castanyera, font de la (Enveig, Alta Cerdanya), 188.
- Castanyet (Santa Coloma de Farners, Selva), 87, 257, 259.
- Castanyola, 254.
- Cazanet + (Conflent), 86.
- Cedret, Sant Pere de (Tor de Querol, Alta Cerdanya), 87.
- Cegudet (Ordino, Andorra), 87.
- Cerc (Alt Urgell), 88.
- Cerced + (Pallars ?), 90.
- Cerceda + (Cerdanya), 89.
- Cercèdol (Castellbò, Alt Urgell), 253.
- Cercedol + (Salallacera), 254.
- Cercenedes, mas de (Osor, Selva), 93.
- Cercet (Fullà, Conflent), 90, 254.
- Cercho Sancto + (Pallars), 89.
- Cerchosa, ipsa + (Castellar de n'Hug, Berguedà), 213.
- Cerchoso, solano + (Castellar de n'Hug, Berguedà), 213.
- Cerconeda + (vall de Brocà, Cerdanya), 92.
- Cerconeda + (Vallès Occidental), 93.
- Cercosela, ipsa + (Noguera), 263.
- Cercs (Berguedà), 88.
- Ceret (Vallespir), 93.
- Cerqueda + (Castellbò, Alt Urgell), 90.
- Cervera (Segarra), 202.
- Chaned + (Torrefeta, Segarra), 84.

- Channedel (Barberà), 258.
 Choscoiar (Cerdanyola, Vallès Occidental), 238.
 Choscoieram, ipsam +, 188.
 Ciresedo, villa + (Vidrà, Ripollès), 94.
 Cirgoso, Pugo + (Osona), 212.
 Clopeta (Espot, Pallars Sobirà), 125.
 Clopeta, la (Isavarre, Sorpe, Pallars Sobirà), 125.
 Codonarios + (Cerdanyola, Vallès Occidental), 188.
 Codony ()
 Codonyera, la (Matarranya), 188.
 Codonyet, Sant Jaume de (Montmajor, Berguedà), 94.
 Cogollem, montem +, 270.
 Cogullosa, pic de (Canigó), 270.
 Comajuncosa (Llobera de Solsonès), 222.
 Cornellas, ad ipsas + (Pla de Sant Tirs, Alt Urgell), 156.
 Cornet, Santa Maria de (Sallent, Bages), 95.
 Cornudell, Sant Joan de (Berguedà), 260.
 Cornudella de Valira (Alta Ribagorça), 259.
 Cornudella (Sant Jaume dels Domenys, Baix Penedès), 260.
 Cornudella de Montsant (Priorat), 260.
 Coscoera (Ribagorça), 188.
 Coscolera, ipsa + (Oliana, Alt Urgell), 188.
 Coscolioso, puio + (Gurb, Osona), 213.
 Coscoll, ipso +, 19.
 Coscollera (Vilanova de Meià, Noguera), 189.
 Coscollet (serra d'Aubenc, Alt Urgell), 95.
 Coscollosa (Castelló de la Plana, Plana Alta), 214.
 Coscollosa (Pallargues, Segarra), 213.
 Coscunarre (Isavarre, Sorp, Pallars Sobirà), 236.
 Curnudellos + (Maresme), 260.
 Darneda, Font de la (Ugern, Alt Urgell), 74.
 Dernogues, vall de les (Juncosa de les Garrigues), 223.
 Desvern, Sant Just (Barcelonès), 25.
 Elzedà + (Arbúcies, Selva), 120.
 Elzinelles + (Terrassa, Vallès Occidental), 164.
 Esclet (Cassà de la Selva, Gironès), 95.
 Escobed + (Santa Maria d'Olvan, Berguedà), 96.
 Escobedo (serra de Nyis, Àneu, Pallars Sobirà), 96.
 Escobers, Pratum d' + (Meià, Urgell), 189.
 Escobet (Araós, Alins de Vallferrera, Pallars Sobirà), 96.
 Esparreguera (Sora, Osona), 190.
 Esparreguera (Baix Llobregat), 190.
 Espígol, l' (Tornabous, Urgell), 157.
 Espigoled + (Fullà, Conflent), 97.
 Espigoledl (Claravalls, Tàrraga, Urgell), 157.
 Espinabell (Molló, Ripollès), 170.
 Espinalb, l' (Tuixén, Alt Urgell), 18.
 Espinalbet (Berguedà), 97.
 Espinosa (Dòrria, Toses, Ripollès), 213.
 Estanoses, les (Vallespir), 224.
 Estepera, ipsa + (Caldes, Vallès Occidental), 190.
 Estinclells ()
 Estinglars, els (Garrigues), 161.
 Estinglells, els (Verdú, Alt Urgell), 161.
 Eures (Sant Maurici de la Quar, Berguedà), 26.
 Evolare, ipso + (Terrassa, Vallès Occidental), 238.
 Evolosa +, 216.
 Faga, 53.

- Fagedes + (Estoer, Conflent), 97.
 Fagiam, villare ("pagus" de Girona), 52.
 Falgars d'en Bas (Joanetes, Garrotxa), 239.
 Falgars, serra de, 239.
 Falgars (Beuda, Garrotxa), 239.
 Falcons (Sant Miquel de Campmajor, Gironès), 217.
 Falgós (Serrallonga, Vallespir), 218.
 favare, ipso + (comtat de Barcelona), 239.
 Felcarias + ("pagus" de Girona), 191.
 Felgari + (comtat de Girona), 238.
 Felgars + (Vallespir), 239.
 Felgera, ipsa + (Urgell, Castellbò, Alt Urgell), 191.
 Felgera + (Domeny-la Bastida d'Hortó, Alt Urgell), 191.
 Felgera, torrent de +, 191.
 Felgosa, coma + (vall de Brocà, Alt Urgell), 217.
 Felgosa, coma + (vall de Micres, Garrotxa), 217.
 Felgoses + (Sant Martí Sarroca, Alt Penedès), 218.
 Fenals (Lloret de Mar), 277.
 Fenellua, la (Fígols de la Conca, Pallars Jussà), 219.
 Fener, el (Andorra la Vella), 192.
 Feneroles (Alt Urgell), 255.
 Feneros + (Argolell, Alt Urgell), 192.
 Feners (Anserall, Alt Urgell), 192, 255.
 Feners (Enveig, Alta Cerdanya), 192.
 Feners (Salces, Berguedà), 192.
 Fenosa, ipsa + (Rialb, Noguera), 218.
 Fenosas, ipsas Lannas + (Sant Boi, Baix Llobregat), 218.
 Ficarias + (Berguedà), 193.
 Fígols, 29.
 Figueres (Alt Empordà), 29, 193.
 Figuerola de Meià (Fontllonga, Noguera), 256.
 Figuerola d'Orcau (Isona, Pallars Jussà), 255.
 Figuerola del Camp (Alt Camp), 256.
 Figuerola (Llanera de Solsonès), 255.
 Figuerola (Begues, Baix Llobregat), 255.
 Figueroles (Fontcoberta, Gironès), 29, 256.
 Figueroleta (Piles de Gaià, Conca de Barberà), 255.
 Figuerosa (Tàrrrega, Urgell), 29, 219.
 Fogars de Montclús (Vallès Oriental), 239.
 Fogars de Tordera (Selva), 239.
 Folgosa + (comtat de Berga), 218.
 Folgueroles (Osona), 256.
 Fonelledo + (Terrassa, Vallès Occidental), 99.
 Fonogedell (Casserres, Berguedà), 260.
 Fonoiar, ipsum + (Eramprunyà, Cavà, Baix Llobregat), 239.
 Fonoledes + (comtat de Berga), 98.
 Fonoieto + (Almenar, Segrià), 99.
 Fonoll, el (Vilanova de l'Aguda, Noguera), 18.
 Fonolleres (Llagostera, Gironès), 194.
 Fonolleres (Parlavà, Baix Empordà), 194.
 Fonolleres (Cranyanella, Segarra), 193.
 Fonollet (Montanissell, Alt Urgell), 99.
 Fonollet (Puig-Reig, Berguedà), 98, 260.
 Fonollet (Sant Bartomeu del Grau, Lluçanès), 99.
 Fonollosa (Bages), 219.
 Fonollosa, la (Cabra del Camp, Alt Camp), 219.
 Freginals (Montsià), 248.
 Freixeneda (Sant Pere de Riudebitlles, Alt Penedès), 100.

- Freixenet (Areny de Noguera, Alta Ribagorça), 100.
- Freixenet (Camprodon, Ripollès), 101.
- Freixenet de Segarra (Sant Guim de Freixenet, Segarra), 101.
- Freixenet de Solsona (Riner, Solsonès), 101.
- Fresneda (Matarranya), 100.
- Frexaneda + (castell de Merlès, Berguedà), 100.
- Frexaneda + (Llinars, Vallès Oriental), 100.
- Cargaleda, ipsa + (Castellar de Tost, Alt Urgell), 102.
- Gargalla, ipsa + (Castellbò, Alt Urgell), 103.
- Cargallua, barranc de la (Castissent, Pallars Jussà), 207.
- Garrigós (Santa Maria d'Olost, Osona), 220.
- Gateleda, ipsa + (Santes Creus, Aiguamúrcia, Alt Camp), 103.
- Gatelledes, font de les (Sta. Fe del Montseny, Vall. Or.), 103.
- Gatelleta, font de la (St. Magí de Brufaganya, Conca de B.), 103.
- Gatelletes, les (Aiguamúrcia, Alt Camp), 103.
- Gavarneto + (Lavansa, Alt Urgell), 104.
- Gavarra, ipsa + (Granollers, Vallès Oriental), 159.
- Gavarra (Coll de Nargó, Alt Urgell), 159.
- Gavarra, ipsa + (Olèrdola, Garraf), 159.
- Gavarrella, ipsa + (Toló, Pallars Jussà), 158.
- Cavarrera, fonte de + (Arcalís, Pallars Sobirà), 194.
- Gavarret + (Salallacera, Vallès), 104.
- Gavarrós (Guardiola de Berguedà), 103, 220, 268.
- Cavernela, ipsa + (Alàs, Alt Urgell), 158.
- Genebrar, ipso + (Aiguamúrcia, Alt Camp), 240.
- Genebreda + (Baix Llobregat), 104.
- Genebrello, ipso + (Estoer, Conflent), 159.
- Genestar, Pug de + (St. Llorenç Savall, Vallès Occ.), 240.
- Genestar, ipsum + (Barcelona), 240.
- Genestero + (Osona), 195.
- Gerdenera + (vall de Lavansa, Alt Urgell), 194.
- Cinabreda, cingle de la (Mallorca), 70.
- Ginebrell (vall de Boí), 159.
- Ginebret, el (Sant Pau de Segúries, Ripollès), 106, 220, 269.
- Ginebret, Sant Grau de (Berguedà), 105.
- Ginebrós, puig (Sant Martí de Cambrils, Odèn, Solsonès), 220.
- Ginebrosa, la (Muncles, Conflent), 221.
- Ginebrosa, collada de la (Camprodon, Ripollès), 221.
- Ginebrosa + (el Ginebret, Sant Pau de Segúries, Ripollès), 220.
- Ginebrosa, la (Matarranya), 221.
- Ginesta, la (Torrefeta, Segarra), 18.
- Ginestar (Ribera d'Ebre), 240.
- Ginestar (St. Gregori, Gironès), 240.
- Ginestarre (Esterri de Cardós, Pallars Sobirà), 195, 236, 240.
- Ginestet (Sora, Osona), 106.
- Ginestosa (riera), 221.
- Ginestosa, la (Molló, Ripollès), 221.
- Ginestrets (Gandesa, Terra Alta), 106.
- Ginestuso (Alta Ribagorça), 222.
- Gramenet (Isona i la Conca Dellà, Pallars Jussà), 107.
- Gramenet, Santa Coloma de (Barcelonès), 106.

- Gramenet de Beranui (Torre de Cabdella, Pallars Jussà), 107.
 Grameneto + (Sant Cristòfor de Salinoves, Rialb, Noguera), 107.
 Gramós (la Parròquia d'Hortó, Alt Urgell), 41.
 Granada, la (Alt Penedès), 170.
 Granadella, la (Garrigues), 170.
 Cresolet (Saldes, Berguedà), 107.
 Grculera (Illa, Rosselló), 196.
 Grevalosa (Castellfolit del Boix, Bages), 222.
 Grevoleda (Saldes, Berguedà), 107.
 Grevoletto + (Vilada i Espona, Berguedà), 108.
 Grevolosa, la (les Lloses, Ripollès), 222.
 Hortonedà (Riner, Solsonès), 109.
 Hortonedà de la Conca (Pallars Jussà), 109.
 Iuncarias + (comtat de Cerdanya), 197.
 Iuncars + (Castell-Hebre, Peramola, Alt Urgell), 241.
 Iunchario + (Montcortès, Gerri de la Sal, Pallars), 196.
 Joncadella (Sant Martí de Torroella, Bages), 260.
 Joncet (Oliana, Alt Urgell), 110.
 Joncet (Tuixén, Josa de Cadí, Alt Urgell), 110.
 Joncet (Serdinyà, Conflent), 110.
 Joncosa, la (la Bisbal del Penedès, Baix Penedès), 222.
 Jonquera, la (Alt Empordà), 197.
 Jonqueres (Maià de Montcal, Garrotxa), 197.
 Jonqueres, Sant Vicenç de (Sabadell, Vallès Occidental), 197.
 Jonqueroles (Bellestar, Rosselló), 255.
 Junça, la (la Nou de Berguedà), 59.
 Junça, tossal de la (Noves de Segre), 59.
 Juncaral, ipso + (Odèn, Solsonès), 249.
 Junchario + (Orrit, Sopeira, Alta Ribagorça), 196.
 Junquera (la Pobla de Cérvoles, Garrigues), 197.
 Kassaia, ipsa + (Cornellà de Terri, Gironès), 50.
 Kassaneto + (Conflent), 86.
 Kastagnaria, ipsa + (Osona), 188.
 Kastanias + (Urgell), 51.
 Ladarneda (Serenyana, Bassella, Alt Urgell), 74.
 Laureda + (Tordera, Maresme), 112.
 Ledernosa, ipsa + (Urgell), 223.
 Lentisclosa, ipsa + (Baix Penedès), 224.
 Lentiscum, ipsum +, 18.
 Lillet, la Pobla de (Berguedà), 110.
 Linarios + (la Seu d'Urgell, Alt Urgell), 197.
 Lintescleda, ipsa + (la Muga, Empordà), 111.
 Llastanosa (Roda de Ribagorça, Baixa Ribagorça), 224.
 Llastarri (Espluga de Serra, Alta Ribagorça), 236.
 Lledó (Garrotxa), 29.
 Llentisclell, puig de (Constantí, Tarragonès), 160.
 Lleret (Lladorre, Pallars Sobirà), 111.
 Llestanosa (Sant Joan de les Abadesses, Ripollès), 224.
 Llinars (Vallès Oriental), 241.
 Llinars (Odèn, Solsonès), 241.
 Llinars (Benavarri, Baixa Ribagorça), 241.
 Llorell (Lloret de Mar, Selva), 163.
 Lloret de Mar (Selva), 113.
 Llubriqueto (Erill, Alta Ribagorça), 113.

- Loreda, ipsa + (Organyà, Alt Urgell), 112.
 Loreda, ipsa + (Campsentelles, Vallès Oriental), 112.
 Loreda + (Garrotxa), 113.
 Lorel + (Albinyana, Baix Penedès), 163.
 Luedone, ipso + (Òdena, Anoia), 29.
 Maçà, el (Vilallonga de Ter, Ripollès), 270.
 Maçana, 27.
 Maçaners (Berguedà), 27.
 Maçanet, 27.
 Marmellar (Montmell, Baix Penedès), 244.
 Marungo, ipso + (Somont, Alt Urgell), 115.
 Maruniol +, 115.
 Marunneda, ipsa + (Cabó, Alt Urgell), 116.
 Marunnosa + (Llívia, Dorres, Alta Cerdanya), 114, 225.
 Maruns, ipsos + (Torrefeta, Segarra), 115.
 Marunys (Sant Joan les Fonts, Garrotxa), 115.
 Mazanosa + (Vilallonga de Ter, Ripollès), 270.
 Melgosa Alta, la (Biosca, Segarra), 225.
 Melgosa Baixa, la (Biosca, Segarra), 225.
 Mentet (Conflent), 116.
 Molgosa, la (les Oluges, Segarra), 225.
 Molsosa, la (Anoia), 225.
 Mollfulleda (Arbúcies, Selva), 117.
 Montcada (Vallès Occidental), 31.
 Montfalgars, 239.
 Morunyedes, les (Sant Llorenç de Morunys, Solsonès), 114.
 Morunys, Sant Llorenç de (Solsonès), 114.
 Nabiners (Arfa, Alt Urgell), 197.
 Nespleda, la (les Preses, Garrotxa), 117.
 Nesplosa + (Pedret, Berguedà), 226.
 Noceto, rio de + ("pagus" de Berga), 118.
 Noedes (Conflent), 118.
 Noguera, 30.
 Noguerola (riu, Segrià), 255.
 Olivada (Maçanet de Cabrenys, Alt Empordà), 119.
 Olivella (Garraf), 165, 170.
 Olivera, ipsa + (Cervelló, Baix Llobregat), 199.
 Olivera Rodona, l' + (Pla de Barcelona), 198.
 Oliveto, manso de (Olèrdola, Baix Penedès), 120.
 Olmatello, ipso + (Vilapiscina, Barcelona), 261.
 Olmatellos + (Sant Boi, Baix Llobregat), 261.
 Olmed + (Balenyà, Osona), 122.
 Olmedella, ipsa + (Osona), 262.
 Olmel, ipso + (Guardiola de Segre, Noguera), 165.
 Olmellos + (Terrassa, Vallès Occidental), 166.
 Olmetello, collo de + (Vallgorguina, Vallès Oriental), 261.
 Olzeda + (Ripollet, Vallès Occidental), 120.
 Olzenelles + (St. Julià de Palou, Granollers, Vallès Or.), 164.
 Olzinelles (Sant Fruitós de Bages), 164.
 Olzinelles (Sant Celoni, Vallès Oriental), 164.
 Ollivella + (Caldes de Montbui, Vallès Oriental), 165.
 Omellons, els (Garrigues), 166.
 Omells de Na Gaia, els (Urgell), 166.
 Omet (Polinyà, Vallès Occidental), 122.

- Ometo, l' (Unarre, Pallars Jussà), 122.
 Ortedó, 109.
 Ortigós (la Bisbal del Penedès, Baix Penedès), 226.
 Ortonoves (les Anoves, Alt Urgell), 109, 227.
 Ortosa, serra + (Bescaran, Alt Urgell), 227.
 Ortoves (Viacamp, Baixa Ribagorça), 109, 227.
 Pheners + (vall de Lavansa, Alt Urgell), 193.
 Pineda (Maresme), 123.
 Pineda, St. Miquel de (St. Feliu de Pallerols, Garrotxa), 123.
 Pinell (Solsonès), 167.
 Pinell (Juneda, Garrigues), 167.
 Pinell de Brai (Terra Alta), 167.
 Pinella (Dénia), 167.
 Pinella (Vila-real, Plana Baixa), 167.
 Pinello, ipso + (Caldes de Montbui), 167.
 Pinellos + (Olèrdola, Penedès), 167.
 Pineta, ipsa + (Poblet, Vimbodí, Conca de Barberà), 124.
 Pinós (Santa Maria de Merlès, Berguedà), 227.
 Pinós (Solsonès), 227.
 Pinosa, la (Ripoll, Ripollès), 228.
 Pinsent (Estamariu, Alt Urgell), 27.
 Pinya, la (vall d'en Bas, Garrotxa), 53.
 Pinyes (Alt Urgell), 54.
 Poblet (Vimbodí, Conca de Barberà), 124.
 Poboleda (Priorat), 125.
 Poiosa, font (Riells del Montseny, Selva), 229.
 Pollós, riu (Espot, Alt Pallars), 229.
 Pollosa, coll de la (Collsuspina, Osona), 229.
 Pomar (Badalona, Barcelonès), 243.
 Pomar (Sant Antolí i Vilanova, Segarra), 243.
 Pomareda (Castellnou, Rosselló), 126.
 Pomareda (Olot, Garrotxa), 126.
 Pompollosa, la (Sorpe, València d'Àneu, Pallars Sobirà), 229.
 Prenyanosa, la (Cervera, Segarra), 229.
 Pressegada, ipsa + (Montferrer, Alt Urgell), 199.
 Pressegosa, ipsa + (la Freita, Arfa, Alt Urgell), 230.
 Presseguera, terra que dicimus +, 199.
 Prunelles, 150.
 Prunet (Bellpuig, Conflent), 126.
 Puigcercós (Palau de Noguera, Pallars Jussà), 212.
 Puig-ginebrós (comtat d'Urgell), 220.
 Ramoneda (Rialb, Noguera), 129.
 Ramoneda (Anyà, Noguera), 129.
 Raurell, el (Sagàs, Berguedà), 168.
 Redonella (Alt Berguedà), 170.
 Revuirà, la (vall Ferrera), 55.
 Revura, ipsa +, 55.
 Rodoreda (Oix, Garrotxa), 129.
 Romaneda + (Coll de Nargó, Alt Urgell), 128.
 Romaneda + (la Rua, Abella de la Conca, Pallars Jussà), 128.
 Romaneda + (Sossís, Claverol, Pallars Jussà), 128.
 Romanetum + (Horta, Barcelonès), 127.
 Romedo (Lladorre, Pallars Sobirà), 129.
 Romegera + (Cabra, Alt Camp), 199.
 Romegosa +, 230.
 Romeguera (Nalec, Urgell), 199.
 Romeguera (Pals, Baix Empordà), 199.
 Romenell, coll de (Empordà-Rosselló), 161.

- Roset (Sant Ferriol, Garrotxa), 130.
 Roset (Vilada, Berguedà), 129.
 Roured + (Ripollet, Vallès Occidental), 131.
 Roureda, la (Sant Gregori, Gironès), 130.
 Rourel + (Penedès), 168.
 Rourell, el (Alt Camp), 168.
 Róveroso + (Ceret, Vallespir), 231.
 Rovirola (Maçanet de la Selva), 59, 254.
 Rovirola, la (Santa Maria d'Oló, Bages), 59, 254.
 Rovirola, sot de la (Garrotxa), 254.
 Ruvira, ipsa + (Olèrdola, Alt Penedès), 56.
 Sabolleda (Erill, Alta Ribagorça), 131.
 Safaja, Sant Quirze (Vallès Oriental), 53.
 Saldes (Berguedà), 133, 134.
 Saldet (Ventalló, Alt Empordà), 133, 134.
 Saleto + (Castellar de la Ribera, Solsonès), 132.
 Saletua, la (la Bastideta de Corroncui, Alta Ribagorça), 207.
 Salit (Enveig, Cerdanya), 132.
 Salito (Noguera Pallaresa), 132.
 Salitues, barranc de (Sas de Benés, Alta Ribagorça), 207.
 Šalsar + (Arcalís, Pallars Sobirà), 243.
 Salzedella (Baix Maestrat), 262.
 Salzet + (Sant Sadurní de l'Heura, Baix Empordà), 134.
 Sallagosa (Alta Cerdanya), 231.
 Sarredo (Esterri de Cardós, Pallars Sobirà), 135.
 Sarret (Ribalera, Pallars Jussà), 135.
 Sauleda (Sant Miquel del Cledell, Selva), 134.
 Sauleda (Mont-ras, Baix Empordà), 134.
 Saulet (Montferrer i Castellbò, Alt Urgell), 134.
 Secalarios + (la Seu d'Urgell, Alt Urgell), 200.
 Segalar, ipso + (Girona), 243.
 Sekalero + (Codinet, Pla de Sant Tirs, Alt Urgell), 200.
 Sentegosa, ipsa + (Castellciutat, Alt Urgell), 231.
 Sentigosa (Sant Joan de les Abadesses, Ripollès), 231.
 Sentigosa, ipsa + (Ridaura, Garrotxa), 231.
 Serva, ipsa + (Somunt, Alt Urgell), 136.
 Servera, la (Montbrió de la Marca, Conca de Barberà), 202.
 Sesrovires, Sant Esteve (Baix Llobregat), 59.
 Sirisidum, vicus + (Vallespir), 94.
 Siscar (Montblanc, Conca de Barberà), 162.
 Siscar (Calladrons, Baixa Ribagorça), 162.
 Siscarri (Castanesa, Alta Ribagorça), 236.
 Sisquella, la (Sant Pere dels Arquells, Segarra), 161.
 Sisquella, la (Juncosa, Garrigues), 161.
 Sisquer (vall de Lavansa, Alt Urgell), 162, 201.
 Sisquer (Cuixers, Solsonès), 162, 201.
 Siuret (Vidrà, Ripollès), 94, 137.
 Sorbera, ipsa + (Vallès), 202.
 Sorbet (Viladecavalls, Vallès Occidental), 135.
 Sorollera, la (Matarranya), 202.
 Sostrell (Garraf), 31.
 Sovereta, ipsa + (Gironès), 136.
 Sparagaria + (Sant Llorenç del Munt), 190.
 Spigoler, ipso + (Fontanet, Cabó, Alt Urgell), 190.
 Spinosella + (Taradell, Osona), 263.

- Steparia + (Pedret, Alt Empordà), 191.
 Sureda, Sant Andreu de (Vallespir), 136.
 Susqueda (Selva), 137.
 Teixeta, coll de la (Baix Camp-Priorat), 137.
 Telleda (Sant Hilari Sacalm, Selva), 138.
 Telledella (Castelleir), 262.
 Tellet (Vallespir), 138.
 Timonal (Vallfogona de Balaguer, Noguera), 249.
 Timoneda (Lladurs, Solsonès), 139.
 Tomed + (Santa Maria de Talló, Cerdanya), 139.
 Tomet (Medinyà, Gironès), 138.
 Tompollós, lo (Sènia, Maestrat), 229.
 Tremoleda (Palau Saverdera, Alt Empordà), 140.
 Tremoledo + (Alt Urgell), 140.
 Tremoledo, lo (Pallars), 140.
 Tremolosa, la (les Lloses, Ripollès), 232.
 Ulivare, ipso + (la Seu d'Urgell, Alt Urgell), 242.
 Ulmello, ipso + (Mieres, Besalú), 165.
 Ullastrell (Vallès Occidental), 169.
 Ullastrell, puig d' + (Tarragonès), 169.
 Ullastret (Baix Empordà), 31, 140.
 Valldellins (Benissanet, Ribera d'Ebre), 26.
 Vallespinosa (Santa Perpètua de Gaià, Conca de Barberà), 215.
 Valljunquera (Matarranya), 196.
 Verned + (Solsonès), 143.
 Verneda (Cassà de la Selva, Gironès), 141.
 Verneda, ipsa + (Cerc, Alt Urgell), 141.
 Verneda, la (Barcelona, Barcelonès), 142.
 Vernedell (Vallespir-Carrotxa), 262.
 Vernet (Baldomar, Artesa de Segre, Noguera), 143.
 Vernet (Conflent), 142.
 Verneta, ipsa + (Pallars), 192.
 Vignerum + (Llastarri, Alta Ribagorça), 203.
 Vinyet, el (Sitges, Garraf), 143.